

**CUM SĂ DEVINĂ MOLDOVA
PROSPERĂ,
IAR MOLDOVENII – FERICIȚI**

Strategia de dezvoltare a Republicii Moldova

MOLDOVENII

**CUM SĂ DEVINĂ MOLDOVA
PROSPERĂ,
IAR MOLDOVENII – FERICIȚI**

Strategia de dezvoltare a Republicii Moldova pînă în anul 2040

CUM SĂ DEVINĂ MOLDOVA PROSPERĂ, IAR MOLDOVENII – FERICIȚI.
Strategia de dezvoltare a Republicii Moldova pînă în anul 2040.

Chișinău, 2025

Cuprins

1. Strategia de dezvoltare, ca modalitate de ieșire din criză, de stabilizare și modernizare a țării	6
2. Actualitatea existenței unei strategii de dezvoltare a Moldovei	9
3. Sarcinile principale ale dezvoltării Moldovei în procesul civilizațional contemporan	11
4. Dezvoltarea Moldovei și reforma puterii	18
4.1. Creșterea eficienței administrației publice	18
4.2. Optimizarea conducerii politico-administrative	21
4.3. Contracurarea utilizării abuzive a puterii publice	23
4.4. Asigurarea colaborării forțelor social-politice și consolidarea societății	25
4.5. Perfecționarea sistemului de stat și politic	27
4.6. Ideologia partidelor și cultura politică	29
4.7. Opoziția ca subiect al procesului democratic și politic	31
4.8. Denumirea unică a țării, națiunii și limbii reprezintă baza formării statului moldovenesc	32
5. Strategia de dezvoltare economică și optimizare a politicii sociale	40
5.1. Introducere în capitolul „Economia”	40
5.2. Fiecare politician trebuie să știe	43
5.3. Stabilirea priorităților de dezvoltare.	52
5.4. Problemele de bază și sarcinile prioritare.	56
5.5. Măsuri pentru dezvoltarea pieței interne.....	60
5.6. Dezvoltarea domeniilor prioritare și a teritoriilor.	62
5.7. Restabilirea mediului înconjurător	65
5.8. Reformarea sistemului de comerț	83
5.9. Dezvoltarea turismului și a infrastructurii transportului.	88
5.10. Dezvoltarea agriculturii și provinciei (completare la subsecțiunea 5.6.)	99
5.11. Dezvoltarea sistemului energetic, optimizarea consumului de energie.	102
5.12. Măsuri de îmbunătățire a sistemului construcțiilor în țară.....	103
5.13. Planificarea și administrarea de stat a economiei.....	107
6. Reforma sistemului de finanțare a economiei și a familiilor	109
6.1. Introducere la capitol.....	109
6.2. Setul de măsuri pentru dezvoltarea sistemului financiar.	111

6.3. Partea finală.....	116
7. Relația dintre mediul de afaceri și autorități	117
7.1. Principalele probleme:.....	117
7.2. Organizarea unui dialog continuu.....	117
8. Măsurile de îmbunătățire a sistemului fiscal, de dezvoltare a substituirii importurilor și a exporturilor, precum și de creștere a fondurilor proprii ale întreprinderilor moldovenești	120
8.1. Introducere la capitol.....	120
8.2. Majorarea mijloacelor proprii ale întreprinderilor este o problemă esențială pentru creșterea industrială.	122
8.3. Perfecționarea în continuare a sistemului fiscal. Sprijinul din partea statului pentru exporturi și substituirea importurilor.	124
9. Dezvoltarea industriei IT. Rolul inteligenței artificiale în dezvoltarea Moldovei. Creșterea natalității. Măsurile suplimentare pentru repatrierea compatrioților care au emigrat în alte țări.	128
10. Strategia de creștere a eficienței politicii externe a statului	132
10.1. Politica externă a Moldovei în contextul începutului procesului de deglobalizare.....	133
10.2. Prioritățile integrării regionale.....	135
10.3. Bazele conceptuale ale politicii externe a statului moldovenesc	137
10.4. Principalele priorități ale politicii externe a Moldovei	140
11. Strategia de optimizare a sistemului de asigurare a securității naționale.....	145
11.1. Provocările și amenințările la adresa securității naționale	147
11.2. Principalele aspecte ale securității naționale.....	150
12. Strategia de dezvoltare a statului de drept în Moldova.....	156
12.1. Realizarea principiilor unui stat de drept în Republica Moldova.....	158
12.2. Sistemul de drept al unui stat de drept.....	162
12.3. Curtea Constituțională.....	163
12.4. Ministerul Justiției	165
12.5. Procuratura.....	166
12.6. Judecătoriile	167
13. Strategia de formare a unei societăți civile mature.....	170
13.1. Problemele formării unei societăți civile mature	171
13.2. Locul și rolul clasei de mijloc în formarea societății civile.....	173
13.3. Premisele și condițiile de formare a unei societăți civile mature.	174
14. Strategia de îmbunătățire a sistemului autonomiei locale	176

14.1. Starea actuală a administrării locale.....	178
14.2. Strategia de optimizare a autonomiei locale	182
15. Strategia de dezvoltare în domeniul culturii, științei, educației și sănătății	186
15.1. Strategia de dezvoltare a științei moldovenești.....	188
15.2. Ridicarea nivelului educației – calea spre renașterea Moldovei.	193
15.3. Strategia de dezvoltare a învățămîntului în Moldova.....	196
15.4. Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate.....	201
16. Strategia de Restabilire a Integrității Teritoriale a Republicii Moldova..	203
16.1. Cauzele care au stat la baza conflictului transnistrean și evoluția lui..	206
16.2. Integritatea teritorială a statelor în spații juridice și geopolitice internaționale	210
16.3. Analiza sistemică a conflictelor internaționale.....	214
16.4. Conflictul transnistrean – caracterizare și clasificare.	217
16.5. Interesele pe termen lung și politica Rusiei în contextul conflictului transnistrean.....	219
16.6. Politica Uniunii Europene, SUA și OSCE în procesul tentativelor de soluționare a conflictului transnistrean.....	224
16.7. Interesele Ucrainei în Transnistria.....	229
16.8. Poziția României cu privire la problema restabilirii integrității teritoriale a Republicii Moldova.....	230
16.9. Cauzele principale, care împiedică soluționarea conflictului.....	233
16.10. Strategia soluționării conflictului transnistrean - principii de bază...	235
16.11. Tactica în soluționarea conflictului transnistrean.....	239
17. Dispoziții finale	244

1. Strategia de dezvoltare, ca modalitate de ieșire din criză, de stabilizare și modernizare a țării

În ultimele decenii, societatea moldovenească se află într-o stare permanentă de transformări (reformare) fără o perspectivă clară de finalitate a reformelor începute și găsirea unei balanțe stabile în sferile activităților vitale. Dificultățile acestei etape de dezvoltare a statului se datorează tranziției incomplete de la trecutul sovietic la o democrație funcțională, la un model eficient de dezvoltare economică și de guvernare. În ultimii ani, din anumite motive cu caracter intern și extern, țara s-a pomenit într-o criză social-economică profundă, ceea ce a agravat considerabil perioada de stagnare practic în toate sferile de activitate ale societății și ale statului. Fenomenele negative ale sistemului economic și politic s-au reflectat dureros asupra celor mai importante domenii de viață ale moldovenilor, au amplificat problemele sociale, tendințele de polarizare din societate, dar și manifestările de înstrăinare și intoleranță din mediul social și cel politic. Crește emigrația și, în același timp, crește și interesul pentru țara natală a multor persoane care au plecat demult peste hotare, și dorința acestora de a găsi oportunități pentru a reveni în Patrie.

Devine tot mai evident, că abordările obișnuite, deseori schematice, nu oferă explicații complete cu referire la ce se petrece în Republica Moldova și, mai ales, nu dau răspuns la întrebarea: „**ce e de făcut?**”. Clasa politică a țării, care formează structurile puterii de stat de toate nivelurile, are încă tendința de a trece propriile directive politice și o parte din promisiunile electorale drept o strategie de dezvoltare, fiind incapabilă să ofere societății răspunsuri la întrebările-cheie – cum, din ce resurse și în ce ordine a priorităților se va obține o nouă calitate a dezvoltării. Din cauza unei abordări înguste și a dominanței intereselor corporatiste, ceea ce este prezentat drept strategie are, de obicei, un caracter general și fragmentar și nu se bazează pe valorile, interesele și obiectivele naționale pe termen lung.

Nivelul scăzut de prognozare socio-politică în societate, lipsa unei abordări unitare analitice și sistemice, dar și o gândire strategică deficitară, în același timp complică mult, pentru clasa aflată la guvernare, posibilitățile de a elabora și de a propune societății o strategie eficientă pentru depășirea stagnării și asigurarea unei mișcări progresive a societății. Această stare de lucruri împiedică formarea unui consens în societatea moldovenească, în ceea ce privește conținutul unei noi politici de dezvoltare socio-economică, pentru un viitor apropiat, susținută și împărtășită de întreaga societate. Se acumulează un întreg complex de contradicții, nerezolvarea cărora limitează posibilitățile Moldovei de a pași pe calea dezvoltării, care poate aduce prosperitate poporului moldovenesc. Aceste con-

tradiții de bază sînt:

Prima - între modelul declarat al democrației, economiei de piață și practica reală de gestionare politico-statală, eficiența căreia este subminată de lipsa, în rîndul eșaloanelor superioare ale puterii, a cunoștințelor despre lumea modernă; a dragostei sincere față de popor, dar și a motivației morale de a-i îmbunătăți viața; de iredponsabilitate, de nivelul profesional scăzut și birocrăția coruptă.

Cea de-a doua - între necesitatea obiectivă de a dezvolta o economie națională în baza libertății activității antreprenoriale și politizarea abordărilor privind dezvoltarea comerțului internațional, precum și impactul negativ tot mai mare al statului asupra economiei, în rezultatul modificării în ultimii 15 ani, sub presiunea instituțiilor financiare internaționale, a legislației care reglementează activitatea antreprenorială, operațiunile de export-import, activitatea bancară și operațiunile financiare.

Cea de-a treia, dintre necesitatea unei cooperări și deschideri internaționale largi, asumate prin obligații internaționale, și necesitatea de a dezvolta activități economice conform metodelor ecologice și de a îmbunătăți calitatea produselor alimentare și sănătatea cetățenilor.

Cea de-a patra - între nevoia societății de a avea un stat de drept, în care este asigurată, în mod practic, supremația legii și un stat cu sisteme de drept și judecătoresc controlate politic, care generează nihilism juridic în societate și corupție în instituțiile de stat corespunzătoare.

Cea de-a cincea - între nevoia obiectivă de a asigura pacea socială și armonia în societate și nivelul scăzut de pregătire profesională și morală a clasei politice și aprofundarea rupturii dintre nivelul de trai al minorității bogate și al majorității societății sărăcite, între reprezentanții diferitelor grupuri naționale și etnice, care sînt atrași cu cinism de către politicienii fără scrupule în lupta pentru putere.

Cea de-a șasea - între caracterul deschis al societății, pluralismul din mass-media, societatea civilă în dezvoltare și controlul total asupra mass-mediei de stat, interzicerea, motivată politic, a majorității mijloacelor de informare în masă, manipularea din ce în ce mai masivă a opiniei publice, politizarea și implicarea unui număr tot mai mare de organizații publice și ONG-uri.

Cea de-a șaptea - între presiunea statelor și instituțiilor globale, în condițiile războaielor hibride, și necesitatea de a conștientiza clar interesele poporului moldovenesc și de a urma aceste interese.

Cea de-a opta - între nevoia stringentă de studiere a istoriei veridice a propriei țări, de dezvoltare a identității naționale, patriotismului moldovenilor și interesele statului vecin, care folosindu-se de insuficiența unor

astfel de cunoștințe în rîndul cetățenilor Republicii Moldova, impune propriile versiuni referitor la originea și istoria poporului moldovenesc, precum și sprijinirea conștientă și inconștientă a intereselor din afară, de către o parte a elitei politice și culturale.

Cea de-a noua - între necesitatea păstrării și dezvoltării culturii naționale și a valorilor tradiționale și propaganda obsesivă, din partea autorităților, a unei «noi» culturi sub masca «valorilor europene», a unor ONG-uri cu rețelele sociale extinse, precum și degradarea provinciei - sursa și baza existenței națiunii moldovenești.

Aceste disensiuni sînt deja vizibile sub forma ștergerii (spălării) de facto a priorităților statale și naționale ale moldovenilor, prevalării mentalității ariviste a cercurilor de partid oligarhice, în contextul intensificării corupției și a abuzurilor în funcții, creșterii numărului practicilor ilegale, în lipsa unui control democratic eficient din partea cetățenilor asupra celor care ne guvernează. Logica cinică, egoistă a comportamentului social al majorității oficialilor și funcționarilor de partid, a păturilor de „parveniți” deconectați de la nevoile populației, cu o responsabilitate socială redusă față de populație, indică descompunerea morală și atitudinea nihilistă față de societate și interesele ei de bază. Contrastul puternic dintre cei bogați și majoritatea cetățenilor săraci ai țării crește tensiunea socială în societate, iar clasa de mijloc subdezvoltată nu face decît să intensifice protestul împotriva nedreptății sociale și a formelor radicale de manifestare a acesteia.

Acumularea acestor contradicții duce la deformarea continuă a contextului socio-cultural al societății contemporane moldovenești în totalitatea sa, transformînd-o într-o societate cu standarde duble sau chiar triple. Anume din acest motiv, elementele crizei de sistem, crizei generale, în care se află Republica Moldova, necesită în mod obiectiv o interpretare profundă, analitică a realității din perspectiva genului de probleme și fenomene cu care se confruntă societatea, găsirea unor modalități de rezolvare a acestora și asigurarea stabilă a dezvoltării țării. Strategia de dezvoltare a țării trebuie să asigure atenuarea, pînă la eliminarea completă, a contradicțiilor din societate, schimbări calitative, sistemice și ireversibile în domeniile-cheie ale vieții societății, în baza principiilor democratice comune și a valorilor durabile și adevărate ale poporului moldovenesc, baza pe cultura sa bogată și pe istoria sa veche.

2. Actualitatea existenței unei strategii de dezvoltare a Moldovei

Actualitatea elaborării unei strategii de dezvoltare a Moldovei și necesitatea implementării ei în practică, prin realizarea politicilor de stat și a proiectelor de prioritate națională, este condiționată de următoarele circumstanțe:

În primul rînd, de agravarea dramatică a contradicțiilor dintre interesele forțelor globale și cele ale statelor în curs de dezvoltare, care vor duce la modificări ale raportului de forțe în Europa și, în aceste condiții, de necesitatea de a elabora planuri de acțiuni cu termen mediu și lung de dezvoltare a societății și a statului, în baza intereselor naționale fundamentale ale societății moldovenești și ale statului. Aceste planuri ar trebui să ia în considerare posibilele modificări ale raportului influenței forțelor globale din regiune și vor desemna vectorii de bază și modalitățile concrete de punere în practică a unei politici interne și externe eficiente, cuprinzătoare și echilibrate, îndreptate spre modernizarea țării în condiții de stabilitate și securitate.

În al doilea rînd, statul, ca instituție de guvernare a societății, nu poate funcționa eficient fără conceptul general, care definește principiile de bază și direcțiile de dezvoltare, reieșind din interesele naționale fundamentale ale poporului moldovenesc. Acest lucru explică importanța deosebită a unei analize structurale și înțelegerea profundă a condițiilor socio-politice ale formării și realizării strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova la etapa actuală.

În al treilea rînd, din motivul necesității depășirii fenomenelor de criză și stagnării societății, apare în mod obiectiv necesitatea de a optimiza procesul politico-statal de guvernare și de a-i asigura stabilitatea, consecutivitatea, succesiunea, reieșind din scopurile clar formulate pe termen lung. De aceea, strategia de dezvoltare trebuie să aibă un caracter pragmatic, realist și obligatoriu pentru executanții săi.

În al patrulea rînd, de necesitatea conștientizării rolului statului, partidelor politice și societății civile în formarea strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova și implementarea acesteia în direcțiile prioritare și în condițiile tranziției spre o democrație eficientă, care să excludă influența factorilor externi și interni egoiști asupra politicii pe termen lung a statului.

Rolul deosebit al statului în implementarea reformelor complexe, ascunde pericolul întoarcerii la metodele autoritare de conducere în cazul lipsei unui control democratic din partea societății. De aceea, e nevoie de

o optimizare decisivă a organelor și instituțiilor publice, în primul rând, prin debirocratizare și creșterea nivelului de profesionalism.

În al cincilea rând, de necesitatea de a explica societății moldovenești prioritățile de dezvoltare pe termen lung, adevăratul interes al Moldovei și cele mai importante proiecte naționale ca instrument pentru punerea lor în practică, precum și excluderea unor erori pe parcursul procesului de implementare a reformelor și asigurarea unui control democratic asupra procesului de punere în practică a proiectelor naționale.

Trebuie să recunoaștem faptul că, în condițiile unor schimbări istorice drastice, elaborarea unei strategii de dezvoltare devine extrem de dificilă. Perioada care urmează este calitativ nouă și necesită o nouă abordare creativă a căilor de dezvoltare propuse, în timp ce abordarea generală sau practica precedentă sînt insuficiente pentru rezolvarea problemelor stricte cu care se confruntă societatea moldovenească la etapa actuală a dezvoltării sale.

Este necesar să fie formulate și acceptate ca bază în procesul de elaborare a strategiei de dezvoltare interesele naționale pe termen lung ale societății moldovenești, în interconexiune complexă cu factorii politici, economici și sociali. Acest lucru va permite evidențierea și fundamentarea direcțiilor prioritare de atingere a unui nivel de dezvoltare economică durabil, de rezolvare a problemelor sociale, de consolidare a democrației și statalității moldovenești bazate pe principii democratice, precum și ajungerea la un consens național al tuturor forțelor politice semnificative din țară.

Existența unor direcții strategice creează baza pentru dezvoltarea detaliată a unor măsuri și acțiuni concrete de eliminare a deficiențelor și imperfecțiunilor, de consolidare a tendințelor pozitive, de identificare a celor mai eficiente și concrete modalități de mobilizare a fondurilor și resurselor pentru punerea în practică a strategiilor de dezvoltare a țării.

3. Sarcinile principale ale dezvoltării Moldovei în procesul civilizațional contemporan

Soluționarea problemelor stringente este posibilă în baza formării strategiei naționale de dezvoltare a Republicii Moldova, care trebuie să conțină obiective clar formulate pe termen lung, mecanisme și mijloace pentru a le atinge, precum și indicatori concreți ai unei dezvoltări calitativ noi.

Strategia ar trebui să răspundă la întrebarea prin ce mijloace, resurse și în ce ordine a priorităților în societatea moldovenească reformată vor fi asigurate stabilitatea evolutivă a dezvoltării socio-economice, creșterea permanentă a nivelului de trai al populației, menținerea păcii civile și integrității statale, precum și echilibrul intereselor civile, interacțiunea civilizațională și acordul diferitor forțe politice cu privire la problemele-cheie în dezvoltarea statului moldovenesc modern.

Strategia de dezvoltare ar trebui să asigure mobilizarea resurselor societății moldovenești, să implice întregul său potențial pentru realizarea proiectelor de importanță națională. De asemenea, este necesar de formulat un sistem de priorități politice și juridice, norme și valori, capabile să direcționeze procesele de reformare a Republicii Moldova în sfera asigurării suveranității sale, restabilirea integrității teritoriale și apărarea intereselor naționale, tranziția de la pozițiile de stabilizare din sfera socio-economică la dezvoltarea economică accelerată.

În domeniul reformării puterii, obiectivul strategic principal va fi transformarea statului într-un instrument eficient al societății cu scopul îmbunătățirii bunăstării generale. Acest scop va fi realizat prin crearea unui sistem eficient de guvernare, bazat pe principiul democrației și responsabilității necondiționate a clasei politice în fața poporului pentru dezvoltarea țării, în condițiile controlului democratic al poporului asupra conducătorilor din aparatul administrativ și al funcționarilor publici.

Anume un stat eficient și modern, instituțiile sale publice, înarmate cu o strategie de dezvoltare bine gândită, vor asigura independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, vor crea condiții pentru dezvoltarea economică și socială a țării, pentru prosperarea științei și culturii, pentru formarea unei păci și înțelegeri civile durabile.

Pentru asigurarea unei guvernări eficiente trebuie să fie respectate cu strictețe normele prevăzute în Constituție, un sistem politic democratic dezvoltat, o concurență politică sănătoasă între principalele partide și mișcări sociale, un nivel mai ridicat al culturii politice și al activității cetățe-

nilor, eligibilitatea organelor de conducere într-un proces electoral corect și transparent, separarea puterii legislative, executive și judiciare, o autonomie locală mai largă, împreună cu o structură bine constituită și mai ales ierarhică a puterii, care funcționează eficient „de la primărie pînă la președinte”, formarea interesului personal al majorității cetățenilor și familiilor în dezvoltarea statului lor, o participare activă și angajată a societății civile în soluționarea problemelor țării.

Nu mai puțin important pentru societate este un sistem al puterii de stat eficient și transparent, debirocratizat și curățat de corupție, care prestează servicii publice de calitate întregii societăți și cetățenilor, în mod particular, activitățile sale fiind orientate spre realizarea obiectivelor strategice trasate de către societate.

Un sistem judiciar independent și eficient, subordonat oamenilor, va permite cetățenilor țării, asociațiilor obștești, agenților economici, populației în general să poată rezolva problemele conflictuale din toate sferele vieții publice, inclusiv în relațiile cu statul, la costuri minime și în strictă conformitate cu legea.

Trebuie supuse unei reformări radicale instituțiile securității naționale și sistemului judiciar, care să funcționeze în condițiile unui control democratic eficient, cu competențe clar definite, într-un cadru exclusiv legal, iar prioritatea primordială a acestor organizații ar trebui să fie studiarea amenințărilor interne și externe, elaborarea unor recomandări pentru conducerea politică cu privire la aceste aspecte, acțiuni concrete pentru lupta împotriva acestor amenințări, precum și protecția persoanelor împotriva infracțiunilor.

În domeniul modernizării economiei, direcția strategică constă în dezvoltarea cu succes a țării, prin crearea unui sistem economic extrem de competitiv, bazat pe principiul libertății economice a omului, inițiativa sa antreprenorială și participarea eficientă a statului la stimularea activității economice, care contribuie la autorealizarea cetățenilor, dezvoltarea industriei și provinciei, creșterea veniturilor cetățenilor și reducerea sărăciei.

Cu toate acestea, în prezent, regimul democrației gestionate, slăbind extrem de mult contra-elitele și privîndu-le de posibilitatea de a concura pe picior de egalitate cu elita de la guvernare, nu duc la modernizarea progresistă profundă, necesară pentru dezvoltarea țării și păstrează multe dintre dezechilibrele și punctele slabe ale sistemului socio-economic apărut în anii 1990 (structura lipsită de transparență a distribuirii proprietăților și a resurselor naționale, corupția în organele puterii de stat, nivelul de trai scăzut al majorității populației, sistem financiar-bancar slab, incapabil să finanțeze eficient creșterea economică a țării, businessul și familiile, nivel scăzut de salarizare a lucrătorilor din administrația de stat, educație și sănătate și multe altele).

Creșterea economică în țară este nesemnificativă, extensivă și se bazează, în mare parte, pe banii trimiși în țară de cetățenii care lucrează peste hotare.

Scopul principal al modernizării economice este eradicarea sărăciei, depășirea, într-o perioadă istorică scurtă, a decalajului dintre nivelul de dezvoltare economică a Moldovei și cel al țărilor europene. Creșterea calitativă a eficienței economiei moldovenești va face posibilă transformarea Moldovei dintr-o țară care își exportă forța de muncă și importă mărfuri străine, energie și materii prime, precum și capital, într-o țară exportatoare de bunuri și servicii cu valoare adăugată ridicată.

Punerea în aplicare a programului de dezvoltare economică va permite dezvoltarea industriei, agriculturii și provinciilor moldovenești, creând condiții pentru întoarcerea în țară a majorității emigranților moldoveni. Asigurarea stabilității piețelor externe pentru a garanta exportul de bunuri tradiționale moldovenești și realizarea unui echilibru între importuri și exporturi, în paralel cu dezvoltarea potențialului productiv al provinciei, ar trebui să fie, de asemenea, un obiectiv strategic pe termen lung. În același timp, obiectivul-cheie al dezvoltării strategice a economiei moldovenești ar trebui să fie crearea unei societăți, în care oamenii să trăiască în prosperitate, într-o natură frumoasă, cu aer curat, cu produse alimentare și bunuri de consum ecologice, calitative și accesibile. O societate, în care generația tânără să poate beneficia de o educație de calitate, precum și de oportunități de dezvoltare pe termen lung.

Eforturile deosebite ale statului și cercurilor de afaceri ale țării vor fi direcționate spre formarea unor instituții economice moderne, care vor contribui la dezvoltarea sistemului de finanțare a afacerilor, la stimularea activității antreprenoriale și motivarea cetățenilor de a lucra, un climat investițional și antreprenorial favorabil, distribuția uniformă a activității economice în întreaga țară, asigurarea unui nivel ridicat de libertate economică.

Elaborarea, cu participarea activă a statului și a societății civile moldovenești, a programelor de stat de dezvoltare economică, cu accent pe direcția ecologică pronunțată, implicarea mediului de afaceri privat în realizarea acestora, stimularea businessului din provincie, încurajarea creării de producții de substituție a importurilor, excluderea din circulația în țară a articolelor și mărfurilor fabricate din materiale artificiale, care au analogii ecologice din materiale naturale, încurajarea producerii și circulației interne a mărfurilor fabricate din materiale naturale, dezvoltarea marilor instituții financiare cu capital național și un sistem de finanțare al economiei, acestea sînt, în general, verigile-cheie ale strategiei de creștere economică.

În domeniul politicii sociale, obiectivul strategic este crearea unor

instituții eficiente de stat, publice și private, pentru a dezvolta capitalul uman: sisteme de educație și sănătate de nivel mondial, bazate, însă, pe experiența istorică a strămoșilor și înțelegerea proprie a tendințelor de dezvoltare în aceste domenii, a culturii și sportului, care să păstreze și să sporească capacitățile potențialului uman al Republicii Moldova, sistemul sprijinului social, care ar oferi asistență eficientă grupurilor vulnerabile ale populației, fără a încuraja, în același timp, parazitismul.

Reorganizarea sistemului de dezvoltare socială trebuie să vizeze atingerea următoarelor obiective strategice:

În primul rînd, să asigure o protecție efectivă maximă a grupurilor social-vulnerabile ale societății - cetățenilor, care nu au capacitatea să soluționeze de sine stătător problemele sociale și în mod obiectiv au nevoie de sprijin din partea statului. Este vorba, în primul rînd, despre pensionari și invalizi, ale căror pensii trebuie să fie majorate substanțial și indexate permanent la rata inflației.

În al doilea rînd, trecerea la politica bazată pe modelul „statului solidar”, care asigură o redistribuire a cheltuielilor sociale în favoarea celor mai vulnerabile pături ale populației, cu o reducere concomitentă a transferurilor sociale către familiile înstărite.

În al treilea rînd, asigurarea accesului cît mai larg la bunurile sociale de bază, care includ, întîi de toate, oferirea serviciilor în domeniul sănătății și învățămîntului general.

În al patrulea rînd, crearea unor astfel de condiții economice pentru populația aptă de muncă, care ar permite cetățenilor să-și asigure un nivel mai înalt al consumului social și dezvoltării spirituale din contul propriilor venituri, inclusiv servicii mai bune în domeniul învățămîntului și al sănătății, un nivel decent al vieții la o vîrstă înaintată.

În al cincilea rînd, constituirea instituțiilor în domeniul social-cultural care ar asigura mobilizarea totală a mijloacelor populației și ale agenților economici, utilizarea eficientă a acestora, iar pe această bază - asigurarea unei calități înalte și a unor posibilități vaste de alegere a bunurilor publice și serviciilor sociale oferite populației.

Programul de reforme sociale va oferi reperatele, care vor permite elaborarea unei politici sociale, bazate pe resursele și oportunitățile de care dispune statul. Numai că în acest caz, politica socială activă nu va avea rolul de limitator, ci de catalizator al creșterii economice. În același timp, statul nu își va slăbi eforturile de oferire a asistenței sociale și prestarea serviciilor din domeniul sănătății și învățămîntului acelei părți a populației, care fără ajutor din partea statului ar fi lipsită de acces la beneficiile sociale de bază.

Progresul socio-economic în Moldova este imposibil fără dezvoltarea

și creșterea prioritară a nivelului învățământului, științei și culturii.

În domeniul învățământului, științei și culturii, obiectivul strategic principal este formarea unei personalități cu o moralitate înaltă, armonioasă, social adaptată, responsabilă și activă, profund interesată de un viitor prosper al statului, ca principală condiție pentru dezvoltarea eficientă a societății. Sistemul educațional trebuie să ofere cunoștințe despre realizările moderne ale științei și tehnologiei, sistemele informaționale avansate și schimbarea rolului omului în era inteligenței artificiale avansate. Un obiectiv nu mai puțin important pe termen lung este afirmarea valorilor spirituale și morale, păstrarea identității moldovenești, a patrimoniului istoric și cultural, sporirea valorilor naționale, crearea condițiilor pentru asigurarea păcii și armoniei civile, consolidarea și armonizarea relațiilor interne în societate.

Educația joacă rolul principal în dezvoltarea personalității omului, creșterea economică a țării și consolidarea relațiilor sociale în cadrul societății. Existența în țară a unui sistem de educație de calitate la toate nivelurile oferă oportunitatea de a educa elita națională în baza propriilor valori, de a insufla acestor oameni sentimentul de patriotism și dragoste pentru țara lor, de a reduce migrația celor mai strălucite minți, de a introduce un element suplimentar de stabilitate în societate și de încredere a oamenilor într-un viitor la ei acasă.

Anume din acest motiv obiectivul strategic al acestui domeniu este sprijinul oferit învățământului – unul dintre drepturile fundamentale ale omului, ridicarea calității învățământului prin diversificarea conținutului său și a metodelor; atragerea în sistemul de învățământ a celor mai talentați, pregătiți din punct de vedere profesional oameni, care au principii morale sănătoase, prin crearea unui sistem de evaluare a nivelului cunoștințelor elevilor și studenților, care să excludă abordarea subiectivă, să promoveze inovațiile, dar și schimbul de bune practici și promovarea unui dialog politic în domeniul educației.

Sistemul de educație și de instruire a tinerei generații trebuie să se bazeze pe valori morale, etice, elaborate de civilizația umană, formînd, în același timp, sentimentul de patriotism și mîndria națională a cetățeanului Republicii Moldova.

Problemele critice ale învățământului – calitatea și importanța lui, calificarea personalului didactic; programele de studii, cursuri, evaluarea obiectivă a cunoștințelor, accesul egal, libertatea de alegere, angajarea, eficiența și finanțarea, nu țin numai de educație, ele depind de calitatea guvernării și a situației socio-economice concrete. În acest context, optimizarea sistemului de învățământ ar trebui să devină una dintre prioritățile principale ale strategiei naționale de dezvoltare a Republicii Moldova.

Dezvoltarea științei ar trebui să fie axată, în primul rând, pe elaborarea recomandărilor privind îmbunătățirea calității vieții și a mediului de trai al omului, restaurarea fondului de semințe a culturilor de cereale, leguminoase, legume și puiți de plante ecologic pure, folosite de către om în calitate de hrană, studiarea legăturilor dintre activitățile omului și fenomenele naturale, inclusiv a dezastrelor naturale, efectele nocive ale mărfurilor moderne de consum și a produselor alimentare asupra sănătății omului și a mediului înconjurător, crearea unor industrii moderne înalt tehnologizate, bazate pe „economia cunoașterii”, care să producă produse competitive și ecologice.

Ecologizarea producției industriale, introducerea tehnologiilor ecologice (fără deșeuri), aplicarea unor sisteme moderne performante de purificare a apei și aerului, reciclarea deșeurilor de producere, vor fi sarcini prioritare ale instituțiilor științifice de cercetare.

Sarcina cea mai importantă a dezvoltării științei ar trebui să devină utilizarea eficientă a fondurilor alocate pentru dezvoltarea ei, aplicarea metodei proiectelor pentru finanțarea științei, introducerea sistemului de monitorizare a rezultatelor planificate. În același timp, trebuie avut în vedere faptul, că sarcina principală, nu mai puțin importantă decât știința în sine, este crearea unui sistem științific de stabilire și formulare a sarcinilor științifice. De trasarea corectă a obiectivelor depinde în mare parte, la etapa actuală, eficacitatea rezultatului. Stabilirea sarcinilor și monitorizarea punerii lor în aplicare ar trebui separate de instituțiile științifice, pentru care ar fi recomandabil de creat în cadrul Guvernului o direcție specială.

Trebuie majorat rolul științei, ca fundament la luarea deciziilor de perspectivă, dar și la stabilirea strategiilor politice corecte pentru dezvoltarea stabilă a țării.

Statul trebuie să contribuie la dezvoltarea științelor fundamentale și aplicate, științelor naturii și tehnologice, în primul rând, în domeniile în care Moldova are posibilitatea să concureze cu succes cu realizările din străinătate. În domeniul științelor umanitare și sociale, statul va contribui la dezvoltarea cunoașterii, cercetării și organizării cooperării intelectuale, impulsionând astfel transformările sociale, bazate pe respectarea idealurilor dreptății, libertății și demnității umane.

Nu vom publica statistici și cifre care să demonstreze starea actuală a lucrurilor și, respectiv, cifrele pe care intenționăm să le atingem. Este evident, că sarcina principală a oricărei guvernări este obținerea stabilității și îmbunătățirea constantă a bunăstării populației, dorința de a convinge oamenii de valoarea, misiunea istorică a statului lor și perspectivele bune ale acestuia, de a educa tînăra generație în dragostea față de neam și Pa-

trie, formînd o națiune de optimiști profund interesați și încrezători în viitorul frumos al Republicii Moldova.

În această lucrare vom publica nu cifre, dar măsuri concrete și pe înțelesul multora, implementarea căroră, într-o perioadă scurtă de timp, va duce societatea și statul nostru spre prosperitate!

4. Dezvoltarea Moldovei și reforma puterii

4.1. Creșterea eficienței administrației publice

Provocările cu care se confruntă Moldova modernă - războiul din Ucraina și consecințele acestuia, schimbările fundamentale în politica mondială, redistribuirea sferelor de influență la nivel global și regional, instabilitatea internă politică și socio-economică la etapa reformelor nefinisate, înaintează cerințe înalte față de calitatea administrației publice. Schimbările sistemice impulsionate de punerea în practică a noii paradigme de dezvoltare, schimbările dinamice ale necesităților societății, au nevoie de instituții eficiente și înalt profesionale ale puterii de stat.

Direcția strategică prioritară a dezvoltării țării trebuie să devină crearea unui sistem de stabilitate și continuitate a puterii de stat, îndreptat spre dezvoltarea statului Republica Moldova și îmbunătățirea radicală a administrației publice.

Administrarea eficientă este condiția esențială a vitalității oricărui sistem social, dar și a statului, în general. Eforturile de trecere la un sistem democratic de guvernare s-au ciocnit de slăbiciunea noilor instituții democratice, de nivelul scăzut al administrației publice, ca urmare a lipsei de instruire profesională în domeniul administrației publice în rândul politicienilor și funcționarilor. Se suprapune aici și nivelul scăzut al culturii generale, dar și morale, al majorității conducătorilor publici, lipsa patriotismului și dragostei față de propria țară, existența unui conflict de interese în rândul funcționarilor publici, care au cetățenia altor state, în momentul rezolvării unor probleme care au legătură cu interesele statelor respective, nivelul scăzut de remunerare a muncii demnitarilor și, în consecință, corupția și birocratizarea sistemului puterii de stat.

Toate aceste rămân a fi unul dintre principalele obstacole în calea soluționării problemelor sociale și politice majore, și au condus la agravarea și amplificarea unor asemenea fenomene negative, precum sărăcirea păturilor largi ale populației, creșterea bruscă a inegalității sociale și nedreptății, creșterea economiei tenebre, corupția, nihilismul juridic și consolidarea separatismului.

Strategiile de guvernare, utilizate de către autoritățile moldovenești pe parcursul întregii perioade de independență a țării, se bazează pe dominarea mecanismelor administrative, orientate spre o centralizare rigidă și alinierea „verticalei puterii”, caracterul autoritar de implementare al reformelor sau „algoritmice” (principiul strict corporatist) de distribuție a funcțiilor guvernamentale, în rezultatul cărora statul și societatea, împărți-

te în sfere de influență (domeniile ale unor politicieni concreți), pierzându-și elementele cheie ale guvernării ierarhice, sînt imposibil de guvernat.

În condițiile dezvoltării insuficiente a tradițiilor și instituțiilor democratice, a societății civile moldovenești, dar și a unui nivel scăzut de educație morală a funcționarilor de stat, încep să acționeze mecanismele tenebre ale administrației de stat, iar în procesul luării deciziilor domină interesele sponsorilor străini sau ale unor grupuri financiar-oligarhice mici, apropiate de actuala guvernare. Toate acestea duc la înrăutățirea tuturor parametrilor de dezvoltare ai societății pînă la limite critice, duc la slăbirea statalității și pun sub semnul întrebării pregătirea societății pentru un model democratic de guvernare.

Schimbările politice, care au loc în Moldova contemporană, creează nevoi stringente de construire a unui model nou de guvernare, care ar avea un potențial mare de mobilizare și dezvoltare. La baza acestui model trebuie să stea redefinirea rolului, funcțiilor statului și serviciului public în cadrul reformelor administrative moderne. Rezultatul realizării noului tip de administrație publică trebuie să devină un stat optim ca structură, eficient și renovat, condus exclusiv de către profesioniști în domeniul guvernării de stat, care au studii în domeniu, care au fost verificați moral și au educația corespunzătoare. Societatea și statul trebuie să fie conduse de cei mai buni!

Într-o societate democratică modernă, statul este o combinație a două subsisteme de bază: aparatul de stat, supus birocrațizării, și comunitatea cetățenilor. În condițiile formării democrației în Moldova, guvernarea statului ar trebui să fie privită ca o unitate dialectică a acestor două începuturi, pe de o parte - guvernarea organizației de stat, iar pe de altă parte - guvernarea populației. În acest caz, administrația publică se bazează nu numai pe legăturile verticale ale autorităților publice, care duc adesea la birocrațizare și ineficiență, ci și pe legăturile orizontale ale autorităților publice cu cetățenii, asociațiile publice și structurile din sectorul privat.

Modalitățile de îmbunătățire a administrației publice vizează rezolvarea unui șir de probleme de bază:

4.1.1. Necesitatea îmbunătățirii continue a mecanismului de separare a puterilor în stat, prin optimizarea și consolidarea concomitentă a sistemului ierarhic de guvernare a statului la toate nivelurile.

4.1.2. Delimitarea în continuare a competențelor autorităților centrale și locale în sfera de responsabilitate comună, descentralizarea competențelor de administrare cu consolidarea concomitentă a structurii ierarhice centralizate de guvernare și îmbunătățirea disciplinei executive a organelor puterii de la toate nivelurile în domeniile care țin de competența puterii centrale.

4.1.3. Reducerea numărului de niveluri ale conducerii, accelerarea proceselor de planificare și de luare a deciziilor.

4.1.4. Înlăturarea dualității și paralelismului între structurile puterii prezidențiale și executive în sistemul guvernării statului.

4.1.5. Crearea unui sistem eficient cu mai multe nivele și etape de selecție, formare profesională și alte forme de pregătire a tinerilor pentru gestionarea structurilor de stat și ale puterii locale.

4.1.6. Îmbunătățirea sistemului de pregătire și recalificare profesională a funcționarilor publici, inclusiv a aleșilor poporului.

4.1.7. Interzicerea desfășurării unei activități politice pentru toți funcționarii publici profesioniști, garantarea păstrării locurilor de muncă a funcționarilor publici în cazul schimbării puterii politice.

4.1.8. Reducerea numărului funcționarilor publici și majorarea semnificativă a salariilor celor care rămân. Statul ar trebui să-și asume, în totalitate, grija pentru guvernanții săi și familiile lor.

4.1.9. Asigurarea unui control democratic eficient al puterii executive din partea celei legislative.

4.1.10. Realizarea reglementării legislative în diverse domenii de activitate ale societății, eliminarea vidului legislativ din multe domenii ale administrației publice.

4.1.11. Perfecționarea mecanismului de guvernare în următoarele domenii: ideologic, metodologic, normativ-juridic, organizațional, de personal, inovațional, de informare și comunicare, de analiză și prognozare, planificare.

4.1.12. Excluderea oricărui conflict de interese din partea demnitarilor de stat și a funcționarilor, concentrarea activității acestei categorii de persoane exclusiv asupra intereselor statului moldovenesc. Interzicerea ocupării anumitor funcții în administrația de stat și în sistemul judecătoresc de către persoane cu dublă cetățenie. Acest subiect este foarte sensibil, dar este important pentru consolidarea statalității moldovenești, date fiind precedentele în care deținătorii cetățeniei unui stat vecin mare au luat decizii în interesul statului respectiv.

Schimbările structurale profunde și dinamica provocărilor cer de la funcționarii publici profesioniști și de la conducători calități și competențe fundamentale noi. În primul rând, ei ar trebui să aibă o experiență practică, o gândire creativă și capacități pentru inovații, care ar permite depășirea inerției sociale și instituționale a structurilor birocratice. În plus, aceștia trebuie să fie înarmați cu cunoștințe fundamentale din domeniul politicii,

economiei, managementului, analizei politice, teoriei procesului decizional, prognozei sociale, conflictologiei. Aceste persoane trebuie să aibă o reputație impecabilă, să fie sănătoase fizic și moral.

4.2. Optimizarea conducerii politico-administrative

Strategia de dezvoltare durabilă presupune finalizarea reformelor democratice, un curs politic consecvent al statului în baza intereselor național-statale, participarea activă a statului la elaborarea planurilor și programelor de dezvoltare, stimularea activității investiționale, dezvoltarea regională, utilizarea mecanismelor de piață pentru a motiva schimbările structurale în scopul dezvoltării și creșterii bunăstării tuturor păturilor populației din țară.

Transformările democratice, apariția unor noi relații de producție, bazate pe diverse forme de proprietate, au dus la o creștere accentuată a complexității funcțiilor de conducere a societății, care necesită cunoștințe mai vaste și un nivel tot mai ridicat de profesionalism și competență a guvernanților în procesul de administrare socio-politică.

Conducerea politico-administrativă se realizează la nivel național-statal și include activități de politică externă (administrație publică) și de politică internă (management politic), bazate pe parteneriatul managerial dintre stat, societatea civilă și organele puterii locale în vederea asigurării intereselor naționale, ținând cont de dinamica proceselor globale.

Obiectivul strategic de bază al reformelor administrației publice trebuie să fie trecerea decisivă de la modelul birocratic, ca fiind unul inadecvat necesităților etapei post-industriale de dezvoltare a societății, la modelul funcționarilor publici. În cadrul acestui model, statul este considerat un prestator de diverse servicii oferite populației și este perceput de către funcționarii publici și de cetățeni nu din punct de vedere al unor relații caracteristice puterii autoritare de guvernare.

Principalele direcții strategice pentru îmbunătățirea eficienței administrației publice:

4.2.1. Crearea unui model eficient de guvernare politică a statului, care să asigure pregătirea profesională și morală a viitorilor conducători, elaborarea programelor de dezvoltare eficiente pe termen lung, stabilitatea și continuitatea guvernării.

4.2.2. Raționalizarea atribuțiilor și pîrghiilor de influență a aparatului de stat asupra vieții societății, în baza conceptului „unui stat minim auto-suficient”, decentralizarea puterii în conformitate cu principiul subsidiarității, dezvoltarea autoadministrării locale, concomitent cu consolidarea

structurii ierarhice de conducere centrală, exercitate de stat. Atragerea la guvernarea statului, în calitate de consultanți, a structurilor societății civile, create și finanțate exclusiv de către cetățeni și persoanele juridice din Republica Moldova.

4.2.3. Căutarea unui model optim de organizare și funcționare a mecanismului administrației publice, precum și reformarea acestuia prin accelerarea tranziției de la modelul birocrăției raționale la modernizarea sistemului bazat pe principiul serviciilor oferite de stat populației și pe instituția funcționarului public.

4.2.4. Optimizarea mecanismului politic al administrației publice prin consolidarea profesionalismului și a calității de elaborare a deciziilor, de punere în aplicare a acestora, soluționarea crizelor și conflictelor politice care apar pe parcurs, analiza și evaluarea rezultatelor și consecințelor deciziilor adoptate.

4.2.5. Includerea în mecanismele politice de conducere, în calitate de consultanți, a instituțiilor societății civile de origine moldovenească, la nivel de elaborare a opțiunilor și expertizării deciziilor adoptate.

4.2.6. Crearea unui cadru legal normativ pentru trecerea totală către modelul de funcționari publici în care statul funcționează diferențiat: ca instituție care asigură producția și furnizarea de servicii, ca instituție de auto-organizare a cetățenilor și ca instituție de supraveghere, realizată în baza regulilor relațiilor contractuale.

4.2.7. Introducerea și utilizarea pe scară largă a tehnologiilor moderne, inclusiv a inteligenței artificiale, în realizarea funcțiilor statului, pentru sporirea eficienței lui, a transparenței și asigurării controlului democratic din partea cetățenilor.

4.2.8. Implementarea unui sistem de evaluare a eficienței administrației publice în baza capacității structurilor și instituțiilor puterii de stat de a rezolva cu succes problemele cu care se confruntă societatea, precum și a crește nivelul calității serviciilor de care beneficiază cetățenii.

4.2.9. Realizarea intereselor politice ale cetățenilor, exclusiv prin participarea în partidele politice și prin aparițiile în mass-media.

4.2.10. Reducerea funcției de Președinte și transferul puterii executive către Primul ministru ales de Parlament. Acest lucru va permite eliminarea dublării funcțiilor și va asigura consolidarea puterii executive, care este cea mai importantă condiție a unei guvernări eficiente a statului în perioada reformării și dezvoltării sale, în condițiile redistribuirii sferelor de influență în lume și a crizelor permanente.

4.2.11. Eliminarea tuturor restricțiilor privind numărul de mandate ale Primului ministru al țării.

4.3. Contracurarea utilizării abuzive a puterii publice

La etapa actuală de dezvoltare, administrația publică are drept obiect o societate de tranziție, cu trăsăturile de dezvoltare caracteristice – o economie slabă, tensiune socială și un nivel conflictual în creștere, sporirea neîncrederii în instituțiile sociale, dar și ale democrației în general, abateri de la normele sociale de comportament. În această perioadă are loc un dezechilibru al intereselor diferitor grupuri sociale, crește polarizarea economică, este distrus modelul dreptății sociale însușit de societate. În ansamblu, fenomenele distructive precum dezinformarea în masă, demagogia de stat și prostirea populației prin intermediul mass-media controlate, corupția, arbitrarul birocratic, „clientelismul” etc., reprezintă diferitele forme de abuz de putere publică.

Prin urmare, una dintre sarcinile prioritare este elaborarea și implementarea unor măsuri eficiente și complexe împotriva diverselor abuzuri din partea structurilor puterii de stat, dar și a anumitor funcționari.

Problema creării unui mecanism politico-legal de contracurarea a abuzurilor de putere în Republica Moldova are un caracter politic, juridic și social, deoarece în condițiile păstrării instabilității există riscuri sociale legate de securitatea națională. De aceea, una dintre prioritățile statului moldovenesc este de a minimiza abuzurile puterii, iar acest proces ar trebui să devină sarcina principală a dezvoltării strategice, să aibă un caracter sistemic de natură politică și juridică, să nu se limiteze la bine cunoscutele „reforme ale justiției”, campanii „anticorupție” ș.a.

Pentru a contracurarea abuzurile puterii de stat, este necesar un model bine construit de stabilitate și continuitate a puterii, separarea puterilor în stat, funcționarea eficientă a instituțiilor parlamentare și judecătorești, a instituțiilor de drept și structurile societății civile de origine exclusiv moldovenească (partide politice de opoziție și extraparlamentare, organizații patronale, sindicate etc.).

Sursa erorilor sistemului, a conflictelor, și factorul intern de destabilizare al statului moldovenesc sînt diferitele forme de abuz a puterii executive, care au loc atît în sistemul de conducere a statului, cît și în cel local. Baza fărădelegilor puterii în domeniul guvernării statului o constituie împuternicirile extinse ale autorităților puterii executive și ale anumitor funcționari (în special în timpul perioadelor de „stare de urgență” impuse arbitrar), pe fundalul salariilor mici și instruirii insuficiente a acestor persoane din punct de vedere profesional și moral, lipsei controlului eficient din partea societății.

Printre cele mai periculoase abuzuri din punct de vedere social în domeniul politicii legislative și a administrației de stat în perioada de tranziție

este, în primul rînd, așa-numita „oligarhizare” a acestui proces, nu atît din partea reprezentanților comunității de afaceri, cît din partea liderilor partidului de guvernămînt, care se bucură de sprijinul necondiționat al unor actori externi influenți, care înțeleg foarte puțin situația politică moldovenească. Coruperea înalților funcționari de partid, legiuitorilor și birocraților de către grupuri financiare și politice externe, inclusiv semi-criminale, în scopuri egoiste pentru adoptarea unor acte juridice normative (legi, decrete, regulamente etc.) neconforme cu interesele publice și utilizarea fondurilor publice în scheme financiare criminale, cauzează prejudicii ireparabile societății și statului. Drept exemplu, putem menționa creșterea artificială a ratelor dobînzilor în economie și vînzarea către investitorii străini a obligațiunilor de stat în valoare de miliarde de lei la rate de circa 20 la sută anual în timpul guvernării PAS, pe fundalul creșterii cursului de schimb al leului. Ce este aceasta, dacă nu o plată pentru sprijinul politic din partea grupărilor oligarhice de origine străină, care oferă un sprijin cuprinzător regimului de la guvernare?

La aceasta se adaugă nihilismul juridic și conflictul de interese al anumitor grupuri politice, care, sub influența forțelor politice străine, încalcă în mod criminal Constituția și procedurile legale pentru a schimba Legea fundamentală a Republicii Moldova prin mijloace care nu sînt prevăzute de Constituția Republicii Moldova. Acești criminali politici și colegii lor din sistemul judiciar transformă treptat Constituția țării într-o bucată de hîrtie fără valoare.

Este nevoie de un sistem eficient și integru de măsuri instituționale, juridice și organizatorice împotriva abuzului de putere:

4.3.1. Instituționalizarea politico-legală a principiului de maximă transparență a activității organelor puterii de stat și a conducătorilor lor, interacțiunea lor obligatorie cu instituțiile societății civile de origine moldovenească (partide politice, syndicate, organizații pentru drepturile omului, asociații de afaceri, asociații religioase etc.).

4.3.2. Desfășurarea repetată a expertizei anticorupție și sociale a celor mai importante decizii adoptate și promulgate de legiuitori, precum și de funcționarii publici din administrația centrală și locală. Efectuarea, o dată la 10 ani, a unei revizuii a legilor și decretelor Guvernului pentru a verifica relevanța și conformitatea acestora cu interesele țării și ale societății (așa-numita „ghilotină”).

4.3.3. Adoptarea unui act normativ special, care ar reglementa activitățile de lobby.

4.3.4. Stabilirea ordinii și duratei maxime a termenului de adoptare a proiectelor de lege din momentul depunerii și pînă la adoptare, mai ales a celor de importanță socială.

4.3.5. Înăsprirea responsabilității reprezentanților puterii legislative și executive pentru abuzurile admise.

4.3.6. Perfecționarea sistemului de formare profesională și morală a viitorilor funcționari publici, îmbunătățirea sistemului de recalificare a funcționarilor publici aflați în serviciu și introducerea sistemului de motivare pe termen lung a funcționarilor de diferite ranguri, care respectă întru totul legea.

4.3.7. Reducerea aparatului de stat, crearea condițiilor pentru stabilitatea și continuitatea acestuia, creșterea nivelului de salarizare, introducerea de beneficii sociale pentru cei mai profesioniști, utili pentru țară și mai onești funcționari, precum și pentru membrii familiilor acestora. Introducerea unui sistem de angajare pe viață pentru anumite categorii de funcționari publici.

4.3.8. Interzicerea ocupării anumitor funcții în organele de stat și în sistemul judiciar de către persoanele cu dublă cetățenie. Acest subiect este foarte sensibil, dar este important pentru consolidarea statalității moldovenești, având în vedere precedentele în care deținătorii cetățeniei statului vecin, sub presiune, au luat decizii ilegale care subminează suveranitatea și independența Republicii Moldova. În același timp, dacă un cetățean al unui alt stat candidează pentru anumite funcții publice, acesta este obligat să renunțe public la a doua cetățenie și să depună o cerere în acest sens. Renunțarea la cetățenia altor state implică proceduri complicate, prin urmare statul moldovenesc ar trebui, în baza legilor relevante, să ofere acestor persoane asistența juridică necesară și să garanteze protecția împotriva persecuției nejustificate din partea altor state.

4.4. Asigurarea colaborării forțelor social-politice și consolidarea societății

Una dintre sursele-cheie ale riscurilor în societatea modernă moldovenească este slăbiciunea strategică și ideologică a clasei politice de guvernământ, incapacitatea acesteia de a oferi poporului un proiect social satisfăcător pentru viitor, modalitățile de depășire a contradicțiilor perioadei de tranziție determină strategia lor de a menține puterea și a păstra status quo-ului politic în detrimentul valorilor dezvoltării și creației. Anume această mentalitate contribuie la formarea și răspîndirea în întreaga societate a modelului de comportament consumatorist-parazitar.

Un sistem politic instabil, corupt și ineficient nu este în măsură să asigure implementarea deplină a principiilor democratice prevăzute în Legea fundamentală a statului. Conducerea politică a țării în vorbe își arată disponibilitatea de a pune în aplicare aceste principii, dar, în realitate, de cele mai multe ori arată dezbinarea puterii, implicarea conducerii statu-

lui în rezolvarea problemelor minore (aruncate de cineva) în detrimentul obiectivelor strategice, corupția, sărăcia și problemele sociale de bază ne-rezolvate ale populației, pun sub semnul întrebării nu numai eficacitatea administrării politice și publice, ci și soarta democrației în Moldova.

Ca urmare a caracterului închis al procesului de luare a deciziilor de către stat, a influenței politice secrete a grupurilor oligarhice străine și a existenței unei zone mari tenebre de practici manageriale zilnice, scade importanța politică reală a instituțiilor democratice ale puterii, iar funcționarea lor capătă un caracter formal-procedural.

Este în creștere înstrăinarea societății de clasa conducătoare și de stat, precum și neîncrederea maselor largi față de reformele democratice. În consecință, în rîndul populației se intensifică sentimentul de protest, ceea ce creează premise pentru manipularea pe scară largă a opiniei publice în interese private, de grup și egoiste, precum și în interesul forțelor externe.

În activitatea partidelor politice cresc brusc tendințele populiste, cini-ce și retorica iresponsabilă, care vizează atragerea unui număr maxim de voturi și sprijinul electoratului. Riscurile politice și sociale ale acestor pro-cese constau în restricționarea semnificativă a democrației reale și a per-spectivelor de dezvoltare a autoguvernării civile, ceea ce înseamnă bloca-rea efectivă a reformelor democratice, stagnare în economie și sfera soci-ală.

Oligarhizarea politicii, lucrul în interesele jucătorilor externi în schim-bul unui sprijin politic nelimitat (corupție externă) și corupția internă con-solidează rolul lobby-ului tenebru în deciziile politice în interesul clanuri-lor de partid și birocratice care fuzionează cu grupurile din sectorul privat.

Un factor de risc semnificativ pentru stat, în general, și pentru reformele democratice, în special, este nivelul scăzut al culturii generale, politice și juridice a clasei conducătoare moderne din Moldova. O înțelegere sim-plificată a realității, nerespectarea principiilor moralității și eticii, irespon-sabilitatea față de țară și popor, activitatea în interesele forțelor externe, ascunse sub sloganuri demagogice despre viitorul european (sau altul) al țării, predominanța intereselor de clan și un nivel ridicat al corupției con-tribuie la apariția multor probleme în procesul guvernării politice-de stat:

4.4.1. Încălcarea sistematică a normelor democratice, permiterea unor practici ilegale de guvernare.

4.4.2. Creșterea corupției, criminalizarea reprezentanților structurilor de stat și, ca urmare, a întregii societăți.

4.4.3. Atitudinea nihilistă față de cerințele și nevoile straturilor largi ale societății și de prioritățile economice și sociale.

4.4.4. Îndepărtarea de interesele societății și atitudinea iresponsabilă față de implementarea reformelor și stabilizarea situației din țară.

4.4.5. Incompetența strategică și ideologică și, ca urmare, subestimarea riscurilor emergente, mizarea pe răbdarea nelimitată a oamenilor.

Evident că anume din perspectiva identificării și înțelegerii particularităților peisajului socio-cultural și politic național trebuie realizată căutarea unor proiecte optime pentru dezvoltarea statală și juridică a Republicii Moldova, a unui sistem de mijloace și metode de exercitare a puterii publice, precum și asigurarea cooperării forțelor socio-politice și consolidarea societății.

4.5. Perfecționarea sistemului de stat și politic

Democrația reprezentativă contemporană se bazează pe concurența partidelor și a liderilor lor pentru dreptul de a exercita puterea politică, pentru a forma organele reprezentative ale puterii de stat, pentru a determina direcțiile de bază ale politicii interne și externe. În sfera politică se păstrează o stare de incertitudine instituțională, care rezultă din lipsa unei comunicări politice eficiente între partide, organizații politice și liderii acestora, ceea ce face dificilă găsirea unui compromis privind procedurile și normele politice și comportamentale.

Imaturitatea actorilor politici din peisajul politic moldovenesc face ireală, în acest moment, găsirea unor compromisuri privind cele mai importante principii intangibile pentru dezvoltarea unui stat suveran independent, a cărui politică se va baza pe principiul primatului intereselor Republicii Moldova și ale poporului moldovenesc în toate sferele activității guvernării.

Schimbarea voluntaristă și constantă a normelor și procedurilor temporare, dominarea acordurilor și restricțiilor informale, încercările anumitor actori politici de a-și impune propriile reguli creează o amenințare la adresa eficacității deciziilor politice.

Conform practicii general acceptate, cel mai mult contează nu semnificația a ceea ce se propune, ci sursa, ceea ce duce la refuzarea propunerilor utile pentru societate, care vin din partea opoziției. Între partidele de opoziție și cele de la guvernare are loc un concurs de „învinuiri reciproce”, în locul unui schimb constructiv de opinii pentru găsirea căilor optime de dezvoltare. Acest lucru se întâmplă în interiorul coalițiilor de guvernământ, atunci când politicienii (funcționarii), care propun lucruri utile pot fi suspectați, din cauza competenței scăzute a oponentilor, de promovarea intereselor cuiva. O astfel de abordare, care de cele mai multe ori nu presupune analiza beneficiilor măsurilor propuse pentru stat și societate, dar se caută „interesul”, blochează inițiativa celor mai buni reprezentanți din rîn-

dul funcționarilor de stat.

Pentru reglementarea activității partidelor politice și organizațiilor este necesar:

4.5.1. De introdus în sistemul politic reguli și norme formale, care vor reglementa acțiunile actorilor politici în procesul de elaborare, discutare și realizare a hotărârilor importante pentru societate.

4.5.2. De introdus în mod legal în Constituție modificări, în conformitate cu care posturile de conducători ai Comisiei electorale centrale și ale celor locale, departamentelor publice cu funcții de control, se transmit opoziției. Funcționarii, care nu fac parte din nomenclatura politică, începînd cu al doilea nivel al puterii (adjuncul Ministrului etc.) ar trebui să fie selectați în bază de concurs, să fie apolitici și protejați de lege împotriva concedierii din cauza schimbării conjuncturii politice. Astfel, coaliția de guvernămînt va fi formată direct de către alegători, ca rezultat al alegerilor.

4.5.3. De anulat practica transmisiunii în direct a ședințelor Parlamentului și Guvernului, din necesitatea de a evita show-urile politice, una dintre regulile cărora este tendința politicianilor, total inacceptabilă, de a „juca pentru public”, „de a face demagogie”, în loc să participe la un proces legislativ eficient. Promovarea în Societate a ideii că o Lege bună nu este meritul aceluia care au propus textul acesteia, ci al celor care au votat pentru ea.

4.5.4. Depășirea incertitudinii instituționale, în scopul creării premiilor pentru găsirea unui compromis printr-o comunicare eficientă între partidele politice și luarea unor decizii politice echilibrate în interesul societății.

4.5.5. Consolidarea rolului și importanței capacității partidelor politice de a efectua o analiză competentă a situației reale a economiei, a sistemului social și a nevoilor majorității cetățenilor, a statutului statului în lume și a capacității lor de a elabora cele mai eficiente și competitive decizii în cadrul programelor strategice în desfășurare, care alcătuiesc programul politic al statului, exprimată sub forma ideii naționale. Este de dorit, în activitatea social-politică a partidelor, distanțarea de doctrine care și-au pierdut actualitatea într-o lume care se schimbă rapid, și care nu reflectă realitățile politice și direcția strategică de dezvoltare a Republicii Moldova, constrîngînd voința politicianilor în momentul luării deciziilor, necesare în mod obiectiv, dar care contravin doctrinei de partid.

4.5.6. Crearea unor mecanisme instituționale și consolidarea rolului reperelor valorice și ideologice în activitatea partidelor, ceea ce va permite depășirea riscurilor ruperii acestora de baza socială și electorală și asigura-

rea legitimității lor în cadrul sistemului politic al Moldovei.

4.5.7. Conștientizarea influenței partidelor politice asupra procesului de dezvoltare a societății civile în contextul atingerii unei anumite ordini socio-politice a sectorului asociativ, creșterea nivelului de autoorganizare și de activitate a cetățenilor.

4.5.8. Consolidarea treptată a sistemului de partide în baza concurenței pe arena politică, extinderea partidelor, sporirea rolului acestora și a organului legislativ suprem în viața politică a țării în condițiile parlamentarismului eficient. Eliminarea restricțiilor privind finanțarea partidelor de către persoanele juridice și fizice-rezidenți ai Republicii Moldova, care au venituri legale.

4.5.9. Asemenea măsuri, împreună cu consolidarea puterii, vor crea condiții pentru depășirea tendinței periculoase de formare a sistemului politic monocentric, așa-numitului „partid al puterii”, pentru consolidarea pluralismului politic în procesul de dezvoltare a statului moldovenesc.

4.6. Ideologia partidelor și cultura politică

În Republica Moldova, în ciuda încercărilor principalelor partide politice de a-și manifesta în vreun fel apartenența lor doctrinară, ideologiile de partid rămân formulate inexact, cu o serie de principii și valori formulate vag, iar rolul lor în construirea partidului este încă nesemnificativ. Și legitimarea sistemului moldovenesc pluripartinic rămâne incompletă, într-un anumit fel convențională, deoarece procesul de dezvoltare a partidelor politice se află încă la etapa începătoare. Printre principalele motive ale acestei stări a partidelor politice se numără caracterul incomplet al noii stratificări a societății, caracterul incomplet al intereselor comune și politice ale diferitelor pături și grupuri ale societății, îndepărtarea unei părți semnificative a populației de sistemul puterii și de stat, interese ideologice și politice estompate, lipsa unei idei naționale acceptate de marea majoritate a societății, precum și cursul contradictoriu al transformărilor democratice din țară.

Oligarhizarea procesului politic, transformarea organizațiilor politice într-un obiect de vânzare-cumpărare și într-un instrument în concurența politică, utilizarea pe scară largă a așa-numitului „**marketing electoral**” și **a tehnologiilor online pentru preluarea puterii în stat**, creează premise reale pentru manipularea cinică în masă a oamenilor și recrutarea lor pentru atingerea unor obiective înguste de grup.

În consecință, actuală rămâne întrebarea, despre cât de real este sistemul pluripartidist, despre reforma sistemului de partide ca parte a eforturilor la nivel național de optimizare a sistemului politic din Moldova. Partidele parlamentare sînt percepute ca organizații politice care acționează în cadrul sistemului politic al statului, fac parte din structura politico-statală

de guvernare și sînt strîns legate de societatea civilă, în măsură să prevină înstrăinarea structurilor puterii de stat de popor, ajutînd astfel puterea să evite comiterea unor greșeli politice grave. Cu toate acestea, efectele negative de pe arena politică moldovenească, incapacitatea partidelor parlamentare de a scoate țara din criza politică, oligarhizarea structurilor puterii de partid și stat, indică tendințele periculoase de înstrăinare și opoziție a intereselor înguste de grup ale conducerii de partid față de scopurile și obiectivele naționale generale.

Totodată, există modalități de ieșire a Republicii Moldova din criza sistemică, acestea sînt obiective și trebuie formulate.

Strategia actuală încearcă să își asume sarcina de a formula aceste idei în așa fel, încît ideile noastre să devină ideea națională a întregului popor moldovenesc și, în același timp, noi nu vom reproșa celor care vor copia aceste idei de la noi. Poporul a obosit, de aceea nu contează cine a propus ideile, importantă este esența și utilitatea ideilor propuse.

După cum a fost subliniat mai sus, pe parcursul întregii perioade de tranziție de la trecutul sovietic la democrație, dintr-o serie de motive obiective și subiective, nu s-a produs structurarea sistemului de partide în baza doctrinelor politice și ideologiilor. Este evident, că această „rămînire în urmă” față de lumea civilizată este un avantaj, cu condiția ca cele mai mari partide politice vor percepe ideologia moldovenismului și în bază acesteia vor lua un set de măsuri în vederea dezvoltării statului. Principalele forțe politice trebuie să se deosebească prin sistemele lor tactice de realizare a ideii naționale, precizate sau elaborate independent de către aceste partide.

În acest caz, lupta electorală se poate desfășura nu în jurul unor scheme abstracte și doctrinare scrise de politologi, dar în jurul profesionalismului echipelor de partid, nivelului profesional și moral al liderilor formațiunilor politice și al echipei partidului, evaluării de către alegători a capacității acestora de a realiza sarcinile universale cu care se confruntă Moldova.

Cele mai importante valori pentru toate partidele politice din țară fără excepție sînt: suveranitatea; integritatea teritorială a țării în baza reînțelegrării malului stîng al Nistrului; dezvoltarea economiei, provinciei, științei, medicinei, educației și a altor ramuri ale sferei sociale; protecția socială a păturilor nevoiașe ale populației, identificarea etnică clară a moldovenilor, cu o singură denumire a țării, a națiunii majoritare și a limbii de stat. În baza acestora, folosind ideile politicianilor și ale structurilor societății civile, stabilite de către cetățenii Moldovei, ar trebui să se ajungă la un consens al tuturor partidelor politice ca doctrină strategică – a ideii naționale, iar rivalitățile politice, după cum am subliniat mai sus, să se canalizeze și să dovedească capacitățile forțelor politice concrete în a realiza aceste doctrine.

Pentru democrația în proces de devenire, sistemul de partide este o instituție politică importantă. În plus, pentru ieșirea Moldovei din criza sistemică, împreună cu o strategie pe termen lung, este importantă stabilitatea și continuitatea guvernării. Partidele soluționează un obiectiv fundamental – construirea instituțiilor guvernamentale, dar și a structurilor, care vor asigura o legătură între societatea civilă și putere. Examinarea particularităților și perspectivelor construcției partidelor din Republica Moldova prin prisma unei ideologii unice pentru toate partidele se explică prin situația politică din țară și rolul special al ideologiei, care predetermină comportamentul maselor, iar în cele din urmă, oportunitatea statului de a se dezvolta în mod eficient.

4.7. Opoziția ca subiect al procesului democratic și politic

Existența opoziției politice este una dintre cele mai importante caracteristici ale regimului politic, criteriul de evaluare al caracterului său democratic și definește competitivitatea procesului politic, legat direct de nivelul alternativității în procesul de adoptare a deciziilor politice.

Influența opoziției asupra procesului politic poate fi pozitivă și să contribuie la dezvoltarea sistemului politic prin sporirea constructivității și deschiderii sale, dar și să servească drept sursă de destabilizare a situației politice. Cu toate acestea, lipsa unor mecanisme eficiente de includere a opoziției în procesul politic o plasează în zona comportamentului politic convențional, ceea ce poate duce la o instabilitate a dezvoltării politice, iar în condițiile agravării maxime a situației poate duce la prăbușirea întregului sistem. Anume o astfel de abordare față de a opoziției este caracteristică guvernării PAS în perioada 2021-2025.

Cu toate acestea, având în vedere faptul că opoziția este una dintre instituțiile-cheie ale dezvoltării democratice, trebuie luate următoarele măsuri pentru a restabili rolul ei în contextul proceselor democratice generale:

4.7.1. Conștientizarea de către cele mai importante partide parlamentare a faptului, că opoziția constructivă și activă politic este o condiție necesară pentru dezvoltarea echilibrată a sistemului politic al Republicii Moldova, pentru asigurarea eficienței a conducerii publice și politice a statului, una dintre sursele de idei.

4.7.2. Instituționalizarea opoziției ca o modalitate și un mijloc de stabilizare al sistemului politic și de partide din Republica Moldova.

4.7.3. Elaborarea modelului optim formal-juridic, normativ al relațiilor dintre partidele și organizațiile politice, luând în considerație experiența Republicii Moldova.

4.7.4. Menținerea instrumentelor și metodelor de interacțiune constructivă cu instituțiile puterii în scopul creșterii efectului pozitiv al acestei interacțiuni și minimizării efectelor negative.

4.7.5. Introducerea în mod legal, de preferință prin introducerea unor modificări la Constituție, a procedurii prin care funcțiile de șefi ai comisiilor electorale centrale și locale, ai Curții de Conturi și ai unor alte structuri de stat cu funcții de supraveghere să fie atribuite reprezentanților opoziției.

4.8. Denumirea unică a țării, națiunii și limbii prezintă baza formării statului moldovenesc

Sarcina principală a Strategiei de dezvoltare constă în elaborarea ideilor și definirea căilor de realizare a acestora, în vederea atingerii scopului final: **„Construirea unei țări bogate, autosuficiente, ai cărei locuitori privesc cu încredere spre viitor”**. O țară cu o economie dezvoltată, apă și aer curat, păduri și grădini îmbelșugate, fără gunoaie, în care trăiesc mulți oameni fericiți, o țară din care tinerii nu pleacă și în care mulți cetățeni străini ar vrea să trăiască. Acesta ar trebui să fie obiectivul strategic al oricărui lider aflat la putere. Nu există nicio îndoială că toți cei care au condus statul moldovenesc modern au avut anume acest scop, dar, din anumite motive, cu cât trece mai mult timp, cu atât ne îndepărtăm mai mult de acest obiectiv.

Astăzi, economia noastră este la nivelul celei de la sfârșitul anilor '70, infrastructura se deteriorează, sistemul de învățământ de la Bologna degradează și pregătește material pentru universitățile din afară, oamenii sînt dezorientați și nu înțeleg ce viitor îi așteaptă în această țară, de aceea părăsesc în masă Moldova. Noi sîntem divizați. Sîntem divizați nu în baza ideilor despre faptul cum să construim o țară prosperă și cum să combatem răul care intră în conștiința copiilor noștri prin intermediul Internetului și al altor așa-zise „realizări” ale civilizației moderne. Noi sîntem împărțiți, practic, în două părți de către cei care privesc harta Moldovei cu susul în jos: cei care sînt orientați spre Est - flancul stîng al preferințelor politice, și cei care sînt orientați spre Vest - flancul drept; cei care batjocoresc istoria noastră în componența Rusiei și a URSS - flancul drept, și cei care batjocoresc istoria noastră în componența României regale - flancul stîng; cei care cer studierea istoriei Moldovei - flancul stîng, și cei care insistă pe studierea „istoriei românilor” - flancul drept... Și așa mai departe. De această situație se folosesc actori străini influenți, care pe parcursul întregii perioade de independență au scindat cetățenii Republicii Moldova, agravînd această diviziune.

Atunci cînd oamenii, îngrijorați cum să-și hrănească familia, sînt atrași în jocuri geopolitice, pe ei nu-i mai interesează de ce economia țării este

slabă, de ce degradează mediul, morala, valorile familiale, de ce înflorește vulgaritatea și lipsa de cultură. E destul ca un politician să declare că vrea în Europa sau să se unească cu cineva, și el are asigurate mii de voturi. Mai departe este o chestiune de tehnică, de carisma liderilor, de bani și mass-media, datorită cărora unii o iau înainte și ajung la guvernare.

Sîntem divizați în ceea ce privește viitorul țării. În ultima perioadă ridică capul unionistii, lor li s-a permis chiar să facă politică oficial, și problema se pune în felul următor: țara va fi ori nu va fi? **Va exista pe hartă Moldova – un stat ortodox cu tradiții și cultură străveche, cu propria misiune pe pămînt, ce-i drept neînțeleasă de mulți, sau va dispărea pentru totdeauna?**

Vom răspunde chiar acum. Marea majoritate a populației (inclusiv cei plecați la muncă peste hotare) pledează pentru păstrarea statalității moldovenesti, iată de ce statul nostru va exista și va veni timpul prosperării lui, timpul în care, ca și în evul mediu, acest stat va lupta în prima linie împotriva răului care intră treptat în sufletele noastre prin intermediul tehnologiilor moderne de prostire a maselor de oameni.

Cu toate acestea, pe harta Europei cu greu găsești o țară, în care sînt permise partidele care se pronunță pentru lichidarea statului pe care, în conformitate cu legea, conducătorii acestor partide trebuie să-l dezvolte.

În statele naționale deja formate, opinia publică este divizată în baza altor probleme: cum trebuie să fie economia – liberală sau orientată social; cum trebuie să fie politica socială (cultura, învățămîntul, ocrotirea sănătății, sistemul de pensii...); politica în probleme de toleranță; politica externă în ansamblu. Iar noi discutăm foarte puțin pe marginea acestor probleme – noi sîntem implicați în alt gen de discuții (Vest-Est; UE-EurAU; NATO sau neutralitatea; istoria românilor sau istoria Republicii Moldova), pe marginea unor chestiuni care ne dezbină. Problemele construirii unui sistem financiar eficient, capabil să dezvolte economia și familiile, degradarea sistemului educațional și a celui social, dezvoltarea agriculturii și a provinciei, a mediului înconjurător, educarea patrioților care cred în viitorul țării lor și multe alte chestiuni foarte importante trec pe planul doi. Economia nu se dezvoltă, țara degradează, familiile sărăcesc și caută un trai mai bun peste hotare. Fără populație economia își pierde baza de dezvoltare. Cercul s-a închis! Este evident că a venit timpul cînd la putere în Republica Moldova trebuie să vină patrioți care își iubesc sincer țara.

Moldova modernă este un stat național și se pune întrebarea: poate există niște principii universale pe care se bazează temelia unui stat național slab, nou format sau care și-a restabilit suveranitatea după o lungă întrerupere? Dacă există, care sînt ele? De ce partenerii de dezvoltare nu ne învață acest lucru? De ce, cu consilieri străini permanenți pe parcursul întregii perioade de independență, noi nu am devenit o țară prosperă? Că

doar ei ne-au împărtășit din experiența lor de prosperare. Sau, poate că ne-au dat cunoștințe despre faptul cum undeva peste mări a fost construită o casă, dar nu ne-au explicat cum trebuie construită temelia ei?

Dacă vom studia istoria nouă a Europei și vom examina, să zicem, cum anume, influențată activ din exterior, s-a destrămat Iugoslavia, în frunte cu Serbia ortodoxă încăpățînată, putem lesne vedea aceste principii.

Să luăm drept exemplu Muntenegru. Un timp îndelungat au existat două puncte de vedere cu privire la apartenența națională a locuitorilor din Muntenegru: unele surse susțineau că ei cu toții sînt sîrbi (în special în perioada iugoslavă), alții îi divizau în sîrbi și muntenegreni, prin determinarea caracteristicilor naționale ale locuitorilor din zonele muntoase și celor de coastă ale țării. Dar la începutul anilor 90 ai secolului trecut, imediat după începerea destrămării Iugoslaviei, în această țară a apărut o mișcare națională puternică și o mare parte a populației a început a se numi muntenegreni. Asta a coincis cu sporirea bruscă a interesului UE și NATO pentru această țară, precum și cu apariția în regiune a structurilor Fundației Soros și ale altor organizații similare. Imediat au apărut manuale de istorie a Muntenegrului, care reflectau calea istorică deosebită a poporului din Muntenegru. Adepții existenței limbii și a naționalității muntenegrene se pronunțau pentru independența politică a Muntenegrului.

Participanții Centrului Pen din Muntenegru – organizația scriitorilor de orientare occidentală, – protestau împotriva constituției din 1992, care determina limba sîrbă drept limbă de stat, își argumentau obiecțiile prin dreptul fiecărei națiuni la propria limbă și exemplificau prin limba croată, bosniacă, macedoneană și, cel mai interesant lucru, moldovenească. Ei nu negau faptul evident, că muntenegreana face parte din sistemul lingvistic sîrbo-croat și, practic, nu diferă de limba sîrbă, dar cereau ca limba lor să se numească oficial muntenegreană. Și statul Muntenegru a început să lupte pentru ca limba lui să nu mai fie considerată un dialect al limbii sîrbe, încă de cînd și-a declarat independența față de Belgrad în 2006. În 2007, această limbă a fost recunoscută drept limbă de stat, iar cererea pentru codul ISO a fost expediată în anul 2008. La 13 decembrie 2017, Organizația internațională pentru standardizare a decis recunoașterea limbii muntenegrene și separarea ei de cea sîrbă. Astfel, cu susținerea deplină a Occidentului, limba muntenegreană a fost oficial separată de cea sîrbă, s-a format definitiv națiunea de "muntenegreni", iar țara se îndepărtează rapid de Serbia, a aderat la NATO și se îndreaptă spre UE.

Aceeași situație este și în Croația care, imediat după obținerea independenței, și-a separat limba, total identică, de cea sîrbă și, astfel, limba de stat a Croației devine croata în grafie latină. **La fel și Bosnia și Herțegovina**, unde din anul 1993 slavii-musulmani au început să se numească bosniaci, iar din anul 1994 limba lor, practic identică cu cea sîrbo-croată, se numește bosniacă.

Noi însă avem parte de un tratament exact invers. Inițial, limbii moldovenești i-au fost atribuite codurile ISO 639: "mo" și "mol", însă în anii 2000, acestea au fost anulate și acum limba moldovenească nu are un cod ISO aparte, iar cunoscutul ghid al limbilor lumii – "Languages of the World", cu sediul în Dallas (SUA), care conține date privind peste 7000 de limbi existente în lume – nu pomenește limba moldovenească ca o limbă aparte. În același timp, limba vorbită de locuitorii satelor din Republica Moldova și limba folosită de locuitorii din București sînt destul de diferite una de cealaltă. Este suficient să ne uităm pe site-ul dictionar.md pentru a înțelege despre ce vorbim.

De ce Occidentul, care a consultat și consultă activ tinerele țări balcanice și le oferă tot ajutorul posibil să-și consolideze denumirile limbilor și națiunilor care formează statul, nu ajută și Republica Moldova, mai mult – se opune atribuirii Republicii Moldova a denumirii proprii limbii? De ce sîntem lipsiți de propria limbă, care este primară în raport cu româna și care, spre deosebire de multe alte limbi, are un vocabular bogat de cuvinte originale, propria gramatică, precum și confirmarea documentară a denumirii sale în actele cancelariei moldovenești și în sursele străine pe parcursul a sute de ani? Probabil, Occidentul nu ne consideră apropiați și susține în această chestiune interesele statului român, înțelese greșit de elita românească. Reiese că în Occident cele mai influente forțe nu-și propun să susțină dezvoltarea statului moldovenesc?

Și noi ce ar trebui să facem? Să încetăm orice colaborare cu Occidentul? Desigur că nu, noi trebuie să dezvoltăm relațiile cu occidentul pe toate căile, mai ales că Occidentul se destramă în cel puțin trei zone de influență cu diferite interese. Însă noi trebuie să înțelegem clar cine în Occident este cu adevărat partenerul nostru de dezvoltare (în primul rînd SUA și unele țări europene mari) și cine – lup în piele de oaie și "partener" de degradare.

Dar cel mai important – noi trebuie să tragem o concluzie clară: **Republica Moldova – un stat național tînăr și slab, trebuie să capete o temelie puternică, bazîndu-se pe care să-și ia avînt pentru a merge înainte.** Această temelie poate fi dezvoltarea patriotismului moldovenesc, mai ales în rîndul tinerilor, a dragostei față de propria țară, care apare din mîndria pentru istoria, cultura națională și formează identitatea națională moldovenească. Cum am mai spus, dacă nu ne vom ocupa cu născocirea bicicletei, există o singură cale universală de construire a unei astfel de temelii: argumentarea propriei căi istorice, diferite de căile țărilor vecine; declararea existenței propriei limbii; declararea existenței unei națiuni aparte care formează statul, a cărei denumire coincide cu numele statului.

Dacă toate cele enumerate mai sus nu ar fi existat în istoria noastră, istoricii ar fi trebuit să le născocescă, așa cum au făcut unii vecini de-ai noștri, dar cel mai interesant este faptul că toate acestea există – există o istorie bine descrisă, letopisețele, actele cancelariei moldovenești, identi-

tatea poporului moldovenesc, consolidată în memoria istorică de 700 ani, și limba moldovenească. Să analizăm, pe scurt, aceste trei elemente principale:

4.8.1. Nu este nevoie să argumentăm propria cale istorică a statului moldovenesc, care, înainte de a se uni cu Valahia, a existat timp de peste 500 de ani. Acest stat avea propria politică independentă, ducea războaie cu vecinii care atentau la independența lui, inclusiv cu Valahia, pe care unii istorici moldoveni o numesc greșit Țara Românească. În tot acest răstimp de sute de ani el s-a numit Moldova, are propria istorie bine descrisă, inclusiv un set de documente ale cancelariei moldovenești de la crearea statului.

4.8.2. În acest stat se vorbeau limbile moldovenească și slavonă, primele acte ale cancelariei moldovenești în limba moldovenească sînt date cu sfîrșitul secolului XVI, iar ca limbă de bază ea s-a consolidat în primele decenii ale secolului XVII. Există numeroase documente, editate inclusiv în România, care arată că limba se numea anume moldovenească și nu altfel. O știu prea bine și istoricii români cît de cît serioși. Dar ai noștri istorici-români, după cum se vede, nu cunosc acest lucru. Sau denaturează istoria!

4.8.3. Mai există și numeroase documente istorice, care mărturisesc că națiunea care forma statul se auto-întitula univoc – moldoveni.

Toate aceste lucruri au confirmări documentare, ne putem convinge de asta studiind documentele și lucrările care nu depind de "știința noastră istorică" moldovenească-românească, inclusiv cele editate în România, inclusiv site-ul moldovenii.md, care a fost creat și se dezvoltă datorită unui grup de savanți-moldoveniști, o parte dintre care au absolvit universități românești.

Această temelie există, ea a fost construită de strămoșii noștri! Ea a fost distrusă timp de cîteva decenii, dar a venit timpul să o restabilim. Iar cînd vom reuși să facem acest lucru, vom obține un punct de plecare complet diferit pentru dezvoltare. Dacă Republica Moldova - țara noastră care are propria istorie, victorii strălucite, cultură și tradiții dintre cele mai bogate, dacă noi sîntem moldoveni etnici și limba noastră se numește moldovenească, dacă noi învățăm istoria Republicii Moldova, biografiile personalităților sale marcante, exemple ale faptelor lor eroice și a sacrificiului lor pentru binele țării, atunci pe aceste exemple noi putem educa tinerii în spiritul dragostei, patriotismului și credinței în viitorul statului nostru.

Conștientizarea momentelor luminoase din trecut, cunoașterea propriei culturi și a propriilor tradiții generează în acei cetățeni ai țării, care sînt capabili să creeze, mîndrie față de propria țară și națiune, optimism și dorința de a restabili măreția de odinioară, de a continua cele mai bune

tradiții. O asemenea abordare a propriei culturi și istorii trezește respectul față de națiunea titulară și patriotismul de stat al minorităților naționale. Prin promovarea pe toate căile a propriei culturi și istorii, noi vom crește patrioți care se mândresc cu trecutul, caută posibilități de a crea în prezent și cred în viitorul țării lor. Noi vom obține un tineret activ, care va crea proiecte pentru dezvoltarea tinerilor, a familiilor lor, a cartierului lor, a țării în ansamblu și care nu va căuta să plece în altă parte. Noi vom schimba în bine atitudinea populației adulte față de propria țară și aceasta, prin propria experiență, va sprijini acești tineri, contribuind la un viitor mai bun pentru copiii și nepoții lor.

Ce ne împiedică să facem acest lucru? Vom enumera:

4.8.4. Lipsa înțelegerii din partea politicianilor-patrioți a importanței vitale a punerii în aplicare a principiilor de mai sus privind construirea unui stat național tânăr. Politicienii-patrioți care au fost la putere și au înțeles acest lucru, nu au luat și nu iau măsurile corespunzătoare de teama "să nu se întâmple ceva". Le-a fost frică, că românii noștri locali vor ieși în stradă. Un exemplu grăitor în acest sens este Partidul Comuniștilor, care nu a făcut acest lucru în primii ani de aflare la putere, iar după ce s-a obișnuit cu confortul, a tot amînat transformările necesare și a cochetat cu elementele antistatale. Ce a obținut în schimb? Revoluția din 7 aprilie, 2009 sub drapelele altor state și venirea la putere a unor oameni, pentru care principala parte a organismului este stomacul. Viața ne arată că în problemele de importanță vitală cum este denumirea națiunii și a limbii, nu e loc de compromise, dar trebuie să existe o poziție de stat univocă și clară a reprezentanților puterii, și această poziție trebuie explicată populației convingător.

4.8.5. Poziția elitei românești, mulți dintre reprezentanții căreia cred că statul moldovenesc și moldovenismul prezintă un pericol, capabil să submineze temelia statului român. Anume din aceste considerente, de-a lungul întregii existențe a Republicii Moldova, cu titlul de ajutor și sprijin, statul român, de fapt, contribuie adesea la degradarea tînărului stat moldovenesc. Poate că asta se face neintenționat, dar dacă nu vom lua măsuri, rezultatul final al unei astfel de politici va fi dispariția deplină a Republicii Moldova de pe harta Europei. Vom aduce un singur exemplu privind oferirea burselor pentru studenții și elevii moldoveni. În ultimii 15 ani, în universitățile Moldovei numărul studenților s-a redus de la 109 la 57 de mii. Asta în timp ce în universitățile României învață în același timp cel puțin 30,0 mii de studenți moldoveni, care anual aduc economiei românești sute de milioane de Euro prin cumpărarea de servicii, produse alimentare și a alte mărfuri de uz casnic. Reiese că România își dezvoltă economia și sistemul educațional din contul celei moldovenești, și în plus pregătește coloana a cincea, antistatală în cazul dat, formată din oameni care revin apoi în Patrie.

4.8.6. Conflictul de interese al politicienilor și a persoanelor cu funcții înalte în sistemul puterii de stat și a celei judecătorești, posesori ai pașapoartelor românești. Căci persoanele care dețin cetățenia dublă moldo-română, la primirea pașaportului moldovenesc nu au depus jurământ de credință statului, dar au făcut-o la primirea pașaportului eliberat de statul român, legislația căruia definește clar responsabilitatea cetățeanului pentru încălcarea jurământului de credință țării sale. Anume din acest motiv Curtea Constituțională, condusă de românii Alexandru Tănase și Domnica Manole, din care fac parte în special persoane cu cetățenie dublă, a pus o simplă Hotărâre de Parlament, numită "Declarația de independență", mai presus de Constituție și a modificat textul Constituției prin introducerea sintagmei "limba română" în loc de "limba moldovenească", și anume din acest motiv Comisia Electorală Centrală, compusă cum se vede tot din cetățeni ai României, înregistrează partidele unioniste și reprezentanții acestora pentru a participa la alegerile din Republica Moldova. Astfel de exemple avem foarte multe, și prezența unui asemenea conflict de interese a politicienilor și oficialilor de rang înalt contravine legislației moldovenești și va duce la faptul că, în timp, astfel de decizii pot fi anulate.

4.8.7. Lipsa propriilor științe istorice și lingvistice moldovenești, susținute oficial de stat.

4.8.8. Poziția autorităților educaționale, centrale și locale, precum și a majorității directorilor și învățătorilor din școli, care au puține cunoștințe de istorie, se află în captivitatea clișeeilor geopolitice și sînt plini de antipatie față de trecutul sovietic și, respectiv, față de ruși, care în opinia lor au născocit moldovenismul, limba moldovenească și chiar națiunea moldovenească. Acești oameni se află în captivitatea programelor școlare impuse din exterior și prelucrează sufletele generației în creștere cu toată această propagandă anti-moldovenească. Ei și, bineînțeles, mulți dintre ei, sînt cetățeni români și se află în conflict de interese în cazurile în care trebuie să ia decizii în favoarea Republicii Moldova, care nu întotdeauna coincid cu interesele României.

Dacă vorbim despre știința istorică oficială rusă, ea cu siguranță nu este de partea poporului nostru, recunoaște rădăcinile latine ale moldovenilor și românilor, precum și naturalețea alfabetului latin pentru limba noastră. Prin urmare, ar trebui să-i lăsăm în pace pe ruși în această chestiune și să încetăm să-i numim pe adevărații patrioți moldoveni „pro-ruși” și „pro-Kremlin”.

Statul moldovenesc ar trebui să conștientizeze aceste riscuri, să le elimine și să le minimizeze treptat astfel, încît într-un timp scurt să poată schimba starea de spirit a părții creative a poporului moldovenesc și să meargă repede înainte fără conflicte și revoluții majore.

Despre poziția statului român. Poziția oficială a acestui stat este recunoașterea necondiționată a suveranității și independenței Republicii Moldova și trebuie spus, că marea majoritate a populației din ambele țări este foarte prietenoasă, frățească una față de cealaltă. România este cel mai important partener politic și comercial al Republicii Moldova și oferă asistență și sprijin Republicii Moldova în măsura posibilităților. Cu toate acestea, cea mai mare parte a elitei politice a acestui stat consideră „moldovenismul” periculos pentru existența României și face totul, pentru ca statul Republica Moldova treptat să fie înghițit de România și să dispară de pe harta Europei. Este important pentru noi să înțelegem acest lucru și, mai mult, împărtășind aceste îngrijorări, să purtăm un dialog cu românii la diferite niveluri. Principalele teme de discuție sînt două: dacă este posibilă unirea celor două țări și, dacă da, în ce condiții. Dacă este imposibilă, iar oamenii cu judecată înțeleg că așa este, atunci cum să construim o politică prietenoasă, fără uneltiri secrete, a României față de tînărul stat moldovenesc, o politică, datorită căreia două țări frățești s-ar putea dezvolta și crește sprijinindu-se reciproc în politica internă și pe arena internațională?

Un astfel de dialog ar trebui să înceapă imediat acele forțe patriotice, care împărtășesc ideile principale ale acestei Strategii de dezvoltare și care, în orice caz, vor veni la putere în Republica Moldova.

5. Strategia de dezvoltare economică și optimizare a politicii sociale

5.1. Introducere în capitolul „Economia”

Noi nu avem cu ce ne lăuda în domeniul economiei, în cele câteva decenii care au trecut de la proclamarea independenței. Am realizat foarte puține. Noi nu avem bănci cu capital național cu adevărat mari, capabile să finanțeze pe deplin businessul și familiile din Moldova, nu avem nici piețe de desfacere sigure pentru domeniile cu orientare spre export, nu avem nici corporații locale transnaționale, capabile să concureze eficient pe piețele externe, agricultura noastră este distrusă și se restabilește foarte încet, infrastructura turistică a țării este slab dezvoltată și nu există o politică de stat coerentă pentru dezvoltarea ei, cumpăram din străinătate majoritatea mărfurilor de consum, inclusiv produse alimentare, și nu putem proteja afacerile legale de economia tenebră a mărfurilor și serviciilor.

În țară nu se produc electrocasnice, calculatoare, automobile, motocicletă și biciclete, ceasuri, echipamente electrice de iluminat și alte mărfuri de larg consum, multe tipuri de produse alimentare, este slab dezvoltată industria de producere a îmbrăcăminții, încălțăminte, mobilei, bibelourilor, materialelor decorative pentru construcție. Știința noastră este ineficientă, iar realizările sale minore nu sînt implementate în economia națională. Ca rezultat, nu am reușit încă să creăm condiții pentru dezvoltarea materială și spirituală a tuturor cetățenilor din țara noastră, drept consecință, mulți au plecat la muncă peste hotare, lăsîndu-și copiii și părinții, iar o parte dintre cei care au plecat, au rămas pentru totdeauna în străinătate. Economia slab dezvoltată, lipsa fondurilor în bugetul de stat nu pot oferi un nivel de trai decent celor care au rămas în țară, provocînd nemulțumirea majorității cetățenilor față de politica socială a statului.

Am rămas în urmă, sîntem cea mai săracă țară din Europa. Dar, în acești timp, în Republica Moldova locuiește un popor talentat, muncitor, pozitiv, care mai are și o educație aleasă. Care e problema, atunci? **Cum se spune, dacă sîntem atît de deștepți, de ce sîntem atît de săraci? Răspunsul la această întrebare este important.** Pentru a ne mișca în direcția dezvoltării, este necesar să înțelegem ce greșeli am făcut în procesul de construire a economiei de piață. Ce nu ne-a permis să menținem și să dezvoltăm în noile condiții baza materială rămasă de pe timpurile Uniunii Sovietice?

Vom răspunde imediat la această întrebare, căci răspunsul este clar și simplu: **lipsa cunoștințelor necesare!!!**

Liderii noștri, care au venit la putere în anii 80 și acei care au venit succesiv pe tot parcursul acestor ani, nu au avut și nu au cunoștințe necesare referitor la principiile, care trebuie urmate pentru a forma un sistem financiar eficient și alte infrastructuri ale economiei de piață, principii care, odată urmate, ar duce la realizarea intereselor statului, a societății și majorității oamenilor... Conducătorii noștri nu prea înțelegeau cu adevărat, nu înțeleg nici acum sau nu sînt interesați de acest lucru, motivele și interesele statelor străine și a organizațiilor internaționale „venite rapid în ajutorul nostru”, cu un pic de bani, iar, în general, cu un sfat. „Ei ne ajută” și astăzi.

Nu aveau (și nici nu au) astfel de cunoștințe nici consilierii economici ai liderilor noștri, îndoctrinați cu studiile sovietice, iar apoi europene, și sfaturile consultantților străini, în care nu puteai să nu ai încredere, anume din motivul că „încearau sincer să ne ajute”. Conducătorii noștri primeau în grabă informații despre unele aspecte ale economiei de piață, fără să intre în detalii, însă așa cum spuneau înțelepții – în detalii se ascunde adevărul. Conducătorii noștri și asistenții acestora, din păcate, nu au reușit să obțină cunoștințele necesare, însă au însușit bine miturile despre economia de piață, pe care le-au și pus la baza guvernării statului.

Iată care sînt miturile:

5.1.1. Tot ce se poate trebuie privatizat, și cît mai repede.

5.1.2. Statul ar trebui să se retragă pe deplin din procesul de gestionare a economiei - piața atotputernică le va reglementa pe toate.

5.1.3. Pămîntul agricol trebuie împărțit între milioanele de țărani, căci „pămîntul trebuie să aibă stăpîn”.

5.1.4. Peste hotare trăiesc niște unchi-democrați foarte buni, care ne iubesc foarte mult, ne doresc binele fără preț, ei sînt experți în relațiile de piață, și, de aceea ne vor da bani, sfaturi bune și vom trăi pînă la adînci bătrînețe huzurind.

5.1.5. Trebuie create condiții egale pentru toți – și pentru străini, și pentru localnici. Odată ce vom face acest lucru, capitalul străin va curge în țara noastră, dezvoltînd economia locală în beneficiul poporului moldovenesc.

5.1.6. Economia de piață începe de la o monedă puternică, care trebuie să poată fi cumpărată și vîndută liber. În plus, fiecare persoană (inclusiv fizică) care are valută străină poate avea drepturi nelimitate pentru comerțul exterior.

5.1.7. De problemele emiterii banilor și de gestionarea activităților financiar-bancare ale statului ar trebui să se ocupe doar Banca Centrală (BNM), iar Guvernul nu trebuie să se implice, decît poate doar în calitate

de consultant.

5.1.8. Creditele (și depozitele) în lei, în mod obligatoriu, trebuie să fie considerabil mai scumpe decât cele în valută străină (liber convertibilă).

5.1.9. Este necesar ca în țară să fie atras capitalul bancar din străinătate, căci cei din străinătate dispun de mulți bani ieftini și pe termen lung. Băncile cu capital național, dar mai ales cu capital de stat, nu trebuie să existe în mod obligatoriu, ne putem lipsi de minune de ele.

În anii de independență ne-am condus de aceste mituri, ceea ce nu a adus un rezultat pozitiv, țara e și mai săracă, dar ele sînt încă destul de viabile și constituie baza politicii tuturor Guvernelor Republicii Moldova. Mai încercăm, ca altădată, să privatizăm totul, statul „nu se implică” în business, lăsîndu-l singur să facă față problemelor privind finanțarea, concurența neloială din partea companiilor străine pe piețele din Republica Moldova și de peste hotare, problemelor privind securitatea și amplasarea teritorială, în țară a mai rămas o singură bancă mică cu acționari moldoveni - cele mai mari bănci au fost vîndute la preț de nimic străinilor, pe care conducătorii liberali moldoveni îi iubesc din toată inima. Sistemul nostru financiar-bancar este mic, scump, deservește extrem de ineficient economia, este dirijat de Banca Națională, conducătorii căreia au privilegii foarte mari în a gestiona economia, nu au, însă, nici o obligațiune față de alegători și sînt în întregime sub controlul instituțiilor financiare internaționale.

Încurajarea businessului de a împrumuta bani străini mai ieftini duce la scăderea semnificativă a volumului masei monetare în lei, la creșterea neîncrederii în moneda națională, pierderi mari din cauza diferențelor de curs valutar, la invalutizarea economiei, confuzie în contabilitatea și raportarea companiilor moldovenești, precum și în stimularea importurilor.

Cel mai important e că noi „rătăcim” prin țări străine, în căutare de simpatie și pomană de la unchii și mătușile bune, în loc să înțelegem interesele globale, de care se conduc politicienii de peste hotare, esența actualelor legi economice, precum și interesul nostru moldovenesc propriu, dar mai ales locul nostru în această lume.

Viața ne arată că ne cunoaștem mai bine problemele proprii și ar trebui să ne rezolvăm de sine stătător propriile obiective de dezvoltare economică, căci nimeni dintre străini, după cum ne demonstrează experiența de decenii, nu ne va ajuta.

Obiectivul nostru nu este să cerem, ci să cîștigăm bani. Noi nu trebuie să-i cerem nu pentru că nu ne vor da. Ei ne dau și ne dau, însă iau de la noi considerabil mai mult decât ne dau, iau de la noi în așa fel, încît noi nu numai că nu înțelegem, dar și le mulțumim celor care iau de la noi. Și cel mai important, ei nu ne învață și nu ne vor învăța niciodată cum să cîștigăm bani.

Mai mult decît atît, ni se oferă o astfel de consultanță, încît companiile din Moldova să nu devină vreo dată concurenți de afaceri pentru țările care ne consultă și ne oferă credite, inclusiv prin intermediul instituțiilor financiare internaționale. Ei au luat, iau și vor lua de la noi mai mult decît ne-au dat, căci politicienii profesioniști din orice țară se gîndesc exclusiv la electoratul lor. Estul și vestul au suficiente probleme, iar liderii lor nu sînt aleși de moldoveni. Politicienii străini au electoratul lor, problemele lor economice, crize periodice, șomaj și sarcini privind soluționarea problemelor sociale. Și aceste probleme sînt suficiente, pentru a nu se ocupa cu munca de caritate în alte țări. Noi, însă, ne pierdem timpul alergînd prin lume cu mîna întinsă, distrăgîndu-ne atenția cu probleme neimportante care ne sînt aruncate, care distrag atenția politicienilor de la calea principală de dezvoltare, devenind dependenți de creditori, noi înrăutățim și mai mult situația din țară prin această dependență.

În continuare, vă vom arăta care este structura economiei mondiale, pe cine deserveșc legile economice „obiective”, cum și de ce ne „duc de nas” consultanții internaționali și în ce mod trebuie să-și formeze țara noastră propria economie, pentru a hotărî problemele de bază ale poporului Republicii Moldova și a-și găsi locul în divizarea internațională a forței de muncă.

Vom spune adevărul nu pentru a acuza Vestul sau Estul, ci pentru ca, în baza acestor cunoștințe, factorii de decizie din Moldova să înțeleagă mai ușor, cum să coopereze eficient cu țările străine și organizațiile internaționale. Trebuie să elaborăm o politică economică, care să contribuie la dezvoltarea statului și businessului local, dar nu una care să conserveze problemele, politica, care să dezvolte suveranitatea și nu un sistem de înrobire cu obligațiunii internaționale. Este necesar ca noi, în sfîrșit, să elaborăm o politică, rezultatul căreia va consta într-o colaborare echitabilă, cointeresată cu țările Europei și lumii în beneficiul poporului nostru și al popoarelor-partenere.

5.2. Fiecare politician trebuie să știe

Pentru a se dezvolta, statul are nevoie de bani. Pentru o dezvoltare pe termen lung, statul și economia sa trebuie să dispună de un sistem financiar-bancar național puternic, bazat pe propria valută. Numai un astfel de sistem poate crea în țară un circuit eficient al banilor, care să poată asigura pe deplin businessul cu mijloace bănești pentru dezvoltare pe termen lung și cu capital circulant. În Moldova, sistemul financiar-bancar este slab, în circulație se află o cantitate foarte mică de lei, iar folosirea valutei naționale se limitează la plăți interne, credite și operațiuni financiare pe termen scurt. Iar acesta este rezultatul lipsei unor cunoștințe necesare,

după cum am menționat mai sus, în domeniul finanțelor și economiei de piață moderne în rîndul cetățenilor Moldovei care conduc țara, precum și o consecință a politicilor instituțiilor financiare internaționale controlate de un grup de state. Aceste state nu au nevoie de concurenți pe piețele internaționale, au nevoie de o țară a „lumii terțe”, săracă, docilă și care să depindă de ele. Desigur, obiectivele noastre, obiectivele Republicii Moldova, nu au nicidecum puncte comune cu o asemenea abordare. Însă hai-deți să mergem mai departe și să încercăm să înțelegem, cum își ating scopurile aceste țări?

Așa cum a spus în secolul al XIX-lea unul dintre cei mai proeminenți specialiști în finanțe, „dați-mi posibilitatea să controlez emisia banilor și nu-mi pasă ce marionete veți pune în fruntea statului”. De atunci au trecut mulți ani și urmașii „celor mai străluciți finanțiști” ai secolului al XVIII-lea și al XIX-lea au format cîteva grupuri financiare mondiale, care controlează emisia monetară a mai multor țări ale lumii. În unele țări, inclusiv Statele Unite, persoanele private și băncile au propriile centre de emisie a banilor, în altele - le controlează prin intermediul influenței. Un rol deosebit de important în acest sistem îl are Rezerva Federală a SUA, care emite dolari și aparține băncilor internaționale private și persoanelor fizice. Pe parcursul mai multor decenii dolarul are reputația de cea mai sigură valută din lume, de aceea, dacă simplificăm schema, este destul să emiți un anumit număr de dolari, iar cu ei să cumperi în lume tot de ce e nevoie pentru moment, dînd credite structurilor tale sau altor oameni „de încredere” – propagatori ai politicii necesare. Dar cum rămîne cu inflația, veți întreba Dvs.? Da, aceasta este o amenințare foarte mare la adresa economiei Statelor Unite, care emite un număr aproape nelimitat de dolari, de aceea există o sarcină majoră – prin diverse moduri de a menține dolarul SUA peste hotarele Statelor Unite sau, dacă nu se va reuși acest lucru, utilizarea periodică a acestuia prin organizarea unor crize. Pe o cale similară merge astăzi și Europa de Vest, care emite, ce-i drept în cantități mai mici, euro, care depinde foarte mult de dolarul american.

Desigur, aceste sarcini sînt rezolvate cu ajutorul și participarea directă a instituțiilor financiare internaționale, a diferitor fundații de caritate și de altă natură, a organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri), a mijloacelor de informare în masă controlate și a structurilor de forță, prin punerea în aplicare a următoarelor politici:

5.2.1. Consolidarea rolului dolarului SUA ca valută de bază și ca principalul instrument de plată între state.

5.2.2. Consolidarea rolului dolarului american ca instrument de plată pentru tranzacțiile între **corporațiile** diferitor țări.

5.2.3. Consolidarea rolului dolarului american ca mijloc al depozitelor și economiilor cetățenilor diferitor state.

5.2.4. Menținerea controlului asupra pieței globale a hîrtilor de valoare și a resurselor naturale și consolidarea dolarului american ca monedă de cotație a acestor active și plăți pentru acestea.

5.2.5. Finanțarea creării și activității în diferite țări a mass-mediei **controlate** și a organizațiilor neguvernamentale (ONG-urilor), care dovedesc statelor și Guvernelor lor, că interesul lor este de a menține situația conform punctelor 5.2.1. – 5.2.4.

5.2.6. Sprijin financiar și de altă natură pentru politicienii loiali și funcționarii de stat (sau instruiți în mod special), un control strict asupra „comportamentului” lor, asigurarea prezenței unor astfel de oameni în structurile de stat în diferite țări. Creditarea Guvernelor loiale sub angajamente care să consolideze poziția dominantă a sistemului financiar actual, reflectate în memorandumurile cu FMI.

5.2.7. Influența asupra elaborării legislației în domeniul economiei și finanțelor în țările creditate. În aceste țări este adoptată, în mod obligatoriu, Legea cu privire la Banca Centrală, prin care practic este întărit rolul Băncii Centrale (BNM), în calitate de verigă a sistemul financiar global, care lucrează pentru consolidarea și extinderea zonei de influență a dolarului american (iar astăzi, într-o anumită măsură și a monedei Euro).

5.2.8. Promovarea „oamenilor noștri” în funcțiile de șefi ai instituțiilor financiare și în special ai Băncilor Centrale, în scopul de a-și realiza propriile interese.

Demult au fost implicați și savanții-economiști, care au elaborat teorii economice și au creat o „bază științifică” pentru sistemul financiar global. Mulți dintre ei au primit pentru dezvoltările lor Premiul Nobel (care „s-a găsit” pentru ei) de aceea la noi nu vin cu mîna goală, dar cu așa-numitele teorii și legi ale pieții, care cică „funcționează în mod obiectiv”.

Dintre aceste „legi și teorii”, de bază pot fi numite următoarele:

A. Teoria valorii banilor, în conformitate cu care banii trebuie neapărat să aibă valoare, inclusiv și la prima lor depozitare de către Băncile Centrale. Această teorie, recunoscută astăzi în întreaga lume, a întărit teoretic dreptul stăpînilor și agenților de a influența importante centre de emisie a banilor pentru a cîștiga bani grei din producerea banilor;

B. Cu privire la Băncile Centrale. Teoria este menită să legitimizeze în toată lumea anglo-americană contemporană modelul sistemului financiar de creditare. Ideea principală a acestei teorii este de a retușa unicitatea centrelor de emisiune precum Sistemul Federal de Rezervă, de a lega emisiunea monedelor naționale ale statelor controlate de volumul rezervelor de aur și de valută (de fapt,

de dolari), de a consolida în opinia publică mondială legitimitatea veniturilor „care nu provin din muncă” ale stăpînitorilor și agenților de influență ai marilor centre de emisii și de a justifica teoretic independența totală a centrelor de emisie față de guverne. În același timp, se iau măsuri, în rezultatul cărora Băncile Centrale a mai multor state devin dependente de instituțiile financiare internaționale controlate de anglo-americani;

- C. Teoria valutei unice** mondiale de decontare și de rezervă. Această teorie, întărită în anul 1944 de acordurile Bretton-Woods, are la bază conceptul unei bunăstări substanțiale a popoarelor lumii, care folosesc în decontările internaționale o monedă unică. Aplicarea în practică a acestei teorii prin intermediul instituțiilor financiare internaționale permite, în baza emisiilor Fondului monetar de rezervă, cumpărarea fără restricții de active în întreaga lume, dar și reținerea, prin intermediul calculelor internaționale, iar cîteodată și interne ale unor țări, dolarilor de la întoarcerea lor în America. Astfel, aceeași politică o promovează și finanțatorii europeni;
- D. Teoria gestionării inflației.** În numeroase lucrări „științifice” scrise la această temă se conturează o serie de cauze ale proceselor inflaționiste, însă se evită cu orice preț cauza principală a inflației – valoarea banilor. Totul este atît de încurcat într-o serie foarte mare de lucrări „teoretice” la această temă, încît puțini oameni se mai gîndesc la faptul că ratele dobînzilor la credite sînt cele mai importante, dar mai ales sînt un indicator constant al creșterii costului mărfurilor și serviciilor produse în lume.

Aceasta este o axiomă clară pentru orice contabil, care este evitată cu grijă în lucrările macro-economiștilor contemporani. Mai mult, prin mărirea ratelor dobînzilor la depozitele și creditele acordate se propune combaterea inflației, paralizînd practic businessul și înrăutățind problemele economiei moldovenești, care și așa nu sînt puține. Care este motivul atenției sporite din partea FMI – vom arăta în cele ce urmează, dar nouă, moldovenilor, ar trebui să ne fie clar un lucru – motivul nu este deloc grija pentru bunăstarea noastră, dar interesul concret al statelor străine;

- E. Teoria privind crearea rezervelor valutare.** După cum am menționat mai sus, persoanele interesate, emițînd o cantitate mai mare de dolari și de euro decît poate „digeră” economia occidentală și cumpărînd pe această cale „aer” – active în străinătate, cu siguranță, vor avea grijă ca acești bani, cît mai mult timp posibil (cel mai bine totdeauna) să nu se reîntoarcă în Statele Unite și Europa.

Acest lucru este necesar pentru a proteja economia occidentală de inflația necontrolată. Iar o modalitate de a atinge acest obiec-

tiv este să forțezi prin „sfaturi bune” Guvernele unui număr cât mai mare de țări să formeze rezerve valutare, mai ales în dolari SUA, astfel încât, acestea să nu poată fi utilizate pentru achiziționarea mărfurilor reale. Principalul instrument în atingerea acestui scop este FMI cu armata lui de consilieri și consultanți, precum și „economisții locali”.

Acești „băieți”, aducînd drept exemplu unei asemenea țări precum Moldova (și nu numai) consecințele crizelor regionale și mondiale, dovedesc în mod concludent necesitatea formării rezervelor. Au fost inventate chiar și standarde – rezervele statului trebuie să constituie nu mai puțin decît suma importurilor pentru trei luni. În cazul în care rezervele, ca în cazul Moldovei, depășesc aceste standarde, se dă curs argumentelor de altă natură, inclusiv presiunii directe asupra conducerii statului.

Astfel, noi ne „păstrăm” banii de „rezervă” în băncile recomandate de către FMI – acestea sînt, de obicei, bănci controlate de bancheri internaționali, situate în întreaga lume. Guvernelor mai multor țări le este foarte greu să nu ia în considerare aceste sfaturi – căci crize într-adevăr au loc și încă destul de des. Acum ne întoarcem la îngrijorarea sinceră (și nu luăm între ghilimele acest cuvînt) din partea FMI în legătură cu o posibilă inflație în țările, ale căror guverne urmează orbește cursul lui. Aceste Guverne sînt prieteni adevărați ai FMI, căci ele emit „din aer” sume suplimentare de valută națională pentru a cumpăra valuta străină ajunsă în țară. Această valută este trimisă de către ei, practic pentru totdeauna, înapoi peste hotare, de aceea trebuie să aibă grijă de aceste Guverne. Căci banii, emiși „din aer” pentru a cumpăra valuta străină, fără a crea produs suplimentar, ajung să circule în economia națională și devin cel mai important factor al inflației, înrăutățind viața și așa grea a electoratului prietenilor FMI – a Guvernelor docile din țările, conducătorii cărora nu prea înțeleg (sau nu doresc să înțeleagă) cum sînt păcăiți.

Cu totul altceva ar fi dacă autoritățile Moldovei (Guvernul și Banca Națională) ar fi reușit să direcționeze cea mai mare parte a valutei cîștigate de exportatori și „gastarbaiteri” pentru creditarea pe termen lung, cu rată scăzută, a producătorilor de mărfuri moldovenești cu scopul ca aceștia să achiziționeze peste hotare echipamentul și materia primă necesară. Atunci, în loc de lei „inexistenți, fără acoperire” în economie s-ar remarca o creștere a producției mărfurilor autohtone, care să lege leii emiși și să formeze o barieră contra creșterii prețurilor.

Concomitent, industria care reînvie va crește venitul național al Republicii Moldova, creînd noi surse de venit pentru bugetul de stat, dar și locuri de muncă.

Aici este tocmai timpul să revenim la normativele volumului rezervelor de valută și aur. Cine și cum a stabilit aceste normative? De ce mărimea lor trebuie să corespundă cu mărimea importurilor pentru trei luni și nu pentru șase luni? Ni se spune că „din experiența altor țări”. Care țări? Știm că Republica Moldova în perioada anilor 2008-2009, pentru stabilizarea sistemului financiar din timpul celei mai puternice crize din ultimele decenii, a avut nevoie de mai puțin de 400 de milioane dolari SUA. Mărimea rezervelor valutare ale Moldovei la începutul anului 2025 a constituit aproximativ 5,2 miliarde de dolari SUA. Să presupunem că rezervele vor fi duble și vor constitui 800 de milioane de dolari sau, tot conform „normelor”, vor constitui trei importuri de 3 luni, ceea ce în 2024 în medie a constituit aproximativ 2,2 miliarde de dolari. Dar de ce ar trebui o țară cu o necesitate mare de fonduri pentru dezvoltare să „mureze”, cu un procent mizer, 3,0 miliarde dolari SUA? La ce bun, în acest caz, să alergăm prin lume și să cerem credite și subvenții pentru ca să cîrpinim bugetul? Întrebarea e una retorică.

Acest sistem viclean nu a fost creat pentru a face economia moldovenească să crească, iar moldovenii să prospere, de aceea sîntem obligați să creștem în continuare rezervele și sîntem ajutați cu sfaturi insistente - pentru a lupta împotriva inflației trebuie să „constrîngem” băncile și întreprinderile locale, majorînd normele de rezervă pentru băncile comerciale și ratele în economie. În același timp, politicienii locali devin totalmente dependenți de creditorii, care nu iau nici o decizie serioasă fără „consultări cu partenerii internaționali”;

- F. Aceste sfaturi deservesc**, de fapt, o altă teorie economică „obiectivă”, care spune că ratele în economie trebuie să fie neapărat mai mari decît inflația prognozată. În ce mod ratele ridicate influențează inflația, am vorbit mai sus. O asemenea abordare a economiei are un impact extrem de negativ asupra businessului local mic și mijlociu, nevoit să amîne propriile proiecte de dezvoltare din cauza lipsei finanțării conform volumului și calității banilor. În același timp, se amîină crearea de noi locuri de muncă, mărirea contribuțiilor la buget, iar țara, fără o producție proprie dezvoltată de produse alimentare și bunuri de larg consum, devine mai dependentă de importuri. Același lucru putem să-l observăm acum și în Rusia, dar și în alte țări ale CSI, care au înghițit aceeași „momeală”.

Mai mult decît atît, această politică impune businessul mare să-și scoată activele din țară cu scopul de a oferi credite externe ieftine pentru propriul business.

Businessului local, însă, (în special celui din provincie), îi rămîne să culeagă roadele luptei eroice împotriva inflației din partea funcți-

onarilor sus-puși, o parte dintre care nici nu știe ce face, în timp ce altă parte lucrează conștient împotriva propriei sale țări.

Și această activitate este minuțios ascunsă în spatele retoricii demagogice despre importanța cooperării între instituțiile financiare internaționale, despre crearea condițiilor pentru investitorii străini, despre ridicarea nivelului imaginii țării etc.;

G. Teoria funcționării pieței de capital, bazată pe metoda speculativă de estimare (raportul dintre cerere și ofertă) a costului capitalului companiilor și, în consecință, acțiunilor acestora. La această temă, de asemenea, sînt scrise o mulțime de lucrări, care abundă de formule și ecuații matematice complexe. Lucrările despre capital dau recomandări numeroșilor „participanți ai pieței” din întreaga lume cu privire la modul determinării valorii acțiunilor în baza rapoartelor emitenților și a unor dovezi indirecte ale schimbărilor mediului de funcționare a acestor companii, fără a vedea măcar fotografii ale oficiului acestei companii.

Un număr foarte mare de persoane (consultanți în investiții) calculează tendințele în ceea ce privește valoarea companiilor, determinînd o serie de motive „obiective” pentru formarea valorii acestora, care de cele mai multe ori nu au nici cea mai mică legătură cu situația reală a unei anumite companii, iar un număr și mai mare de alte persoane citesc rapoartele acestor consultanți, luînd în baza acestora decizii de a investi sau de a-și retrage capitalul.

Această teorie permite sustragerea legală a activelor unor persoane în favoarea unui cerc restrîns de persoane care, avînd finanțe nelimitate, controlează comerțul mondial cu valori mobiliare și cunosc foarte bine situația reală. Se procedează simplu - la un moment dat, coordonat de cercul restrîns de persoane, cotațiile hîrtilor de valoare sînt majorate artificial, apoi participanții la acest „proces” vînd titlurile care le aparțin la preț maxim, după care de pe piață sînt extrase resursele financiare, provocînd o scădere catastrofală a valorii acțiunilor și obligațiunilor. Acest moment, pentru a distrage atenția, este precedat de o operațiune întîrziată de „umflare” a unei „bule” într-un sector sau teritoriu (pentru criza din 1998, a fost „umflată” piața financiară din Asia de Sud-Est și Rusia, iar prin cea din 2008 - piața americană a obligațiunilor ipotecare).

Astfel, o mulțime de oameni care au rămas cu active foarte ieftinite și datorii față de băncile aceluiași finanțatori, pentru a-și achita datoriile au fost nevoiți să scape de acțiuni la orice preț posibil. La aceasta se mai adaugă și teama naturală a investitorilor obișnuiți de a-și pierde bunurile agonisite și dorința de a păstra măcar ceva. Are loc o reacție în lanț, în care un număr foarte mare de persoa-

ne doresc la un moment dat să își vîndă activele și doar un număr mic de organizatori ai acestei "acțiuni", în momentul de vîrf al scăderii valorii acestora, cumpără aceste active. Și aceste persoane au bani suficienți, deoarece, în primul rînd, ele produc acești bani, iar în al doilea rînd, ele au cîștigat deja, atunci cînd și-au vîndut acțiunile cînd acestea au atins valoarea maximă, cu cîteva zile înainte de producerea crizei. Apoi, o dată la 10-15 ani, totul se repetă. Astfel, timp de cîteva zile, bani grei și active migrează periodic din buzunarele „fraierilor”, care „teoretic joacă corect” la bursă, în buzunarele aceluiași băieți – binefăcătorilor și consultanților noștri.

Din cauza mașinăriei birocratice puternice și a cunoștințelor slabe în domeniu, chiar și în această economie îndepărtată, în Republica Moldova nu s-a dezvoltat o piață a valorilor mobiliare de stat, similară celei occidentale, prin urmare există toate posibilitățile de a crea, de la zero, o piață de capital eficientă, care să fie o alternativă la creditarea bancară;

- H. Teoria globalizării economiei mondiale**, în conformitate cu care, poate fi eficientă la maxim doar economia bazată pe producția în masă a mărfurilor în toată lumea, iar acest lucru îl poate face un cerc destul de restrîns de companii (de marcă) globale. Obiectivul principal al acestei teorii – să extindă piețele de desfacere a companiilor occidentale (și cele subordonate lor din Extremul Orient), să-și consolideze poziția dominantă la nivel mondial, dar și să întîrzie în mod semnificativ dezvoltarea businessului național în noile economii. Iar o asemenea economie trebuie să se bazeze, desigur, pe sistemul financiar global, controlat de către proprietarii Sistemului Federal de Rezervă al SUA. Pentru a pune în aplicare această teorie, s-au scris „lucrări”, care au pus bazele instituțiilor economice și financiare globale, precum FMI, IFC, BM, BERD, OMC etc., de asemenea controlate de către Sistemul Federal de Rezerve al SUA;
- I. Despre rolul „salvator”** al businessului mic și mijlociu. Discuțiile pe această temă au menirea să distragă atenția economiilor tinere de la înțelegerea necesității de a crea companii naționale mari în industrii care produc produse pentru consumatorii finali (nu doar materii prime), capabile să concureze cu firmele globale occidentale (și din Orientul Îndepărtat) pe piețele proprii și mondiale, să cîștige bani pe aceste piețe și să creeze, astfel, în propriile țări oportunități pentru dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. Este bine cunoscut faptul, că principalii clienți, dar și acei care fac comenzi pentru întreprinderile mici și mijlocii, sînt marile companii multinaționale, dar mai ales acționarii și angajații acestora, care primesc salarii bune. Dar acest lucru este ascuns „foarte minuțios”, iar

„să duci de nas” poporul în baza acestei teorii este destul de simplu – într-o asemenea afacere, într-adevăr, poți implica un număr foarte mare de persoane din populația aptă de muncă, iar aceasta este cea mai importantă sarcină a autorităților în orice stat.

Businessul mic și mijlociu nu are nevoie de discuțiile funcționarilor referitor la sprijinul lor, ci are nevoie de:

- **puterea de cumpărare** a businessului mare și a populației;
- **accesul** la bani calitativi (ieftini și pe termen lung), necesari pentru propria dezvoltare;
- **subvenții** din partea statului pentru dezvoltarea proiectelor promițătoare;
- **lupta rezultativă** a statului împotriva concurenței neloiale în ce privește mărfurile importate și locale contrafăcute. Lichidarea contrabandei și producției ilegale;
- **protecționismul** sănătos din partea statului în favoarea producătorilor locali la achiziționarea de către organele puterii a mărfurilor și serviciilor;
- **accesul** liber la comunicațiile energetice și ingineresti ieftine;
- **anularea** permiselor și licențelor comerciale urgente pentru desfășurarea afacerilor. Dreptul de a desfășura orice afacere ar trebui acordat pentru o perioadă nedeterminată, iar privarea de acest drept poate fi efectuată numai în baza unei decizii judecătorești eficiente.

Anume asupra acestui lucru vor fi îndreptate eforturile mișcării noastre de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii.

- J. Și, în final,** despre puterea magică a construcției drumurilor, precum și a capacității drumurilor bune de a contribui la creșterea economică a țării. De fapt, totul nu este chiar atât de explicit, această problemă trebuie abordată cu atenție, într-un set de măsuri privind îmbunătățirea situației în întreaga țară, și să construim drumuri fie din contul propriilor economii (bugetelor de la diferite niveluri și a fondului rutier), fie din contul creditelor pe termen lung (nu mai puțin de 30 de ani) și a celor ieftine (nu mai mult de 1% anual).

Mai multe detalii în ce privește problema construcției drumurilor,

precum și propuneri privind dezvoltarea economiei Republicii Moldova, ținând cont de necesitatea ajungerii la un compromis cu creditorii străini, vă vom oferi în alte capitole ale strategiei economice.

5.3. Stabilirea priorităților de dezvoltare.

Încercările Guvernelor moldovenești de a crea programe eficiente de dezvoltare a economiei pe parcursul anilor de independență sînt legate de implicarea în această activitate a consultanților străini sau a specialiștilor locali, discipoli ai științei moderne, recunoscute de comunitatea internațională. Dintr-un program în altul migrează, cu unele modificări, postulatele-standard: „sprijinul businessului mic și mijlociu”; „sprijinul acordat producătorilor agricoli”; „integrarea europeană”; „crearea unui nivel înalt al bunăstării”; „liberalizarea pieței”; „lupta împotriva corupției”; „fereastră unică”; „modernizarea”; „supremația legii”; „creșterea exporturilor”; „atragera investițiilor”; „inovațiile și creșterea competitivității”; „stimularea producerii mărfurilor pentru piața locală”; „realizarea unei politici fiscale rezonabile”; „dezvoltarea infrastructurii moderne”; „dezvoltarea resurselor umane cu un înalt nivel de studii”; „cooperarea cu instituțiile financiare internaționale”; „creșterea salariului mediu în sectorul real al economiei”; „oprirea recesiunii economice”; „redresarea creșterii economice” etc. Apoi urmează promisiunea de a elabora anumite documente pentru realizarea programelor, cîte ceva este elaborat, dar este foarte greu să găsim printre acestea un plan complex și, cel mai important, un plan pregătit profesionist și care să poată fi realizat la modul real, un plan de acțiuni pentru dezvoltarea economiei Moldovei și a creșterii bunăstării poporului.

Încotro să se îndrepte țara? Să ajungă din urmă țările dezvoltate, creîndu-și o industrie puternică? Dacă vom găsi o nișă, de ce nu? Cu toate acestea, nu este ușor, cele mai multe „locuri libere” pe piață sînt ocupate, în unele domenii am fost întrecuți pentru totdeauna. Poate încercăm să atragem companii mari occidentale de producere? Este și asta o opțiune, dar una dificilă, căci de cele mai multe ori pentru Occident sînt mult mai atractive, în acest sens, China, Asia de Sud-Est, India și Africa, precum și marile țări din CSI, care au o piață internă mare. Poate ar trebui să ne concentrăm pe dezvoltarea industriei IT? Încercăm să o dezvoltăm, dar în această industrie putem angaja cîteva zeci de mii de oameni, nu mai mult. Dar cu ce să se ocupe ceilalți? Poate are sens să încercăm să creăm așa-numita „economie de deservire”, cu un regim off-shore pentru business, fani ai căreia sînt unii economiști din Moldova? Și această tendință are sens, însă nu rezolvă multe probleme, inclusiv problema ocupării forței de muncă, dezvoltarea uniformă a provinciei, diversificarea economică și așa mai departe.

Evident, pentru noi ar fi logic să căutăm ceva nou, proaspăt, să încercăm să înțelegem problemele majore cu care se confruntă omenirea, pro-

bleme, care le scapă elitelor lumii, sustrate de la planificarea viitorului de sarcinile și grijile cotidiene. Poate încercăm să propunem lumii idei și concepte noi de supraviețuire, pentru a putea prognoza locul economiei moderne în viitorul omenirii, să profităm de tendința de dezvoltare a opiniei publice mondiale, pentru a înțelege calea strategică, pe care dacă o urmăm, putem face ca întreaga lume să manifeste interes, creînd un nou mediu de trai, tehnologii, produse, moduri de consum și de existență? Este clar că numai găsiind o cale a noastră, unică, putem deveni competitivi și rezolva rapid problemele economice ale statului, ale familiilor, ale cetățenilor.

Trebuie să ținem cont, că în fața amenințărilor globale, umanitatea este din ce în ce mai preocupată de problemele cauzate de civilizația modernă, principalele dintre care sînt direct sau indirect legate de metodele activității economice, tipului lor de dezvoltare economică, criteriilor de evaluare a nivelului de dezvoltare a diferitor țări, precum și a vieților cetățenilor lor. Oamenii tot mai mult încep să se gîndească la veridicitatea, în conformitate cu Concepția Creatorului, valorilor declarate, care stau la baza teoriilor și activității economice.

Ni se spune că principiul de bază al dezvoltării economiei moderne este creșterea constantă a nomenclurii și a cantității bunurilor și serviciilor oferite consumatorului, precum și stimularea puternică a consumului acestor mărfuri și servicii prin folosirea publicității. Criteriul de bază al dezvoltării economiei statului este determinat de creșterea produsului intern brut (PIB). Sînt create o mulțime de agenții de rating, companii internaționale de audit, firme de evaluare, susținute de organizațiile financiare internaționale și de comerț, care, după o anumită perioadă analizează macro-indicatorii diferitor state.

În același timp, sînt luate în considerare cifrele goale ale PIB-ului, care sînt comparate cu indicatorii din anii precedenți, alcătuiindu-se astfel indicatorii dezvoltării economice a statelor, în baza cărora se formează ratingurile dinamicii de dezvoltare sau a regresului diferitor țări. Aceste ratinguri adesea influențează politica investitorilor, comportamentul cetățenilor acestor state, formează argumentele FMI în cadrul negocierilor cu anumite Guverne. Evident, o astfel de politică contribuie la dezvoltarea businessului companiilor globale și oferă argumente importante organizațiilor financiare și comerciale internaționale de a implementa propriile politici în țările terțe ale lumii (și nu numai).

Însă aceste ratinguri nu iau în considerare acele lucruri, care pot fi găsite în alte ratinguri, mai puțin însemnate, și care sînt mai concludente pentru determinarea calității vieții oamenilor.

Dar nu se iau în considerare indicii esențiali pentru om, în opinia noas-

tră: nivelul purității mediului în țară, volumul (în metri cubi la pătrat) de plantații forestiere, creșterea lor anuală, creșterea cursului apei în râuri și izvoare, respectarea securității sanitare în zonele bazinelor acvatice; îmbunătățirea calității (purității) aerului și a resurselor de apă în stat, calitatea și nivelul educației; îmbunătățirea calității produselor alimentare din punctul de vedere al purității lor ecologice și beneficiului pentru sănătate; creșterea sortimentului de produse alimentare sănătoase în meniul zilnic al oamenilor (este vorba despre alimentele vegetale proaspete neprocesate, ecologic curate, dar nu despre carne, ca acum); creșterea volumului ambalajelor ecologice; reducerea folosirii recipientelor și ambalajelor de unică folosință; reducerea diferenței dintre nivelul de trai al cetățenilor foarte bogați și a celor săraci; creșterea ponderii clasei de mijloc în țară; creșterea nivelului sănătății, a dispoziției pozitive și a nivelului de optimism al cetățenilor; în sfârșit, creșterea numărului oamenilor cu adevărat fericiți, fapt care este de multe ori posibil nu prin consumul excesiv, da prin renunțarea la mai multe produse și servicii absolut inutile și uneori dăunătoare, pe care economia modernă le propune omului.

Problemele enumerate mai sus, tot mai mult și mai mult îngrijorează oamenii din lumea întreagă, unde (în special în Europa, cea mai apropiată de noi) se formează o piață complet nouă cu idei, servicii, mărfuri, principii de formare a mediului de trai și a locuinței, netradiționale pentru consumatorul modern. Pentru a câștiga această piață nu trebuie să creăm produse noi, fabrici uriașe, rețele puternice pentru promovarea lor...

Așa-numita economie liberală de piață, este plină de absurdități, pe care nu le observăm jucînd după regulile primitive, stabilite cu cîteva secole în urmă de către unul dintre economiștii anglo-saxoni clasici. Ideile sale sună aproximativ așa: „Orice persoană, ocupîndu-se de vreun business în interesul său pur egoist, producînd bunuri sau servicii, fără să vrea, aduce beneficii întregii societăți”. Acest lucru suna destul de actual în Evul Mediu tîrziu, cînd Europa devastată și slăbită de războaie și conflicte interne căuta idei pentru asigurarea unei calități sporite a vieții cetățenilor săi. Într-o anumită perioadă istorică aceste idei au jucat un rol pozitiv în crearea condițiilor prielnice pentru dezvoltarea economiei în vechea Europă. Însă, în baza acestor idei este construită și economia lumii moderne - lumea științei, cunoașterii, a tehnologiilor avansate, a inteligenței artificiale și a nivelului ridicat al învățămîntului.

Produce și promovează tot ce vrei, vinde tot ce poți! Important e ca ideile, mărfurile și serviciile tale să nu aibă o influență momentană periculoasă asupra vieții. Nu poți produce droguri, arme chimice și biologice, produse alimentare și medicamente otrăvite, este limitată producerea armelor și anumitor substanțe chimice. În rest, totul este permis!

Poți „îmbîcsi” cîrnațul cu mortăciuni și aditivi artificiali, poți produce salamuri fără nici o bucățică de carne, dar și înghețată și cașcaval, care nu

conțin nici o picătură de lapte, ci doar ingrediente din gaz-petrol. Poți produce bomboane pentru copii – fără zahăr și ciocolată, poți turna în sticle apă „dulce” cu îndulcitori artificiali și aromatizatori, care ”dă peste cap” sistemul imunitar al copiilor, poți „ghiftui” omul cu medicamente, care conțin substanțe chimice sută la sută și care distrug, cu timpul, organismul omului, și așa mai departe. Efectul nociv întârziat, pe care-l vor avea asupra sănătății adulților, dar și mai important – al copiilor, asupra mediului înconjurător, intelectului tinerei generații, nivelului moral și spiritual al omului, nu îngrijorează pe nimeni dintre acei care au permis producerea acestora!

Dar umanitatea, cetățenii de rînd și într-un număr tot mai mare - elita omenirii, încep să fie cu adevărat îngrijorați de aceste probleme, care se amplifică văzînd cu ochii. Mai ales, după cum am subliniat mai sus, acest lucru poate fi observat în Europa. Foarte mulți oameni deja nu doresc să respire aerul îmbibat cu gaze de eșapament otrăvitoare, nu vor să bea apă „moartă”, trecută prin cîteva filtre de apă, să mănînce și să bea produse alimentare și băuturi răcoritoare pline cu aditivi chimici și adaosuri artificiale (produse din petrol și gaze naturale).

Oamenii nu vor să mănînce produse modificate genetic (OMG), să privească filme și emisiuni televizate, care abundă în imagini sîngeroase, moarte, război și orori, să consume atît de popularele informații negative din mass-media de astăzi, să folosească pentru alimente și băuturi ambalaje din polietilenă și alte tipuri de ambalaje sintetice, să urmărească cum seacă rîurile și sînt tăiate pădurile, înrăutățind condițiile mediului ambiant.

Tor mai mulți oameni din Europa și întreaga lume, inclusiv din țara noastră, doresc să bea apă curată, naturală, vie, folositoare pentru organism, să mănînce produse adevărate, ambalate ecologic (pure, nu numai ecologic, dar și genetic), să consume alimente vegetale fără chimicale, crescute din semințe și răsad (de la bune și bunici), să respire aer curat, să se odihnească pe malul lacurilor cu apă curată, să poarte haine cusute din țesături „ecologice”.

Oamenii așteaptă idei noi, visează la un nou mediu, la o societate în care e multă fericire, bună dispoziție și energie pozitivă. Noi credem că anume în țara noastră s-au format condiții naturale, un potențial imens de năzuință spre un viitor mai bun și un mediu intelectual, capabil să sistematizeze, să integreze și să ofere lumii idei noi!

Ceea ce veți citi în continuare va suna puțin cam cinic, dar o vom spune, căci este vorba despre dezvoltarea economică a statului: „Se formează o piață a unor noi produse și servicii, a unor noi idei legate de căutarea modalității ieșirii umanității din impasului civilizației moderne și a economiei consumului nestăpînit, stimulat de publicitate. Se formează rapid și crește piața exemplelor de construcție a localităților, regiunilor, statelor și Societății, precum și de producție a mărfurilor și serviciilor, în baza purității to-

tale (puritatea mediului și a produselor alimentare). O economie de acest fel, în curs de dezvoltare are un potențial imens de afaceri și nu necesită cheltuieli materiale mari, ci necesită cunoștințe, încredere în corectitudinea căii alese, dar și entuziasm din partea conducerii statului și a maselor largi ale populației”.

Anume poporul moldovenesc, care a reușit să păstreze o istorie pozitivă și eroii săi, o cultură populară unică, simbolurile antice ale strămoșilor săi, o spiritualitate înaltă, bună și pură, loialitatea față de alte popoare, care trăiesc alături de secole, poporul, care a păstrat semințele și răsadurile de plante moștenite de la străbuni, care are o istorie frumoasă, pământ cu o natură unică, monumente arheologice și culturale, poate și trebuie să nu „alerge” după „realizările” civilizației moderne. Anume poporul nostru este capabil să arate omenirii drumul de întoarcere spre adevăratele valori, stabilindu-și principalele priorități ale statului în dezvoltarea economică:

5.3.1. Crearea pe întreg teritoriul țării a unei rezervații ecologice, curățate în totalitate de substanțe chimice, îngrășăminte artificiale, gunoi și praf chimic.

5.3.2. Formarea unui mediu de trai, bazat pe puritatea naturală, produse alimentare, produse de larg consum și materiale de construcții naturale.

5.3.3. Crearea științei, industriei și agriculturii, capabile să producă și să ofere lumii noi produse și servicii curate.

5.3.4. Stimularea la maximum a dezvoltării satelor moldovenești prin amplasarea în provincie a unei varietăți de industrii care nu dăunează mediului înconjurător.

5.4. Problemele de bază și sarcinile prioritare.

La sfârșitul anilor '90 și începutul secolului XXI, în timp ce o serie de state ale Europei de Est au atins anumite progrese în economie și în ce privește îmbunătățirea vieții oamenilor, situația din Republica Moldova, de la an la an, nu s-a îmbunătățit. Principalele cauze ale acestei situații sînt:

5.4.1. Lipsa cunoștințelor în domeniul economiei moderne și în cel al organizării vieții sociale în rîndul conducătorilor, care au guvernat țara în această perioadă.

5.4.2. Lipsa cunoștințelor similare și la persoanele, care consultă conducătorii țării – economiștii locali.

5.4.3. Neînțelegerea de către conducerea țării a intereselor globale și regionale ale puterilor lumii, cît și a intereselor grupurilor și asociațiilor fi-

nanciar-bancare globale sau faptul că servește în mod conștient acestor interese în calitate de manageri-politicieni angajați.

5.4.4. Drept consecință a cauzelor indicate mai sus, urmarea nejustificată (dacă nu chiar nechibzuită) a sfaturilor consultanților din străinătate (din Vest), care nu au nici experiență și nici cunoștințe de a conduce un stat aflat într-o criză prelungită, care rescriu mecanic legile lor pentru Moldova.

5.4.5. Imperfecțiunea sistemului politic, care generează o iresponsabilitate colectivă, posibilitatea de a da vina pentru eșec pe partenerii din coaliția de guvernământ, și care presupune că coordonarea durează mult timp, luând în considerare interesele diferite în elaborarea programelor de dezvoltare pe termen lung, precum și în rezolvarea unor probleme, care necesită o decizie rapidă ca fiind unica corectă (obiectivă).

5.4.6. Instabilitatea și aflarea la guvernare pentru un termen scurt.

5.4.7. Drept consecință, celor aflați la putere le lipsesc stimulii și dorința de a elabora și a implementa programe, care pot fi cu adevărat îndeplinite – de dezvoltare pe termen lung a statului, care să nu depindă de conjunctura electorală.

5.4.8. Lipsa unui program cuprinzător de acțiuni pentru scoaterea țării din criză, și a unei persoane responsabile, capabile să pună în aplicare un astfel de program.

Sarcina principală a oricărei guvernări este să creeze condiții confortabile de trai pentru populație. Statul trebuie să asigure cetățenilor săi posibilitatea de a câștiga (iar unor categorii de a primi) suficiente bunuri materiale pentru un trai decent, o educație decentă, asistență medicală accesibilă, de calitate și să organizeze viața spirituală a societății.

Pentru îndeplinirea acestei sarcini de bază este nevoie de bani.

Rezolvând "problema banilor", conducătorii țării pot îndrepta eforturile mașinii statului în două direcții, principal diferite ca abordare:

- Statul trebuie să aibă bani;
- Bani trebuie să existe în stat.

În cazul primei abordări statul creează o mașină puternică de control, care, prin intermediul verificărilor și controlului, încearcă să „stoarcă” de la contribuabili impozite exorbitante, să-i facă să se gândească numai la lucruri triste. Totodată, agenților economici nu li se oferă nici un ajutor real pentru câștigarea mijloacelor bănești, mai mult decât atât, funcționarii cre-

ează intenționat probleme, ca apoi să le rezolve contra mită, iar țara se transformă într-un teren de luptă, unde unii, folosindu-și experiența, mințea, capacitățile și cunoștințele, încearcă să câștige bani (și nu se știe de ce încă nu au plecat din țară), iar alții, folosindu-se de putere – încearcă să ia o parte din acești bani și, de cele mai multe ori, nu pentru buzunarul statului.

În același timp, nu putem vorbi de rău, fără temei, toți funcționarii, printre care sînt și mulți oameni deștepți, educați, care pot fi de folos statului. Cu salariile mizere pe care le primesc, a atitudinii statului față de ei, acești oameni au fost aduși la starea în care ei nu pot lucra pentru stat, ci lucrează numai pentru sine. O astfel de abordare este sortită eșecului, un exemplu concludent în acest sens e Republica Moldova, unde o asemenea atitudine față de economie a fost parte a politicii tuturor guvernelor din ultimii zeci de ani. O excepție poate constitui încercarea Guvernului PCRM, care în anul 2008 a făcut o reverență mediului de afaceri, stabilind o rată de impozitare de 0% pentru venitul reinvestit. Acesta a fost un semnal pentru business, însă acest pas nu a fost unul destul de flexibil, a fost unul nediferențiat, ceea ce a dus la pierderi nejustificate în buget, despre care vom discuta mai jos.

În ce privește cea de-a doua abordare, la baza gestionării economiei naționale (iar acesta este un organism unic, care trebuie gestionat ca atare) trebuie pusă perfecționarea legislației, oferirea unui caracter stimulator, crearea unor programe de stat și implicarea capitalului privat în realizarea acestora, crearea condițiilor pentru finanțarea integrală a afacerilor profitabile, prin intermediul sistemului bancar național, din sursele interne ale statului. Unul dintre obiectivele principale în activitatea Guvernului ar trebui să fie sprijinul activ al întregului business și stimularea puternică a celor implicați în realizarea programelor de stat. Activitatea Guvernului, în acest caz, trebuie să fie îndreptată spre realizarea unui principiu important de construire a economiei unui stat: **„A aduce mai mulți bani în țară și a lăsa să iasă din țară cît mai puțini bani, cu alte cuvinte, mai mult export (mărfuri, servicii, produse intelectuale) și mai puțin import, în condițiile asigurării depline a pieței interne cu mărfuri”**.

Vom vorbi despre crearea condițiilor pentru dezvoltarea industriei de export și de substituire a importului (acolo unde este posibil) și a domeniului de prestare a serviciilor, dezvoltarea comerțului (persoana trebuie să aibă posibilitatea să cumpere tot de ce are nevoie în țară), despre creșterea masei monetare în circulație în țară, accelerarea circulației acestor bani și crearea condițiilor, în care banii s-ar simți confortabil în țară, creînd locuri de muncă și, astfel, crescînd veniturile statului.

Numai o astfel de economie poate să creeze în țară posibilități și să dea statului mijloace pentru rezolvarea **Sarcinii principale**.

Banii vin în țară pe calea exportului, realizat de către agenții economici

- a mărfurilor, serviciilor și produsului intelectual (numit în continuare produs) și rămân în țară, cu condiția ca cetățenii și agenții economici să folosească la maxim pentru viața și activitatea lor produsul (bunurile și serviciile) de origine locală.

De ce în țară nu se produce o cantitate suficientă și de bună calitate a produsului pentru export și consumul intern?

De ce de cele mai multe ori, chiar dacă avem posibilitatea să fabricăm produsul, nu putem să-l vindem?

Ce împiedică agenții economici să producă și să vîndă mai mult?

Ce trebuie să facă statul pentru a elimina factorii negativi din economie?

Soluționarea problemelor economiei este posibilă în condițiile conștientizării și rezolvării problemelor agenților economici, a problemelor celor care creează produsul, aduc bani în țară sau îi păstrează pentru țară, vînzînd acest produs, în condițiile creării unei sfere favorabile pentru dezvoltarea antreprenoriatului.

Vom enumera problemele de bază, cu care se confruntă businessul moldovenesc:

- **lipsa** unei politici de stat eficiente pentru protecția pieței interne și dezvoltarea industriei, care ar înlocui importul și sprijinul producătorului intern;
- **concurența neloială** a mărfurilor de contrabandă, de semi-contrabandă și contrafăcute, precum și a bunurilor, legal importate din țări în care guvernul subvenționează în mod activ industria;
- **anarhia completă** în comerț, sprijinirea unui comerț neorganizat de către stat (piețe, comerțul de tip chioșc și tarabă, importul realizat de persoane fizice);
- **lipsa** unor companii naționale mari de export (holdinguri), capabile să atragă investiții, să organizeze producția în masă și comercializarea mărfurilor;
- **insuficiența** unui capital circulant în cazul celor mai multe întreprinderi industriale și de alt tip;
- **insuficiența** mijloacelor pentru dezvoltarea și reînnoirea fondurilor de bază;
- **lipsa** mijloacelor pentru publicitate și promovarea produselor, dar și a serviciilor pe piețele de desfacere, în condițiile unei concuren-

țe severe din partea companiilor străine;

- **problemele** menționate mai sus sînt rezultatul posibilităților insuficiente ale sistemului financiar-bancar, precum și excluderea legislativă a proprietarului tuturor fondurilor disponibile – statul Republica Moldova, din organizarea finanțării depline a businessului moldovenesc și a statului;
- **lipsa** unui dialog eficient între mișcarea antreprenorială și stat;
- **subdezvoltarea** programelor de stat în domeniul economiei, orientate spre un parteneriat privat cu statul;
- **declinul** în provincie;
- **drept consecință** a celor expuse mai sus, lipsa unei cereri bănești suficiente, necesare pentru dezvoltarea serviciilor și a infrastructurii;
- **lipsa** unui program complex de dezvoltare a infrastructurii turistice;
- **imperfecțiunea** legislației fiscale (revenirea la direcția fiscală, dar nu stimulative din Codul fiscal, dictat de consultanții străini de la FMI).

Problemele menționate mai sus constituie sarcinile economiei moldovenești.

5.5. Măsurile pentru dezvoltarea pieței interne

Principalul indice al dezvoltării sau degradării economiei statului este **starea pieței interne**. De faptul cît de operativ este capabilă să reacționeze piața internă la nevoile diferitor părți ale populației, să creeze locuri de muncă și stimulente pentru dezvoltarea populației în țară, în mare măsură depinde confortul și planurile de viață ale celei mai active părți a populației, care stă la baza stabilității statului – clasa de mijloc. Statul trebuie să acorde o mare atenție acestui segment fundamental al economiei, care **impulsionează puternic dezvoltarea businessului local**, prin urmare – a statului, ajutînd propriilor companii să ocupe poziții puternice pe piața internă, creînd stimulente pentru dezvoltarea, creșterea și ieșirea lor, în cele din urmă, pe piețele internaționale. Principalii indicatori, care caracterizează nivelul dezvoltării pieței interne sînt:

5.5.1. Costul, calitatea și accesibilitatea resurselor financiare pentru business și cetățeni.

5.5.2. Capacitatea de cumpărare a cetățenilor.

5.5.3. Ponderea mărfurilor produse în cadrul statului dat în raport cu întregul volum al operațiunilor comerciale, nivelul de substituere al importurilor.

5.5.4. Nivelul concurenței, controlul eficient asupra monopolurilor, inadmisibilitatea înțelegerilor de cartel. În această activitate, este foarte important să se ia în considerare, în primul rând, interesele companiilor moldovenești care operează pe piața locală mică, care trebuie să își dezvolte potențialul de export și să înțeleagă, că companiile moldovenești concurează, în primul rând, cu corporațiile transnaționale străine. În același timp, este foarte important să fie reduse foarte mult posibilitățile comportamentului arbitrar al funcționarilor, exclusă posibilitatea distrugerii companiilor locale prin legislația antimonopol și reduse semnificativ amenzile.

5.5.5. Calitatea și siguranța pentru populație (în special pentru copii) a mărfurilor de larg consum și a produselor alimentare.

5.5.6. Existența posibilității ca orice cumpărător să poată obține informații sigure despre calitatea și folosul (efectele nocive) pentru sănătate a mărfurilor procurate.

5.5.7. Restricțiile privind publicitatea, mai ales a mărfurilor dăunătoare pentru sănătatea umană (în special pentru cea a copiilor), precum și a produselor alimentare.

5.5.8. Un sistem eficient de protecție a drepturilor consumatorului.

5.5.9. Posibilitățile pentru cetățean (indiferent de puterea de cumpărare), companii și stat de a obține mărfuri și servicii necesare de calitate în propria țară.

5.5.10. Distribuirea uniformă a activității de afaceri pe teritoriul țării, și drept consecință - dezvoltarea uniformă a tuturor regiunilor statului.

5.5.11. Existența condițiilor confirmate legal pentru un dialog permanent între business și putere.

Anume piața internă, care corespunde criteriilor înalte menționate mai sus, reprezintă **stimulentul pentru formarea companiilor transnaționale cu orientare spre exporturi**, companii capabile să asigure cu comenzi întreprinderile mici și mijlocii, și, prin urmare, să dea un impuls puternic prosperității statului și societății. În acest sens, este esențial să fie încurajată dezvoltarea **unor industrii și tehnologii ecologice, precum și a producerii unor mărfuri și servicii, care nu au efecte nocive asupra omului.**

5.6. Dezvoltarea domeniilor prioritare și a teritoriilor.

Una dintre cele mai importante sarcini în guvernarea statului este menținerea și dezvoltarea elementelor de bază ale modului și stilului de viață de veacuri al populației, distribuirea geografică a populației și localităților, multe dintre care au fost create de strămoșii noștri cu circa 500 de ani în urmă, oprirea migrației.

Anume pe această bază sînt posibile păstrarea, continuitatea și dezvoltarea valorilor spirituale și culturale ale poporului, excluderea cheltuielilor nejustificate de creare a condițiilor și infrastructurii pentru populația care migrează.

Rezolvarea acestor probleme este posibilă atunci, cînd nivelul de viață confortabilă și accesul la bunurile materiale este același pe teritoriul întregii țari, cînd peste tot există condiții pentru ocuparea în cîmpul muncii, dar și pentru o odihnă pe măsură a populației apte de muncă, precum și pentru educație și dezvoltare a tinerei generații. Realizarea unui astfel de obiectiv este problematică în condițiile unor state mari slab populate, însă destul de reală în Republica Moldova - o țară mică, dens populată, - prin dezvoltarea infrastructurii și crearea condițiilor avantajoase pe termen lung pentru oamenii de afaceri care investesc în dezvoltarea provinciei. Astfel, prioritare pentru dezvoltare ar trebui să fie declarate nu cele mai dezvoltate zone și localități (din motive obiective, acestea au acumulat un potențial suficient pentru propria dezvoltare), ci dimpotrivă - orașele și satele rămase în urmă, ajunse în declin ca urmare a schimbărilor necontrolate, care au loc în țară în ultimele decenii.

În acest scop, teritoriul Republicii Moldova trebuie împărțit în cîteva categorii, conform priorităților de dezvoltare:

5.6.1. Localitățile rurale.

5.6.2. Centre raionale mici (Basarabca, Briceni, Vulcănești, Glodeni, Grigoriopol, Dondușeni, Drochia, Dubăsari, Edineți, Cahul, Călărași, Camenca, Cantemir, Căușeni, Criuleni, Leova, Nisporeni, Anenii Noi, Ocnița, Orhei, Rezina, Rîbnița, Rîșcani, Slobozia, Soroca, Sîngerei, Taraclia, Telenești, Ungheni, Florești, Fălești, Hîncești, Ceadr-Lunga, Cimișlia, Șoldănești, Ștefan Vodă, Ialoveni, Strășeni).

5.6.3. Capitala Găgăuzia Yeri Comrat. **Localitățile** care fac parte din municipiul Chișinău.

5.6.4. Orașele mari (Bălți, Bender, Tiraspol).

5.6.5. Orașul Chișinău.

În baza orașelor menționate la p. 5.6.2.-5.6.3., să fie create centre de dezvoltare infrastructurală și industrială, construite drumuri de calitate spre localitățile rurale, drumuri și trotuare spre fiecare casă rezidențială și clădirile publice, precum și să fie asigurate toate clădirile rezidențiale cu apă, canalizare, electricitate și gaze naturale.

Desigur, cetățenilor nu le este indiferent ce se va produce în țara lor. O condiție importantă pentru producerea mărfurilor și serviciilor, așa cum am menționat mai sus, este ca acestea nu numai să fie ecologic pure, ci și să aducă folos pe termen lung oamenilor și societății, iar statul trebuie să stabilească domeniile prioritare, pentru dezvoltarea cărora vor fi create condiții favorabile (fiscale și altele) pe întreg teritoriul țării (dar, în primul rînd, în cele mai înapoiate regiuni și localități), care să atragă potențialii investitori.

Propunem să fie stabilită, în baza „Nomenclatorului mărfurilor Republicii Moldova”, aprobat de către guvern lista mărfurilor, producerea cărora este încurajată de stat în țara noastră, în conformitate cu următoarele principii:

- A. Produsul** trebuie să fie unul de larg consum (PLC) sau să fie un produs alimentar destinat, în primul rînd, consumului persoanelor fizice;
- B. Produsul** este în ambalaj ecologic;
- C. Produsul** face parte din grupul utilajelor, mașinilor și mecanismelor, destinate agriculturii sau producerii alimentelor;
- D. Orice** altă marfă, care corespunde cerințelor expuse mai jos:
 - **această** marfă nu este produsă în țară sau este produsă într-o cantitate insuficientă;
 - **produsul** în cauză nu are efecte nocive (inclusiv și după o perioadă de timp) asupra mediului înconjurător și cetățenilor Moldovei;
 - **procesul** de producere al acestui produs nu dăunează în mod semnificativ mediului înconjurător și oamenilor;
 - **producerea** mărfii în cauză face parte din Prioritățile de dezvoltare, stabilite în compartimentul 13.3.

Prioritare trebuie să fie declarate și investițiile în obiectele infrastructurii și serviciilor, lista cărora o prezentăm mai jos:

- **obiectele** infrastructurii turistice (hoteluri, sanatorii, complexe SPA și altele);

- **businessul** financiar internațional (fondurile de investiții și companiile străine, băncile și sucursalele lor, care lucrează cu nerezidenții RM);
- **fonduri** de pensii și fonduri familiale închise;
- **businessul** internațional al transportului și logisticii;
- **businessul** legat de comerțul de tranzit cu mărfuri și resurse energetice;
- **colectarea**, prelucrarea și reciclarea deșeurilor;
- **concomitent** cu dezvoltarea energiei tradiționale, producerea energiei în mod netradițional, în conformitate cu lista aprobată de Guvern;
- **construcția** și administrarea obiectelor sportive;
- **alte** tipuri de servicii, care corespund criteriilor anunțate.

În afară de scutirile fiscale pe termen lung și alte beneficii, acordate celor, care vor investi în teritoriile și domeniile, declarate prioritare de către stat, statul trebuie să devină nu numai călăuză, ci și participant activ la această politică și investitor în următoarele domenii:

- **Construirea** obiectelor de infrastructură de sine stătător și în baza unui parteneriat public-privat. De exemplu, investitorul își poate lua angajamentul de a construi un hotel într-un sat pitoresc, iar statul drumuri și asistență pentru dezvoltarea comunicațiilor ingineresti;
- **Construirea** în mediul rural a unor unități sportive mari, cu sprijinul federațiilor internaționale a sporturilor corespunzătoare (centre de antrenament, baze sportive, complexe sportive, care ar fi potrivite pentru competiții sportive la cel mai înalt nivel internațional, și altele);
- **Transferarea** Universității de Stat, situate în centrul Chișinăului, cu toată infrastructura ei, într-o provincie din apropierea Chișinăului. Pentru acest lucru, pot fi obținute mijloace substanțiale din vânzarea imobilelor Universității de Stat;
- **În mod similar**, se poate ajunge la un acord privind transferul în provincie (oferindu-li-se tot sprijinul posibil), cu proprietarii ULIM-ului o altă universitate, situată în centrul capitalei;
- **În infrastructura** de recreere și divertisment pentru tineret, în locurile în care vor fi amplasate universitățile sus-menționate, pot fi

atrase investiții private.

Desigur, astfel de proiecte trebuie realizate cu mare atenție, fără grabă, în baza unui plan bine gândit, cîntărindu-se bine toate avantajele și dezavantajele;

- **Restabilirea**, cu reprofilarea (la necesitate) a instituțiilor de învățămînt medii și profesionale, clădirile pustii ale cărora există în întreaga țară.

Complexul de măsuri, care ar stimula businessul și populația să investească în domeniile și regiunile prioritare vor fi prezentate în alte compartimente (în special, la capitolul 8 „Măsuri de perfecționare a sistemului fiscal...”), însă o asemenea abordare, în contextul creșterii instabilității în țările din Occident, precum și dorința unor oameni bogați, pe fondul războiului și al sindromului postbelic, de a emigra din Rusia și Ucraina în țări apropiate ca mentalitate și cultură a populației, conform convingerii noastre ferme, într-un timp foarte scurt poate porni mecanismul creșterii interesului diferitor investitori din partea locului și a celor străini pentru investiții în Republica Moldova.

5.7. Restabilirea mediului înconjurător

5.7.1. Descrierea problemei.

Oamenii vor să respire aer curat, să bea apă curată și folositoare, să mănînce produse naturale, fără adaosuri chimice, să meargă pe drumuri curate, să se plimbe prin parcuri și păduri curate (fără gunoaie), să folosească în viața cotidiană lucruri naturale, ecologice. Noi ne dorim să avem rîuri și lacuri bogate în apă, cartiere verzi, amenajate și locuri curate de odihnă. Ne dorim ca de toate acestea să aibă parte și copiii noștri.

Acest lucru și-l doresc și alte popoare.

Ne-am săturat de pungile de polietilenă, purtate de vînt prin cîmpurile de primăvară, de sticlele goale plutind pe rîul Nistru și multe alte „realizări” ale civilizației moderne, care ne lipsesc de toate lucrurile sus-menționate.

În prezent, după cum am menționat mai sus, se formează o cerere masivă pentru ceea ce nu demult părea învechit, demodat și această tendință ia amploare în lume, formînd „trend”-ul de bază în economia mondială pentru deceniile următoare – ecologie și eficacitate energetică.

Anume din acest motiv direcția prioritară a dezvoltării statului și societății trebuie să devină un program complex de restabilire a mediului de viață, iar în baza lui - de creat mărfuri și servicii ecologice, care să aibă un mare potențial pentru a fi vîndute în țară și peste hotarele ei.

Realizarea unui astfel de program poate deveni un stimulent foarte puternic pentru dezvoltarea economiei, direcția strategică de atragere a investițiilor și stimularea creșterii interesului față de țara noastră.

Mișcându-ne în această direcție, noi poporul nostru și întreaga țară, Republica Moldova, sîntem capabili nu numai să ne dezvoltăm rapid, ajungînd, ca nivel al calității vieții, cele mai bogate țări din lume. Noi putem să arătăm întregii omeniri calea de ieșire din impasul, în care au atras lumea metodele moderne de «gestionare» și strategia economiei globale, care produce cantități mari de mărfuri dăunătoare pentru om și mediul înconjurător.

Lipsa unei politici coerente în problemele de reglementare a economiei, înțelegerea greșită a pieței ca un sistem de interacțiune între antreprenori și cetățeni de o parte a baricadelor, și statul de altă parte, unde domnește permisivitatea și haosul, a dus la pierderi semnificative în mediul de viață al oamenilor din Republica Moldova. Acest lucru, la rîndul său, a subminat în mod semnificativ componentele etice și estetice ale businessului, care ar trebui să fie primare în orice lucru, dacă statul și societatea își doresc succes pe termen lung.

Statul, oferind oportunități de dezvoltare businessului, trebuie să ia în considerare nu numai răul de moment posibil, dar și consecințele pe termen lung ale unei anumite activități antreprenoriale pentru sănătatea morală și fizică a cetățenilor. Lipsa unei astfel de abordări a făcut ca economia modernă să fie în mare măsură absurdă, oferindu-i-se un rol central în degradarea umanității. Mai mult ca atît, oamenii nu observă absurditatea acesteia, dată fiind agitația cotidiană (toți au foarte multe de făcut), lozincile demagogice, cum ar fi „A hrăni lumea cu orice preț”, mass-media cu rapoarte triumfătoare despre îmbunătățirea nivelului de trai, creșterea producției industriale, venitul național al statelor și așa mai departe.

Iar sistemul global al statisticii, clasamentelor și evaluărilor de tot felul a „nivelului de dezvoltare” realizează și susține diferite rating-uri și calificative lipsite de sens și, în mare parte, cu efect negativ asupra omului.

Vom da cîteva exemple ale unor astfel de absurdități:

A. Ce e mai folositor: mărul sau sucul de mere din Tetra pak? Desigur mărul veți spune Dvs.! Cu toate acestea, adevărul, evident pentru fiecare, este ignorat totalmente de industria alimentară modernă. Vom explica printr-un exemplu: Țăranii din raionul Nisporeni adună merele, după care le duc cu camioanele la 70 de km, la fabrica de conserve. Se cheltuiește combustibil, se uzează transportul, se poluează aerul. La fabrica de conserve merele sînt descărcate în recipiente deschise, unde sînt depozitate înainte de a fi prelucrate. În timpul transportării și depozitării în containere, o parte din mere

este atacată de mucegai.

Înainte de prelucrare, ele sînt spălate, ca apoi apa curată să se transforme în deșeuri industriale toxice, care poluează bazinele cu apă. Apoi, merele ajung sub presă, după care sucul, care se oxidează repede, cu tot cu mucegai este încălzit pînă la temperatura de fierbere (sterilizare) și se toarnă, de regulă, în ambalaje artificiale (Tetra Pak, polietilenă, etc.).

În același timp, cea mai mare parte a sucului nu se toarnă imediat, ci se transformă (prin evaporarea apei) în concentrat. Concentratul se depozitează, se transportă pe piețele de desfacere, unde este diluat cu apă, i se adăugă arome, se sterilizează și se toarnă în ambalaje artificiale.

Se consumă energie electrică și termică, este folosită munca oamenilor, se face uz de ambalaj „ecologic impur”. După toate aceste „proceduri”, sucurile împachetate ajung inclusiv la țărani din raionul Nisporeni, care-l beau, considerîndu-l un produs destul de folositor.

Astfel, în loc să organizeze un sistem de depozitare și comercializare a merelor proaspete (gustoase și folositoare), am obținut suc, ale cărui calități gustative sînt de zeci de ori mai proaste decît ale produsului inițial (merele).

În plus, am cheltuit mai multe resurse (combustibil, energie electrică, aburi, munca oamenilor, apă, etc.), decît sînt necesare pentru organizarea depozitării merelor proaspete, și am contaminat mediul înconjurător cu emisii nocive, precum și cu ambalaje sintetice, care se descompun în natură sute de ani. **○ absurditate!!!**

Orice om cu judecată înțelege, că toate așa-numitele „avantaje” ale sucului (este mai simplu să fie păstrat și transportat) sînt o nimica toată comparativ cu dauna pe care o aduce lumii producerea acestuia. Și că, așa cum am subliniat mai sus, e mult mai folositor să consumăm fructe proaspete și apă curată decît suc ambalat.

Concomitent degradează provincia.

B. ○ situație similară se întîmplă și cu laptele. Majoritatea oamenilor nu știu, că aproape toate produsele lactate fabricate la fabricile «moderne», sînt preparate din lapte praf și diferite tipuri de ingrediente artificiale (diverși agenți, stabilizatori, arome etc.), care nu au nimic comun cu laptele, și care sînt dăunătoare pentru sănătatea omului.

Adică, întii laptele este supus unui tratament termic puternic, apa se evaporă (împreună cu componentele utile), după care laptele-praf se păstrează sau ajunge pe piață. În continuare laptele praf este diluat cu apă, în el se adaugă aromatizatori artificiali și alte substanțe chimice, nocive pentru sănătate, suplimente alimentare, este îmbuteliat în ambalaj artificial (polietilenă, tetra pak, etc.) și ajunge în comerț.

Absurditate totală!!!

În loc să organizăm o schema ieftină de colectare, prelucrare și turnare într-un ambalaj special (din sticlă) și de realizare a laptelui și produselor lactate proaspete, omenirea cheltuie resurse energetice, materiale și umane imense pentru prelucrarea lui și obținerea produsului finit, care, ca și sucul, e de calitate mult mai proastă decât produsul inițial. Mai mult, există așa-numitele produse lactate, care nu conțin nici o picătură de lapte (anumite soiuri de înghețată, brânză cu cheag tare). În aceste condiții, creșterea animalelor, iar odată cu ea întreaga provincie, degradează rapid;

- C. Probabil** că nu toți știu că cele mai folositoare sînt acele produse (fructe, legume, zarzavaturi etc.), pe care le cresc oamenii pe pămîntul pe care s-au născut și trăiesc. Însă principiile economiei globale, care au cuprins și agricultura, impun crearea unor capacități de producere a fructelor și legumelor pe scară largă, bazate pe agricultura industrializată, cu utilizarea unor cantități mari de îngrășăminte chimice și produse fitosanitare. Desigur, astfel de capacități sînt create acolo, unde clima e caldă și există posibilitatea de a obține roade bogate. Fructele și legumele, obținute în cantități industriale în țările calde, ajung pe piețele mondiale, unificînd sistemul de alimentare al omenirii, „rupîndu-l” de la fructele locale, climă și specificul acestora. În plus, se cheltuie resurse considerabile pentru transportarea și depozitarea acestor «produse ușor alterabile».

Urmările acestor procese sînt puțin studiate, dar vedem, în baza exemplului Republicii Moldova, cît de repede dispar din meniul moldovenilor prunele, caisele, merele, cartofii, varza, fiind înlocuite cu fructe exotice și legume care au aspect comercial. Toate acestea sînt mult mai puțin folositoare pentru moldoveni, decât produsele vegetale locale pe cale de dispariție.

Concomitent, degradează agricultura și provincia;

- D. Principalele** calități ale produselor alimentare sînt (și trebuie să fie întotdeauna), gustul natural, aroma (mirosul) și beneficiul pentru organism, în special pentru organismul în creștere al copiilor. Noi,

cei care ne-am născut și crescut în Moldova, care încă nu am uitat mirosul și gustul tomatelor și castraveților bunicilor, înțelegem deocamdată acest lucru. Cu toate acestea, tendința companiilor agricole și alimentare globale de a controla piața mondială a produselor alimentare a dus la faptul, că principalele criterii de stabilire a calității fructelor și legumelor proaspete (precum și pentru semințe și materialul săditor corespunzător) sînt astăzi aspectul comercial bun, precum și rezistența produsului la transportare și depozitare.

Important a devenit nu gustul, folosul sau efectul nociv întîrziat asupra sănătății, ci posibilitatea de a asigura o aprovizionare stabilă a produselor pe piață prin transportarea maselor de fructe și legume proaspete pe cale terestră, maritimă și aeriană. Se răspîndesc rapid prin lumea întregă și semințele (puieții) unor asemenea plante (globaliste). În această capcană a nimerit și țara noastră, cînd locul fructelor și legumelor moldovenești naturale și gustoase a fost luat de produse fără gust, pline cu nitrați, dar care au aspect comercial.

Iar țărani noștri pleacă la construcții în străinătate sau lucrează în familiile străinilor în vîrstă, lăsînd copiii pe seama bunelor sau a orfelinelor. Este absurd și trist!

În paralel, degradează agricultura și provincia;

- E. În natură** (în special, în țara noastră) există tot de ce este nevoie (ierburi, pomușoare, rădăcini etc.) pentru tratarea practic a tuturor bolilor, de care suferă omenirea. În plus, există o experiență multimilenară a omenirii în ce privește diferitele metode de gimnastică și practici spirituale, care pot vindeca în totalitate multe boli.

Majoritatea medicilor știu, că orice boala este rezultatul unor anumite cauze, care se acumulează, uneori chiar ani de zile, una dintre ele e viața haotică, dictată de civilizația modernă. Ne alimentăm incorect, comitem greșeli în relațiile cu lumea înconjurătoare, sîntem expuși stresurilor, consumăm în exces alcool și fumăm. Drept urmare, organismul se dezechilibrează, „suprasolicitînd» un anumit organ. Iar aceasta este cauza principală a tuturor bolilor.

Însă medicina modernă nu propune tratarea cauzelor, ci vindecă urmările simptomele. Noi tratăm durerile de cap cu pastile chimice, care afectează organele digestive, iar organele digestive, la rîndul lor, cu pastile, care înrăutățesc circulația sangvină a creierului. Medicina noastră operează și înlătură organe acolo, unde e destul să lucreze niște medici calificați, specialiști în terapia manuală, sau e destul să faci o gimnastică specială, ori să folosești infuzii din

plante. Medicina noastră rezolvă, în general, problema local, pentru un timp, creînd noi probleme, dar nu tratează organismul în întregime, încercînd să obțină un echilibru.

Pe an ce trece în țările dezvoltate crește numărul lucrătorilor medicali, se dezvoltă vertiginos industria farmaceutică și de producere a echipamentului medical. Însă numărul persoanelor bolnave și al bolilor nu scade, ba chiar, dimpotrivă, crește rapid! Între timp, plantele folositoare și alte plante medicinale, ca urmare a copierii rețelelor cristaline din care au fost create produsele farmaceutice moderne, ramîn nesolicitate.

În paralel, degradează provincia.

Exemple de acest fel sînt foarte multe!

Iar acum să vedem ce „obține” omenirea de la dezvoltarea unei astfel de economii și de la o asemenea medicină:

- **Prelucrarea** totală, adesea repetată, a produsului agricol inițial (de maximă eficiență pentru un om), adăugarea în el a diverselor ingrediente artificiale și de carne „moartă” (păstrată timp îndelungat în stare congelată). Transformarea acestuia într-o marfă comodă (conform standardelor actuale) pentru transportare și depozitare, însă înrăutățit semnificativ și de cele mai multe ori dăunător pentru sănătatea omului. Cheltuielile mari de resurse materiale și energetice;
- **O** industrie farmaceutică **puternică**, care, în baza sintezei chimice, creează medicamente comode pentru consum. Aceste medicamente nu pot lupta cu cauza bolii, ci diminuează temporar consecințele bolii, afectînd organele sănătoase la momentul începerii tratamentului.

Un astfel de sistem privează omul de capacitatea de a-și studia propriul organism și de a lupta de sine stătător cu bolile, ocupîndu-se de profilaxia acestora, nu încurajează un stil de viață sănătos. Medicina farmaceutică și credința absolută în ea a majorității oamenilor le scurtează viață fericită și duce spre o bătrînețe tristă, bazată pe consumul permanent de produse ale industriei farmaceutice;

- **O piața uriașă** de desfacere și stimulii pentru dezvoltarea „științei aplicate”, a industriilor de materii prime și constructoare de mașini, precum și a industriei energetice, căci pentru producția produselor sus-numite este nevoie de energie, mașini și alte «realizări» ale civilizației, care, la fel, contribuie la poluarea mediului. Dar cel mai important lucru este că, în cazul unei organizări raționale a siste-

mului de producție și consum, omenirea pur și simplu nu are nevoie de o mare parte din aceste lucruri!

- **Un număr mare** de locuri de muncă pentru oamenii implicați într-o activitate inutilă, care cred că fac un lucru bun. Toate acestea au loc pe fundalul reducerii locurilor de muncă în agricultură și transformării acesteia într-un domeniu adesea foarte mecanizat (de multe ori deja automatizat), chimizat, adică într-o ramură a industriei organismelor modificate genetic. Paralel au loc procesele de urbanizare, care creează noi probleme, pe care rasa umană înnebunită, de asemenea, trebuie să le soluționeze, dezvoltând medicina și alte domenii (inutile) ale industriei. Iar alături, pe neobservate, degradează satul și provincia – unicul loc, în care este posibilă o viață deplină și fericită, precum și conexiunea oamenilor cu natura, fundamentul și sursa constantă a culturii umane și a civilizației adevărate;
- **O industrie** publicitară puternică, care tinde să „bage pe gât” întregii populații această „producție”, cultivând în oameni dorința de a evalua produsele nu după calitățile lor de consum, ci în baza aspectului exterior și a impresiilor în urma publicității, introduse în subconștient;
- **Daunele** imense asupra mediului înconjurător în procesul de producere și folosire a tuturor acestor produse, de creștere volumului deșeurilor, de dezvoltare a culturii primitive în masă în baza sloganelor roman «Pâine și distracții», de atragere a oamenilor într-o forfotă inutilă, numită muncă, de impunere a stereotipurilor și valorilor false, care duc omul departe de problemele lumii reale;
- **Iar pe fundalul acestei absurdități** – indicatorii creșterii economiei și a altor domenii inutile și dăunătoare, vociferate și răspândite de agenții de rating „de încredere».

Nouă ni se spune: «Producătorii de produse alimentare sînt nevoiți să introducă aditivii alimentari artificiali, căci nu este suficientă materia primă agricolă pentru a hrăni populația în creștere a omenirii».

Nu este adevărat, anume o astfel de politică a dus la reducerea cererii pentru materie primă agricolă de calitate, la faptul că oamenii se mută în orașe, că degradează provincia și agricultura.

Anume această politică este cauza creșterii anuale în întreaga lume a volumului terenurilor agricole necultivate, care alcătuiește astăzi, potrivit diverselor estimări, de la 20% pînă la 25% din total.

Omenirea se află în impas! Poate, cuiva îi convine acest lucru?

Nu vom răspunde aici la această întrebare, însă dacă vom renunța treptat la această forfotă a «civilizației moderne» și ne vom concentra asupra produselor și obiectelor ecologice, la „forfotă” vor renunța o mulțime de oameni. Cel mai curios e că oamenii s-ar elibera, fără să aducă vreo daună economică reală agriculturii naționale.

Am demonstrat mai sus acest lucru în baza exemplurilor, însă pentru a face o claritate, trebuie să încercăm să schimbăm criteriile de evaluare a nivelului dezvoltării statelor.

Noi propunem să înlocuim evaluarea nivelului de creștere a producției mărfurilor și serviciilor (de multe ori inutile și dăunătoare) cu evaluarea îmbunătățirii mediului de trai, creșterii spațiilor verzi, producerii produselor alimentare pure ecologic, a altor mărfuri și servicii curate, a materialelor de construcție ecologice, locuințelor, indicatorilor nivelului educației, culturii și, în sfârșit, a fericirii oamenilor.

Iar oamenii eliberați în urma producerii inutile (adesea dăunătoare) a mărfurilor și serviciilor trebuie să se mute, de bunăvoie, în mediul rural, pe care îl vom reconstrui rapid, și să se ocupe cu agricultura și cu tot ce o deservește, cu dezvoltarea sistemelor de depozitare eficientă a producției agricole, cu știința, ecologia, fabricarea produselor și serviciilor pure, crearea infrastructurii turistice.

Toate acestea necesită o cantitate imensă de forță de muncă. Noi avem nevoie de o economie, care să ofere oamenilor produse proaspete, pure, gustoase, de calitate, mărfuri și servicii ecologice, precum și de o medicină, care nu ar cheltui atât de multe resurse materiale, energetice și alte resurse. Noi trebuie să obținem ceea ce, după cum am arătat mai sus, se bucură de o cerere mare în lume.

În acest fel vom rezolva și problemele legate de ocuparea oamenilor, eliberați din economie și din sistemul administrației de stat în urma digitalizării și introducerii pe scară largă a inteligenței artificiale. În țara noastră, unde majoritatea populației urbane este încă conectată la mediul rural, această problemă este relativ ușor de rezolvat.

Bineînțeles, noi nu propunem să renunțăm la realizările incontestabile ale civilizației: la industria tehnologiilor informaționale, la mai multe tipuri de mașini, transport, mărfuri de uz casnic, care ne facilitează viața, la sistemele de producere a acestor mărfuri, la programele spațiale, la știință, și așa mai departe.

Însă principala forță motrice, dar și prioritatea principală a economiei Republicii Moldova trebuie să devină, cu siguranță, principiul „nici o activitate economică nu trebuie să aducă daune naturii și sănătății omului, in-

clusiv, această daună nu trebuie să fie una cu efect întârziat».

Anume din acest motiv unul dintre compartimentele programului „Economie” este „Restabilirea mediului înconjurător». Vom repeta încă o dată teza de o importanță majoră pentru programul nostru: **scopul principal al dezvoltării economiei Republicii Moldova trebuie să devină satisfacerea cererii enorme, nemanifestate pe deplin, a necesităților oamenilor de comunicare cu natura curată, cu apa, hrana, îmbrăcămintea, medicamentele, obiectele de uz casnic, localitățile curate, educarea, în cele din urmă, a unei generații demne și sănătoase.**

Cel mai interesant este faptul că, în condițiile Republicii Moldova, producerea unor astfel de produse poate fi semnificativ mai ieftină, decât a produselor artificiale. Iar surplusurile unor astfel de produse au un potențial enorm pentru export. Pentru realizarea unui astfel de program, statul trebuie să creeze condiții sub formă de încurajări pentru crearea și dezvoltarea unor industrii curate, precum și în mișcarea de masă a cetățenilor și a asociațiilor societății civile pentru a REFACEREA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR.

Trebuie create condiții pentru o viața normală a cetățenilor moldoveni în condiții de curățenie, creîndu-se, în același timp, o producție, precum și o piață a bunurilor și serviciilor, care nu are practic concurență în lume, așa precum am arătat mai sus. Acest lucru este posibil acolo unde este multă apă curată, pământ, aer, păduri, livezi, vii ecologic pure, unde natura e ciurată și domnește paradisul ecologic.

Vom enumera **problemele esențiale ale mediului nostru înconjurător:**

- a) Debitul în scădere al apei** în pârâiașele, râulețele și râurile (în continuare râuri) din Moldova, scăderea nivelului apelor de suprafață (acest lucru este vizibil în fîntîni) și poluarea lor.

Dacă tendințele actuale nu vor fi oprite, atunci accesul la apa de calitate pentru urmașii noștri va fi extrem de îngreunat.

Nu trebuie să oferim nici careva cifre orice om trecut de 40 de ani, care vizitează malurile lacurilor și râurilor, în baza propriilor observații poate face concluzia că în ultimele decenii a scăzut substanțial cursul (nivelul) apei în râurile din Moldova.

Multe pârâiașe și râulețe au secăt, râurile s-au înnămolit. Practic lipsește un curs permanent al apei în unul dintre cele mai mari râuri din țară - râul Bîc, pe porțiuni de la izvor pînă la lacul de acumulare Ghidihici și pînă la Chișinău.

Prin capitală astăzi, în loc de râul Bîc, curge un pîriu rău mirositor,

care se usucă și în care periodic se aruncă gunoi, dar și apele de canalizare ale populației și întreprinderilor industriale.

Acest lucru se întâmplă chiar dacă în anii 70 ai secolului al XX, în râul Bîc pe timp de vară puteai să te scalzi, și oamenii se scaldau. A scăzut simțitor debitul râurilor Nistru și Răut, apa acestor râuri este poluată cu apele de canalizare ale localităților, întreprinderilor agricole și industriale, precum și cu deșeuri menajere.

Cauzele principale:

- **Micșorarea** densității spațiilor verzi la izvoarele râurilor;
- **Poluarea** și înnămolirea izvoarelor, care alimentează râurile;
- **Utilizarea** ilegală a izvoarelor râurilor ca surse private de apă;
- **Nerespectarea** regimului de activitate a zonelor de securitate și sanitare ale râurilor și lacurilor de acumulare artificiale. Menținerea activității agricole active în zonele securizate și sanitare ale râurilor, ceea ce este inacceptabil și duce la înnămolirea și poluarea cu produse chimice a râurilor și a lacurilor de acumulare artificiale;
- **Construirea** obiectelor industriale și agricole, precum și activitatea economică în zonele securizate-sanitare;
- **Construcția** nefondată (de multe ori ilegală) a lacurilor de acumulare în albia râurilor, care crește considerabil evaporarea apei, și intensitatea activităților agricole în zonele de securitate și în zonele sanitare protejate a râurilor. Ca rezultat, cîțiva afluenți ai râurilor moldovenesti mari Bîc, Răut și Nistru, deja nu mai există;
- **Nivelul** scăzut de înverzire a terenurilor lacurilor de acumulare destinate ocrotirii sănătății și în consecință, înnămolirea lor în urma eroziunii solului;
- **Activitatea** economică intensivă în păduri, defrișările, reducerea densității spațiilor verzi, reducerea suprafețelor spațiilor verzi artificiale în ultimii 25 de ani (livezi, vii), tăierea spațiilor verzi de-a lungul râurilor de către populația locală, cu scopul de a-și încălzi locuințele;
- **Ca urmare**, micșorarea cantității de precipitații, topirea rapidă a omătului primăvara;
- **Reducerea** zonelor verzi în orașul Chișinău în rezultatul lipsei unei politici coerente în acest domeniu în ultimii 30 de ani și mai ales în perioada anilor 2005-2019;

- **Construirea** stației hidroelectrice din Ucraina de la Novodnestrovsk, care reduce în mod semnificativ debitul apei în râul Nistru, anume stabilitatea ei în timp, și amenință, în cazul creșterii capacității acestei instalații și construirii unor structuri suplimentare, cu o catastrofă ecologică unul dintre cele mai mari râuri din Europa și cel mai important râu din Republica Moldova, de starea căruia depind și mai multe regiuni ale Ucrainei.
- b) **Lipsa** unei politici de stat complexe în domeniul reducerii cantității deșeurilor (gunoiului), generat de populație și întreprinderi. Reglementările adoptate în anii '20 nu au fost suficient de bine gândite pentru a obține succes în acest domeniu;
- c) **Poluarea** aerului de către întreprinderile industriale și mijloacele de transport;
- d) **Lipsa**, în marea majoritate a localităților, a unui sistem modern de colectare și reciclare a deșeurilor menajere și industriale. Iar, drept rezultat, avem gropi de gunoi peste tot pe terenurile fără construcții și în parcurile orașelor, la marginea satelor, în păduri, în apă și pe malurile lacurilor. Gunoi peste tot. Însă cel mai important este **gunoiul din mintea celor** care s-au obișnuit cu acest lucru, în mințile politicianilor și demnitarilor de stat neprofesioniști, care nu rezolvă această problemă;
- e) **Înrăutățirea** considerabilă a calității produselor alimentare. Iar acest lucru se întâmplă din cauza:
 - **Dispariției** (distrugerii) treptate a semințelor de legume tradiționale moldovenești (sovietice), precum și a cerealelor și rădăcinoaselor, a fructelor care au o valoare nutritivă ridicată, gust minunat și aromă. Semințele strămoșilor noștri, adaptate timp de secole la condițiile locale, sînt înlocuite cu semințe de producție străină, fructele cărora, sub influența publicității moderne, au calități comerciale "mai bune" (aspect exterior, durată de depozitare, randamentul de recoltare, rezistența la secetă și la variația de temperatură). Însă, așa cum am arătat mai sus, aceste fructe nu au culoare, nu au gust și, conform medicilor, sînt dăunătoare pentru sănătatea populației și, în special, pentru copii;
 - **Dispariției** treptate (lichidării) a puietilor tradiționali de fructe și nuci, de multe ori sînt înlocuite și ele cu soiuri străine, care au neajunsurile indicate mai sus;
 - **Modificării** standardelor și regulamentelor tehnice de producere a produselor alimentare, ca rezultat, aproape toate produsele prelucrate din materiale de origine animală și vegetală conțin ingredien-

te artificiale, nesănătoase, (înlocuitori, adaosuri, coloranți, arome, stabilizatori, conservanți etc.), indicați pe ambalajul produsului cu misterioasa literă E cu cifre de neînțeles pentru consumator. Astăzi, în mod legal se produc mezeluri fără carne, înghețată fără lapte și ciocolată fără cacao. Urmează folosirea în produsele alimentare a viermilor, gândacilor și a diferitor insecte, fapt promovat de UE, ca alternativă la proteinele din carne și pește. Aceasta hrană este dăunătoare pentru sănătatea omului și mai ales pentru copii, fiind o amenințare reală pentru generațiile viitoare. Astfel, absolut legitim populația este otrăvită și este subminat potențialul genetic al națiunii;

- **Trecerii** definitive a producătorilor moldoveni la tehnologii și echipamente străine, axate pe producția neîntreruptă în masă din materie primă standard. Într-o asemenea situație, cel mai important lucru nu este calitatea produsului, ci aspectul lui (inclusiv, al ambalajului).

O importanță mare pentru producătorul unei asemenea mărfi este posibilitatea de a procura materie primă anul împrejur, în cantități nelimitate, pentru satisfacerea „necesităților pieței”, care este formată de publicitatea agresivă. Este de la sine înțeles, că materia primă poate fi produsă în cantități nelimitate numai în cazul, în care va conține concentrate și adaosuri artificiale, care otrăvesc, precum am menționat mai sus, organismul omului;

- **Finalizării** procesului de tranziție a comerțului cu amănuntul la standardele străine, baza cărora nu este calitatea, ci livrările stabile (pe parcursul anului), ambalajele frumoase și suportul promoțional pentru comercializarea acestui produs;
- **Publicității nestăvilite** a produselor alimentare și a medicamentelor, care nu are caracter informativ, ci «ispititor» și «tentant». Ca urmare, sub influența unei astfel de publicități, oamenii cumpără și consumă produse absolut nepotrivite pentru consum, stimulând producerea continuă a acestora;
- **Lipsei** pentru știință a comenzilor de stat pentru evaluarea obiectivă a daunei pe care o au alimentele produse (crescute) din semințe, material săditor artificial, materie primă și deșeurile acestora;
- **Lipsei** conștientizării, de către demnitarii de stat și politicieni a daunelor provocate de astfel de produse, a nivelului lor scăzut de profesionalism și moralitate, a nivelului ridicat al corupției și, în consecință, a absenței controlului corespunzător al calității produselor importate și fabricate în țară;

- **Lipsei** înțelegerii de către cetățeni și politicieni-vremelnici a necesității de adoptare a unor programe strategice pe zeci de ani, a unor programe pentru restabilirea mediului de trai. O parte dintre cetățeni sînt ocupați cu problemele curente, pe care tot ei și le creează în viața de zi cu zi (în special politicienii și funcționarii), alții cu hotărîrea problemelor cotidiene curente.

Cei care sînt îngrijorați de situație, cel mai probabil nu văd o cale de ieșire din ea și propun fie o soluție utopică sau incompetentă, fie semi-măsuri, care nu pot schimba cardinal situația. Purtătorii unor idei, care au cu adevărat perspectivă sînt declarați sectanți sau ne-normali (în special, creatorii așezărilor ecologice);

- **Pierderii** cunoștințelor despre modurile eficiente de fabricare a produselor agricole ecologic curate.
- f) **În goana** după mărfurile ieftine și supraprofitori, are loc înrăutățirea semnificativă a calității produselor de larg consum non-alimentare, în special a produselor pentru copii, multe dintre care sînt făcute din materiale artificiale de proastă calitate (de multe ori toxice);
- g) **Înrăutățirii** calității asistenței medicale în țară, scăderii nivelului moralității medicilor, prevalării intereselor materiale asupra intereselor morale ale multor medici la tratarea oamenilor. Prezența pe piață a unei mari cantități de medicamente necalitative. Orientarea medicinei spre tratarea urmărilor, nu și a cauzelor bolilor;
- h) **Înrăutățirii** condițiilor pentru o educație pozitivă și completă a tinereii generații, care se datorează:
 - **Reducerii** considerabile a bazei de stat pentru educația copiilor în afara școlii (secții sportive, centre de creație tehnică, secții de mezinaj, secții de artă populară aplicată, cercuri și școli de creație);
 - **Înrăutățirii** considerabile a calității învățămîntului mediu și superior. Corupția din instituțiile de învățămînt. Nivelul scăzut al motivației de a studia bine;
 - **Controlului slab asupra nerăspîndirii drogurilor.** Oferirea protecției traficului și comercializării drogurilor de către membrii serviciilor de securitate;
 - **Accesibilității** cluburilor de noapte pentru tineri și tineret;
 - **Publicității** necontrolate a băuturilor alcoolice, a localurilor nocturne de distracții și a altor lucruri, „nefolositoare” pentru copii și tineret;

- **Numărului** mare de programe imorale și anti-statale la televiziune;
- **Accesului** necontrolat al tineretului, la emisiunile pornografice și cu caracter anti-educational, pe Internet.

5.7.2. Poporul moldovenesc are de lucru pentru a-și îmbunătăți mediul de trai, și aceasta este una dintre principalele noastre sarcini!

Astfel, programul de restabilire a mediului de trai poate deveni o parte a **ideii naționale** și un stimul puternic pentru dezvoltarea diverselor sfere ale economiei.

Realizarea unui astfel de program va redistribui activitatea funcționarilor, va spori substanțial motivația și eficiența activității lor, va crește entuziasmul și credința în viitorul țării și a populației, va trezi un interes mare față de țară peste hotare. Realizarea primei etape a unui asemenea program trebuie să ocupe 5 ani, iar reperatele sale de bază pot fi:

- A. Atragerea** activă a științei academice și universitare în realizarea proiectului național „Restabilirea mediului înconjurător”;
- B. Redistribuirea** activității aparatului de stat, crearea Inspecției Bazinelor Acvatice în cadrul Ministerului Ecologiei pentru restabilirea și protecția resurselor de apă ale principalelor râuri și corpuri de apă ale țării, cu mulți angajați în toate regiunile țării. Principalele sarcini ale acestor organe vor fi:
 - **elaborarea** unor hărți detaliate ale izvoarelor, râurilor și a afluenților lor;
 - **evaluarea** stării lor;
 - **elaborarea** și realizarea măsurilor de restabilire a debitului lor de apă;
 - **lichidarea** iazurilor construite ilegal;
 - **evaluarea** stării, restabilirea și amenajarea zonelor sanitare și de securitate ale râurilor mari și bazinelor mari de acumulare. La necesitate, răscumpărarea terenurilor din zonele sanitare-de securitate, care au trecut în proprietate privată;
 - **crearea** pepinierelor de plante, folosite pentru amenajarea zonelor sanitare și de securitate;
 - **controlul** asupra păstrării intacte a faunei și florei.
- C. Delimitarea** exactă a granițelor pădurilor și parcurilor. Interdicția construcțiilor în păduri și parcuri fără permisiunea Guvernului R.Moldova;

- D. Excluderea** totală a activităților economice în păduri și parcuri legate de tăierea copacilor;
- E. Creșterea** semnificativă a numărului personalului implicat în întreținerea și deservirea parcurilor;
- F. Crearea** în fiecare cartier din orașe și sate a serviciilor urbane (rurale), care să se ocupe de amenajarea și crearea spațiilor verzi. A dota aceste unități cu mini fabrici de producție a pavajelor, echipament necesar, unelte, semințe și material săditor. A atrage în acest câmp de lucru pensionarii. Acest lucru nu este atât de costisitor, chiar dacă mulți au această convingere;
- G. Reexaminarea** totală a standardelor și regulamentelor tehnice de producere a semințelor, puieților și produselor alimentare în scopul creării condițiilor pentru reîntoarcerea la o hrană pură, de calitate, folositoare și cu adevărat gustoasă;
- H. Stimularea** creării unor întreprinderi nu foarte mari, de însemnătate regională, de prelucrare și producere a laptelui și cărnii;
- I. Interzicerea** totală a importului și utilizării de semințe și răsaduri bazate pe organisme modificate genetic (OMG);
- J. Interzicerea** totală a producerii și importului de produse alimentare care conțin OMG-uri, a proteinei obținute din viermi și insecte, precum și a diferitor ingrediente artificiale (arome, conservanți, amelioratori, umpluturi, aromatizatori etc.);
- K. Trecerea** treptată a agriculturii la permacultură;
- L. Direcționarea** subvențiilor exclusiv într-o agricultură pur ecologică;
- M. Crearea** unei rețele de laboratoare moderne de stat (și private) pentru controlul calității medicamentelor, semințelor, răsadului, produselor alimentare, mărfurilor, produselor pentru copii și articolelor de uz casnic;
- N. Interzicerea** treptată (pe parcursul a 5 ani) a utilizării ambalajului din polietilenă în scopul înlocuirii lui cu unul natural (sticlă, hârtie, lemn, ceramică, pânză naturală, lozie și alte materiale naturale);
- O. Unificarea** ambalajelor de sticlă de pe piața internă utilizate pentru băuturi necarbogazoase, în vederea facilitării schimbului acestora;
- P. Stimularea** creării industriilor de țesături, îmbrăcăminte și încălțăminte confecționate din materiale naturale și, în principal, din cîne-

pă;

- Q. Construirea** unor fabrici de sticlă în afară de cele existente;
- R. Crearea** întreprinderilor de producere a mărfurilor de uz casnic din materiale naturale (mobilier din lemn, veselă și tacâmuri din ceramică, porțelan, sticlă și de fontă, produse cosmetice și detergenți din plante etc.);
- S. Dezvoltarea** treptată a medicinei de profilaxie și recuperare, bazate pe transmiterea cunoștințelor despre metodele de păstrare și restabilire a sănătății; crearea unor centre de medicină naturistă; dezvoltarea turismului sanatorial, bazat pe metodele medicinei tradiționale și a practicilor spirituale; crearea industriei de medicamente, exclusiv din plante;
- T. Crearea** și realizarea unui program de stat de propagare a vegetarianismului și a alimentației cu crudități de origine vegetală, bazat pe știință;
- U. Interzicerea** publicității produselor alimentare și a medicamentelor;
- V. Elaborarea** și implementarea unor standarde noi în comerț, necesare în legătură cu înlocuirea ambalajului artificial pentru mărfuri pe unul natural, precum și lărgirea sortimentului produselor ușor alterabile, crearea punctelor de colectare a ambalajelor în toate magazinele din comerțul cu amănuntul;
- W. Elaborarea** și introducerea programului de stat privind implementarea standardelor ecologice în construcție;
- X. Stimularea** creării materialelor de construcție din materie primă ecologică (acoperiș ceramic, țevi, obiecte sanitare, acoperișuri din materiale de origine vegetală, geamuri, uși, case din lemn, izolanți termici minerali etc.);
- Y. Construirea** în masă a așezărilor agricole ecologice. Elaborarea planurilor urbanistice generale pentru localitățile rurale existente, ținând seama de standardele așezărilor ecologice;
- Z. Punerea** în aplicare a cerințelor standardelor europene față de ecologizarea automobilelor;
- AA. Scutirea** integrală de plata impozitului pe venit a companiilor participante la acest program;
- BB. Crearea** și promovarea, în familie, a serviciilor de blocare a accesului la Internet, la site-urile pornografice, precum și la informația de calitate joasă, care insuflă copiilor noștri valori culturale și mo-

rale străine poporului moldovenesc. A crea, evident în bază electorală, un organ de stat, capabil să promoveze o politică adecvată în acest domeniu;

CC. Introducerea cursului «Restabilirea și păstrarea mediului înconjurător» în programul de studii al elevilor și studenților.

5.7.3. Implementarea unui program de reciclare a deșeurilor în Republica Moldova.

Înființarea unei companii de stat, a cărei sarcină principală va fi elaborarea și punerea în aplicare a unui program cuprinzător de colectare, prelucrare și reciclare a deșeurilor în întreaga țară. Această activitate ar putea fi încredințată societății pe acțiuni „Metal-Feros”, al cărui pachet de control aparține statului. Pentru a acumula mijloace pentru investiții în programul de „deșeurii”, este necesară crearea (restituirea) acestei întreprinderi a anumitor preferințe în colectarea și exportul deșeurilor metalice.

Programul ar trebui să includă un set de măsuri de natură organizatorică și investițională, menite să creeze infrastructura necesară pentru colectarea și prelucrarea deșeurilor:

- A. Elaborarea** și aprobarea conceptului de colectare a deșeurilor (inclusiv colectarea separată) în zonele publice din localități, precum și de la proprietarii deșeurilor (întreprinderi, organizații și populație);
- B. Atragerea** investițiilor în crearea (îmbunătățirea) infrastructurii de colectare și depozitare a deșeurilor la nivelul autorităților publice locale;
- C. Achiziționarea** (producția) de urne și pubele de diferite capacități, inclusiv pentru colectarea separată a deșeurilor în conformitate cu conceptul aprobat;
- D. Achiziționarea** mijloacelor de transport necesare pentru transportul deșeurilor (separat - hârtie, mase plastice, sticlă și alte deșeururi, inclusiv organice) de la locurile de colectare din zonele rurale la locurile de sortare și reciclare;
- E. Vânzarea** în credit sau transferul gratuit al mijloacelor de transport, precum și a pubelelor și containerelor către autoritățile locale, întreprinderi, organizații și populație;
- F. Construirea** unor întreprinderi de sortare, prelucrare și vânzare a deșeurilor reciclate în conformitate cu schema aprobată, inclusiv:
 - **Sisteme** de pregătire a recipientelor de sticlă pentru vânzare;

- **Sisteme** de pregătire a metalelor pentru vânzare;
 - **Sisteme** de pregătire a deșeurilor de hîrtie pentru vânzare;
 - **Sisteme** de pregătire a diferitelor tipuri de materiale plastice pentru vânzare;
 - **Sisteme** pentru sortarea altor deșeuri reciclabile (inclusiv organice);
 - **Sisteme** pentru prelucrarea deșeurilor organice, în vederea producerii de biogaz și electricitate;
 - **Sisteme** de pregătire pentru reciclare și prelucrarea altor tipuri de deșeuri, care nu pot fi reciclate prin metode tradiționale (baterii, becuri, sticlă cu mercur, sticlă medicală, deșeuri de medicamente, aparate de uz casnic, anvelope auto și alte tipuri de anvelope, deșeuri de țesături, cauciuc și piele...).
- G. Construirea** unor instalații de incinerare a deșeurilor - centrale electrice, în conformitate cu schema aprobată. Acest lucru corespunde practicilor internaționale și astfel de instalații sînt necesare, deoarece pînă la 30% din toate deșeurile menajere și industriale nu pot fi eliminate prin alte mijloace;
- H. Elaborarea** și producerea materialelor metodologice și de instruire, instruirea reprezentanților autorităților locale responsabile de gestionarea deșeurilor privind metodele avansate de colectare și reciclare a deșeurilor;
- I. Elaborarea** unor instrucțiuni pentru organizarea procesului de instruire și distribuirea acestora de către autoritățile locale populației, în vederea organizării procesului de colectare separată și a prevenirii producerii deșeurilor;
- J. Punerea** în aplicare a dispozițiilor din secțiunile anterioare ale prezentului program privind creșterea și educarea tinerei generații.

5.7.4. Partea finală a subcapitolului.

Probabil că unii vor spune, că nu poți face nimic în cinci ani. Poți face!!! Și încă multe! Căci principalul lucru care trebuie să-l facem este să creăm condiții pentru refacerea zonelor verzi și a cursurilor rîurilor, să construim noi rezervoare de apă și să le umplem pe cele existente, să asigurăm populația cu apă și aer de calitate, precum și cu produse alimentare sănătoase, să ne curățăm de deșeuri, să eliminăm tot ce este superficial, nenatural, să ne întoarcem la ceea ce încă mai avem, la ceea ce am moștenit de la strămoșii noștri și încă ne mai amintim, la ceea ce încă nu am pierdut în totalitate! Trebuie să ne unim și să facem acest lucru! Iar la poporul care

a început să realizeze ideea globală de întoarcere a omenirii la rădăcinile sale, se vor alătura și alte popoare.

Autorii sînt convinși că programul „Restabilirea mediului de trai” conține și un potențial investițional uriaș!

5.8. Reformarea sistemului de comerț

Statul, dacă nu luăm în considerare raidurile organelor de control și licențiere, s-a eschivat de la reglementarea activității comerciale una dintre cele mai importante, iar în condițiile Republicii Moldova – un sector-cheie al economiei.

În același timp, mărfurile de contrabandă și cele fabricate ilegal (contrafăcute), care au inundat piața internă a țării prin intermediul comercianților fără scrupule aduc economiei pagube colosale.

Se consideră, că daunele survenite în urma comerțului cu mărfuri contrafăcute și de contrabandă, în primul rînd au legătură cu pierderile în buget.

Totuși, prejudiciul acesta este nimic în comparație cu prejudiciul adus producătorului local legal de pe piața internă sau comerciantului cinstit, care nu poate concura în mod cert cu contrabandiștii și întreprinderile economiei tenebre, libere totalmente de impozite.

Un om de afaceri local, care activează într-un cadru legal, este nevoit să folosească parțial scheme ale economiei tenebre, intrînd în sfera economiei criminale, ca astfel să se criminalizeze întreaga societate, fie să moară treptat, neavînd posibilitatea să țină piept businessului care nu achită impozite.

Exemple:

- **În țară**, împotriva tuturor așteptărilor, începe să reînvie avicultura, cu toate acestea, însă, în cantități mari (pînă la 40 mii de tone pe an), în piețe și în comerțul oficial se vinde carne de pui ieftină, de contrabandă (neimpozitată). Însă fiecare mie de tone de carne de pui, produsă în țară, poate asigura cu mijloace de trai nu mai puțin de 200 de locuitori ai satelor, care nu au unde să lucreze și își caută un mijloc de trai în străinătate. Da pierderile la buget? Da balanța comercială?
- **În condiții extrem de dificile** funcționează industria cărnii și cea a produselor lactate, care suportă cu dificultate concurența din partea produselor din carne și lactate de contrabandă, de calitate proastă, de origine ucraineană, română, poloneză, belgiană etc. Acest lucru nu permite companiilor de carne și produse lactate

(multe deja nu mai există) să dezvolte creșterea animalelor în zonele rurale, sprijinind fermierii și dezvoltându-se de sine stătător. Mulți producători sînt nevoiți, precum este indicat în capitolul «Restabilirea mediului înconjurător», să producă marfă de proastă calitate, utilizînd aditivi artificiali, emulsii etc., înrăutățind cu asemenea produse fondul genetic al țării;

- **În țară** practic nu se vînd articole de îmbrăcăminte și încălțăminte de producție locală, căci acestea nu pot ține piept concurenței cu produsele de contrabandă din Turcia, Polonia, Italia, precum și mărfurilor contrafăcute. Iar această piață este estimată la 800-900 milioane de dolari pe an;
- **În țara** este introdusă o cantitate imensă de produse de contrabandă și de semi-contrabandă: aparate de uz casnic, electronică și calculatoare, accesorii pentru ele, ceea ce privează bugetul de venituri, constrînge vînzătorii legali să stea în umbră și sugrumă producătorii locali, care practic nu există;
- **Înflorește** contrabanda cu produse alimentare și băuturi alcoolice, ceea ce frînează în mod considerabil dezvoltarea propriei industrii alimentare.

Lista cu astfel de exemple poate fi foarte lungă.

De ce fel de comerț are nevoie țara? Este oare nevoie să punem sub controlul statului și să organizăm fluxurile de mărfuri din străinătate și în interiorul țării sau să încredințăm toate elementele pieței patriotismului plin de abnegație al organelor de control?

Este o întrebare retorică. **Cu siguranță, este nevoie.**

Sistemul de comerț trebuie neapărat să fie reglementat de stat din momentul apariției mărfii pe piață pînă la consumul final și să îndeplinească următoarele sarcini:

- **Marfa** trebuie să fie legală. Trebuie să fie exclusă posibilitatea legalizării mărfii contrafăcute, de contrabandă sau produsă într-un alt mod ilegal;
- **Marfa** trebuie să fie de calitate, însoțită de certificatele corespunzătoare, iar dacă prevede o utilizare îndelungată, trebuie să aibă garanție de la producător;
- **Cetățeanul**, precum și producătorul mic și mijlociu, trebuie să aibă posibilitatea să cumpere în propria țară marfa pe care și-o dorește (inclusiv materia primă și accesoriile), la un preț optim;
- **Asigurarea** vînzării producției producătorului local și a plăților la

timp pentru aceste produse;

- **De dezvoltat** comerțul de tranzit;
- **Accesul liber** la activitatea comercială, cu condiția îndeplinirii cerințelor formulate explicit de către stat față de sistemul de comerț;
- **Trebuie** să funcționeze lanțul: producător legal – comerț angro comerț cu amănuntul.

În țară există foarte puține companii mari angro (cu excepția furnizorilor de produse alimentare și medicamente), care achiziționează mărfuri direct de la producătorii străini capabile să vîndă eficient cu amănuntul produsele pe piața locală sau în străinătate.

În acest context, adesea cetățenii R.Moldova procură peste graniță mărfuri din comerțul angro sau cu amănuntul, lăsînd în străinătate marja angroșiștilor.

În țară ar trebui să apară companii mari angro, care să cumpere bunuri direct de la producători străini, aducînd astfel în țara marja (10-45%), obținută de depozitul angro din străinătate.

Mai mult decît atît, prezența unor companii angro mari va da un impuls puternic dezvoltării comerțului cu amănuntul, a saturării lui cu diverse produse. Cetățeanul va putea cumpăra în propria țară orice marfă, lăsînd acasă (comercianților locali) marja (de 10-45%), pe care el, atunci cînd cumpără mărfurile din străinătate, o plătește comerciantului cu amănuntul sau magazinului angro de peste hotare.

Trebuie să se ia în considerare faptul că existența în țară a angroșiștilor mari de materie primă și produse complementare este un stimul pentru crearea și dezvoltarea companiilor de producere mici și mijlocii.

Angroșiștii mari, luînd în considerare poziția geografică favorabilă a țării, pot cîștiga bani și din comerțul de tranzit.

În țara, care este declarată de tranzit și în care sînt proclamate intențiile de a dezvolta comerțul de tranzit, nu este permis comerțul angro în zonele economice libere. E un nonsens!

În țară practic lipsește granița pe râul Nistru, iar acest lucru duce la faptul că din Transnistria vine o cantitate mare de contrabandă, iar să lupți cu acest fenomen prin metode tradiționale este greu. Există o singură cale de ieșire de blocat legalizarea canalelor de contrabandă, prin punerea în aplicare a unui complex de măsuri de dezvoltare a comerțului în țară.

Astfel, a apărut necesitatea realizării un complex de măsuri pentru dezvoltarea comerțului (inclusiv de tranzit) în țară:

5.8.1. A lua măsuri eficiente de restricționare drastică a comerțului cu bunuri de contrabandă și contrafăcute:

- a) **Să fie automatizate în totalitate** toate procesele, legate de circulația mărfurilor importate de la graniță pînă la consumatorul final (în baza unui Soft, capabil, să fie elaborat de companiile IT locale);
- b) **Să fie automatizate în totalitate** (în baza unui Soft, capabil să fie elaborat de companiile IT locale) toate procesele de evidență a tuturor mărfurilor produse în țară și controlul mișcării acestora pînă la consumatorul final;
- c) **Să fie identificate** cerințele față de întreprinderile comerțului angro și cu amănuntul, adică față de întreprinderile comerțului organizat (suprafața minimă a încăperilor, loturilor de pămînt, existența unui sortiment minim de mărfuri și servicii, acordarea de garanții minime pentru mărfurile cu folosire îndelungată, existența sistemelor computerizate și a Soft-ului stabilit de către stat etc.);
- d) **Importul** tuturor mărfurilor pentru revînzarea ulterioară a acestora să fie permis numai angroșiștilor specializați, care îndeplinesc anumite cerințe și care au licențe, conform punctului "c";
- e) **Menținerea** ordinii conform căreia valoarea oricăror bunuri străine, importate de persoane fizice fără plata tuturor taxelor de import, să nu depășească 150 EUR. Aceeași regulă ar trebui extinsă asupra coletelor poștale din străinătate;
- f) **A permite** vînzătorilor din comerțul cu amănuntul să cumpere produse doar de la societățile menționate în punctul 5.8.1.d. și de la producătorii interni, ceea ce va permite statului să pună sub control toate mărfurile și fluxul de numerar din comerț. Extinderea acestei reguli și asupra comerțului electronic de bunuri și a Marketplace-urilor.

Notă: realizarea activităților descrise în punctul 5.8.1. va face practic imposibilă legalizarea în comerțul oficial a mărfurilor de contrabandă și contrafăcute, vîndute în prezent prin intermediul firmelor de o zi și a „sufletelor moarte”.

5.8.2. A extinde lista mărfurilor, la importarea cărora în țară se va aplica un impozit fix (ori accize fixe) în loc de TVA și taxă vamală, în funcție de valoarea declarată a bunurilor importate. Vorbim aici despre produsele de larg consum, care sînt livrate în țară cu o taxă vamală micșorată semnificativ (aparate electrocasnice, țigări, băuturi alcoolice, calculatoare etc.);

5.8.3. A stabili termenii, pe parcursul cărora toate întreprinderile din comerțul cu amănuntul și angro, precum și producătorii interni vor fi obli-

gați să implementeze sistemele automatizate de evidență contabilă a circulației mărfurilor și a numerarului, bazate pe un singur program. În baza unui astfel de produs software trebuie să fie create sistemele informaționale în organele de control ale statului;

5.8.4. Stabilirea unei perioade de timp, în care va fi interzisă comercializarea oricăror bunuri importate, precum și a bunurilor locale ambalate, care nu corespund condițiilor comerțului organizat, cu amănuntul sau electronic;

5.8.5. Stabilirea responsabilității proprietarilor piețelor și complexelor comerciale pentru respectarea normelor comerciale de către persoanele care desfășoară activități comerciale în baza patentei.

***Notă:** Piața este unul dintre principalele canale ale comerțului semi-legal cu mărfuri de contrabandă și contrafăcute. Piața înseamnă adesea criminalitate, condiții sanitare proaste, clienți amăgiți, încălcarea drepturilor consumatorilor, etc. Iar cel mai important (și acest lucru nu-l înțeleg demnitarii de stat) un loc de muncă în piață (cu care se laudă unii primari), ucide nu mai puțin de douăzeci de locuri de muncă din economia legală.*

5.8.6. A oferi posibilitatea tuturor angroșiștilor autorizați să lucreze în regim de antrepozit vamal liber.

5.8.7. Autorizarea comerțului angro în zonele economice libere, pînă la lichidarea acestora, ceea ce va spori semnificativ atractivitatea acestora și a țării ca țară de tranzit.

5.8.8. Scutirea de impozite pe o perioadă de 5 ani pentru investițiile în construcții și reconstrucții, precum și dotarea cu utilaje a depozitelor angro existente.

5.8.9. A acorda scutiri pentru impozitul pe venit obținut din comerțul de tranzit. Dezvoltarea unei rețele de terminale vamale mari.

5.8.10. Acordarea de licențe pentru comerțul angro numai companiilor care au încheiat acorduri directe de distribuție cu producătorii (această dispoziție trebuie în decurs de 1-2 ani).

5.8.11. A oferi companiilor locale tot ajutorul posibil la încheierea contractelor directe cu producătorii de mărci populare mondiale, pentru a vinde aceste bunuri pe piața moldovenească la prețuri care să nu depășească media europeană.

Conform celor mai modeste estimări, va fi nevoie de cel puțin 2 ani pentru realizarea acestor măsuri cu cheltuieli nu foarte mari din partea statului, care vor duce la:

- **Creșterea** veniturilor la buget nu mai puțin 5,0 mlrd. de lei anual;

- **Creșterea economiei naționale** – suplimentar nu mai puțin de 4% anual;
- **Legalizarea** celei mai mari părți a economiei;
- **Investiții** în comerț și servicii (suplimentar), de cel puțin 100 mil. de dolari în următorii 3 ani;
- **Nu mai puțin de** 50,0 mii de locuri de muncă suplimentare;
- **Mărirea** semnificativă a atractivității economiei Republicii Moldova și creșterea imaginii țării pe arena internațională.

Măsurile propuse au și vor avea mulți oponenți, inclusiv în organele puterii de stat.

Iar argumentul lor principal este că noi construim o economie liberală și nu vom permite intervenția statului în ea. Însă liberalismul nu este anarhie, ci o ordine exactă, condiții și posibilități egale pentru toți, cu îndeplinirea anumitor condiții, clar formulate de către stat.

Nimeni nu acuză de dictatură statele care au stabilit cerințe stricte și un sistem de licențe în domeniul bancar, al asigurărilor, al investițiilor și în alte sfere. Atunci, de ce stabilirea ordinii în cea mai importantă sferă a economiei, care este comerțul, cu beneficii clare pentru stat și societate, este considerat un lucru anti-liberal? Oare nu sîtem incapabili să ne îndepărțăm de sloganuri și să acționăm rațional, în conformitate cu nevoile curente ale economiei naționale?

5.9. Dezvoltarea turismului și a infrastructurii transportului.

5.9.1. Turismul

În mod tradițional se crede că pentru turismul internațional pot fi atractive numai țările cu monumente arhitecturale vechi, litoral, stațiuni montane și numeroase izvoare termale.

Din punctul nostru de vedere, acest postulat este total greșit, credința în el a paralizat, în mare parte, activitatea Guvernelor Republicii Moldova în domeniul dezvoltării turismului.

De fapt, în lume există un număr foarte mare de oameni interesați de țări și culturi noi, oameni noi, experiențe noi, există mulți oameni interesați de SPA și de turismul curativ, organizat în mijlocul frumoaselor peisaje naturale, există, în cele din urmă, cetățenii țărilor CSI, care își amintesc de Moldova ca de o țară însoțită, cu struguri, fructe și legume, alimente naturale, o țară, vizitarea căreia îți lasă impresii de la natura frumoasă, vinul

bun, muzica și dansurile vesele.

Dacă adăugăm la toate acestea componenta istorică a vechimii poporului și statului, numeroase monumente ale vechilor civilizații (care vor trebui «dezgropate» și pregătite spre demonstrare turiștilor), promovînd noile idei de amenajare a mediului pe pămîntul Moldovei, putem înțelege că turismul din țara noastră are un potențial imens, pe care urmează să-l descoperim, prin realizarea politicilor de stat corespunzătoare.

Anume la nivel de stat este necesară rezolvarea următoarelor sarcini pentru dezvoltarea turismului:

- A. Alcătuirea** unei liste a localităților, zonelor și rezervațiilor naturale, monumentelor naturii, arhitecturii și culturii, complexelor monastice de perspectivă pentru dezvoltarea acestora în calitate de obiecte ale infrastructurii turistice. În această listă, spre exemplu, pot intra monumente ale culturilor antice și statelor: Cucuteni-Tripolie, Geto-daci, Moldova Medievală, Orheiul Vechi, Țîpova, Saharna, peșterile de la Criva, subsolurile Cricova și Mileștii Mici, Mănăstirile Căpriana, Hîncu, Curchi, vinăriile și fabricile de băuturi spirtoase din țară, vinăriile mici etc.;
- B. Elaborarea**, din contul statului, a unor proiecte complexe de amenajare a obiectelor (complexelor) infrastructurii turistice. Aceste proiecte trebuie să conțină:
- **Descrierea** ideologiei complexului turistic, adică, o descriere detaliată a conceptului, datorită căruia obiectul în cauză va prezenta interes pentru turiști. Acest document trebuie să conțină informații complete despre viitorul complex turistic: natură, topografie, istorie, arheologie, toate legendele istorice, culturale și altele, textele povestirilor pentru ghizii turistici (este foarte important ca ghizii să nu se contrazică reciproc în relațiile lor despre obiectivele turistice ale țării și istoria ei);
 - **Planul** general de dezvoltare ale complexului turistic cu indicarea locațiilor și principalelor caracteristici ale obiectelor turistice și a infrastructurii (monumentelor arheologice, hotelurilor, restaurantelor, SPA-urilor, stațiunilor curative, centrelor sportive și de agrement, centrelor medicale, terenurilor de joacă, plajelor, debarcaderelor, sălilor de conferințe și așa mai departe);
 - **Locul** amplasării și condițiile de alocare a terenurilor pentru construirea obiectelor infrastructurii turistice;
 - **Condițiile** în care potențialilor investitori li se propune să investească mijloace pentru crearea obiectelor de infrastructură turistică (descrierea principalelor cerințe față de obiectul turistic, ter-

menii de proiectare și construcție, suma minimă a investițiilor, numărul minim de locuri de muncă create. Mărimea salariului minim pentru personalul viitoarelor obiecte turistice, obligațiile statului de a crea infrastructura necesară, de a promova și a administra complexul ca un tot întreg, acordarea unor facilități fiscale și de altă natură etc.);

- **Propuneri** elaborate și testate de dezvoltare a obiectelor infrastructurii transportului, comunicațiilor și sistemelor ingineresti;
 - **Un sistem** de management elaborat pentru complexul turistic;
 - **Calcularea** forței de muncă necesare și a măsurilor pentru atragerea și instruirea „creierilor” și „brațelor de muncă”, care nu sînt suficiente.
- C. A organiza**, în baza unui tender sau a concursurilor investiționale, atragerea investitorilor pentru crearea unor obiecte concrete ale infrastructurii turistice, care să fie reflectate în proiectele corespunzătoare, conform punctului B. din acest compartiment;
- D. A atrage în țară**, folosind posibilitățile șefilor agențiilor corespunzătoare (dacă este necesar, atunci și ale statului), un număr maxim de companii, care administrează rețele hoteliere internaționale pentru ca aceștia să investească în obiectele infrastructurii turistice. Exemple ale unor asemenea rețele: Hilton, Sheraton, Merriott, Sofitel, Holiday Inn, Ritz-Carlton și așa mai departe;
- E. A încuraja** crearea și dezvoltarea așezărilor ecologice, precum și a complexelor turistice pe lângă aceste așezări;
- F. Pe măsura apariției** infrastructurii turistice moderne, a investi banii statului în publicitatea permanentă a Moldovei turistice și a posibilităților pe care le oferă ea. Un accent deosebit în această publicitate trebuie pus pe specificul moldovenilor și al culturii moldovenești, pe vechimea pămîntului moldovenesc, unicitatea peisajelor naturale, cultura veche a vinificației, precum și pe calitatea extraordinară a produselor alimentare, a aerului, pe arta populară și altele;
- G. A încuraja** companiile de turism din Republica Moldova, prin acordarea de facilități fiscale maxime din veniturile de pe urma vînzării excursiilor prin Moldova;
- H. Pentru dezvoltarea** turismului intern este important să avem aeroporturi bune, căi ferate, șosele care duc spre obiectele turistice, precum și, în general, pe întreg teritoriul țării. De drumuri bune este nevoie, pur și simplu, pentru o comunicare eficientă între ce-

tăţenii și companiile țării.

5.9.2. Dezvoltarea infrastructurii rutiere.

Această problemă au încercat și încearcă să o soluționeze, într-un fel sau altul, toate Guvernele Moldovei suverane. Despre acest lucru s-a vorbit mult (și s-au cheltuit mulți bani) mai ales în ultimii 20 de ani. Luăm credite, rugăm să ni se ofere granturi, cheltuim banii colectați de la proprietarii de autovehicule, atragem companii internaționale.

Practic toți oficialii noștri, implicați în această problemă, sprijină cu mult entuziasm ideea investirii unor sume uriașe de bani în construcția și reconstrucția drumurilor, reclamînd la scară largă toate avantajele unor asemenea investiții. Avantajele despre care vorbesc sînt următoarele:

- **Îmbunătățirea** climatului investițional local, creșterea atractivității țării pentru străini, dezvoltarea turismului intern;
- **Creșterea** populației și crearea de noi locuri de muncă de-a lungul coridoarelor internaționale de transport;
- **Creșterea** semnificativă a nivelului de interconectivitate dintre regiuni și a reducerii timpului de călătorie;
- **Îmbunătățirea** siguranței rutiere;
- **Reducerea** consumului specific de combustibil, reducerea cheltuielilor pentru reparația mijloacelor de transport;
- **Creșterea** atractivității Republicii Moldova ca țară de tranzit.

Însă, pentru a evalua în mod obiectiv eficiența investițiilor în astfel de proiecte, trebuie examinate și dezavantajele investițiilor prioritare, de proporții, a unui stat deloc bogat anume în construcția drumurilor.

Întotdeauna trebuie să ținem minte că există proiecte, care nu sînt mai puțin importante pentru țară și care sînt capabile să aibă rezultate semnificativ mai mari într-o perioadă scurtă de timp și în care ar trebui direcționate resurse de investiții limitate (proprie și de credit) nu mai puțin importante.

Este foarte important ca acei bani care sînt atrași în țară să fie cheltuiți cu profit maxim și să fie create condiții pentru dezvoltarea progresivă, pe termen lung.

Anume de aceea, luînd în considerare marea agitație din jurul construcției drumurilor, declarată de unii oficiali ca fiind un panaceu pentru toate relele, ar trebui să atragem o atenție deosebită problemelor priorității investițiilor masive în construcția drumurilor unei țări deloc bogate.

Construcția drumurilor este o investiție cu cea mai lungă perioadă de recuperare a cheltuielilor dintre toate opțiunile posibile (chiar și investițiile în educație, în cazul în care sînt luate în considerare numai din punctul de vedere economic, dau un efect mult mai tangibil) din următoarele motive:

- **În perioada valorificării** investițiilor în drumuri, a fost creat un număr neglijabil de locuri de muncă, în comparație cu banii cheltuiți. Construcția drumurilor este unul dintre cele mai mecanizate tipuri de lucrări de construcție, astfel încît, chiar și la construcția de drumuri la scară largă în țară, putem vorbi de aproximativ 2-3 mii de locuri de muncă suplimentare în organizațiile, companiile rutiere și în cariere;
- **Locuri de muncă** suplimentare în centrele comerciale și de deservire de pe marginea drumurilor (restaurante, cafenele, magazine, hoteluri, autoservice și benzinării) de-a lungul autostrăzilor internaționale construite, ceea ce este relativ puțin în comparație cu banii cheltuiți. Pe autostrăzile europene și americane un centru comercial și de deservire este creat la fiecare 30-40 km de drum. Puteți calcula cîți kilometri de autostrăzi internaționale ne-am propus să construim și să înțelegem, că vorbim despre aceleași cîteva mii de noi locuri de muncă, inclusiv țaranii-furnizori de produse pentru aceste complexe;
- **Aceste facilități** și angajații lor nu vor crea o bază impozabilă suplimentară semnificativă. Este adevărat, că apărătorii unei astfel de metode de investiții prioritare pot vorbi despre venituri mari la buget din TVA din partea organizațiilor implicate în dezvoltarea investițiilor în drumuri. Dar acest TVA este parte din credit, care va trebui apoi restituit din același buget;
- **Prioritățile** enumerate de către susținătorii construcției masive a drumurilor, ca un panaceu pentru rezolvarea tuturor problemelor, oferă o eficiență economică și socială nu foarte înaltă, în comparație cu alte domenii de investiții, dar și cu banii cheltuiți;
- **Astfel**, întoarcerea banilor cheltuiți, fără o abordare gîndită și complexă a dezvoltării țării și a construcției și reconstrucției drumurilor, cu utilizarea maximă a resurselor interne, este complet imprezvizibilă, indirectă, întîrziată cu zeci de ani, ceea ce nu este de dorit pentru țările nu prea bogate, atunci cînd vine vorba de resursele de creditare.

Țara nu are încă suficientă experiență în construcția drumurilor de înaltă calitate, care să poată servi decenii la rînd, fără reparații capitale. Drept exemple pot servi drumurile reparate de la declararea independenței în-

coace, o mare parte dintre care necesită reparații repetate, iar unele au fost reparate capital deja de câteva ori. Iar acest lucru se datorează nu numai constructorilor neconștiincioși, ci într-o măsură mai mare, lipsei experienței suficiente, pe care urmează să o acumuleze și drumarii, și statul. Țara nu este pregătită nu numai financiar, dar și din punct de vedere tehnic pentru construcția de amploare a drumurilor.

Este nevoie de timp pentru a finaliza baza normativă care reglementează cerințele pentru studiile pre-proiect ale drumurilor existente și care urmează a fi reconstruite, pentru documentația de proiectare, pentru baza și stratul de acoperire a drumurilor, luând în considerare realitățile secolului XXI, asociate cu intensitatea ridicată a traficului și creșterea tonajului mijloacelor de transport.

Baza normativă ar trebui să garanteze astfel de cerințe față de repararea și construcția drumurilor, încât, în cazul îndeplinirii lor, drumurile reparate sau construite să poată fi utilizate fără lucrări majore de întreținere timp de mai multe decenii.

Este nevoie de timp pentru perceperea acestor cerințe de către drumarii, pentru construcția și reconstrucția bazei material-tehnice a companiilor constructoare de drumuri. Pregătirea bazei normative trebuie începută în regim de urgență și pentru aceasta nu sînt necesari mulți bani. O muncă în această direcție se realizează și trebuie finalizată în cel mai scurt timp.

Banii „îngropați” în drumuri nu creează, în mod direct, niciun produs, care ar putea genera profit, asigurînd returnarea investițiilor, crearea de noi locuri de muncă, vărsări la buget. Banii cheltuiți vor fi uriași, va fi foarte greu să îi returnezi creditorilor în termeni tangibili, iar marea majoritate a cetățenilor Republicii Moldova nu vor simți vreun efect pozitiv pentru familiile lor în urma unor astfel de investiții.

Bugetul copiilor și nepoților noștri va suporta o povara enormă privind rambursarea dobînzilor și a împrumuturilor.

Statul va fi nevoit să amîne alte investiții, cu adevărat prioritare pentru țară. Totodată, este puțin probabil să fie obținut un efect economic rapid în urma construcției drumurilor, așa cum am demonstrat mai sus.

Pentru un stat nu foarte bogat există riscul foarte mare să investească resurse de credit într-o direcție, care nu va oferi un randament clar previzibil și o creștere a banilor împrumutați, și care nu va avea un impact semnificativ asupra îmbunătățirii vieții cetățenilor (rezolvarea problemelor sociale, crearea locurilor de muncă etc.).

Împreună cu creditele pe termen lung și subvențiile oferite, Guvernul RM folosește pentru construcția drumurilor împrumuturi pe termen me-

diu de la bănci internaționale și unele țări, condițiile cărora, după părerea noastră, pot fi atractive pentru alte programe de dezvoltare, dar **sînt** inacceptabile pentru construcția drumurilor.

Evident, în primul rînd, este necesară restabilirea drumurilor de importanță națională (ceea ce se face în ultimele decenii), care leagă capitala de centrele raionale, precum și a drumurilor către obiectivele turistice (prevăzute în planurile generale de dezvoltare ale acestora), transferînd pe un făgaș mai domol (de recuperare) construcția drumurilor mai puțin importante.

În același timp, toate drumurile trebuie construite foarte intensiv, însă este important ca resursele financiare, atrase pentru construcția drumurilor, să corespundă următoarelor condiții:

- **Acestea trebuie** să fie granturi;
- **Acestea trebuie** să fie credite contractate pentru o perioadă de cel puțin 30 ani, cu o perioadă de grație la restituire de cel puțin 10-15 ani, cu rata creditului nu mai mare de 1-2% anual;
- **Acestea trebuie** să fie mijloace bugetare;
- **Acestea ar trebui** să fie mijloace ale Fondului Rutier și Fondul Național pentru dezvoltare regională și locală, pentru realimentarea cărora ar trebui să fie folosite impozitele în creștere percepute de la proprietarii de automobile și companiile petroliere (pe viitor și a celor electrice).

Totodată, este foarte important să implicăm la maxim în construcția drumurilor companiile moldovenești de construcție a drumurilor și să utilizăm materiale locale. În acest scop, este necesar ca producerea materialelor pentru construcția drumurilor, care nu sînt produse în Republica Moldova (bitum, emulsie de bitum, materiale neșesute utilizate pentru consolidarea suprafeței drumului...) să fie declarată drept una dintre direcțiile investiționale favorabile în țara noastră.

5.9.3. Transportul rutier.

În ciuda unor anumite progrese, legate de creșterea generală a economiei în anii 2000 și 2010 ai secolului XXI, situația rămîne alarmantă și este nevoie urgentă de un set de măsuri pentru dezvoltarea transportului auto, care poate include:

- A. Stimularea** dezvoltării businessului auto, orientat spre dezvoltarea pe termen lung, crearea locurilor de muncă stabile și participarea la formarea bugetelor de diferite niveluri. Încurajarea construcției de centre auto mari în provincie;

- B. Stimularea** creării și dezvoltării întreprinderilor mari de exploatare a transportului de pasageri. Crearea condițiilor pentru dezvoltarea parcurilor de autobuze, din contul determinării corespunzătoare a prețului biletului;
- C. Stimularea** creării și dezvoltării unor întreprinderi auto mari de vânzare și întreținere a mijloacelor de transportare a mărfurilor de capacitate mare. Acest lucru este deosebit de actual datorită volumului mare al traficului de mărfuri, care va fi efectuat prin Republica Moldova după încheierea războiului din Ucraina;
- D. Excluderea** licențelor urgente pentru serviciile de transport. Acest tip de afaceri ține de necesitatea unor investiții mari în mijloace de transport și într-o bază mare pentru reparații, de aceea nici într-un caz nu trebuie să admitem, ca oamenii care investesc aceste fonduri să fie la cheremul oficialilor. Licența trebuie să fie eliberată pentru o perioadă nedeterminată și retrasă numai în cazul existenței unor motive serioase, confirmate de o instanță de judecată;
- E. Excluderea** concurenței neloiale prin manipularea cu licențe;
- F. Stimularea** vânzării mijloacelor de transport ecologice, sigure pentru oameni și natură.
- G. Majorarea** limitei de viteză în orașe de la 50 la 60 km/h, ceea ce va îmbunătăți mobilitatea transportului urban în contextul creșterii semnificative a calității mașinilor și a siguranței acestora, inclusiv pentru ceilalți participanți la trafic.

5.9.4. Transportul aerian.

În epoca modernă, transportul aerian este dezvoltat, în general, de către companiile globale și regionale mari care scot treptat de pe piață companiile mai mici sau prost gestionate. Companiilor mici, din care astăzi fac parte companiile aeriene moldovenești, le este greu să concureze la capitolul prețului biletelor, calității și nivelului deservirii, precum și a corectitudinii realizării angajamentelor față de clienți (pasagerii transportului aerian).

Astăzi putem observa cât de mari sînt prețurile biletelor companiilor moldovenești. Din cauza numărului redus de avioane pe care le dețin, companiile aeriene moldovenești periodic nu își îndeplinesc obligațiile față de pasageri, reținînd și transferînd (uneori cu o zi sau mai mult) zborurile, aeronavele noastre nu sînt cele mai noi și nici destul de confortabile (să luăm, spre exemplu, distanța dintre rînduri, care este mai mică cu câțiva centimetri, decît în aeronavele europene). În plus, în timpul pandemiei de Covid, cetățenii moldoveni s-au confruntat cu cazuri flagrante, în care unele companii aeriene străine au refuzat să efectueze zboruri din Chiși-

nău și le-au transferat în România. Statului moldovean îi este foarte greu să influențeze aceste procese fără a avea sub controlul său un operator aerian, cum a fost cândva AIR-Moldova, distrus în timpul guvernării "liberalilor" și „democraților”.

În același timp, în fiecare țară există, practic, câte o companie aeriană națională mare, care se bucură de protecție (de multe ori într-o formă ascunsă) din partea statului. Astfel de companii ocupă, de cele mai multe ori, mai mult de jumătate din piața națională a transportului aerian în țările lor și se dezvoltă cu succes.

Dacă analizăm parcul de avioane, precum și companiile aeriene care deservește operatorii naționali de succes în țările mai mici, putem atrage atenția asupra următoarelor lucruri:

- Aceste companii aeriene au un capital mixt (public-privat), cu o cotă mare a statului;
- Parcul de avioane al acestor companii este divers și constă din câteva zeci de avioane cu o capacitate de la 70 pînă la 300 (iar uneori și mai mult) de pasageri. Acest lucru îi permite să economisească combustibil, atingînd un nivel maxim de completare a locurilor, precum și asigură venituri suficiente pentru o dezvoltarea deplină;
- Majoritatea zborurilor internaționale și toate zborurile interne sînt operate de către companiile aeriene interne;
- Aceste companii beneficiază de facilități substanțiale (de multe ori ascunse) în aeroporturile din țară. Aceste companii sînt gestionate de manageri extrem de bine plătiți, cu o vastă experiență în businessul aerian.

În legătură cu aceasta, este logic să propunem proprietarilor companiilor cu capital moldovenesc, care activează pe piața moldovenească, să se unească și să creeze împreună cu statul o întreprindere, astfel încît statul să dețină cel puțin 51% din acțiuni. În acest caz, statul va investi bani din fondurile corespunzătoare și ar emite garanții pentru companiile de leasing într-o sumă suficientă pentru a ajuta noii companii să crească pînă la nivelul minim al «parametrilor de supraviețuire» și să asigure un nivel acceptabil al deservirii, de care este demn poporul nostru.

În cazul în care proprietarii companiilor aeriene locale vor refuza să devină parteneri ai statului în această afacere, este necesar, în mod obligatoriu, să fie creată o companie aeriană de stat, care să se „transforme” repede într-o mare companie aeriană regională, capabilă să sprijine în mod activ politica statului în domeniul transportului aerian.

Desigur, ar fi cazul ca autoritățile aeronautice din Republica Moldova

să aibă grijă de deservirea calitativă a pasagerilor, care sosesc în Republica Moldova și care pleacă din țara noastră cu avioanele companiilor aeriene străine.

Evident, după ce transportatorii aerieni locali vor fi suficient de dezvoltați și consolidați, ar trebui să limităm zborurile companiilor aeriene low-cost ale căror bilete sînt destul de scumpe și, în același timp, clienții lor au parte mereu de surprize (cu bagajele, cu deservirea la bord, cu acordarea ajutorului medical etc.), spre Moldova, precum și să reflectăm asupra condițiilor corespunzătoare, care le sînt înaintate tuturor transportatorilor aerieni, care zboară în Republica Moldova, ele ar trebui să presupună ca:

- **anunțurile** de la bord să fie făcute, în mod obligatoriu, inclusiv în limba moldovenească;
- **nivelul** deservirii să corespundă anumitor parametri (distanța minimă dintre fotolii, costul minim al hranei, îngrijirea medicală la bord etc.);
- **posibilitatea** de a recupera costul biletelor, banii fiind întorși pasagerilor nu mai tîrziu de 5 zile înainte de zbor;
- **să fie respectate** cerințele față de parcare aeroportului în punctele de destinație.

Evident, autoritățile aeronautice ale țării nu trebuie să se concentreze pe zborurile tranzit, să excludă complet zborurile deasupra teritoriului țării la altitudini joase, deoarece fluxul mare al avioanelor care aterizează și decolează, precum și avioanele care zboară la altitudini joase, înrăutățesc semnificativ mediul de trat al oamenilor din țară, în special al acelor care locuiesc în zona aeroporturilor.

Una dintre puținele realizări ale conducerii partidului PAS este revenirea aeroportului din Chișinău în proprietatea statului, care este o condiție esențială pentru o politică eficientă în domeniul transportului aerian. Statul trebuie să depună toate eforturile pentru a dezvolta aeroportul din Chișinău și infrastructura aeroportuară, pentru a-l transforma într-un „hub” regional major de pasageri, de serviciile căruia, după încheierea războiului, să se folosească nu numai cetățenii moldoveni, dar și cetățenii ucraineni și români.

5.9.5. Transportul feroviar.

Dezvoltarea transportului feroviar în Republica Moldova ar trebui să urmeze următoarele direcții:

Dezvoltarea transportului intern:

- **Transportarea** cerealelor și semințelor oleaginoase între elevatoare;

- **Transportarea** metalelor și materialelor de construcții;
- **Transportarea** echipamentelor grele și de altă natură;
- **Transportarea** pasagerilor.

Dezvoltarea transportului internațional pe timp de pace trebuie să asigure:

- **Creșterea** rapidă a traficului tranzitului de pasageri și de mărfuri;
- **Extinderea** capacității de transport feroviar pentru livrarea mărfurilor către țările UE;
- **Creșterea** numărului de trenuri care leagă Chișinăul de țările CSI și UE.

Pentru aceasta este nevoie să fie asigurată viteza și siguranța transportării. În acest scop propunem următoarele măsuri:

- **Renovarea** garniturii cu una modernă;
- **Mărirea** numărului de vagoane a garniturilor;
- **Oferirea** serviciilor diferențiate pentru pasageri;
- **Crearea** unui sistem informațional de comandă a garniturilor, care să excludă monopolizarea transportării și amestecul factorilor subiectivi în procesul de utilizare a căii ferate pentru transportul de marfă;
- **Crearea** la baza ÎS CFM a unei societăți pe acțiuni cu includerea obiectelor de cale ferată din Transnistria. Pentru aceasta, a purta negocieri cu Transnistria, în scopul transmiterii obiectelor de cale ferată autorităților locale, care pot deveni acționari ai CFM. Astfel, poate fi rezolvată problema politică de reunire a căilor ferate ale Republicii Moldova, ceea ce le va extinde considerabil capacitățile;
- **Avînd** în vedere importanța conservării și dezvoltării CFM, precum și situația politică actuală din regiune, CFM ar trebui să fie recunoscută, pentru o anumită perioadă de timp, drept o întreprindere cu pierderi planificate și prevăzute anual în bugetul de stat mijloace financiare necesare pentru acoperirea pierderilor și dezvoltarea acestei întreprinderi;
- **Construirea** unor stații de cale ferată pentru pasageri și marfă, în apropiere de orașul Ungheni, pentru formarea garniturilor care sînt trimise în UE înlocuirea rapidă a boghiurilor de pe liniile cu ecartament larg din RM cu cele mai înguste ale trenurilor de tranzit;

- **Crearea** unui echipament automatizat pentru a dirija procesele de la stația nouă construită la Ungheni, inclusiv în scopul reducerii semnificative a timpului de înlocuire a boghiurilor vagoanelor de tranzit;
- **Construirea** autostrăzii de la Chișinău pînă la o nouă gară din orașul Ungheni.
- **Construirea**, conform standardelor UE, a liniei feroviare de mare viteză Kiev-Chișinău-București.

5.9.6. Transportul acvatic

Măsurile privind dezvoltarea transportului acvatic trebuie să includă:

- **Cumpărarea**, de la actualii proprietari, a portului Giurgiulești de pe Dunăre - singura ieșire, independentă de alte state, la oceanul mondial pentru mărfurile moldovenești, încărcături și pasageri. Aceasta este cea mai importantă problemă pentru asigurarea independenței economice a Republicii Moldova.;
- **Oferirea** în continuare a unor facilități pentru businessmenii-rezidenți care achiziționează flotă;
- **Construcția** unui port pe cursul inferior al Nistrului. De exemplu, în Olănești, unde exista cîndva un elevator și o dană de încărcare pentru barjele care transportau cereale și semințe oleaginoase către porturile de la Marea Neagră din Ucraina.

5.10. Dezvoltarea agriculturii și provinciei (completare la subsecțiunea 5.6.)

În anii 1990, în Republica Moldova a fost efectuată reforma agrară sub egida proiectului "Pămînt" finanțat de USAID, care a dus la degradarea totală a agriculturii. În loc ca „privatizatorii” moldoveni să creeze cooperative sau societăți pe acțiuni în locul colhozurilor și sovhozurilor, a fost luată decizia de a împărți totul între toți locuitorii din sate: teren arabil, livezi, vii, utilaje, clădiri și structuri, și chiar animale. Drept urmare, oamenii lor le-au revenit bucăți de pămînt de la cîteva sote pînă la un hectar, care sînt foarte greu de consolidat și, în consecință, de cultivat, precum și cote-părți în imobilele colhozurilor și sovhozurilor, care au devenit practic fără proprietar și în stare de degradare. Animalele și păsările de la ferme au fost vîndute de conducătorii gospodăriilor, care au trecut în regim de așteptare pasivă imediat după apariția „ideilor inovatoare” privind reforma agrară. În multe cazuri, au fost lichidate sistemele de meliorare și agrochimice, bazate pe abordarea științifică. În același timp, în agricultură au început să fie introduse semințe, îngrășăminte și produse chimice străine,

care nu respectă în toate cazurile standardele de mediu.

Ca urmare a „reformelor” sus-menționate, provincia a sărăcit rapid, agricultura a degradat, iar majoritatea locuitorilor din sate s-au mutat în orașele mari sau au emigrat în alte țări. De această situație au profitat guvernele liberale și au început să reducă în mod activ școlile din sate și alte obiecte ale infrastructurii sociale. Agricultura este baza existenței satelor, multe dintre acestea fiind fondate de strămoșii noștri cu sute de ani în urmă. Provincia este sursa culturii și tradițiilor populare moldovenești, locul cel mai benefic pentru a trăi și educa tînăra generație, de aceea una dintre sarcinile politicianilor este să păstreze și să dezvolte mediul rural, baza căruia poate fi agricultura și industria de prelucrare a materiilor prime agricole.

Republica Moldova cu siguranță nu are nevoie de investitori străini pentru a organiza întreprinderi agricole, deoarece țara are suficienți specialiști în agricultură și oameni de afaceri competenți (lideri) capabili să gestioneze eficient complexe agricole mari.

Țara are nevoie de o politică rezonabilă, care va duce la restabilirea rapidă a provinciei și la dezvoltarea agriculturii:

5.10.1. Adoptarea unor măsuri legislative, care să faciliteze consolidarea terenurilor în vederea cultivării lor eficiente. Una dintre metode ar putea fi schimbul forțat, prin decizia autorităților locale sau a instanțelor de judecată, a loturilor de pământ, cu condiția ca proprietarul lotului să primească un teren cu o suprafață nu mai mică, cu o bonitate mai mare, cu o pantă egală sau mai mică, și mai aproape de locul său de trai.

5.10.2. Însăprirea legislației, în vederea urmării, inclusiv penale, a importatorilor lipsiți de scrupule, care aduc în țară semințe, produse chimice și îngrășăminte dăunătoare, și crearea unei rețele de laboratoare moderne pentru a exclude importurile de semințe și produse alimentare care conțin aditivi artificiali și organisme modificate genetic (OMG).

5.10.3. Întreprinderea unor măsuri pentru restabilirea și dezvoltarea producției de semințe în țară, astfel încît să obținem la final nu numai culturi cu un randament ridicat, ci, în primul rînd, culturi agricole utile pentru om.

5.10.4. Întreprinderea unor măsuri pentru accelerarea dezvoltării în țară a pepinierelor pentru cultivarea puieților de copaci fructiferi, decorativi și de pădure.

5.10.5. Încurajarea creării, cu participarea activă a statului, a cooperativelor de depozitare, prelucrare și comercializare a produselor agricole.

5.10.6. Transmiterea în jurisdicția primăriilor a complexelor de clădiri

economice rămase fără proprietar (ferme zootehnice, brigăzi de tractoare, depozite etc.), în care nu au fost înființate și care nu funcționează în mod real cooperative. Aceste complexe ar trebui vândute la licitații, iar banii încasați să fie păstrați în conturile primăriilor și plătiți acționarilor sau moștenitorilor acestora, la solicitare.

5.10.7. Implementarea unui set de măsuri de dezvoltare a sectorului de creștere a animalelor și a păsărilor, astfel încât să satisfacă pe deplin nevoile de carne și lapte ale pieței interne și ale întreprinderilor din sectorul cărnii și cel al produselor lactate, orientate spre export. În acest scop, luarea unor măsuri pentru a se asigura că volumul de culturi cerealiere și de produse oleaginoase cultivate în țară, necesar pentru piața internă, împreună cu utilizarea lor în industria alimentară, este direcționat către producția de furaje pentru păsări și animale.

5.10.8. Restabilirea întreprinderilor de prelucrare a pielii și lînii pentru a fi folosite în alte industrii.

5.10.9. Punerea în aplicare a unui set de măsuri pentru reconstituirea și conservarea resurselor acvatice, precum și pentru refacerea și dezvoltarea sistemelor de irigații în țară:

- **Punerea** în aplicare a măsurilor indicate în p. 5.7.2.B. și 6.2.3.;
- **Crearea** unor iazuri mici, dar adânci în locurile de captare maximă. Totodată, construcția barajelor și a fundurilor lacurilor trebuie realizată exclusiv prin organizarea lucrărilor de terasament într-un mod special, în baza experienței disponibile în țară. Interzicerea utilizării materialelor artificiale la construcția fundurilor iazurilor;
- **Repartizarea** uniformă a lacurilor artificiale pe teritoriul Republicii Moldova în așa fel, încât apele subterane ale acestora să se poată uni în viitor;
- **Folosirea** la maxim a apelor în urma revărsării râurilor mari (Nistru, Prut, Răut) prin construcția de canale și conducte pentru umplerea rezervoarelor artificiale și utilizarea lor ulterioară pentru irigare;
- **Dezvoltarea** sistemelor de irigare pentru preluarea directă a apei din râurile Nistru și Prut în perioadele secetoase;
- **Lansarea** în țară a producției de țevi și echipamente necesare pentru sistemele de irigare.

5.10.10. Punerea în aplicare a setului de măsuri prezentate în compartimentul 6. pentru a asigura, împreună cu extinderea sistemului de subvenții, accesul întreprinderilor agricole la finanțare bancară de calitate.

5.10.11. Oprirea exodului masiv al populației din mediul rural prin pu-

nera în aplicare a setului de măsuri de dezvoltare a provinciei și a țării, prezentate în acest program

5.10.12. Păstrarea cu orice preț a școlilor, chiar și în satele slab populate, deoarece o localitate fără școală este sortită dispariției. Noi trebuie să facem tot posibilul pentru ca satele, întemeiate de strămoșii noștri cu sute de ani în urmă, să nu dispară de pe harta Republicii Moldova.

5.10.13. Crearea unui proiect de dezvoltare a infrastructurii sociale și implementarea treptată a lui, cu implicarea investițiilor private. Este vorba despre construirea unor complexe socio-culturale în provincie, la o distanță de cel mult 30 km de fiecare localitate, dotate cu parcări și asigurate cu transport public, care să includă:

- **Centre** comerciale de produse nealimentare (articole de uz casnic, materiale de construcții, mobilă, îmbrăcăminte și încălțăminte...);
- **Supermarketuri** cu produse alimentare;
- **Centre auto**;
- **Case** de servicii publice;
- **Complexes culturale** și recreative de divertisment (piscine interioare și exterioare mari cu parc acvatic, centre SPA, cinematografe, săli de bowling și biliard, restaurante).

5.10.14. Scutirea de impozitul pe venit, pentru o perioadă de 10 ani, a operatorilor economici care au investit în obiecte indicate în p. 5.10.9.

5.11. Dezvoltarea sistemului energetic, optimizarea consumului de energie.

În epoca modernă, **energetica** (energia electrică, termică și gazele) joacă un rol esențial în dezvoltarea economiei și stabilitatea vieții sociale în stat.

Cerințele-cheie față de sistemul energetic al Republicii Moldova sînt următoarele:

- **Siguranța**, stabilitatea și calitatea înaltă a resurselor energetice;
- **Prețul** scăzut la resursele energetice;
- **Disponibilitatea** mai multor surse competitive de resurse energetice;
- **Disponibilitatea** în țară a unor capacități energetice care să depășească

șească cererea, în perspectivă.

Respectarea condițiilor indicate mai sus poate dezvolta în țară industria competitivă, agricultura și domeniul serviciilor, precum și poate asigura atractivitatea țării pentru trai.

În acest scop, autoritățile țării ar trebui:

- **Să întreprindă** toate măsurile pentru reintegrarea țării cât mai curînd posibil și să includă Centrala Termoelectrică de la Cuciurgan (MGRES) în sistemul energetic al țării. Să atragă fonduri pentru reconstrucția MGRES în vederea creșterii eficienței acesteia;
- **Să excludă** factorul politic din activitățile practice de asigurare a țării cu resurse energetice;
- **Să încurajeze** și să dezvolte sistemele energetice geotermale (solare);
- **Să continue** eforturile de demonopolizare a pieței energiei electrice, inclusiv achizițiile din străinătate;
- **Avînd** în vedere numărul foarte limitat de furnizori reali în lume, să elimine haosul de pe piața gazelor naturale. Să restabilească monopolul statului asupra achizițiilor de gaze din străinătate, fapt necesar pentru a exclude din lanțul de achiziții intermediarii;
- **Crearea** unor sisteme de producere a biogazului și a unor incineratoare de deșeuri în conformitate cu punctul 5.7.3.

5.12. Măsuri de îmbunătățire a sistemului construcțiilor în țară.

5.12.1. Introducere în subiect.

Sistemul construcțiilor din Uniunea Sovietică era caracterizat de un nivel ridicat al birocrăției, rămînînd în urmă față de nivelul de dezvoltare tehnologică a construcțiilor din țările avansate, și de un control slab asupra executării planurilor de construcții ale statului. Ca urmare, fondurile erau risipite și se acumulau proiecte care se construiau un timp îndelungat, aducînd pierderi statului și, adesea, o pierdere totală a mijloacelor investite.

Cu toate acestea, acest sistem avea o serie de avantaje:

- **Existența** unui sistem dezvoltat de organizații de proiectare sectoriale și regionale, capabile să rezolve probleme complexe de elaborare a planurilor generale ale teritoriilor, a schemelor de dezvoltare

tare a industriei și a sferei sociale, precum și de proiectare a obiectelor de orice destinație și complexitate. În aceste organizații de proiectare se acumula documentația privind complexele proiectate și construite, proiecte standard, baza normativă, experiența și cunoștințele, care erau transmise noilor generații de proiectanți;

- **Existența** unui sistem dezvoltat de normare și standardizare în proiectare și construcție. În acest scop, exista un organ de stat pentru gestionarea sistemului de proiectare și construcție (Comitetul de Stat pentru Construcții) și au fost înființate numeroase institute, birouri de proiectare și științifice. Au fost elaborate și puse în aplicare standarde pentru proiectarea și construcția cuprinzătoare a localităților, întreprinderilor industriale, instituțiilor de învățământ, obiectelor de agrement și întremare, complexelor agricole, precum și a oricăror alte facilități;
- **Existența** organizațiilor de construcții, inclusiv a celor specializate, capabile să pună în aplicare proiecte de construcții de orice complexitate.

Prăbușirea URSS a fost un mare șoc nu numai pentru destinele multor oameni, dar și pentru economiile noilor state independente, iar orice criză, după cum se știe, afectează în primul rând construcțiile. Republica Moldova nu a fost o excepție în această privință. Fenomenele de criză au fost agravate de incompetența în domeniul economic a noilor lideri ai noii țări, care și-au început activitatea prin distrugerea sistemului organizațiilor de proiectare, în care lucrau mii de specialiști înalt calificați. Acești noi lideri (scriitori, poeți, politologi-disidenți și avocați) nu prea înțelegeau de ce țara avea nevoie de institute de proiectare, dar erau foarte atrași de proprietățile imobiliare și terenurile situate în partea centrală a Chișinăului.

Ca urmare, Moldova, ca și alte țări din fosta URSS, a pierdut practic unul dintre cele mai elaborate și cuprinzătoare sisteme de management al construcțiilor care au existat vreodată în lume. Practic, toate institutele de proiectare și organizațiile de construcții au fost distruse.

A trebuit să începem totul de la zero. În Republica Moldova, după criza din anii '90, doar datorită entuziasmului constructorilor și proiectanților sovietici întreprinzători, au început treptat să se restabilească organizațiile de construcții, printre care, astăzi, avem companii înalt tehnologizate, capabile să realizeze proiecte de construcții cu o complexitate înaltă. Exemple de astfel de proiecte realizate în țara noastră există. Cu toate acestea, a fost pierdut aproape în întregime sistemul științific de standardizare, dezvoltare și modernizare a documentației normative, într-o situație dificilă se află sistemul de proiectare, în care, încă din perioada sovietică, s-a păstrat singurul Institut de proiectare Chisinauproiect, care trece prin momente dificile, multe localități nu au planuri generale aprobate și

casele se construiesc haotic, nu există un control din partea autorităților centrale asupra dezvoltării spațiilor adiacente autostrăzilor, a fost practic uitată necesitatea unei construcții complexe și de ansamblu.

Șefii care s-au succedat ai ministerelor, în subordinea cărora s-a pomenit sistemul de gestionare a construcțiilor, au inițiat și au adoptat legi prost concepute, ignorând total experiența acumulată, copiind orbește de la unele țări practica acordării unor persoane profesionale cu specializare îngustă a licențelor pentru proiectarea diferitor părți ale proiectelor, precum și „verificatorilor”. De cele mai multe ori, acești profesioniști sînt antreprenori individuali (de multe ori neînregistrați în această calitate), angajați în privat de către societățile de proiectare. Aceste persoane, în mod individual, poartă răspundere deplină pentru calitatea documentației elaborate, nu educă noi proiectanți, iar experiența lor după pensionare sau deces nu este transmisă nimănui. Experiența bogată a acestor oameni se pierde pentru întreaga țară, spre deosebire de institutele de proiectare sovietice, ai căror specialiști principali au educat de la zero proiectanți cu o calificare înaltă. De asemenea, nu are cine să poarte răspunderea pentru daunele cauzate de documentația de proiectare prost concepută, în cazul decesului autorilor proiectului. Astăzi, aproape toate organizațiile de proiectare din țară au fost create în ultimii 30 de ani și nu au mai mult de 10-15 angajați permanenți, în principal arhitecți, designeri de interior și constructori. De obicei, aceste organizații de proiectare nu supraviețuiesc mai mult de 10 ani, după care dispar împreună cu arhivele și experiența acumulată.

5.12.2. Ce ar trebui să facem?

Există și alte probleme, pentru soluționarea cărora, pe parcursul a 3-5 ani, este necesară efectuarea următoarelor modificări legislative:

- **Crearea** unui organ independent centralizat în cadrul guvernului, după modelul Gosstroï al URSS, care să dețină toate funcțiile de elaborare și de îmbunătățire a standardelor și a documentației normative în domeniul proiectării și construcției, precum și controlul deplin asupra punerii în aplicare a legilor statului în acest domeniu. Transferul tuturor întreprinderilor și organizațiilor de stat din acest domeniu în subordinea acestei instituții;
- **Crearea (restabilirea)**, în subordinea organului sus-menționat, a direcțiilor științifice și de proiectare necesare, astfel încît, în termen de maximum 5 ani, să fie recreată toată baza normativă necesară în ceea ce privește proiectarea și construcțiile. Alocarea resurselor bugetare necesare pentru această activitate;
- **Introducerea** unei proceduri de licențiere a organizațiilor de proiectare, stabilind cerințe minime privind structura ierarhică, numă-

rul de angajați, nivelul de calificare a acestora și componența specialiștilor angajați permanent;

- **Stabilirea** pentru obținerea licenței, a unei liste a funcțiilor obligatorii, care trebuie completate cu specialiști angajați permanent în orice organizație de proiectare;
- **Anularea** sistemului de licențiere a specialiștilor-proiectanți. Întreaga responsabilitate pentru educarea și formarea profesională, precum și pentru calitatea necorespunzătoare a documentației de proiectare și despăgubirea pentru eventualele daune, ar trebui să fie pusă pe seama organizației de proiectare, precum și a proiectanților, în cazul dăunării sănătății sau al decesului persoanelor;
- **Elaborarea**, în cel mai scurt timp posibil, prin eforturile organizațiilor locale de proiectare, a planurilor generale ale localităților, în cazul în care astfel de planuri nu există;
- **Interzicerea** efectuării construcțiilor pe terenurile situate de-a lungul șoselelor la o distanță de cel puțin 100 de metri, fără un proiect complex de dezvoltare, elaborat pentru întreaga zonă de-a lungul uneia dintre șoselele incluse în componența unei localități;
- **Obligarea** tuturor dezvoltatorilor, ca, în calitate de anexă la actul de dare în exploatare a obiectelor (complexelor), să prezinte organizației de proiectare responsabile pentru teritoriul documentația de proiectare a clădirilor și structurilor, precum și schițele tuturor rețelelor subterane și de comunicații;
- **În cadrul** programului de dezvoltare a substituirii importurilor și a provinciei, de dezvoltat, într-o perioadă scurtă de timp, industria materialelor de construcții și a echipamentelor pentru construcție, în afară de întreprinderile existente în acest sector. Este vorba despre înființarea și dezvoltarea producerii de piatră, cărămizi și alte materiale ecologice pentru pereți și pereții despărțitori, toate tipurile de materiale de finisaj, inclusiv plăci ceramice, gresie și faianță, diferite tipuri de țevi și supape de închidere, foi de sticlă și oglinzi, cabluri și echipamente electrice, echipamente pentru bucătărie, ventilație și sanitare, precum și alte tipuri de materiale și echipamente utilizate la construcția clădirilor rezidențiale și industriale;
- **Industria** construcțiilor este o parte importantă a economiei moldovenești, dar cu cel mai înalt nivel al birocrăției, ceea ce împiedică semnificativ dezvoltarea acesteia. În acest sens, este necesară crearea, la nivel legislativ, pe lângă organul de stat menționat în primul alineat al prezentului punct, a unei comisii permanente, formate din reprezentanți ai sectorului construcțiilor. De asigurat această

comisie cu un secretariat și un birou, în aceeași clădire cu organul de stat corespunzător. Fără avizul comisiei menționate să nu poată fi adoptat niciun act legislativ și de reglementare, care vizează interesele sectorului construcțiilor.

5.13. Planificarea și administrarea de stat a economiei.

După cum a fost menționat mai sus, ca urmare a lipsei de cunoștințe suficiente în domeniul economiei și finanțelor în rîndul conducătorilor statului, a avut loc o tranziție rapidă de la o economie socialistă, planificată, la o economie construită pe principiul „Va reglementa totul Măria Sa, piața”. Statul s-a îndepărtat complet de problemele legate de prognozarea și planificarea pe termen lung, angajîndu-se activ în privatizarea totală a tot și a toate. Institutul Național de Cercetări Economice, care în perioada sovietică se numea Institutul Științific de Cercetare pentru Planificare, era subordonat Gosplanului RSSM și-i asista pe conducătorii Gosplanului în planificarea științifică a dezvoltării țării pentru următorii anii, acum a fost transferat Academiei de Științe Economice din Moldova și se ocupă în principal de analiza situației economice din țară, de prognoza pe termen scurt și, de asemenea, participă la procesul de studii al Academiei.

Îndepărtarea de la putere a managerilor de stat profesioniști, cu spirit patriotic, capabili să evalueze consecințele deciziilor luate de stat în condițiile unei economii în tranziție, absența legilor și a unor acțiuni gîndite, capabile să ia în considerare toate riscurile tranziției la relațiile de piață, excluderea completă a planificării pe termen lung din practica gestionării țării, au dus la problemele sistemice, pe care le-am detaliat mai sus.

Această Strategie descrie imaginile viitorului, la care ar trebui să aspirăm cu toții și pentru realizarea cărora trebuie să efectuăm o muncă pregătitoare uriașă: să evaluăm resursele interne disponibile, să oferim o prognoză realistă a creșterii acestora ca urmare a punerii în aplicare a măsurilor planificate, precum și să evaluăm posibilitățile reale de atragere a resurselor externe. Țara urmează să rezolve cele mai complicate probleme de finanțare a dezvoltării industriei, agriculturii, energiei și infrastructurii. În paralel, este necesar să dezvoltăm provincia, precum și infrastructura, și instituțiile sociale. Probleme sînt multe, iar pentru a le rezolva într-un mod coerent și planificat, este necesară revenirea la planificarea la cele mai înalte niveluri ale statului. În acest scop este necesară:

5.13.1. Înființarea unui Comitet de Stat pentru Planificare și Prognoză (Planul de stat al Republicii Moldova) condus de una dintre primele persoane în stat. Să fie subordonat Președintelui.

5.13.2. Încredințarea Planului de stat al Republicii Moldova a funcțiilor

de elaborare, prezentare Parlamentului spre aprobare a planurilor septenale de dezvoltare a țării, controlul realizării acestora, precum și actualizarea la timp a planurilor aprobate.

5.13.3. Asigurarea acestei instituții cu resursele materiale, tehnice și financiare necesare pentru realizarea atribuțiilor ce îi revin.

5.13.4. Transferul în subordinea Planului de stat al Republicii Moldova a Institutul Național de Cercetări Economice, atribuindu-i funcții de cercetări științifice a proceselor ce au loc în economia mondială, de elaborare a propunerilor de determinare a locului Republicii Moldova în diviziunea mondială a muncii, de prognozare și modelare a dezvoltării economiei mondiale și regionale, precum și de elaborare a planurilor și graficelor detaliate de realizare a programelor pe termen lung, aprobate de Parlament.

6. Reforma sistemului de finanțare a economiei și a familiilor

6.1. Introducere la capitol.

În capitolele anterioare am arătat cât de important este ca Guvernul Republicii Moldova să aibă abordări independente pentru dezvoltarea sistemului de finanțare a propriei economii, a familiilor, a cetățenilor și a statului (în continuare, a economiei). Acest lucru este important din trei motive:

1. **Noi ne cunoaștem** mai bine decât străinii problemele, oportunitățile și necesitățile;
2. **Interesele noastre** (și acest lucru este firesc) nu coincid întotdeauna cu interesele organizațiilor financiare internaționale, ale statelor partenere străine și, respectiv, ale consultanților angajați de acestea;
3. **Existența** în țară a unui sistem calitativ și real de finanțare este o condiție extrem de importantă pentru dezvoltarea economiei.

Pentru ca cetățenii noștri să înțeleagă despre ce este vorba, vom da un exemplu simplu. Mai sus am arătat că cel puțin 1,0 miliard de dolari SUA, care se află la o dobândă mizeră în activele țărilor străine, poate fi utilizat pentru dezvoltarea economiei moldovenești. De exemplu, cel puțin 100,0 milioane de dolari, prin intermediul băncilor comerciale de încredere, pot fi direcționate pentru creditarea pe termen lung a întreprinderilor de creștere a păsărilor și animalelor, în vederea achiziționării de echipamente și tehnologii necesare. Conform calculelor noastre, investind aceste mijloace financiare în reconstrucția fermelor existente și construcția unor ferme noi, în decurs de 1-3 ani, putem crește producția de carne cu 70.000 tone pe an, la un preț angro de circa 3,0 miliarde lei, creînd circa 10.000 locuri de muncă în mediul rural. Dacă vom lua în considerare faptul, că plusvaloarea prețului angro al cărnii în raport cu prețul furajelor (toate sînt locale), precum și al bunurilor de import utilizate în producerea cărnii (resurse energetice, aditivi furajeri, medicamente) depășește 50%, într-un an țara își va întoarce mijloacele investite și va încasa anual suplimentar 120,0 milioane USD (în termeni de venit național). În paralel, se va dezvolta producția de lapte. Noi considerăm că acest lucru este mult mai avantajos decît să primim cîteva milioane USD anual ca dobîndă din plasarea acestor mijloace în activele țărilor occidentale (în principal SUA), expunînd aceste

fonduri la riscul impactului crizelor care apar periodic anume în Occident.

Dar cât de mult am putea dezvolta industria construcțiilor în țară prin acordarea de împrumuturi pe termen lung populației (pentru 20-30 de ani) la rate procentuale reduse pentru achiziționarea (construcția) locuințelor? Dar cât de multe am putea face în dezvoltarea altor sectoare ale economiei, în educație și medicină, în construcția drumurilor și dezvoltarea turismului? Și așa mai departe...

În plus, bunurile produse în țară, folosind materii prime moldovenești, vor lega leul emis pentru procurarea valutei străine, devenind un factor decisiv în dezvoltarea țării și lupta împotriva inflației. Astăzi, lupta împotriva inflației este absolut ineficientă, bazată pe o teorie eronată și, în același timp, exclusiv din contul restrîngerii posibilităților de finanțare a businessului și familiilor.

Iar statul închide școli, anulează programe sociale, obligă populația activă să plece peste hotare în căutare unor cîștiguri, trimițînd, în același timp, toată valuta cîștigată în Occident (în rezerve) și umblă prin lume cu mîna întinsă, devenind dependent de unchii străini. Iar acești unchi străini întorc Moldovei acești bani, banii noștri, sub formă de ajutoare și credite, punînd, în același timp, condiții Guvernului nostru. Cine beneficiază de aceste condiții? Noi? Atunci de ce nu ne-am îmbogățit pe parcursul deceniilor, în care aceiași unchi ne dau sfaturi?

Desigur, rezervele noastre sînt legate de anumite angajamente internaționale. Statele cărora Banca Națională le-a dat banii sînt creditorii Moldovei, sînt puteri mondiale care au o anumită politică financiară în lume și nu este ușor să porți cu ele astfel de discuții. Totuși, noi sîntem cea mai săracă țară din Europa, avem o economie mică, care nu se poate dezvolta atît de mult, încît să submineze semnificativ interesele acestor state, de aceea, trebuie să ne promovăm cu insistență și perseverență propriile interese, formînd o nouă abordare față de utilizarea valutei cîștigate de businessul și cetățenii noștri, și să începem, într-o perioadă destul de scurtă de timp, reorganizarea sistemului de finanțare a economiei.

Cel mai interesant lucru este că ne putem descurca și fără utilizarea rezervelor de aur și de valută, pur și simplu prin încetarea suplinirii acestora, organizînd o emisiune specifică de lei în scopul creditării dezvoltării, cu implicarea activă a Băncii Naționale în reglementarea cursului de schimb al leului, utilizînd o mică parte din rezerve în această activitate.

În acest scop, este necesar să implementăm set de măsuri, enumerate mai jos:

6.2. Setul de măsuri pentru dezvoltarea sistemului financiar.

6.2.1. Introducerea unor amendamente și modificări la Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei (BNM), orientînd activitatea BNM spre dezvoltarea sistemului financiar și a economiei statului, eliminînd un șir de sarcini pe care nu le poate îndeplini (de exemplu, asigurarea stabilității prețurilor), precum și restricțiile impuse artificial. Examinarea problemei privind trecerea BNM în subordinea Guvernului Republicii Moldova.

6.2.2. Implementarea unui set de măsuri pentru a reduce semnificativ ratele depozitelor și creditelor în economie, crearea condițiilor în scopul utilizării monedei naționale pentru dezvoltare, creditarea proiectelor investiționale în lei, precum și pentru plasarea mijloacelor investitorilor neprofesioniști în fonduri mutuale de investiții și obligațiuni ale companiilor rezidente. Aceasta este o problemă-cheie pentru o dezvoltare normală a economiei moldovenești și trebuie rezolvată cît mai curînd posibil. Ratele creditelor sînt direct legate de ratele depozitelor, prin urmare, BNM ar trebui să intervină activ în politica de depozite a băncilor, stabilind un grafic de reducere a ratelor depozitelor, indicînd ratele maxime concrete la care băncile pot primi fonduri de la cetățeni și persoane juridice. Considerăm că în cel mult 2 ani ratele la depozite ar trebui să fie reduse treptat pînă la 1-2% anual, în lei.

Paralel (și acest lucru este foarte important), Banca Națională ar trebui să sprijine lichiditatea băncilor, creditîndu-le pentru a compensa fluxul posibil temporar al unei părți a depozitelor. Este foarte important ca, în același timp, să se obțină reducerea ratelor dobînzilor pentru creditele în lei cu pînă la 3-4-5% anual, prin luarea de măsuri pentru creșterea substanțială a condițiilor de creditare suficiente pentru finanțarea investițiilor de capital. Activitatea în această direcție va provoca rezistență și critici din partea economiștilor locali - reprezentanți ai școlii occidentale de economie. Unul dintre presupusele lor argumente este: „cum poți oferi oamenilor dobînzii la depozite mai mici decît inflația?”. Cele două răspunsuri-întrebări principale la această întrebare sînt:

- **Care** este sarcina statului - să crească rentieri sau să creeze o economie sănătoasă?
- **Oare** nu ratele ridicate la depozite și credite sînt principalii stimuli ai inflației?

O altă obiecție a acestora: „oamenii vor retrage toți banii și îi vor folosi pentru consum, ceea ce va provoca o nouă rundă de inflație”. Și la această întrebare există trei răspunsuri-întrebări:

- **Oare** stimularea consumului și, respectiv, a economiei, nu este

obiectivul principal al unui stat în curs de dezvoltare?

- **De ce** să nu presupunem, că persoanele care au bani în plus îi vor direcționa în fonduri investiționale mutuale, adică direct în economie (cel mai probabil acest lucru așa și se va întâmpla) sau vor cumpăra obligațiuni corporative?
- **Oare** bani în bănci țin persoanele care nu au ce mânca și care se vor grăbi să cumpere piine, lapte și produse de consum?

Noi înțelegem problemele, care pot apărea în timpul soluționării chestiunilor, ridicate în acest compartiment, dar sîntem siguri că necesitatea soluționării lor este demult așteptată și rezolvarea acestora trebuie începută imediat.

6.2.3. Crearea unui Fond de Dezvoltare a Economiei Republicii Moldova (după exemplul Rusiei), prin emiterea de lei moldovenești în sumă echivalentă cu 50% din fondurile păstrate în rezervele valutare, jumătate din veniturile din privatizare, precum și cea mai mare parte a valutei străine, pe care statul (BNM) o va cumpăra de acum înainte. A asigura utilizarea eficientă a acestor fonduri pentru dezvoltarea economiei Republicii Moldova, în baza experienței acumulate în țară și peste hotare, precum și a propriei înțelegeri (moldovenești) a intereselor personale și a situației din lume. Din resursele fondului de dezvoltare:

- **Crearea** Băncii Investiționale de Dezvoltare a Moldovei cu un capital propriu de cel puțin 7,0 mlrd. de lei, pentru eliberarea sectoarelor prioritare ale economiei și proiectelor importante de dezvoltare de credite pe termen lung;
- **Crearea** unei Bănci de Economii de stat cu un capital de 5,0 miliarde lei, pentru a organiza o creditare de înaltă calitate a businessului mic și mijlociu;
- **Crearea** unei Bănci Agrare de stat cu un capital de cel puțin 5,0 miliarde de lei, pentru a oferi finanțare preferențială prioritară întreprinderilor agricole;
- **Crearea** unei Companii ipotecare de stat (CIS) cu un capital propriu de cel puțin 10,0 miliarde de lei, cu o participație majoritară a statului, pentru acordarea de împrumuturi pe termen lung (cel puțin 25 de ani) familiilor care au nevoie de condiții mai bune de trai, la o rată a dobînzii acceptabilă (nu mai mult de 4% anual). Această companie ar putea atrage fonduri și de la investitori privați. Transferarea CIS în subordinea unei societăți moldovenești de renume, cu o reputație impecabilă. Dezvoltarea unui sistem prin care CIS să selecteze familii (cu venituri modeste) care au nevoie

de condiții mai bune de locuit. Crearea de filiale ale acestei companii în fiecare regiune a Moldovei. Această măsură va crește semnificativ optimismul familiilor tinere cu privire la viitorul statului lor și va crea un număr mare de locuri de muncă în construcții și în domeniile conexe;

- **Crearea** unei societăți de investiții de stat, care să investească în fondurile de dezvoltare a companiilor înalt tehnologizate.
- **Crearea** unei companii de asigurări de stat pentru a asigura riscurile instituțiilor financiare la acordarea de împrumuturi întreprinderilor mici și mijlocii care nu au garanții suficiente și exportatorilor.

6.2.4. Atragerea bancherilor locali cu reputație impecabilă la conducerea acestor instituții financiare, atrăgând atenția la patriotismul și calitățile morale ale acestor persoane;

6.2.5. Studiarea problemei trecerii treptate (dar rapide) la plățile pentru mărfurile și serviciile moldovenești numai în lei, ceea ce va reduce semnificativ presiunea valutelor străine asupra pieței financiare a țării și va permite majorarea considerabilă și fără inflație a volumului valutei naționale în economie, încetînd îmbogățirea din contul poporului moldovenesc, gratis, a producătorilor dolarului și monedei Euro. Această întrebare este complicată și necesită o pregătire minuțioasă, iar înainte de a începe pregătirea pentru aceasta ar trebui să înțelegem faptul, că nimeni în lume nu are nevoie de leul moldovenesc ca monedă liber convertibilă. Să înțelegem, că fără conectarea la o rețea bancară largă, care activează în mai multe țări ale lumii, va fi destul de greu să vindem străinilor nelimitat și rapid (iar aceasta este condiția convertibilității libere) leul pentru achiziționarea mărfurilor și serviciilor moldovenești.

Evident, Moldova trebuie să găsească parteneri de încredere și să creeze o rețea de comercializare a leului. Desigur, această măsură trebuie introdusă în paralel cu realizarea programului complex de dezvoltare a economiei noastre.

6.2.6. Interzicerea prin lege ca băncile să accepte din partea nerezidenților depozite mari la cerere, precum și rambursarea anticipată a depozitelor bancare mari de urgență;

6.2.7. Mărirea considerabilă, din contul mijloacelor statului, a mărimii fondului de garantare a depozitelor populației, transmițînd acești bani în rezervele valutare ale statului. Este important să oferim populației și altor investitori garanții de stat împotriva posibilelor pierderi;

6.2.8. Interzicerea prin lege a includerii în orice contracte, încheiate de rezidenții Republicii Moldova cu nerezidenți, în care nerezidenți ai Republicii Moldova acționează în calitate de creditori, a dispozițiilor privind rambursarea anticipată necondiționată a obligațiilor unui rezident al Re-

publicii Moldova la prima cerere a creditorului, fără consimțământul debitorului. Trebuie remarcat faptul, că majoritatea creditorilor occidentali insistă asupra includerii unor astfel de dispoziții în acordurile de împrumut.

6.2.9. Crearea, în spațiul moldovenesc, a propriului sistem de carduri electronice, cu rate fixe de plată a comisionului pentru utilizarea acestuia.

6.2.10. Dezvoltarea activă a unor sisteme alternative de plată cu cardul (utilizînd posibilitățile Internetului).

6.2.11. Permiteea utilizării criptomonedelor și tranzacționării legale a acestora. Dezvoltarea burselor de criptomonede.

6.2.12. Consfințirea în Constituție a posibilității pentru populație de a utiliza fără restricții moneda moldovenească în numerar.

6.2.13 Eliminarea tuturor restricțiilor privind utilizarea fondurilor depozitate în conturile băncilor comerciale de către persoanele juridice și fizice, ale căror activități nu au făcut obiectul unor hotărâri judecătorești intrate în vigoare. A obliga băncile să accepte în conturile lor sume nelimitate de numerar de la persoane fizice-rezidente, ale căror activități nu au făcut obiectul unei hotărâri judecătorești definitive privind infracțiuni penale. A elimina funcțiile băncilor comerciale privind controlul asupra activităților clienților, în condițiile transferării constante către organele de drept a tuturor informațiilor necesare pentru monitorizarea posibilelor încălcări ale legii.

6.2.14. Este foarte important să prindem curaj și „să menținem” și mai departe cursul leului stabil față de principala monedă liber convertibilă a activității economice externe. Oamenii trebuie să primească garanții în cazul «prăbușirii» leului, trebuie să fie create condiții pentru transferul economiilor din valută străină în lei, o astfel de politică va fi pe deplin îndreptățită și va fi recompensată întreit. Exportatorii, însă, primind acces la o finanțare de calitate și un sprijin considerabil din partea statului în dezvoltarea businessului (despre acest lucru vom vorbi mai jos), vor primi beneficii necondiționate în urma stabilității pe piața financiară.

6.2.15. Reformarea pieței valorilor mobiliare în așa fel, încît să protejeze în mod sigur businessul național și mijloacele investitorilor de posibilele crize, reieșind din următoarele principii:

6.2.16. Investițiile persoanelor fizice și ale altor investitori pasivi în economie trebuie să fie protejate în siguranță;

6.2.17. Managerii subiecților economici, care emit propriile valori mobiliare, trebuie să se afle sub un control strict din partea acționarilor;

6.2.18. Investițiile directe în economie trebuie făcute profesional și numai de către profesioniști. În legătură cu aceasta, a schimba legislația privind societățile pe acțiuni (SA) și piața valorilor mobiliare, în scopul ex-

cluderii complete din economia țării a capitalului speculativ (de care, de fapt, nu are nevoie economia mondială), precum și mărirea rolului acționarilor în administrarea societăților pe acțiuni de tip deschis și minimizarea riscurilor, legate de managementul defectuos. Pentru acest lucru, trebuie prevăzute următoarele:

- **Toate** investițiile realizate de investitorii neprofesioniști (nu mai puțin de 5% din capitalul statutar al societăților pe acțiuni), fără permisiunea specială a CNPF, să fie efectuate numai prin intermediul fondurilor investiționale și al celor de risc;
- **Adoptarea** legii «Cu privire la fondurile mutuale de investiții și la fondurile de risc», introducerea unor cerințe stricte cu privire la mărirea capitalului fondurilor de investiții, calificarea și reputația conducerii, precum și a angajaților acestor companii. Permitea acestor societăți să achiziționeze doar pachete mari și de control de acțiuni în capitalul social al societăților comerciale, încurajându-le astfel să dispună de personal calificat care să participe pe deplin la managementul societăților în care au investit;
- **A extinde** în mod semnificativ funcțiile consiliilor de administrare a societăților pe acțiuni (SA), transmițând în subordinea lor toate problemele, care nu au legătură cu controlul operațional al SA (cu excepția celor care țin de competența adunării generale a acționarilor). A stabili faptul că prima persoană în SA nu este șeful organului executiv, ci Președintele Consiliului de Administrare (al consiliului de supraveghere), care fie este acționar al SA, fie este un angajat calificat al companiei acționar al SA. În ce privește această problemă, companiile mari din Moldova au acumulat o experiență bogată, care poate fi folosită pentru perfecționarea legislației;
- **Anularea** unui șir de restricții inutile privind activitatea societăților pe acțiuni, pentru a reduce semnificativ tarifele, pînă la unele simbolice, privind emiterea și înregistrarea emisiunilor de valori mobiliare;
- **A reglementa** clar activitatea organizațiilor de administrare a investițiilor, oferindu-le un regim favorabil pentru desfășurarea businessului;
- **Transferarea** organului de stat de supraveghere a pieței financiare în gestiunea totală a statului. Trebuie încetată practica vicioasă de autofinanțare a acestui organ, atunci cînd, tinzînd să cîștige mai mulți bani, funcționarii stopează dezvoltarea aceluia segment al pieței, pe care ar trebui să-l dezvolte;
- **A mări** semnificativ răspunderea penală pentru încălcările legislației și fraudă pe piața financiară.

6.3. Partea finală.

Am putea enumera și alte măsuri, care trebuie luate pentru dezvoltarea sistemului financiar, însă sarcina noastră nu este de a publica o listă fără sfârșit a acestor măsuri. Important este să identificăm clar problema și să o rezolvăm în așa mod, încât să ajungem la următoarele:

6.3.1. În țară circulă numai leul (băncile moldovenești acordă împrumuturi numai în lei; bunurile și serviciile moldovenești sînt vîndute numai în lei; depozitele în băncile moldovenești sînt plasate numai în lei; bunurile imobiliare și terenurile se vînd numai în lei, valorile mobiliare emise de rezidenți sînt tranzacționate numai în lei etc.).

6.3.2. Leul este stabil și „ancorat” la principala monedă liber convertibilă a activității economice externe.

6.3.3. Ratele depozitelor în sistemul bancar nu depășesc 2%, iar ratele la credite nu depășesc 4%.

6.3.4. Este asigurat accesul la creditarea investițională a economiei și familiilor în lei la rate scăzute și pe termen lung.

6.3.5. Banca Națională creditează efectiv băncile comerciale cu lei și le asigură fără restricții vînzarea valutei străine în conformitate cu procedura stabilită.

6.3.6. Este asigurat un regim maxim favorabil activității societăților de investiții.

6.3.7. Sînt definite legal următoarele modalități de investire a activelor libere în economie:

- **Prin** intermediul fondurilor mutuale de investiții și de risc, administrate de societăți profesionale pentru investitori pasivi;
- **Prin** intermediul băncilor, a companiilor financiare și de leasing;
- **Direct** - în pachete majoritare sau de control de acțiuni ale entităților economice;
- **În titluri** de creanțe - cele mai stabile, din punct de vedere financiar, și mari entități economice, garantate cu active;
- **Investiții** (fără limitarea proporțiilor și sumelor) în capitalul autorizat al societăților de tip închis (SRL, SA de tip închis).

6.3.8. Guvernul controlează activitatea Băncii Naționale a Moldovei.

6.3.9. Guvernul are acces la resursele de creditare ale Băncii Naționale în temeiul unei Legi speciale.

7. Relația dintre mediul de afaceri și autorități

7.1. Principalele probleme:

7.1.1. Lipsa conștientizării de către funcționari și forțele de ordine a principalei lor atribuții, care este de a sprijini și încuraja în toate modurile posibile activitatea de afaceri și businessul din țară.

7.1.2. Mediul de afaceri și statul, din cauza problemei menționate la pct. 13.1.1., se află într-o continuă confruntare, pe părți opuse ale baricadelor.

7.1.3. Atacurile permanente asupra mediului de afaceri, organizarea spectacolelor în stilul „маски-шоу” în birourile companiilor moldovenești și arestarea oamenilor de afaceri.

7.1.4. Amenzi colosale aplicate întreprinderilor pentru încălcări, adesea exagerate, ale legislației vamale, fiscale și antimonopol.

7.1.5. Arestarea conturilor companiilor, inclusiv a conturilor de producție, ceea ce deseori duce la întreruperea activității sau la falimentul întreprinderilor.

7.1.6. Lobby-ul intereselor întreprinderilor străine în detrimentul întreprinderilor moldovenești.

7.1.7. Sprijinul slab din partea statului pentru producătorii moldoveni.

Este extrem de necesar de revizuit întreaga legislație care reglementează economia și activitatea de afaceri din țară pentru a o îmbunătăți și perfecționa. Politicienii și demnitarii nu pot face față acestui lucru. Este necesară implicarea reprezentanților mediului de afaceri, care înțeleg din propria experiență ce trebuie de întreprins pentru dezvoltarea economiei moldovenești. Este nevoie de un dialog permanent între mediul de afaceri și autorități.

7.2. Organizarea unui dialog continuu.

Pe parcursul anilor de independență, fiecare guvern nou a inițiat multe discuții privind necesitatea de a dezvolta economia și mediul de afaceri. Cu toate acestea, în majoritatea cazurilor, totul a rămas la nivel de discuții, iar afacerile care s-au dezvoltat în țară și continuă să se dezvolte, sînt construite în principal nu datorită, da în ciuda „eforturilor” statului și ale funcționarilor publici. Se vorbește mult despre necesitatea de a con-

sulta mediul de afaceri și de a lua în considerare opinia acestuia. În acest scop sînt organizate conferințe și întâlniri ale miniștrilor și conducătorilor de rang înalt cu reprezentanții mediului de afaceri, la care, în opinia actualilor funcționari și oameni de afaceri, sînt invitați în principal oameni de afaceri loiali actualei guvernări. Cu toate acestea, avînd în vedere inutilitatea lor, de obicei oamenii de afaceri nu vin la astfel de întruniri, ci își trimit managerii.

Experiența de mulți ani de comunicare dintre business și autorități le sugerează oamenilor de afaceri moldoveni, că nu prea are rost să piardă timpul vorbind la astfel de întâlniri sau elaborînd propuneri în scris, deoarece funcționarii, în mare parte, nu-i aud pe aceștia și, mai des, pur și simplu nu-i înțeleg, lăsînd toate propunerile fără atenție: „noi știm totul mai bine decît voi, oameni de afaceri, iar voi aveți doar ”interese personale și dorința de a ne corupe». Dacă vreun demnitar sau politician începe să înțeleagă ceva și încearcă să propună modalități de îmbunătățire a situației din economie și afaceri, apare imediat vreun „apărător” al intereselor statului și un ”luptător” împotriva corupției, care cu siguranță își va acuza colegul de anumite „interese”. Astfel de situații blochează total activitatea în chestiuni ce țin de sprijinul afacerilor chiar și pentru acei politicieni și funcționari, care înțeleg ceva și încearcă să îmbunătățească situația. Pe de altă parte, există o activitate constantă din partea funcționarilor și politicienilor care, sub influența consultanților străini, încearcă să „îmbunătățească” legislația corespunzătoare, agravînd și mai mult situația.

Nu putem spune că mediul de afaceri nu a fost activ. În anii '90 ai secolului XX, au fost înființate mai multe asociații de afaceri, care s-au implicat activ în formarea propunerilor privind crearea și dezvoltarea legislației în noile condiții ale economiei de piață. Unele propuneri ale mediului de afaceri din acea perioadă au fost luate în considerare. Este vorba despre sistemul fiscal, piața valorilor mobiliare, legislația bancară. Cu toate acestea, începînd cu anii 2000 ai secolului XXI, rolul mediului de afaceri în aceste probleme a început treptat să fie redus la zero.

Legislația existentă privind patronatele și participarea acestora la formarea politicii bugetare a fost redusă la întâlniri formale ale reprezentanților guvernului, sindicatelor și funcționarilor confederației patronatelor - foști directori de întreprinderi (nu oameni de afaceri), unde se discută, în principal, despre mărirea salariului minim stabilit în economie pentru anul respectiv. Și atît!

În același timp, este evident că anume oamenii de afaceri, printre care există multe persoane cu mentalitate de stat, înțeleg toate procesele negative care împiedică dezvoltarea economiei și îmbunătățirea mediului de afaceri. Respectiv, în mediul de afaceri apar și propuneri de îmbunătățire a situației economice din țară. Cu toate acestea, după cum am scris mai sus, este foarte greu de adus aceste propuneri în atenția autorităților, astfel în-

cît să fie puse în aplicare. Afacerile suferă, economia suferă, oamenii suferă, mulți dintre ei părăsesc țara în căutare unor locuri de muncă.

A sosit momentul să rezolvăm la nivel legislativ problema participării obligatorii a comunității de afaceri la elaborarea întregii legislații și a luării în considerare a opiniei sale în adoptarea acestei legislații.

În acest scop este necesar:

7.2.1. Adoptarea unei legi privind participarea oamenilor de afaceri la elaborarea și aprobarea legislației și a altor acte normative care afectează mediul de afaceri din Republica Moldova.

7.2.2. A prevedea, în această lege, crearea unei asociații obligatorii și independente a oamenilor de afaceri, din care să facă parte proprietarii celor mai mari 100 de companii cu capital moldovenesc din țară, precum și toți oamenii de afaceri activi, care și-au exprimat această dorință și sînt dispuși să achite cotizațiile de membru.

7.2.3. Aprobarea, în legea sus-menționată, a statutului acestei asociații.

7.2.4. De transmis acestei asociații una dintre clădirile guvernamentale.

7.2.5. De prevăzut finanțarea parțială de către stat a activității acestei asociații.

7.2.6. A nu se adopta nicio lege sau alt act normativ fără avizul corespunzător din partea acestei asociații de afaceri.

7.2.7. După venirea la putere, să fie creat un grup parlamentar special, cu participarea reprezentanților mediului de afaceri, care să analizeze legislația în vigoare, care reglementează mediul de afaceri. În rezultat, să fie anulate toate actele legislative și normative, care nu corespund intereselor economiei moldovenești și businessului legal.

8. Măsuri de îmbunătățire a sistemului fiscal, de dezvoltare a substituirii importurilor și a exporturilor, precum și de creștere a fondurilor proprii ale întreprinderilor moldovenești

8.1. Introducere la capitol.

Ca urmare a deschiderii economiilor statelor post-socialiste, a Chinei, precum și a deschiderii mai mari către investiții a țărilor din Asia de Sud-Est, Africa și America Latină, în ultimele decenii în lume au apărut oportunități enorme de investire a resurselor monetare libere, pentru care există o luptă între state.

În această luptă, principalele argumente sînt:

- **Existența** în țară a unei piețe mari de bunuri și servicii;
- **Existența** în țară a unor rezerve mari de resurse minerale (materii prime);
- **Existența** în țară a unui mediu de afaceri atractiv.

Evident, direcția principală în munca pentru atragerea investițiilor ar trebui să fie crearea în Republica Moldova a unui **mediu de afaceri**, care să diferențieze țara noastră în mod favorabil de celelalte, pentru că în rest argumentele noastre sînt mai slabe decît cele ale majorității statelor concurente.

Activitatea de îmbunătățire a mediului de afaceri trebuie să se desfășoare pe următoarele direcții principale:

- **Îmbunătățirea** legislației fiscale;
- **Îmbunătățirea** legislației care reglementează mediul de afaceri;
- **Îmbunătățirea** legislației privind investițiile;
- **Îmbunătățirea** sistemului judiciar.

Sistemul fiscal al oricărui stat, în special, al unui stat mic, încă slab, trebuie să fie atent construit și să țină seama de cîteva principii importante:

- **Să țină cont** de starea reală a contribuabilului (financiară, materială etc.) și de disponibilitatea sa financiară și psihologică de a plăti impozite în cuantumul stabilit de stat;
- **Să îmbunătățească** structura economiei, adică să stimuleze dezvoltarea acelor teritorii, industrii și domenii de activitate, care trebuie dezvoltate în țară, dar care sînt subdezvoltate sau nu sînt dezvoltate deloc;
- **Să fie simplu** și pe înțelesul contribuabilului;
- **Să fie stabil** și să nu se schimbe pe parcursul deceniilor;
- **Să stimuleze** afluxul de investiții străine și locale, progresul științifico-tehnologic, dezvoltarea întreprinderilor și crearea noilor locuri de muncă.

Codul fiscal existent, în versiunea sa inițială fiind redactat cu contribuția activă a specialiștilor străini, este o transpunere mecanică a sistemului fiscal occidental modern pe șinele moldovenești și, în pofida schimbărilor pozitive majore din ultimii ani, încă **nu corespunde pe deplin principiilor enumerate mai sus.**

Nu este de dorit ca sistemul fiscal al unui stat dezvoltat să fie aplicat unei țări aflate la etapa inițială de dezvoltare, fără a studia evoluția acesteia.

Nu trebuie comparată starea reală, capacitatea de a plăti impozite și psihologia contribuabilului occidental cu a celui moldovean.

Contribuabilul trebuie dezvoltat, agenții economici și familiile trebuie ajutate să se pună pe picioare, iar statul este pur și simplu obligat să facă acest lucru prin introducerea unui sistem fiscal blînd, stimulat.

Este interesant faptul, că marea majoritate a oamenilor sînt pregătiți, vor să plătească impozite și le plătesc, dar un număr mare de oameni care fac afaceri sau pur și simplu trăiesc în țara noastră nu le pot plăti în întregime, deoarece nu au alte surse pentru dezvoltare, cu excepția veniturilor proprii.

În același timp, nu există nicio îndoială că, în cazul continuării reducerii competente a impozitelor, creării de stimulente pentru dezvoltarea contribuabililor, ținînd cont de starea reală a contribuabililor moldoveni și a economiei în ansamblu, statul va crește semnificativ veniturile fiscale la buget.

În acest sens, ar fi bine să fie îmbunătățit codul fiscal existent.

8.2. Majorarea mijloacelor proprii ale întreprinderilor este o problemă esențială pentru creșterea industrială.

Marea majoritate a întreprinderilor se confruntă cu un deficit acut de capital de lucru, deși, din punct de vedere tehnic, multe sînt încă capabile să producă produse competitive și să le vîndă. Drept exemplu, în continuare este prezentată o listă a cheltuielilor pe care o întreprindere trebuie să le suporte pentru a fabrica produse, înainte ca banii din vînzarea produselor să ajungă în contul ei curent:

- **plata** materiilor prime și a consumabilelor necesare pentru producție și transportarea acestora la întreprindere;
- **plata TVA** și a taxelor vamale pentru materiile prime și consumabilele importate;
- **plata** resurselor energetice, a apei și a canalizării;
- **avansarea** personalului;
- **cheltuieli** pentru publicitate, promovarea produselor, lucrul cu piețele de desfacere (participarea la expoziții, crearea unei rețele de distribuitori, închirierea sau achiziționarea depozitelor etc.);
- **înlocuirea** și modernizarea permanentă a echipamentelor;
- **plata** tuturor taxelor după expedierea produselor;
- **alte cheltuieli** (securitate, comunicare, diverse tipuri de reparații, instruire etc.).

Întreprinderile industriale nu au suficiente astfel de mijloace.

Cum putem acoperi deficitul? În băncile noastre? Dar băncile noastre sînt mici și incapabile să finanțeze o întreprindere mai mult sau mai puțin mare și, chiar dacă fac acest lucru, îl fac la niște rate ale dobînzii destul de ridicate, pe care întreprinderile industriale le „poartă” cu greu.

În starea lor actuală, băncile nu pot fi singura sursă eficientă de mijloace circulante pentru industrie.

De aceea, multe întreprinderi supraviețuiesc, completînd rîndurile creditorilor lor, unele dintre ele activează, folosindu-și doar parțial capacitățile.

Economia are nevoie de investiții, adică de resurse financiare pen-

tru refacerea mijloacelor circulante și reînnoirea activelor fixe; trebuie create condiții pentru atragerea investitorilor străini și revigorarea celor interni. Pentru acest lucru este nevoie de timp, fapt despre care vom discuta mai jos. Cu toate acestea, deja acum multe întreprinderi trebuie ajutate, iar pentru aceasta statul nu trebuie să cheltuiască niciun ban, ci doar să adopte acte legislative (normative) corespunzătoare și să efectueze unele măsuri organizatorice.

Sînt necesare politici, care să creeze condiții pentru ca întreprinderile să investească și să acumuleze mijloace proprii, ajutîndu-le să scape de datoriile vechi și să nu acumuleze altele noi.

8.2.1. Acest lucru poate fi făcut deja acum.

În continuare este prezentată o listă de măsuri urgente, care trebuie întreprinse pentru a crește (economisi) mijloacele proprii ale întreprinderilor industriale:

- A. Transferarea** către întreprinderile industriale, indiferent de forma de proprietate, a terenului pe care acestea sînt amplasate, în proprietate sau în folosință gratuită, dacă terenul este utilizat conform destinației sale;
- B. Interzicerea** impunerii de amenzi mari și blocarea activității întreprinderilor fără o hotărîre judecătorească definitivă;
- C. A nu interzice** emiterea de garanții de stat în favoarea entităților economice, dar să fie creată o procedură de obținere a acestora (pînă la elaborarea unei legi speciale), care să prevadă procedura de solicitare a unei garanții, o listă a documentelor necesare, disponibilitatea obligatorie a unui gaj, cerințele privind gajul, termenii și procedura de revizuire a cererilor etc.;
- D. Reducerea** semnificativă (pînă la maximum 6%) a impozitului pe venitul din vînzarea activelor fixe și nemateriale de către persoanele juridice. **Impozitarea** oricărui venit din investițiile făcute să nu depășească 6%;
- E. Reducerea** impozitului pe imobil pentru persoanele juridice pînă la 0,02%. **Stabilirea, prin Lege**, a aceluiași quantum al impozitului pe imobil pentru persoanele juridice și fizice, precum și a oricăror alte taxe și impozite percepute în prezent de autoritățile locale, pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Aceste impozite și taxe nu ar trebui să fie modificate timp de cel puțin 25 de ani. Un astfel de ordin este necesar pentru a îmbunătăți mediul de afaceri din țară, pentru a stabili sistemul fiscal, pentru a elimina autoguvernarea

și voluntariatul pe teren și pentru a încuraja conducătorii din mediul rural să atragă investiții în industriile care substituie importurile, în vederea alimentării bugetelor locale;

F. Înființarea pe lângă guvern a unei Agenții independente pentru restructurarea și insolvența întreprinderilor, căreia Ministerul Finanțelor să-i transfere dreptul de a gestiona toate datoriile istorice către stat. Această agenție va avea următoarele drepturi:

- să examineze și să accepte (să respingă) planurile de restructurare și reorganizare a întreprinderilor;
- să ia măsuri de reorganizare a întreprinderilor (nu de lichidare) în cadrul procedurilor de faliment;
- în cazul întreprinderilor aflate în insolabilitate, să aplice proceduri de reorganizare și numai, în cazuri extreme, de lichidare (aceste cazuri trebuie să fie clar menționate în actele normative);
- să inițieze procedurile de faliment în cazul întreprinderilor insolvente;
- să achiziționeze, pentru o perioadă de timp, datoriile întreprinderilor insolvente, dar promițătoare și importante pentru economia țării, cu scopul revînzării după finalizarea reorganizării;
- să anuleze total sau parțial datoriile întreprinderilor către stat sau să aprobe restructurarea acestora pentru o perioadă de pînă la 20 de ani;
- să acorde facilități fiscale întreprinderilor (în anumite condiții) pentru perioada de restructurare sau reorganizare. Astfel de decizii vor trebui aprobate de Guvern;
- să implice în activitatea acestei agenții oameni de afaceri și manageri industriali cu autoritate și de succes.

8.3. Perfecționarea în continuare a sistemului fiscal. Sprijinul din partea statului pentru exporturi și substituirea importurilor.

8.3.1. Înființarea unei Agenții de promovare a exporturilor moldovenești cu următoarele sarcini:

- pregătirea și publicarea materialelor cu caracter publicitar despre țară și producători (broșuri, cataloage, cărți etc.);

- distribuirea acestor informații peste hotare prin poștă, precum și prin intermediul Camerei de Comerț și Industrie, a ambasadelor moldovenești și a propriilor reprezentanțe;
- organizarea participării întreprinderilor autohtone la expoziții în străinătate cu finanțare totală sau parțială din partea statului;
- participarea la conferințe economice internaționale și alte forumuri;
- înființarea reprezentanțelor în țările importatoare de produse moldovenești, în vederea sprijinirii exportatorilor moldoveni pe plan local;
- Sprijin financiar pentru cele mai promițătoare mărci de produse moldovenești, pentru a închiria spații în centrele comerciale de peste hotare.

Includerea în cadrul acestei agenții a unui departament pentru atragerea investițiilor.

8.3.2. Scutirea de la impozitul pe venit pentru o perioadă de 7 - 15 ani a producției de bunuri care substituie importurile (în anumite condiții, pentru perioade diferite pentru fiecare produs concret), deoarece dacă în țară nu există producția unui anumit bun, dar aceasta va apărea, acest lucru va duce inevitabil la apariția de noi locuri de muncă, la creșterea veniturilor bugetare din alte impozite și la dezvoltarea localităților rurale.

8.3.3. Prevederea rambursării integrale de către stat a investiției prin compensarea impozitului pe venit la bugetul de stat după încheierea perioadei de facilitare indicată la punctul 14.2.1.L. De exemplu, o companie a investit într-o localitate rurală 20,0 milioane de euro în ciclul complet de producție a corpurilor de iluminat electrice (candelabre, bra etc.). Această companie este scutită de impozitul pe venit timp de 10 ani, iar după această perioadă, impozitul pe venit este perceput, însă investitorul începe să plătească bani reali la buget numai după ce datoria la impozitul pe venit depășește 20,0 milioane de euro (investiția inițială). Astfel, datoria acumulată este rambursată de investitor prin compensarea acesteia cu bugetul, conform facilității privind rambursarea investiției.

8.3.4. Facilitățile menționate mai sus, acordate investitorilor în industriile de substituire a importurilor în provincie, trebuie să fie condiționate de obligațiile investitorului, care vor fi reflectate în acordul de investiții încheiat cu Statul:

- **volumul** minim al investiției;
- **numărul** minim al locurilor de muncă create;

- **numărul** minim de lucrători cu reședința în Republica Moldova și în localitatea respectivă;
- **numărul** maxim de lucrători străini în toate intervalele perioadei supuse facilității;
- **salariile** minime și medii ale lucrătorilor;
- **procentul** minim de echipamente, materiale de construcție (etc.) de producție autohtonă, utilizate în perioada investiției în provincia moldovenească.

Numai o astfel de abordare poate crea condiții pentru reducerea importurilor, creșterea exporturilor, crearea locurilor de muncă suplimentare, aducerea acasă a diasporei moldovenești, creșterea veniturilor bugetare, oprirea urbanizării capitalei și dezvoltarea provinciei.

8.3.5. Scutirea de TVA și de taxe vamale pe o perioadă de 7 ani a importului de echipamente, materii prime și consumabile, utilizate pentru producerea bunurilor de substituie a importurilor de către întreprinderile care investesc în provincie.

8.3.6. Scutirea de TVA și de taxe vamale pe o perioadă de 7 ani a importurilor de mașini, semințe, îngrășăminte, produse chimice, piese de schimb și produse petroliere utilizate în agricultură.

8.3.7. Anularea pe o perioadă de 10 ani a tuturor impozitelor pentru repatrierea capitalului nerezidenților (dividende, dobânzi din împrumuturi, venituri din leasing).

8.3.8. Pentru a opri practica concurenței neloiale, a nu prelungi autorizația de activitate în zonele economice libere pentru nicio întreprindere industrială, cu excepția celor care produc produse de substituie a importurilor. A se permite comerțul de tranzit în zonele economice libere cu acordarea unor facilități fiscale maxime.

8.3.9. Reducerea pe o perioadă de 5-10 ani a ratei impozitului pe venit și a contribuțiilor la asigurările sociale pentru veniturile în surplus (nu mai mult de 10% și, respectiv, 5%). În același timp, este necesară definirea în mod clar a părții de venit, care trebuie calificată drept venit în surplus supus impozitării preferențiale. De exemplu, salariul care depășește 40000 de lei pe lună face obiectul unei impozitări preferențiale, cu condiția ca întreaga sumă a venitului în surplus să fie cheltuită de contribuabil în țară. Criterii similare pot fi introduse pentru veniturile în surplus ale întreprinderilor. Acest lucru va permite legalizarea unei părți semnificative a economiei, care nu a fost încă legalizată pînă la capăt.

8.3.10. A scuti de impozite toate mijloacele investite pentru dezvoltarea

tarea producției și a familiilor contribuabililor (locuințe, educație, mobilier etc.), cu condiția ca aceste mijloace să fie cheltuite pentru educație în instituțiile de învățământ din Moldova, precum și pentru bunuri (servicii) produse de agenții economici locali.

8.3.11. Eliminarea taxei de înregistrare a prospectelor emisiunilor de acțiuni și obligațiuni sau reducerea substanțială a acesteia (de la 0,5% la 0,01% din valoarea emisiunii), astfel încât această taxă să nu depășească în niciun caz 50.000 lei. Această măsură va facilita în mod semnificativ consolidarea businessului și va încuraja crearea unor companii mari, capabile să concureze pe piețele externe.

8.3.12. A nu impozita pe o perioadă de 5 ani, veniturile din orice tip de obligațiuni ale companiilor producătoare, care operează în domeniul substituirii importurilor.

8.3.13. Creșterea impozitului pe venitul băncilor din operațiunile non-creditare la 18%. Oferirea unei facilități la impozitul pe venitul băncilor din împrumuturile acordate persoanelor fizice și juridice.

8.3.14. Scutirea de taxe a oricăror investiții în infrastructura turistică din afara municipiului Chișinău.

8.3.15. Cu condiția punerii în aplicare a propunerilor prezentate mai sus, este necesar să fie adoptate măsuri de îmbunătățire a sistemului de administrare fiscală:

- **a nu aplica** sancțiuni pentru neplata impozitelor în caz de greșeli, precum și în cazul primei și celei de-a doua abateri a contribuabilului;
- **a aduce** în scris la cunoștința tuturor agenților economici și a fiecărei familii principalele dispoziții ale codului fiscal revizuit, precum și pedeapsa pentru neplata impozitelor;
- **a promova** pe scară largă orientarea stimulativă a reformei fiscale, a explica codul fiscal în sursele de informare în masă, a aduce la cunoștința contribuabilului avantajul respectării legii și al plății impozitului.

9. Dezvoltarea industriei IT. Rolul inteligenței artificiale în dezvoltarea Moldovei. Creșterea natalității. Măsuri suplimentare pentru repatrierea compatrioților care au emigrat în alte țări.

Nu vom vorbi despre sistemele informaționale pentru afaceri - cu acest lucru agenții economici se pot descurca și se descurcă singuri. **Vom vorbi** despre dezvoltarea sistemelor informaționale de stat, ca o condiție obligatorie pentru capacitatea statului de a oferi servicii de calitate populației și businessului, precum și pentru posibilitatea de a asigura securitatea fizică, morală și economică a cetățenilor, a persoanelor juridice și a statului.

În anii 2000, Republica Moldova se număra printre statele cu cele mai dezvoltate sisteme informaționale de stat și era pe primul loc în lume în ceea ce privește viteza internetului și accesibilitatea la serviciile IT. Acest lucru s-a datorat în mare măsură gradului ridicat de digitalizare și integrare a bazelor de date și a sistemelor de stat, în baza codurilor de identificare unificate ale persoanelor fizice și juridice pentru toate sistemele informaționale. O mare realizare a Republicii Moldova a fost crearea întreprinderii de stat „Registru”, în gestiunea căreia au fost transferate aproape toate bazele de date ale persoanelor juridice și fizice, cu excepția Cadastrului, Inspectoratului Fiscal, Casei Naționale de Asigurări Sociale și Companiei Naționale de Asigurări în Medicină, precum și a sistemelor informaționale ale organelor de securitate și de drept, cu posibilitatea integrării acestora cu bazele de date ale ÎS „Registru”. «La sfârșitul anilor 2000, „Registru” oferea o gamă largă de servicii populației și companiilor din țară și furniza servicii publice rapid și calitativ. Odată cu venirea la putere a Guvernelor „liberale algoritmice”, această companie de stat, împreună cu bazele de date, a început să fie „împrăștiată” prin ministere, rămânând doar cu funcțiile de documentare a populației - obiectul de interes al înalților funcționari și politicieni, cărora le plăcea să cumpere de peste hotare formulare pentru documente și să vîndă pașapoarte și cărți de identitate gata făcute.

În 2017, cînd puterea a trecut la democrații pragmatici, în baza întreprinderii „Registru” a fost înființată Agenția Servicii Publice, din care mai face parte, Camera Înregistrării de Stat, Cadastrul, Serviciul Stare Civilă și Camera de Licențiere. A fost un pas înainte (sau mai degrabă înapoi în anii

prosperi 2000) - astăzi Agenția Serviciilor Publice se dezvoltă cu succes, oferind serviciile solicitate de populație. Trebuie remarcat faptul, că sistemele informaționale ale statului în anii 2010 și prima jumătate a anilor 20, practic nu se dezvoltă, stăpînind realizările și ideile specialiștilor moldoveni din anii 90 ai secolului XX și anii 2000 ai secolului XXI. Motivul este pierderea, în urma numeroaselor reorganizări, a continuității între generațiile de funcționari-profesioniști în domeniul IT și, în consecință, lipsa în cadrul Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării a specialiștilor înalt calificați capabili să formuleze sarcini pentru crearea sistemelor informaționale de stat. De remarcat faptul, că astfel de sarcini devin din ce în ce mai numeroase în problemele privind formarea conținutului propriu pentru sistemele internaționale de inteligență artificială, legate de științele umane, precum și de sistemele de educație și formare a viziunii asupra lumii a tinerei generații, în problemele de control asupra pieței interne și a sistemului comercial, în problemele de prevenire a criminalității, sistemele de securitate a statului (informații și contrainformații) și altele.

În acest sens, se propune realizarea următoarelor măsuri:

9.1.1. Crearea Comitetului de Stat pentru Dezvoltarea Sistemelor Informaționale de Stat, subordonat Guvernului, cu următoarele funcții:

- **Verificarea (auditul)** sistemelor informaționale de stat existente în vederea respectării Concepției...;
- **Crearea** unei concepții generale, cu perspectivă, de dezvoltare a sistemelor informaționale de stat (inclusiv a inteligenței artificiale) ale Republicii Moldova;
- **Formarea** și prezentarea spre aprobare Guvernului a sarcinilor de proiectare (stabilirea sarcinilor) a sistemelor informaționale de stat noi și de dezvoltare a celor existente și, în primul rînd, de creare a unui sistem de stat de protecție a spațiului informațional al țării de atacuri cibernetice;
- **Formarea** sarcinilor pentru crearea sistemelor de inteligență artificială în scopul folosirii lor în administrarea instituțiilor publice și a statului în general, precum și pentru îmbunătățirea calității serviciilor prestate populației și persoanelor juridice;
- **Perfecționarea** și crearea unui nou conținut cu privire la Republica Moldova în scopul popularizării acestuia în sistemele internaționale de inteligență artificială;
- **Gestionarea** departamentelor (întreprinderilor) de stat care prestează servicii digitale complexe de stat populației și persoanelor juridice.

9.1.2. Pentru dezvoltarea economiei Republicii Moldova, inclusiv implementarea unui set de măsuri pentru promovarea substituirii importurilor și dezvoltarea provinciei, va fi nevoie de forță de muncă. Există două opțiuni pentru rezolvarea acestei probleme:

- **Importul** forței de muncă din țările asiatice și africane;
- **Crearea** condițiilor pentru întoarcerea compatrioților care au emigrat din Republica Moldova și sînt gata să revină, cu condiția că vor avea locuri de muncă bine plătite.

Considerăm că statul trebuie să întreprindă toate măsurile, inclusiv cele ne-standard, pentru a-i readuce pe moldoveni acasă. În acest sens, este necesară crearea unui **Comitet de Stat** pentru repatrierea compatrioților, care să aibă următoarele sarcini:

- **Crearea** unui sistem informațional pentru înregistrarea tuturor cetățenilor moldoveni care se află peste hotare mai mult de 90 de zile, cu indicarea datelor de contact din străinătate și din țară;
- **Cu implicarea** structurilor Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene și a altor organe de stat care dețin orice informație despre cetățenii moldoveni aflați peste hotare, precum și a conducătorilor autorităților locale, organizarea colectării datelor și gestionarea sistemului informațional sus-menționat. Este vorba despre colectarea datelor de contact privind emigranții moldoveni care doresc să revină în patrie, despre preferințele acestora în ceea ce privește ocupația și salariul, condițiile eventualei reveniri în patrie după primirea unei oferte de muncă avantajoase...;
- **Prestarea** serviciilor de asigurare cu angajați și forță de muncă a potențialilor investitori în crearea industriilor de substituere a importurilor, pe de o parte, și acordarea asistenței depline cetățenilor moldoveni care doresc să revină în patrie, pe de altă parte;
- **Promovarea** ideilor strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova, privind oportunitățile din țara natală, precum și privind oportunitățile de angajare disponibile în rîndul emigranților, prin crearea de materiale informative pe Internet, precum și distribuirea de materiale tipărite la punctele de trecere a frontierei, în aeroporturi și gări.

O contribuție importantă în organizarea acestei activități ar trebui să fie oferită de ambasadele și consulatele Moldovei din străinătate, una dintre sarcinile principale ale cărora ar trebui să fie promovarea Strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova în rîndul imigranților moldoveni, precum și sprijinirea întoarcerii acasă a cetățenilor moldoveni.

În vederea stimulării natalității în țară, se propune implementarea următoarelor măsuri:

- **Acordarea** unui împrumut ipotecar familiei tinere pentru achiziționarea unei locuințe pe o perioadă de 25 de ani, cu un termen de rambursare de 3 ani, statul plătiind 25% din rata împrumutului la nașterea primului copil;
- **Aceleași** condiții la nașterea celui de-al doilea copil, dar cu o vacanță de rambursare a împrumutului de 5 ani, iar statul achită 50% din rata împrumutului;
- **Aceleași** condiții la nașterea celui de-al treilea copil, dar cu plata de către stat a 75% din rata împrumutului;
- **Aceleași** condiții la nașterea celui de-al patrulea copil și a copiilor următori, cu acoperirea integrală de către stat a dobânzii aferente creditului ipotecar;
- **Condițiile** indicate mai sus se vor referi la cetățenii moldoveni care doresc să se întoarcă în Patrie împreună cu copiii lor, cu condiția ca copiii acestor familii să învețe în instituțiile preșcolare și în școlile din Moldova.

10. Strategia de creștere a eficienței politicii externe a statului

În condițiile actuale, politica externă a statului este orientată spre promovarea intereselor naționale prioritare prin stabilirea și menținerea unor relații reciproc avantajoase cu comunitatea internațională, cu țările lumii la nivel regional și global, precum și extinderea influenței sale asupra altor subiecți ai relațiilor internaționale. Interesele naționale de bază ale Republicii Moldova pe arena internațională se manifestă prin tendințele de menținere a securității naționale, inviolabilitatea frontierelor, de consolidare a suveranității și restabilire a integrității teritoriale, crearea condițiilor favorabile pentru soluționarea problemelor interne, precum și dezvoltarea socio-economică stabilă, în scopul creșterii ponderii țării în general, sporirii prestigiului internațional și influenței sale. Capacitatea de a implementa obiective strategice pe termen lung depinde de mulți factori, însă arsenalul mijloacelor de asigurare a intereselor naționale, inclusiv pe arena internațională, a rămas neschimbat de secole - politic, ideologic, economic, diplomatic și militar.

La etapa actuală, interesele naționale ale Republicii Moldova sînt concentrate și asupra finalizării transformării democratice a relațiilor sociale, depășirii crizei în domeniul economic și social, asigurării funcționării eficiente a sistemului politic și a guvernării politice, dezvoltării procesului de renaștere socio-culturală și spirituală a societății moldovenești. Aceste obiective pe termen strategic mediu pot fi atinse, inclusiv prin intermediul unei politici externe axate, consecvente și activ promovate de statul moldovenesc.

Eficiența politicii externe moldovenești depinde de potențialul economic, militar, științific, tehnic și cultural al statului, evaluarea corespunzătoare a poziției geografice a țării, precum și de capacitatea de a lua în considerare și de a folosi aspirațiile geopolitice globale ale statelor mai mari în regiunea de sud a Europei de Est și din regiunea Mării Negre, în vederea atingerii propriilor scopuri strategice. Luați împreună, acești factori determină potențialul și caracteristicile specifice ale politicii externe a Republicii Moldova pe anumite direcții, prioritare pentru formularea și realizarea obiectivelor-cheie ale politicii externe.

Deoarece statutul geopolitic și ponderea țării pe arena internațională depinde în mare parte de resursele statului, potențialul său în ansamblu, inclusiv și militar, nivelul de dezvoltare economică, capacitatea Republicii Moldova de a-și apăra suveranitatea, de a crea condițiile optime pentru dezvoltarea economică și socială depinde, în mare măsură, de eficiența

politicii externe. Succesul unei politici externe active este determinat de capacitatea de a găsi un echilibru optim între activitatea internă și externă a statului, atunci când, în general, reușește să acționeze ca subiect al relațiilor internaționale, apărându-și interesele.

Politică externă pasivă este caracteristică statelor „slabe” nu numai și nu atât în ceea ce privește resursele, ci și din punct de vedere ideologic, politic și intelectual, care nu au capacitățile necesare pentru a-și apăra suveranitatea cu strategii, potențial, devin obiect al influențelor externe și de aceea sînt forțate să renunțe la o mare parte din suveranitatea lor în favoarea unui vecin sau protector mai „puternic”. Aceste țări se adaptează la mediul internațional, cu scopul de a supraviețui în circumstanțele create și nu sînt în stare să realizeze pe deplin interesele sale naționale.

10.1. Politica externă a Moldovei în contextul începutului procesului de deglobalizare

Pe de o parte, datorită dinamicii relațiilor comerciale, tehnico-științifice și culturale, se amplifică tendințele de globalizare a relațiilor internaționale și de extindere a oportunităților creșterii economice, dezvoltării rețelilor de comunicații și informaționale, de apropiere a culturilor lumii. Pe de altă parte, interdependența tot mai mare a statelor, în contextul procesului de globalizare, contribuie la agravarea amenințărilor netradiționale la adresa securității internaționale și regionale, devine o provocare serioasă pentru mecanismele existente de cooperare multilaterală.

Procesul contradictoriu și inegal al globalizării sistemului mondial al relațiilor internaționale a trasat deja tendințele schimbării radicale ale practicii politice la nivel planetar. În condițiile menținerii unității prin diversitatea lumii moderne, are loc estomparea treptată a diferențelor dintre procesele locale, regionale și globale, astfel încît problemele politicii interne capătă o semnificație locală.

Globalizarea duce la schimbări semnificative în sfera politicii internaționale, care vizează în mod direct și diferit toți membrii comunității internaționale, inclusiv Republica Moldova. În același timp, principala tendință din ultimele decenii a fost dominarea politică în lume a țărilor occidentale dezvoltate, ceea ce conferă un caracter asimetric procesului de globalizare politică. Pe de altă parte, lumea modernă rămîne multipolară. Încercările mai multor centre ale puterii să dicteze decizii politice întregii comunități internaționale provoacă efecte turbulente, ieșirea din starea de echilibru și destabilizarea situației la nivel local și regional, dezvoltarea conflictelor de lungă durată. Un exemplu în acest sens sînt evenimentele din Orientul Mijlociu și Ucraina.

De la izbucnirea războiului din Ucraina, procesul de globalizare în via-

ța economică, socială, culturală și politică a statelor moderne trece prin schimbări semnificative, cu tendințe de identificare a unor actori regionali majori, care încearcă să împartă sferile de influență în lume și să determine, în cele din urmă, sistemul de interacțiune dintre puterile globale.

La situația de la începutul anului 2025, putem identifica doi actori majori, care încearcă să supună cât mai multe regiuni ale lumii: Statele Unite și China. Nu sînt martori în acest joc Rusia, India, Europa unită și Marea Britanie, care urmărește să consolideze țările din Comunitatea Britanică a Națiunilor și să rămînă un actor politic major în Europa și Asia.

Dezvoltarea unei economii globale unite și creșterea interdependenței au dus, pe de o parte, la o reducere a decalajului dintre nivelurile de dezvoltare economică, tehnologică și socială ale diferitor regiuni ale planetei și, pe de altă parte, la o fragmentare tot mai mare a lumii. În același timp, în fiecare regiune, majoritatea statelor rămîn în urma ritmului mediu global de dezvoltare, rămînînd subdezvoltate din punct de vedere economic și tehnologic. Sistemul de relații internaționale devine din ce în ce mai complex, dinamic și instabil și, cel mai important, din ce în ce mai puțin previzibil.

Elitele conducătoare ale țărilor „înapoiate” înțeleg tot mai bine cauzele rămîinerii în urmă a acestor țări, care constau în sisteme financiare slabe și acces limitat la finanțare de calitate pentru dezvoltarea întreprinderilor și a familiilor, iar ca urmare - competitivitatea scăzută a propriilor întreprinderi pe piețele interne și internaționale și înapoierea tehnologică. În majoritatea acestor țări crește dorința de a face ceva în această privință. Cît de straniu n-ar părea, un exemplu pentru țările rămase în urmă a dat guvernul Trump - cea mai dezvoltată națiune din lume, care, de îndată ce a preluat funcția, a impus imediat taxe vamale uriașe asupra produselor străine care intră în SUA, reieșind din balanța comercială cu fiecare națiune și din politica tarifară față de bunurile americane. Același guvern caută în mod activ modalități de a obține controlul asupra principalului centru de emisie al țării - Sistemul Rezervei Federale, ale cărui politici din ultimele decenii, potrivit lui Trump și membrilor echipei sale, sînt principalul motiv al declinului producției americane și al nivelului de trai al americanilor.

Specificul situației din Moldova constă în faptul, că globalizarea și procesele de deglobalizare care au început, se suprapune procesului controversat de modernizare al țării, în contextul tranziției nefinisate la o democrație funcțională și o economie eficientă. În prezent, Moldova are nevoie de propriul său concept geopolitic, îndreptat spre găsirea unei stări de echilibru într-o lume care se află într-o schimbare dinamică și în contextul punerii în practică a intereselor naționale ale societății moldovenești pe termen lung.

10.2. Prioritățile integrării regionale

Formatul regional are un rol important nu numai în formarea identității politice externe a Republicii Moldova, dar și în stabilirea și dezvoltarea relațiilor cu organizațiile și instituțiile-cheie la nivel global și continental. Țara aparține simultan la trei regiuni.

Din punct de vedere geografic, noi ne aflăm în partea de sud a Europei de Est, geopolitic – constituim frontiera de est a UE și NATO, frontiera de vest a CSI și tindem să ne autoidentificăm ca stat al Europei de Sud-Est. Concomitent, Moldova continuă să-și dezvolte relațiile cu toate țările din regiunea Mării Negre.

Una dintre prioritățile incontestabile ale politicii externe moldovenești este contribuția la încheierea războiului din Ucraina, acordarea ajutorului umanitar poporului ucrainean și dezvoltarea unei zone de stabilitate, pace și prosperitate în țările din imediata apropiere, precum și la nivel regional – în sud-estul Europei și regiunea Mării Negre. Acest obiectiv strategic corespunde intereselor majorității statelor Uniunii Europene, fiind cea mai mare și cea mai dezvoltată comuniune integraționistă continentală, care exercită o influență decisivă asupra formării programului agendei politice și economice europene. Coincidența priorităților pe termen lung ale statului moldovenesc și UE creează condiții favorabile pentru rezolvarea unuia dintre obiectivele strategice ale politicii externe – integrarea deplină în principalele structuri și instituții europene, cu păstrarea obligatorie a statutului de neutralitate a Republicii Moldova, recunoscut la nivel internațional.

În același timp, este important să se țină cont de dinamica și tendințele proceselor geopolitice la nivel regional și continental, precum și de dorința anumitor forțe de a adăuga uniunii pur economice o componentă militară, ceea ce influențează direct atingerea obiectivelor pe termen lung ale politicii externe moldovenești. Aceste tendințe includ:

10.2.1. În rezultatul extinderii structurilor euro-atlantice spre est, frontierele unor astfel de organizații precum NATO și Uniunea Europeană, s-au apropiat de Republica Moldova. Deoarece aderarea la NATO nu este o prioritate pentru stat, cooperarea activă și apropierea de UE creează condiții favorabile pentru rezolvarea obiectivelor strategice legate de interesele pe termen lung ale statului moldovenesc, în special, în domeniul dezvoltării economice, uniform în teritorii, și de consolidarea unei democrații veridice, ținându-se cont de tradițiile societății moldovenești.

10.2.2. Percepînd extinderea NATO spre est drept o amenințare majoră la adresa securității sale militare, Federația Rusă consideră spațiul fostei Uniuni Sovietice o zonă a intereselor sale prioritare. CSI, Uniunea vamală și OTSC rămîn pentru Moscova formatul și instrumentul principal de

recuperare a statutului său de putere mondială și de dezvoltare a relațiilor cu statele membre doar în condițiile în care rolul de lider absolut aparține Rusiei. Acesta este motivul pentru care Rusia este interesată de consolidarea uniunilor regionale din spațiul euroasiatic, care se opun extinderii influenței organizațiilor și instituțiilor euroatlantice. Menținerea focarelor de tensiune constantă în fosta Uniune Sovietică sub formă de „conflicte înghețate” și chiar expansiunea militară, după cum arată evenimentele din Georgia și Ucraina, este unul dintre instrumentele de presiune în scopul prevenirii aderării țărilor din regiunea dată la NATO. Pe de altă parte, pentru Rusia este vitală menținerea unei centuri de state prietenoase situate între granițele sale și NATO.

Acest interes al Rusiei este clar și legitim, însă nu este susținut de o activitate diplomatică suficient de profesionistă, dar și de un sistem de selecție, în aceste țări, a unor parteneri puternici și influenți. În plus, conducerea rusă este incapabilă să asigure o conducere consolidată a activităților mai multor „turnuri ale Kremlinului” care încearcă concomitent să urmărească în aceste țări propriile interese, inclusiv interese personale, acțiunând în numele statului rus.

Slăbește grav poziția Rusiei în țările apropiate absența celui mai important instrument al influenței occidentale - o monedă stabilă atractivă pentru împrumuturi, acumulări și stocări, inclusiv capitalurile personale ale elitei politice și de afaceri din statele post-sovietice.

În această situație, conducerea rusă nu găsește alte opțiuni decât să pornească împotriva vecinilor săi cu război, sub pretextul așa-numitei operațiuni militare speciale, condamnând la moarte și nenorocire milioane de compatrioți (inclusiv foști).

Ținând cont de toate acestea, conducerea Republicii Moldova ar trebui să fie foarte atentă la declarațiile și acțiunile sale, să dezvolte neutralitatea pe toate căile posibile, să nu agraveze relațiile cu stînga Nistrului și să ducă o politică externă echilibrată.

10.2.3. Aflîndu-se în imediata apropiere a celor mai importante trasee energetice și de transport ale regiunii Mării Negre, care asigură tranzitul aprovizionării cu hidrocarburi din țările regiunii Caspice și Asiei Centrale în direcția continentului european, Republica Moldova este și ea cointeresată să participe la proiectele corespunzătoare pentru a-și asigura securitatea energetică. În calitate de stat-membru al Cooperării Economice pe Marea Neagră, Moldova încearcă să folosească potențialul organizației, cu sprijinul considerabil din partea Turciei, pentru a-și rezolva problemele economice. Condiții bune pentru punerea în aplicare a acestor proiecte vor apărea din nou după încheierea războiului din Ucraina, noi trebuie să ne pregătim pentru acest lucru și să nu ratăm aceste oportunități.

10.2.4. După încheierea războiului, Ucraina va cunoaște un boom al investițiilor, legate de redresarea postbelică, și este important ca Moldova, care are cea mai lungă frontieră cu Ucraina, să își găsească locul în această muncă uriașă.

10.2.5. Din mai multe motive cu caracter geopolitic și, în consecință, a proceselor interne din Uniunea Europeană, strategia UE nu prevede extinderea organizațiilor internaționale și multilaterale la Est în viitorul apropiat. Obiectivele prioritare ale politicii externe a UE în această parte a bătrânului continent vor rămâne securitatea frontierelor sale externe și stabilizarea situației în țările din zona de frontieră, dintre aceste țări făcând parte și Republica Moldova. Acest lucru, în ciuda acordării Moldovei a statutului de țară candidat la aderarea la UE, este un fapt greu de contestat, de care conducerea Moldovei ar trebui să țină cont în permanență pentru a nu fi, pur și simplu, un teritoriu între părțile aflate în război. Reieșind din aceasta, precum și din faptul că atitudinea unor membri ai acestei uniuni față de integrarea Ucrainei în UE este foarte ambiguă, este necesară elaborarea unei foi de parcurs privind aderarea Republicii Moldova la UE separat de Ucraina.

10.3. Bazele conceptuale ale politicii externe a statului moldovenesc

Republica Moldova, fiind un stat mic, cu potențial economic, militar și politic și de influență relativ modest, este capabilă să-ți realizeze interesele sale naționale pe arena internațională, în primul rând în colaborare cu statele ce au un statut geopolitic mai mare. Statele mici sînt întotdeauna obiect de influență geopolitică a marilor puteri și a statelor regionale, iar succesul politicii lor externe, în majoritatea cazurilor, este determinat de capacitatea de a avea un curs pro-activ, fără a deveni ostatici și proxy ai uneia dintre părțile rivale.

Extrem de periculos este rolul de monedă de schimb în procesul opoziției geopolitice, care ar putea să arunce un stat mic în zona indiferenței și incertitudinii, iar în cel mai rău caz, așa cum se întîmplă cu Ucraina, în războaie pe propriul teritoriu.

Statele mici sînt interesate în mod obiectiv să formeze uniuni, ceea ce sporește statutul lor geopolitic și le dă un anumit grad de libertate față de statele regionale. Orientarea geopolitică a unor astfel de uniuni, de obicei, se construiește în baza unei superputeri mondiale sau regionale, de la care se așteaptă o contribuție la rezolvarea problemelor socio-economice și sprijinul pentru asigurarea stabilității și securității, consolidarea suveranității. Pe de altă parte, marile puteri au nevoie de state mici, pentru soluționarea problemelor regionale în contextul extinderii zonei lor de influență și asigurarea ieșirii către zonele geopolitice greu accesibile.

Prezența supraputerilor la nivel regional și influența factorului extern asupra țărilor din Europa de Est într-o mare măsură determină specificul dezvoltării Moldovei, dar și direcția formării și transformării regimurilor politice din aceste țări. Pe de altă parte, apartenența istorică a Moldovei la civilizația și cultura politică europeană determină tendința țării spre integrare în cele mai importante organizații continentale multilaterale, și în primul rând în Uniunea Europeană.

Factorii externi care influențează transformarea internă și prioritățile politicii externe a Republicii Moldova ca stat al Europei de Est, sînt:

10.3.1. Politica ținută a Statelor Unite, o putere cu ambiții globale, cu cele mai mari resurse și oportunități de influență dintre țările din „blocul occidental”, care continuă să joace rolul de lider în realizarea influenței din exterior asupra dezvoltării procesului politic în țările Europei de Est.

10.3.2. Politica activă a Federației Ruse, completată în ultimii ani de acțiuni militare, care are scopul de a preveni extinderea spre est a Alianței Euro-Atlantice (NATO), care este percepută de clasa conducătoare a Rusiei ca o amenințare militară directă a intereselor naționale ale acestei supraputeri regionale și a perspectivelor de refacere a zonei de influență în cadrul fostei Uniuni Sovietice.

10.3.3. Politica comună externă a statelor-membre ale UE, menite să asigure securitatea frontierelor sale estice și stabilizarea spațiului din preajma frontierei prin dezvoltarea cooperării diferențiate cu țările partener. Odată cu izbucnirea războiului din Ucraina, această politică a creat dezacorduri între țările care au legături strînse cu Rusia și restul țărilor-membre ale UE, iar în acest sens, este important ca conducerea politică a Moldovei să prognozeze calitativ evoluția evenimentelor, să urmărească o politică cât mai independentă și să respecte neutralitatea în declarațiile și acțiunile sale.

10.3.4. Influențarea parametrilor relațiilor internaționale, intereselor și pozițiilor de către statele mari puternic industrializate, de multe ori contrar principiilor declarate ale dreptului internațional. Principiul de separare al sferelor de influență se manifestă într-o formă deghizată, în contextul proceselor de globalizare.

10.3.5. Perspectiva, ca urmare a războiului din Ucraina, creării unui spațiu de securitate comun în afara alianțelor, în care vor intra anumite state, organizațiile și instituțiile existente deja, menit să garanteze indivizibilitatea spațiului de securitate Euroasiatic și controlul asupra armelor. În același timp, războiul din Ucraina va duce probabil la un anumit „statu-quo” între NATO și Rusia pe continentul european și la incertitudine pentru următorul deceniu, cînd se vor epuiza toate conflictele localizate pe continentul eurasiatic.

10.3.6. Menținerea pericolului, amenințărilor și provocărilor față de interesele naționale ale Republicii Moldova, necesitatea analizei profunde și detaliate a acestora în contextul menținerii unei confruntări inter-civilizaționale în lume. Fiecare dintre aceste provocări este strâns legată de interesele statelor vecine, precum și de aspirațiile geopolitice ale suprapuțterilor, care sînt uneori contrare intereselor naționale ale Republicii Moldova.

10.3.7. Tendința de a-și spori influența asupra situației interne din Republica Moldova din partea țării vecine, România - stat frățesc și cel mai mare partener comercial, pe de o parte, și statul, al cărei conduceri, din obișnuință, folosește diferite metode, nu întotdeauna corecte, de extindere a prezenței sale în Republica Moldova: de la introducerea românismului în toate sferele vieții moldovenești și oferirea la maxim a cetățeniei românești cetățenilor moldoveni, pînă la susținerea activă a anumitor politicieni și forțe politice, care își proclamă deschis principalul obiectiv politic - lichidarea Republicii Moldova sub pretextul unirii cu România. S-a ajuns la punctul, în care liderul principalului partid de opoziție din România și candidat la președinție, proclamă că urăște Republica Moldova, iar prim-ministrul României consideră că „limba moldovenească nu ar trebui să mai existe, pentru că nu a existat niciodată. Aceasta este o invenție a Federației Ruse...”.

Securitatea și stabilitatea țărilor vecine cu Uniunea Europeană devine din ce în ce mai importantă în procesul politicii moderne europene. Acest lucru se explică nu numai prin extinderea structurilor euro-atlantice și prin ieșirea lor spre frontierele fostei Uniuni Sovietice, ci și prin specificul regiunii în sine, care are un potențial semnificativ în diverse domenii și care în același timp, include un număr suficient de provocări la diferite nivele, dar și amenințări.

Un impact semnificativ asupra procesului de modernizare a țării îl are dezvoltarea comerțului extern al Republicii Moldova. Acesta este direct legat de asigurarea intereselor naționale și, mai presus de toate, de punerea în aplicare a reformelor eficiente în economie, de creșterea nivelului de trai al populației.

În astfel de circumstanțe, obiectivele pe termen lung și obiectivele politice ale statului moldovenesc devin un motiv deosebit de important pentru întregul comerț extern. Alegerea direcțiilor regionale și a partenerilor pentru relații economice externe, caracterul și amploarea relațiilor cu diferite țări trebuie să fie orientat spre utilizarea eficientă a cooperării internaționale în interesul dezvoltării socio-economice a Republicii Moldova.

Cel mai important obiectiv al politicii externe a Republicii Moldova ar trebui să fie nu tendința de a cîștiga punctaj politic pentru puterea actuală, prin demonstrarea unui sprijin internațional larg al acțiunilor sale,

ci munca asiduă în scopul protejării intereselor economice ale Republicii Moldova pe arena internațională și creării unui mediu internațional favorabil pentru reintegrarea și dezvoltarea țării.

Tendința politicianilor moldoveni de a utiliza factorul extern în scopul consolidării propriilor poziții în interiorul țării ascunde în sine amenințarea amplificării dependenței tot mai mari a autorităților moldovenești de țările străine, în schimbul micilor servicii oferite de statele străine (vizita unui demnitar de rang înalt al unei puteri mondiale în Republica Moldova, declarațiile demnitarilor de nivel mondial și regional în sprijinul actualului guvern, asistență financiară, în toate cazurile, mai mică decât rezervele valutare ale țării, care sînt practic păstrate în bănci străine și în hîrtii de valoare etc.)

O astfel de atitudine față de contactele externe este specifică politicianilor moldoveni pe parcursul întregii perioade de independență, reprezintă o amenințare mare la adresa Republicii Moldova și poate, așa cum am subliniat mai sus, să transforme țara noastră într-o monedă de schimb în jocul marilor puteri globale. În această chestiune ar trebui o dată și pentru totdeauna să punem capăt imitației de activitate politică externă și să trecem la o politică prudentă, planificată de protecție a intereselor naționale, transferate de la o putere la alta, indiferent de conjunctura politică internă.

Politica externă a Republicii Moldova trebuie să se bazeze pe cea mai completă și obiectivă imagine a proceselor care au loc în lume, pe continentul european și în regiune, pe o abordare mai cuprinzătoare și mai sistematică a fenomenelor și proceselor contemporane, pe o evaluare obiectivă a posibilelor consecințe ale acestora pentru Republica Moldova din punctul de vedere al intereselor naționale ale țării.

10.4. Principalele priorități ale politicii externe a Moldovei

Reieșind din interesele naționale, ținînd cont de dinamica și natura proceselor care au loc în relațiile internaționale, trebuie stabilite următoarele priorități ale politicii externe a Republicii Moldova:

10.4.1. Menținerea, ca prioritate a politicii externe, a unor relații reciproc avantajoase de vecinătate cu Ucraina și România, în baza recunoașterii necondiționate a suveranității și independenței acestor țări, neamestecului în treburile interne, consolidarea cooperării multiplane, reieșind din interesele comune și din respectarea dreptului internațional și a drepturilor omului.

10.4.2. Încheierea Tratatului de Frontieră cu România. Pînă la înche-

ierea unui tratat ar trebui să fie revizuite toate contractele, inclusiv interdepartamentale, care pot fi interpretate ca documente care încalcă suveranitatea Republicii Moldova, în lipsa unui tratat de frontieră cu statele vecine.

10.4.3. Menținerea unor relații economice, culturale și diplomatice de prietenie cu Federația Rusă în baza principiilor de egalitate, recunoașterea integrității teritoriale și suveranității țării, cooperarea reciproc avantajoasă bilaterală în restabilirea integrității teritoriale a țării, precum și în domeniile comercial, economic, umanitar și altele.

10.4.4. Integrarea progresivă, fără agitație excesivă și grabă, a țării în procesele și structurile europene. În condițiile în care noua arhitectură a ordinii mondiale se formează în jurul polilor puterilor mari, Moldova se orientează spre Uniunea Europeană, în ciuda proceselor complexe și a contradicțiilor din cadrul UE, pentru asigurarea propriilor sale perspective pe termen lung în ce privește dezvoltarea economică și securitatea națională. Din punct de vedere politic, acest lucru înseamnă stabilitate democratică, creșterea nivelului de securitate al statului și cetățenilor. Din punct de vedere economic – înlăturarea sindromului de economie periferică, creșterea competitivității țării cu scopul intrării masive pe piața europeană, creșterea oportunităților de acces la fondurile de dezvoltare, la investiții, tehnologii noi. Necesitatea obiectivă de integrare strânsă într-o Europă unită vine din necesitatea de a consolida statalitatea țării, independența și suveranitatea ei, tradițiile, identitatea etnică, lingvistică și culturală, precum și de a restabili integritatea teritorială a statului moldovenesc.

În același timp, nu este nevoie să „intrăm” în UE cu orice preț, ci să urmărim o politică pe termen lung, ținând seama de tendințele legate de redistribuirea sferelor de influență în lume și de necesitatea de a păstra necondiționat neutralitatea militară și politică recunoscută la nivel internațional.

10.4.5. Consolidarea în continuare a parteneriatului cu SUA, bazat pe obiective strategice comune la nivel regional – asigurarea stabilității și securității în sudul Europei de Est și regiunea Mării Negre. Aprofundarea relațiilor bilaterale, care vizează soluționarea așa-numitelor „conflicte înghețate” de ieșire a trupelor străine de pe teritoriul Republicii Moldova, de interacțiune în procesul de realizare a tranziției către un regim democratic consolidat și o economie de piață competitivă, atragerea de investiții străine, care rămân element crucial în dezvoltarea economiei.

10.4.6. Folosirea în interesul țării a schimbărilor în realitățile geopolitice din Europa de Est, legate de extinderea NATO și a Uniunii Europene spre est și de opoziția Rusiei față de dezvoltarea în continuare a acestor procese sub forma declanșării războiului în Ucraina, luând în considerare posibilitatea creării unui spațiu comun de securitate pe continentul eura-

siatic ca urmare a acestui război.

10.4.7. Elaborarea direcțiilor de politică externă la nivel regional, care ar trebui să reiasă din principiul politicii unui parteneriat rațional și prioritățile intereselor naționale ale țării în relațiile cu statele din spațiul Carpa-to-balcanic și regiunea Mării Negre.

10.4.8. Executarea riguroasă a acordurilor de prietenie și de cooperare încheiate de Republica Moldova în cadrul CSI, într-un climat de încredere reciprocă și respect, menținerea unor relații favorabile în domeniul politicii, economiei, științei și tehnicii, culturii. Consolidarea și dezvoltarea relațiilor economice cu țările din Comunitate în baza principiilor economiei de piață și intereselor Republicii Moldova și statelor-membre, luînd în considerare realitatea modificată ca rezultat al acțiunilor militare din Ucraina.

10.4.9. Urmarea unei politici de neutralitate pe arena internațională, îndeplinindu-și obligațiile de a nu participa la conflicte armate, alianțe politice, militare sau economice, scopul cărora este pregătirea de război, de a nu permite utilizarea propriului teritoriu pentru amplasarea bazelor militare străine și tranzitul încărcăturilor militare, de a nu deține sau dezvolta arme nucleare.

10.4.10. Dezvoltarea relațiilor de parteneriat și de colaborare cu liderii puterilor vest-europene, mai ales cu Germania, Franța și Italia, avînd în vedere dinamica schimbului economic și comercial cu aceste țări și influența lor în cadrul Uniunii Europene. Vor fi făcute eforturi suplimentare pentru a promova relațiile prioritare cu alte țări-membre ale UE, în special cu Austria, Polonia, Suedia, Olanda, dar și cu Brazilia, țări mari din Asia de Sud-Est, Japonia și țările dezvoltate din Orientul Mijlociu.

10.4.11. Dezvoltarea relațiilor economice și politice cu China - cea mai mare economie a lumii. China are un potențial investițional imens, prin urmare este necesar să lucrăm în mod țintit la proiecte comune în domeniul construcției de drumuri și locuințe, în industria constructoare de mașini, la producerea diferitor componente pentru întreprinderile chineze situate în UE, în toate domeniile legate de investiții în dezvoltarea țării.

10.4.12. Aprofundarea relațiilor cu Europa Centrală și de Est, actuali sau potențiali candidați la UE, atît pe plan bilateral, cît și multilateral, inclusiv și în scopul folosirii experienței acestor țări în domeniul reformării sistemului politic, construirea unui stat democratic de drept, crearea unei economii eficiente.

10.4.13. Participarea Republicii Moldova la instaurarea unui sistem internațional stabil bazat pe principiile egalității absolute a statelor, colaborarea și cooperarea reciproc avantajoasă, în scopul asigurării securității fi-

ecărui stat în domeniile politic, militar, economic, umanitar și de altă natură.

10.4.14. Creșterea rolului diplomației economice a Republicii Moldova ca modalitate eficientă de apărare și promovare a intereselor economice ale țării în condițiile globalizării lumii, adâncirea integrării economiilor naționale și creșterea concurenței pe piața mondială.

10.4.15. Utilizarea eficientă a instrumentelor „parlamentare”, a diplomației „populare”, intensificarea lucrului privind stabilirea contactelor cu cercurile de afaceri, promovarea intereselor de afaceri peste hotare;

10.4.16. Dobândirea unui sprijin internațional larg pentru măsurile de reformare a economiei și sistemului financiar.

10.4.17. Propaganda și promovarea în afara țării a brand-ului „Moldova” – o țară frumoasă, curată, cu o istorie și cultură bogată, populată de oameni educați, o țară cu posibilități investiționale bune.

10.4.18. Protecția împotriva pătrunderii în legislația moldovenească, sub presiunea „partenerilor” străini, a unor „valori” străine poporului moldovenesc legate de o înțelegere pervertită a „toleranței” și de pericolul distrugerii tradițiilor naționale, a familiei și a sistemului de educație a tinerii generații. Excluderea unor astfel de prevederi, care sînt deja prezente în legislația moldovenească.

10.4.19. Obiectivul major al politicii externe a Moldovei este rezolvarea problemei interne – a Transnistriei, pe calea revenirii ei la domeniul de drept al Republicii Moldova. Activitatea oficialilor de cel mai înalt rang trebuie să fie axată pe soluționarea acestei probleme, precum și toate activitățile instituțiilor de politică externă a țării, folosindu-se toate căile accesibile și eficiente, în orice format rezultativ, cu următoarele postulate: „În Moldova pot exista și există interesele altor state, dar nu există interese mai importante decît interesele statului Republica Moldova și ale cetățenilor săi. Principalul interes al Republicii Moldova și al cetățenilor săi la această etapă a istoriei este reintegrarea țării”. Dacă politica reală a „alițiilor” cu privire la Republica Moldova va contribui la realizarea postulatului de mai sus, ar trebui să mergem în conformitate cu politica unor asemenea state. Dacă acest lucru nu se va întîmpla, diplomației moldoveni trebuie să desfășoare cu mare răbdare activități de explicare. Dacă nu sîntem înțeleși, ar trebui să negociem cu acei care sînt cu adevărat capabili să rezolve „problema transnistreană.” În caz contrar, riscăm să devenim, în cele din urmă, o monedă de schimb în politicile statelor globale, așa cum s-a

întâmpiat în anul 2008 cu Georgia, care a rămas cu un ajutor material extern neimportant, dar fără Abhazia și Osetia de Sud – o zonă de conflict teritorial nerezolvat, precum și cu Ucraina - o zonă de război. Din păcate, rezistența curajoasă a armatei ucrainene în fața unui inamic superior ca forță și putere, nu scoate de pe ordinea de zi următoarele întrebări:

- În interesul cui este acest război?
- A meritat ca conducerea Ucrainei să se implice în această confruntare cu o pierdere majoră de teritoriu doar pentru a deveni posibil (nu se știe cu siguranță) un membru al unor alianțe ale Occidentului, care se confruntă în prezent cu una dintre cele mai mari crize din istoria sa?

Reieșind din prioritățile menționate mai sus, este necesară adaptarea strategiei politicii externe a Republicii Moldova la condițiile geopolitice în permanentă schimbare, precum și utilizarea unor instrumente și mijloace calitativ noi pentru asigurarea intereselor naționale pe arena internațională. O astfel de strategie este posibilă numai ca urmare a unui consens asupra principalelor priorități de politică externă între toate forțele politice ale țării și, în consecință, a stabilității și continuității politicii externe.

11. Strategia de optimizare a sistemului de asigurare a securității naționale

Baza securității naționale a Republicii Moldova o constituie cetățenii, asigurați cu condițiile necesare pentru o viață normală și pentru dezvoltare. Condițiile esențiale pentru asigurarea securității naționale sînt: existența unei idei naționale, a unor programe strategice de dezvoltare, crearea unui sistem financiar național dezvoltat, iar în baza acestuia asigurarea creșterii rapide a economiei naționale și dezvoltarea mediului de afaceri, restabilirea integrității teritoriale, precum și atingerea unui nivel înalt al capacităților societății și statului în fața amenințărilor externe. Aceste sarcini de bază stabilesc obiectivele concrete ale strategiei de securitate, care constau în neutralizarea sau înlăturarea completă a surselor amenințărilor și a riscurilor la această etapă a dezvoltării statului și societății, precum și pentru prognozarea viitorului.

O componentă importantă a securității Republicii Moldova este protejarea intereselor naționale, care se manifestă atît în viața țării, în general, cît și în anumite domenii de activitate ale societății. Interesele naționale ale Republicii Moldova reprezintă totalitatea intereselor echilibrate ale poporului, societății și statelor în domeniile economic, de politică internă, social, militar, internațional, informațional, de frontieră, de mediu și altele.

Acestea au un caracter pe termen lung și definesc obiectivele de bază, sarcinile strategice și curente ale politicii interne și externe a statului, inclusiv în domeniul asigurării securității naționale.

Interesele naționale ale Republicii Moldova constau în următoarele:

- A. În apărarea independenței**, suveranității, restabilirea integrității teritoriale, prevenirea agresiunii militare împotriva Moldovei, prevenirea acțiunilor militare pe teritoriul țării, asigurarea condițiilor pentru o dezvoltare pașnică, democratică a persoanei, societății și statului;
- B. În inviolabilitatea** regimului constituțional, a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, în stabilitatea politică, economică și socială a societății, a instituțiilor guvernamentale;
- C. În aplicarea necondiționată** a legii și menținerea ordinii legale, precum și în neutralizarea cauzelor și condițiilor, care conduc la apariția extremismului politic și religios, a separatismului și consecințelor cu caracter social, a conflictelor etnice și religioase, a tero-

- rismului;
- D. În predominarea cotei** businessului național față de cel străin în domenii și sectoare vitale ale economiei, în special, în agricultură și producția de produse alimentare, dar și în domeniul industriei, energiei și finanțelor;
 - E. În asigurarea** unui nivel înalt de viață a poporului și a stabilității sociale;
 - F. În respectarea** drepturilor și libertăților omului pretutindeni și necondiționat, în inadmisibilitatea aplicării standardelor duble în acest caz;
 - G. În păstrarea și consolidarea** valorilor morale ale societății bazate pe tradițiile poporului moldovenesc, inclusiv cele religioase, valorile general umane, dar și a potențialului cultural și științific al țării;
 - H. În asigurarea măsurilor** de revenire la respectarea Constituției Republicii Moldova, inclusiv, în ceea ce privește denumirea limbii de stat. În predarea în școli și universități a adevăratei istorii a Republicii Moldova și a poporului moldovenesc, în oprirea proceselor de denaționalizare a moldovenilor. În educarea patriotismului și mândriei pentru propriul popor și țară;
 - I. În respectarea drepturilor** și libertăților constituționale ale cetățenilor, în obținerea și utilizarea informațiilor, în dezvoltarea tehnologiilor moderne a telecomunicațiilor, protecția resurselor informaționale de stat de accesul neautorizat;
 - J. În dezvoltarea serviciilor** mass-media publice și de stat, alături de cele private;
 - K. În crearea** condițiilor politice, juridice, organizatorice și de altă natură pentru asigurarea protecției frontierelor de stat ale Republicii Moldova, în conformitate cu legislația națională în vigoare și cu normele activității economice și de altă natură în zona de frontieră a țării;
 - L. În eliminarea** completă a contrabandei, a importului și producției mărfurilor contrafăcute;
 - M. În apărarea** intereselor naționale ale Republicii Moldova în sfera internațională, în asigurarea suveranității, consolidarea pozițiilor Moldovei pe arena internațională, în dezvoltarea relațiilor de egalitate, dar și reciproc avantajoase cu toate țările și asociațiile integraționiste, în primul rând, cu partenerii tradiționali ai Moldovei în Europa și Asia;

- N. În menținerea** și îmbunătățirea mediului înconjurător în lume, în general, și în Republica Moldova, în special;
- O. În crearea condițiilor** pentru nașterea și educarea unor generații tinere sănătoase fizic și mental, inclusiv prin îmbunătățirea calității produselor alimentare ecologice și limitarea efectelor negative asupra psihicului încă neformat al copiilor și al tinerilor din partea mass-media, inclusiv a celor electronice;
- P. În apărarea** persoanei, a societății și a statului de terorism, inclusiv internațional, dar și de dezastre naturale și de cele provocate de tehnologizarea excesivă și de consecințele lor;
- Q. În crearea** condițiilor pentru dezvoltarea uniformă a economiei, a infrastructurii inginerești și sociale pe teritoriul întregii țări;
- R. În întoarcerea** cetățenilor Republicii Moldova, care au fost nevoiți, sub influența diferitelor circumstanțe, să emigreze din țara noastră.

Amenințările existente și cele prognozate și riscurile la care sînt supuse interesele naționale ale Republicii Moldova sînt un factor cheie pentru determinarea conținutului, priorităților și direcțiilor principale ale securității naționale a țării.

11.1. Provocările și amenințările la adresa securității naționale

Securitatea națională – este realizarea în practică a unei strategii bine gîndite, care asigură oamenilor o dezvoltare socială stabilă și o viață decentă în condiții de stabilitate și securitate, prin contracararea și neutralizarea eficientă și în timp util a amenințărilor și riscurilor. Se consideră că baza securității naționale este supraviețuirea fizică a societății, păstrarea suveranității și integrității teritoriale a țării, nivelul înalt al potențialului în fața pericolelor și amenințărilor, atît externe, cît și interne, asigurarea pentru cetățeni a unor condiții necesare pentru o viața normală, dar și pentru dezvoltare.

În acest context, strategia ar trebui să fie alcătuită reieșind din analiza naturii și specificului amenințărilor, precum și a dinamicii manifestării și orientării acestora. La elaborarea acestei strategii este important să se țină cont de nivelele de securitate ca o stare, în care amenințările externe și interne nu ajung la un nivel critic, dar care prezintă un pericol pentru interesele vitale ale persoanei, societății și statului.

După februarie, 2022 au crescut brusc amenințările de natură militară la adresa Republicii Moldova, care vin deja nu atît din partea formațiuni-

lor militare ale regimului separatist de la Tiraspol și a politicii agresive anti-constituționale dusă de liderii acestuia, cât din partea unor forțe distructive interne, susținute de unele state din regiune.

Procesul îndelungat de reformare a organizației militare, finanțarea insuficientă a apărării naționale și imperfecțiunea cadrului juridic mențin la nivel scăzut instruirea operativă și pregătirea militară a Forțelor Armate, ceea ce duce la scăderea nivelului securității militare a Republicii Moldova în general. În același timp, investițiile mici în armata națională, făcute sub presiunea partenerilor occidentali, nu vizează consolidarea capacității de apărare a Moldovei, ci mai degrabă transformarea țării noastre într-o altă forță proxy în războaiele hibride ale puterilor globale în regiune, ceea ce, de asemenea, nu sporește securitatea Moldovei și a populației sale. Drept exemplu, putem menționa achiziționarea de radare pentru necesitățile armatei moldovenești, în situația în care practic nu există niciun echipament de apărare aeriană pentru care aceste radare ar putea funcționa. Evident, se planifică folosirea acestor radare în scopuri de informații ale altor state, fapt asupra căruia a trebui să atragă atenția toate forțele patriotice din țară.

Amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova în sfera internațională se manifestă, de asemenea, prin încercările anumitor forțe externe de a se opune consolidării statalității și suveranității reale a țării, în scopul atingerii unor obiective geopolitice incompatibile cu interesele fundamentale ale Republicii Moldova. Încercările de a diminua rolul suveranității statului pe arena internațională, de a slăbi potențialul său intern, de a adânci divizarea societății moldovenești în ciuda amestecului abuziv în treburile interne. Se intensifică amenințarea pătrunderii agenților și a tehnicii operaționale a serviciilor de informații străine pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv din țări cu care are frontieră comună.

Procesele de integrare au căpătat o mare importanță în economia mondială, devenind un factor semnificativ al securității regionale și subregionale și în menținerea păcii. Cu toate acestea, în era deglobalizării, este în continuă creștere concurența economică, politică și militară dintre puterile mondiale și regionale, tendința de implicare a țărilor mici în această cursă, ceea ce creează riscuri suplimentare, în cazul unei abordări superficiale a scopurilor finale ale concurenței pe arena internațională. **În această privință, cea mai importantă sarcină a oricărei guvernări din Republica Moldova este de a nu permite acțiuni militare pe teritoriul țării.**

Amenințările la adresa securității economice a statului, în condițiile unui sistem financiar subdezvoltat și, în consecință, a economiei în general, vin de la „reacția în lanț” a crizelor financiare și economice într-o serie de țări industrial dezvoltate. Amplificarea continuă a inegalității dezvoltării economice, și, prin urmare, a calității vieții între țările aflate în proces de reformare și țările industrial dezvoltate, contribuie la creșterea migrați-

ei necontrolate în masă, pierderea forței de muncă calificate, dar și introducerea în masă a capitalului străin în domeniul financiar, ceea ce poate complica pe viitor, finanțarea direcțiilor prioritare de dezvoltare a economiei naționale. În țară, practic, nu mai există bănci cu capital național.

Dezvoltarea continuă a crimei organizate transnaționale aduce prejudicii, în special, țărilor cu un nivel ridicat al corupției, cu sisteme juridice nedezvoltate și cu nivel scăzut de trai al populației. Aceste rețele criminale favorizează comerțul ilegal cu arme și ființe umane, contrabanda cu droguri, transformând statele mici, cu sisteme juridice ineficiente, în coridoare și puncte de sprijin pentru această activitate ilegală de amploare.

Concomitent cu pericolele tradiționale externe, apar și amenințări noi, necunoscute anterior, provocări care amenință stabilitatea, securitatea națională și politică. Se intensifică amenințările din sfera informațională, în rezultatul elaborării de către unele țări a conceptelor de război informațional, care presupune influența asupra sferelor informaționale a altor țări, inclusiv a Moldovei. Asemenea riscuri se referă la posibile perturbări în funcționarea sistemelor de informații și de telecomunicații, precum și securitatea păstrării resurselor informaționale, obținerea accesului neautorizat la acestea. Tot la acest tip de riscuri se referă și accesul fără restricții la Internet pe site-uri cu conținut dubios, care seamănă desfrîu, infantilism și apatie în sufletele tinerei generații.

O amenințare netradițională pentru state similare cu Republica Moldova, ca mărime și nivel de dezvoltare, este creșterea rapidă a numărului de surse mass-media, inclusiv electronice, care aparțin sau sînt finanțate de către persoane fizice și state străine, una dintre sarcinile cărora este deznaționalizarea și mancurtizarea moldovenilor. În condițiile în care Guvernul, pe parcursul mai multor ani, trece cu vederea încălcările Constituției și tratează într-un mod foarte arbitrar Legea fundamentală, încurajînd numirea incorectă din punct de vedere istoric a limbii de stat, atunci cînd continuă studierea istoriei falsificate a poporului Republicii Moldova, iar Academia de Științe a Moldovei este pasivă și timidă în studierea istoriei Moldovei și a întrebărilor privind identitatea națională, apare o amenințare reală ca Republica Moldova să fie înghițită în viitorul apropiat de România, în condițiile statului vecin.

Posibilitatea destabilizării sistemului social în rezultatul măsurilor inadecvate de gestionare a economiei și a unor politici insuficient gîndite și echilibrate a clasei conducătoare, în condițiile instabilității puterii, constituie, de asemenea, o amenințare la adresa securității naționale. În același timp, factorii interni de riscuri și amenințări se manifestă, spre deosebire de cei externi, mai discret. Stabilitatea statului poate fi atinsă, prin urmare, doar atunci cînd este asigurată în mod corespunzător securitatea sa externă și internă.

Securitatea politică poate fi asigurată prin neutralizarea pericolelor și amenințărilor cu care se confruntă sistemul statal și constituțional al țării, funcționarea sistemului politic și al tuturor instituțiilor statale în interesul majorității cetățenilor.

Atingerea unui nivel suficient al securității naționale, înțeles ca sistem de protecție a intereselor vitale ale societății și statului, capabil să îndepărteze de Moldova pericolele și amenințările, va oferi posibilitatea de a continua și de a dezvolta tendințe pozitive în politică, economie, sfera socială, în relațiile interstatale. Dezvoltarea țării în condițiile stabilității și securității va contribui, în cele din urmă, la rezolvarea principalului obiectiv strategic – ridicarea nivelului și calității vieții cetățenilor Republicii Moldova.

11.2. Principalele aspecte ale securității naționale

Prevenirea amenințărilor sus-numite necesită soluționarea unui număr mare de obiective strategice, tactice și practice. Trebuie să evidențiem domeniile prioritare de consolidare a statalității moldovenești și să formulăm prioritățile pentru fiecare dintre ele.

Securitatea persoanei este o componentă esențială a securității naționale și unul dintre obiectivele principale ale dezvoltării socio-politice și socio-economice a comunităților de oameni și a statelor civilizate ale lumii.

Securitatea persoanei înseamnă protecția persoanelor împotriva pericolului de natură violentă sau non-violentă. Aceasta stare se caracterizează prin lipsa creșterii amenințărilor în ceea ce privește drepturile omului, siguranța și chiar viața sa. Securitatea persoanei înseamnă protejarea oamenilor de amenințări și situații grave larg răspândite, prin consolidarea capacităților lor de contracarare eficientă a acestora.

Conceptul de securitate al persoanei înseamnă cu siguranță mult mai mult decât absența conflictului violent. Acesta cuprinde domeniul drepturilor omului, accesul la oportunități economice, odihnă, educație și servicii medico-sanitare. Acesta este un concept cuprinzător, care include problematica eliberării membrilor societății de frică și sărăcie, la baza căruia va sta conceptul protecției libertăților fundamentale și extinderea drepturilor omului. Acest concept include, de asemenea, posibilitatea pentru cetățeni de a-și proteja cu ușurință familia de negativul, prostul gust și imoralitatea, cu care multe mass-medii, rețele de socializare și internetul, în general, bombardează oamenii, precum și posibilitatea oricărui cetățean moldovean de a utiliza banii în numerar după bunul său plac.

Strategia asigurării securității omului este construită în baza identificării gradului de protecție al oamenilor expuși amenințărilor și riscurilor. Aceasta înseamnă, de asemenea, că statul moldovenesc trebuie să cree-

ze sisteme politice, sociale, de protecție a mediului, economice, informaționale, militare și culturale, care să ofere oamenilor elementele de bază pentru supraviețuire, păstrarea demnității și existență.

Securitatea militară. Securitatea militară asigură protecția statului împotriva atacurilor armate din exterior, inviolabilitatea și integritatea teritorială, independența statului și se caracterizează prin starea forțelor armate, care permite un răspuns flexibil și în timp util la amenințările externe de natură militară, menținând un anumit echilibru al puterii și locul țării pe arena internațională.

Securitatea militară a Moldovei presupune că Forțele Armatei Naționale au o structură optimă, precum și caracteristici cantitative și calitative, capabile să neutralizeze sau să evite pericolul militar. Anume din acest motiv Republica Moldova are nevoie de o armată care are toate posibilitățile să răspundă adecvat amenințărilor curente într-o lume în schimbare, în cazul oricăror scenarii, să garanteze securitatea și integritatea teritorială a țării.

Toate aceste aspecte ale securității naționale, precum și dinamica schimbării amenințărilor și pericolelor în acest domeniu, ar trebui să găsească reflectarea adecvată în Concepția Securității Naționale și Doctrina Militară a Republicii Moldova. Din punctul de vedere al protejării intereselor naționale, cooperarea politică și militară pe arena internațională, în baza condițiilor reciproc avantajoase și acceptabile, rămâne actuală pentru Moldova. Principalele priorități în acest caz rămân a fi neutralitatea politică în declarațiile și acțiunile conducerii țării, precum și menținerea stabilității politice regionale, relațiile de bună vecinătate și paritatea militar-strategică.

Securitatea în sfera internațională, se caracterizează prin absența amenințărilor la adresa păcii mondiale și a celei din anumite regiuni, asigurarea protecției intereselor naționale și valorilor de amenințările internaționale.

Varietatea și complexitatea problemelor interne, dar și internaționale, existența situațiilor de criză presupune o evaluare în timp util a priorităților fiecăreia dintre ele în politica externă a Republicii Moldova. Concentrarea resurselor politico-diplomatice, militare, economice, financiare și de altă natură pentru soluționarea sarcinilor prioritare de politică externă trebuie să fie proporțională cu importanța lor reală pentru interesele naționale ale Republicii Moldova, iar amploarea participării la afacerile internaționale trebuie să fie adecvată contribuției reale la consolidarea poziției țării.

Relațiile de înțelegere reciprocă și cooperare cu alte state, la nivel regional și global, sînt resursele-cheie ale Moldovei pentru promovarea intereselor naționale în politica externă. În același timp, interesele națio-

nal-statale includ interesele de menținere a ordinii, prin stabilirea unor relații cu țările vecine și cu aliații. Cea mai importantă condiție pentru o politică externă eficientă este profesionalismul și stabilitatea corpului diplomatic, precum și continuitatea politicii externe în guvernele care se succed.

Securitatea economică contribuie la dezvoltarea și funcționarea normală a economiei țării și a mecanismului ei economic, și a diferitor segmente – financiar-bancar, energetic, de infrastructură, resurse umane, investițional, fiscal etc. În acest sens, este importantă politica statului, care asigură dezvoltarea sistemului financiar național eficient, precum și crearea stimulenților pentru dezvoltarea ramurilor prioritare și distribuirea uniformă a activității economice pe întreg teritoriul țării.

Acest tip de securitate presupune capacitatea statului moldovenesc și a societății de a asigura o balanță pozitivă a comerțului exterior și un volum minim necesar al produsului național pentru supraviețuirea de sine stătătoare și dezvoltarea țării. Concomitent, aceasta este și o sarcină de protecție a resurselor economice strategice ale țării de impactul și controlul forțelor ostile și criminale, precum și o asigurare fiabilă a drepturilor și libertăților economice fundamentale ale cetățenilor.

Securitatea politică înseamnă inviolabilitatea suveranității naționale, viabilitatea orânduirii de stat și a sistemului constituțional, formarea și funcționarea eficientă a sistemului politic, dar și a tuturor instituțiilor de stat în interesul majorității cetățenilor, inadmisibilitatea presiunii externe și a amestecului brutal în treburile statului din partea forțelor externe.

Problemele de formare, întreținere și punere în practică a securității politice sînt actuale pentru Republica Moldova, ele țin de politica de stabilitate, maturitatea și responsabilitatea partidelor politice, de supremația legii în societate și depind de acțiunile eficiente ale puterii de stat. Sistemul politic și de stat al societății moldovenești contemporane nu este încă în măsură să răspundă adecvat provocărilor, pericolelor și amenințărilor din acest domeniu. Moldova trebuie să înțeleagă și să formeze un mecanism eficient pentru asigurarea securității politice.

Amenințările la adresa securității interne a Republicii Moldova derivă, în primul rînd, din structura societății, gradul de fragmentare a ei și de cît de profundă e diferențierea, inegalitatea socială și fragmentarea politică datorită prezenței unui număr mare de partide mici. În acest context, securitatea sistemului politic trebuie construită în baza principiului atingerii unui consens între toate forțele politice în ceea ce privește principalele probleme ale existenței și dezvoltării statului moldovenesc, precum și în baza solidarității sociale și a responsabilității pentru protejarea intereselor vitale ale persoanei, societății și statului. Pentru atingerea acestor obiective, este extrem de importantă crearea unui sistem de formare (educație)

în țară a elitei – persoane, care în niciun caz nu vor pune interesele personale mai presus de stat și care vor forma un acord comun cu privire la problemele-cheie de funcționare și dezvoltare a statului.

Securitatea socială presupune o stare a societății, în care sînt realizate principiile fundamentale ale justiției sociale, oferind cetățenilor un set de beneficii sociale de bază și standarde ridicate de viață: protecția vieții, a sănătății, a bunăstării, a drepturilor și libertăților omului, ceea ce, în ansamblu, creează fundamentul stabilității sociale.

Securitatea socială în Republica Moldova poate fi asigurată prin crearea condițiilor pentru consolidarea societății și atingerea stabilității sociale, bazate în primul rînd pe rezolvarea cu succes a programelor naționale în domeniul accesului familiilor la o finanțare de calitate pentru propria dezvoltare, a sănătății, locuințelor accesibile, învățămîntului, creșterii numărului populației, asigurarea cu pensii.

Aceste obiective strategice pot fi realizate în condițiile creșterii economice, promovarea unui curs economic eficient al țării.

Securitatea juridică este strîns legată de statul de drept și înseamnă respectarea necondiționată a normelor legale, atît de către cetățenii de rînd, cît și de organelor statului, precum și realizarea garantată a tuturor drepturilor și obligațiilor stabilite de legislația în vigoare. În această problemă o mare importanță are selectarea, instruirea, formarea morală și susținerea materială a persoanelor care lucrează în acest domeniu și excluderea în totalitate a conflictelor de interese în procesul decizional la nivelul Parlamentului, Președintelui, Guvernului, sistemului judiciar și, în special, al Curții Constituționale.

Securitatea informațiilor se referă la aspectele interne și externe ale securității naționale și este menită să protejeze siguranța spațiului informațional, patrimoniul cultural al țării, dar și informațiile speciale, care constituie secrete de stat și profesionale.

Într-un sens mai larg, ea înseamnă suprimarea efectelor nefavorabile ale influenței informațional-propagandistice asupra cetățenilor Republicii Moldova, legate de răspîndirea ideilor ostile intereselor de stat, tradițiilor culturii naționale, identității și ordinii juridice.

Transparența frontierelor de stat pentru fluxurile de informații a creat o situație fundamental diferită în funcționarea instituțiilor publice, iar integrarea infrastructurilor statului pe baza sistemelor informatice (financiar-bancare, de transport, rețelelor electrice și conductelor de gaze) le-a transformat în potențiale obiecte ale confruntării informaționale. Devine evident faptul, că imposibilitatea gestionării de facto a spațiului informațional din propria țară duce la limitarea semnificativă a suveranității și chiar

pune sub semnul întrebării posibilitatea existenței în continuare a statului în forma sa clasică.

Securitatea spiritual-morală. Aceasta reprezintă situația, în care sînt protejate conștiința publică și sănătatea morală a națiunii, valorile ei tradiționale, spirituale și modul de viață, de influențele externe nefavorabile. Aceasta implică introducerea pe scară largă de către autoritățile moldovenești în viața publică (și în primul rînd în sistemul de învățămînt și instruirea cadrelor pentru serviciul de stat) a unor norme morale, sprijinul confesiunilor tradiționale, dar și a tradițiilor culturii naționale în interiorul țării.

Securitatea în domeniul ecologic – înseamnă minimizarea posibilității potențial existente de a provoca daune mediului în procesul de funcționare a entităților economice, asigurînd pe perioade lungi de timp un echilibru durabil și optim între ecosistemele naturale și antropice, tehnosferă și populație. Vorbim de trecerea treptată a producerii la una absolut inofensivă pentru sănătatea fizică și mintală, la alimente ecologice, dar și la excluderea treptată a produselor chimice și a altor materiale artificiale din diferite sfere de consum, inclusiv ambalajele produselor alimentare și înlocuirea lor cu unele naturale.

Securitatea în sectorul energetic este determinată de probabilitatea amenințărilor cu caracter economic, social-politic, de politică externă, de origine umană și naturală la adresa bazei resurselor energetice, a aprovizionării consumatorilor cu combustibil și energie, a disponibilității unor capacități suficiente de generare a energiei, precum și de surse alternative de energie, și de calitatea gestionării energiei și a utilizării raționale a combustibilului și a resurselor energetice.

Securitatea în domeniul criminologic este determinată de gradul de securitate al societății moldovenești, al subiecților care gestionează, în special al persoanei, de atacurile criminale ale structurilor criminale și elementelor lor asupra intereselor vitale ale cetățenilor și statului.

În vederea perfecționării asigurării legislative a activității organelor de drept, sînt necesare eforturi coordonate a tuturor ramurilor la toate nivelurile puterii. Acestea trebuie să vizeze îmbunătățirea substanțială a situației criminogene în țară, crearea condițiilor pentru lupta eficientă cu criminalitatea și terorismul, precum și inevitabilitatea răspunderii pentru crimele săvîrșite, asigurarea unei protecții sigure a drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor.

Reformele permanente în domeniul judiciar și de drept, care sînt inițiate în propriul interes de următoarea guvernare, creează instabilitate în structurile de forță și în sistemul judiciar, alungă din sistem personalul înalt calificat și creează condiții pentru fărâdelegi față de cetățeni și structurile de afaceri, care sînt considerate neloiale față de actuala guvernare.

Această practică trebuie încetată o dată și pentru totdeauna! Trebuie oprite toate aceste pseudoreforme și fixată constituțional structura sistemului judiciar și a organelor de drept.

Securitatea în domeniul demografic este determinată de gradul de securitate al cantității și componenței etnice a populației Moldovei de influența factorilor negativi interni și externi.

Securitatea în sfera intelectuală include starea de protecție a rezultatelor activității spirituale, mentale, intelectuale a societății și a drepturilor individului și a entității economice individuale la proprietatea intelectuală.

Securitatea în domeniul științifico-tehologic include capacitatea statului moldovenesc de a asigura menținerea și dezvoltarea calitativă a potențialului său științific și tehnic, care corespunde nivelului mondial contemporan, nevoilor societății și necesității de a menține competitivitatea întreprinderilor pe piețele externe.

Securitatea din domeniul culturologic – constă în crearea condițiilor pentru dezvoltarea normală a societății moldovenești, protejarea patrimoniului cultural, tradițiilor istorice și normelor vieții publice, păstrarea patrimoniului cultural valoros, a originalității sale.

Securitatea alimentară – este capacitatea economiei de a asigura țara cu produse alimentare, indiferent de importuri, care, după volum și conținut caloric, să corespundă standardelor minime medicale.

În conformitate cu structura pericolelor, amenințărilor și riscurilor, este necesară elaborarea unei strategii de îmbunătățire a mecanismelor de implementare a politicii de securitate națională a Republicii Moldova în condițiile finalizării etapei de tranziție, ținând cont de dinamica schimbării situației la nivel regional și global.

Aceste mecanisme reprezintă totalitatea componentelor sistemului, care constituie unitatea normelor politice și juridice, instituțiilor, procedurilor și normele de drept, care asigură eficiența securității naționale și fac posibilă neutralizarea sau eliminarea în timp util a posibilității de a aduce daune individului, societății și statului prin mijloace politice sau prin violență armată, precum și excluderea completă a acțiunilor militare pe teritoriul țării.

12. Strategia de dezvoltare a statului de drept în Moldova

Statul de drept ca concepție filozofico-juridică, care ar corespunde practicii de organizare a puterii politice constructive și de garantare a drepturilor și libertăților cetățenilor, este una dintre cele mai substanțiale realizări ale civilizației. Și în prezent, statul de drept nu este numai una dintre cele mai importante valori general umane, menite să aprobe principiile umaniste, justiția, dar și un întreg institut eficient de protecție a drepturilor și libertăților, cinstei și demnității persoanei, mijloacele de luptă împotriva birocrăției, provincialismului și departamentalismului, forma de realizare și de existență a puterii reale a poporului.

Pentru Republica Moldova, statul de drept este antipodul voluntarismului și totalitarismului, o alternativă a dictaturii. Un stat de drept de facto se formează din totalitatea instituțiilor publice noi și trebuie să fie rezultatul unor schimbări fundamentale în natura relațiilor dintre stat, societate și persoană. Este un stat uman, care respinge practicile rigide, opresive împotriva societății în condițiile în care membrii societății respectă legislația țării și standardele etice, elaborate de-a lungul anilor de omenire în general și de poporul moldovenesc în special. Drepturile și libertățile omului într-un asemenea stat sînt cu adevărat recunoscute și consolidate legislativ.

Continuarea procesului de democratizare în Republica Moldova este posibilă numai în cazul, în care dreptul va deveni una din pîrghiile cele mai eficiente de reglementare a activității oamenilor și a relațiilor lor sociale. Vorbim aici de o nouă calitate a societății moldovenești, unde este realizată supremația legii, de care este legată activitatea tuturor organelor de stat, inclusiv cele de nivel înalt. Aceasta este esența unui stat de drept, în care fiecare cetățean și persoană juridică este protejată de legea în vigoare, care reglementează, la rîndul ei, folosirea acesteia de către organele de stat.

Statul de drept este un stat, în care nu prin vorbe, ci în fapte este realizat principiul: dezvoltarea liberă a fiecăruia este o condiție pentru dezvoltarea liberă a tuturor. Drepturile și libertățile cetățenilor, care respectă legile statului și ale societății în statul de drept sînt considerate ca fiind fundamentul pentru construirea relației dintre om și puterea de stat, al cărui obiectiv principal este de a asigura respectarea drepturilor și libertăților, crearea condițiilor necesare pentru realizarea deplină a lor.

Cea mai importantă caracteristică a statului de drept este proclamarea omului și a cetățeanului, precum și a drepturilor sale ca valori primordiale, care respectă legile statului și tradițiile societății. Punerea în aplicare a justiției este scopul principal al unui stat de drept. Un astfel de stat cre-

ează condițiile necesare pentru realizarea drepturilor fundamentale ale omului și cetățeanului, care funcționează în întregime în conformitate cu principiile juridice, organizate conform legislației. Organizarea juridică a statului îi conferă acestuia calitatea de stat de drept.

O caracteristică la fel de importantă a unui stat cu adevărat civilizată este crearea unor condiții, în care exercitarea drepturilor unor persoane să nu încalce drepturile altora.

Aceasta se referă, în primul rând, la drepturile părinților de a educa copiii într-un mediu, în care statul ia măsuri pentru protecția copiilor, adolescenților și tinerilor de influența factorilor externi, extrafamiliali, la restricțiile activității mass-media în răspândirea informațiilor cu caracter personal, speculațiilor și datelor neverificate, în evaluarea impactului anumitor filme și emisiuni, precum și a conținutului în mediul online, inclusiv pe rețelele de socializare, asupra psihologiei și educației tinerei generații. Acest lucru se referă, de asemenea, la activitatea diverșilor producători de produse și servicii, precum și a structurilor comerciale care produc bunuri și servicii cunoscute ca fiind dăunătoare oamenilor.

Drept momente semnificative ale reformelor democratice din Republica Moldova pot fi numite sistemul judiciar relativ independent, care s-a format în țară, dar și asemenea structuri noi, precum Curtea Constituțională și sistemul instanțelor de jurisdicție generală.

A fost introdus controlul asupra legitimității anchetei preliminare a crimelor săvârșite, a fost adoptat un nou Cod de procedură civilă și penală, Codul contravențional și alte legi relevante. În același timp, este evident că continuarea căii spre modernizare este imposibilă fără o reformă suplimentară a acelor mecanisme juridice, cu ajutorul cărora este realizat fenomenul unui stat democratic, de drept.

Totodată, este foarte important să limităm activitatea legislativă în interese proprii, de grup sau de partid, ceea ce este caracteristic unor politicieni și unor forțe politice care au ajuns la putere.

Activitatea ineficientă a unor structuri juridice și nivelul ridicat al corupției, incapacitatea de a realiza noile obiective strategice, uneori lipsa instrumentelor juridice adecvate pentru combaterea acțiunilor ilegale, complică munca în domeniul protecției nemijlocite a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor de atacuri ilegale și fărădelegi.

Actualitatea promovării conceptului unui stat de drept în Moldova este determinată și de căderea prestigiului drepturilor și legilor, lipsa respectului față de ele, care a pătruns adânc în toate sferile vieții publice ale țării. Permisivitatea clasei conducătoare, a sistemului administrativ-biro-

cratic, activitatea legislativă a unor politicieni ajunși la putere în interes propriu, de grup sau de partid, s-a transformat în nihilism juridic nu numai pentru ei, ci și pentru populație. Același lucru a dus și la creșterea corupției și a criminalității, încălcarea disciplinei de muncă și a ordinii publice. O asemenea stare a lucrurilor creează condiții pentru acțiuni ilegale împotriva organelor puterii alese legal, pentru revoluții de toate culorile și pentru lovituri de stat.

O componentă importantă a întregului concept de stat de drept democratic este confirmarea ideilor, principiilor și predominarea instituțiilor de drept la construcția statalității Republicii Moldova. Crearea unui stat de drept, bazat pe legi și norme de drept, care pune în centrul activității sale respectarea drepturilor și libertăților omului, examinându-le în strânsă legătură cu drepturile și libertățile tuturor membrilor societății, va permite introducerea relațiilor sociale într-un cadru legal, inclusiv va putea stăvili separatismul juridic.

12.1. Realizarea principiilor unui stat de drept în Republica Moldova

În condițiile actuale, formarea statului de drept în Republica Moldova devine unul dintre elementele centrale ale transformărilor structurale, menite să ofere un caracter ireversibil reformelor democratice, care de-a lungul anilor de independență au fost realizate într-o manieră nesistematică și, adesea, în interesele egoiste ale grupurilor politice aflate la guvernare în momentul reformelor.

Nu simpla preluare mecanică a experienței străine, cu ajustări la „cumațrism și nănășism”, dar identificarea principiilor de bază care urmează să fie aplicate în practică, inclusiv ținându-se cont de specificul socio-cultural al societății moldovenești, poate contribui la consolidarea legalității administrării statale.

În aceste condiții este important de aplicat experiența SUA și a unor state ale Uniunii Europene în elaborarea noilor Legi și desăvârșirea celor existente, ținându-se cont de tradițiile și specificul societății moldovenești.

Statul de drept se caracterizează prin unele principii specifice lui, dintre care de bază sînt următoarele:

12.1.1. Supremația legii în toate sferele vieții sociale. În acest sens, statul de drept este o structură organizată social cu relații stabile economice, culturale, juridice și politice, care, prin intermediul legii și puterii de stat, se limitează la formarea și asigurarea dezvoltării libere a cetățenilor și a societății civile.

Drepturile și libertățile cetățenilor în statul de drept sînt examinate

În strînsă legătură cu drepturile și libertățile tuturor membrilor societății, ca fundament pentru construirea relațiilor dintre om și autorități, al căror scop principal este să asigure respectarea drepturilor și libertăților, crearea condițiilor necesare pentru realizarea lor deplină. Statul, fiind parte a unei societăți democratice civile, soluționează conflictele care apar în momentul exercitării drepturilor și libertăților, precum și găsește un consens, armonizează relațiile între cetățeni, între ei și formațiunile sociale, precum și între aceștia și statul în sine.

12.1.2. Importanța primordială a societății civile de origine moldovenească pentru funcționarea statului de drept. Crearea unei societăți civile deschise, libere, democratice, bazate pe lege, pe responsabilitatea, informarea și spiritul întreprinzător al cetățenilor, face din individ și cetățean elementul central al statului de drept.

Societatea civilă și statul de drept sînt două părți ale unui tot întreg. Acolo unde lipsește statul de drept, lipsește și societatea civilă. Și invers – în cazul în care nu există o societate civilă, nu există nici un stat de drept. Numai o astfel de abordare poate crea condiții pentru auto-exprimare, auto-realizare a personalității, dar și a libertății creației și gîndirii în diferite domenii, ceea ce ar permite dezvăluirea valorilor, inițial inerente societății umane.

Din acest punct de vedere este foarte importantă reglementarea de stat a activității persoanelor de origine străină, care au un interes în elaborarea politicii în Republica Moldova. Activitatea străinilor în societatea civilă din partea sferei politice sau în finanțarea unor astfel de organizații publice, este o subminare directă a suveranității statului și, prin urmare, o încălcare a Constituției Republicii Moldova. **Asemenea persoane nu trebuie să aibă posibilitatea de a crea și finanța organizații ale societății civile pe teritoriul Republicii Moldova care în vreun fel influențează sau încearcă să influențeze politica statului.** Mai mult decît atît, în scopul creării condițiilor pentru persoanele juridice străine de a avea contacte cu conducerea politică și puterea executivă a Republicii Moldova, trebuie să fie adoptată legislația, care reglementează astfel de relații, folosind experiența altor state, în special a Statelor Unite, în formarea legislației privind lobbyismul și agenții străini.

12.1.3. Îmbunătățirea de mai departe a principiului separării puterilor, în conformitate cu care toate cele trei ramuri ale puterii – legislativă, executivă și judecătorească, sînt la fel de importante, dar au competențe, mecanisme de formare și funcționare diferite.

Republica Moldova are, în acest sens, anumite realizări, însă pentru a înfăptui de facto principiul de „separare a puterilor” e nevoie să fie dezvoltat sistemul de control și echilibru în administrația politică și de stat. În acest scop, este oportun să fie îmbunătățite metodele de interacțiu-

ne continuă a structurilor puterii de stat, în scopul elaborării soluțiilor coordonate bazate pe satisfacerea intereselor reciproce și compromisurilor rezonabile, oprite părțile de excesul de ambiții, egoism și acte necugetate în interes propriu. Este deosebit de importantă aplicarea principiului „separării puterilor” în cazul puterii judecătorești, în baza unei delimitări clare a competențelor, a modului de formare și a activității tuturor ramurilor puterii judiciare din Republica Moldova, independent de alte ramuri ale puterii.

12.1.4. Supremația legii la funcționarea și organizarea puterii de stat. Un stat de drept înseamnă că în societate și în stat legea reprezintă cea mai înaltă valoare juridică, toate relațiile economice, politice, sociale, culturale sînt construite în baza legii și corespund acesteia.

Stabilirea supremației legii este de neconceput fără pătrunderea profundă a bazelor juridice în toate structurile societății și în mecanismul de guvernare a statului. Toate instituțiile puterii de stat sînt obligate să respecte legislația și normele morale. Recunoașterea acestui principiu trebuie să vină din partea organelor de stat din toate ramurile și nivelurile de guvernare – sub formă de declarații oficiale, legi și alte acte normative, precum și din activitățile lor zilnice.

Supremația legii trebuie să fie recunoscută de către partidele politice, mișcările sociale și organizații – sub formă de avize, declarații, inițiative, etc. Acest concept trebuie să se înrădăcineze în conștiința juridică publică și în conștiința fiecărei persoane, ceea ce necesită creșterea culturii juridice a tuturor segmentelor populației, promovarea valorii sociale ridicate a dreptului și a importanței sale în viața de zi cu zi a individului, a societății și a statului.

Lețiile de Drept trebuie introduse ca disciplină obligatorie în școli și instituțiile superioare de învățămînt, punîndu-se accent nu pe conținutul legilor, dar pe explicarea principiilor funcționării unui stat de drept, importanța respectării Legilor și normelor morale.

12.1.5. Egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii. Protecția garantată a drepturilor, libertăților, cinstei și demnității cetățenilor nu este posibilă fără respectarea strictă a acestui principiu. Legile trebuie să fie respectate de către toți cetățenii, indiferent de funcția pe care o ocupă și de orice alte caracteristici specifice. Acest principiu este strîns legat de consolidarea disciplinei conștiente în relațiile de muncă, viața economică și cea de zi cu zi.

Supremația dreptului și legii înseamnă că întreaga viață a societății, întregul sistem al relațiilor sociale, funcționarea organelor puterii, activitatea funcționarilor publici trebuie să se bazeze pe principii legale. Legea în sine trebuie să fie una de drept, adică să fie adoptată de organele legitime

ale puterii de stat, să corespundă standardelor internaționale, care nu vin în contradicție cu prevederile constituționale.

12.1.6. Responsabilitatea reciprocă a statului și cetățeanului. Un stat de drept, conform definiției, este un stat democratic, care respinge metodele rigide de guvernare, care respectă și garantează drepturile și libertățile omului, în care funcționează principiul responsabilității reciproce a cetățeanului și statului, conform căruia nu numai cetățenii sînt responsabili în fața statului, dar și statul poartă responsabilitate față de cetățenii săi.

Responsabilitatea reciprocă a guvernului și cetățenilor, înseamnă că statul definește și permite măsura libertății cetățenilor și gradul de responsabilitate față de aceștia, dar și măsura și limitele intervenției sale în viața cetățenilor, stabilește limitele autonomiei cetățenilor în relațiile lor cu alți subiecți ai reglementării legale. Anume prin drepturile acordate cetățenilor și îndatoririle impuse lor se stabilesc relații juridice între stat și cetățeni, în cadrul cărora o parte are atîtea drepturi cîte obligații are cealaltă. Explicarea acestor principii ar trebui să stea la baza studierii culturii juridice de către elevi și studenți și ar trebui să fie o regulă indispensabilă în activitatea conducătorilor statului și a funcționarilor.

12.1.7. Moralitatea în administrarea statului devine un concept de amploare națională, din motiv că serviciul de stat este un indicator al calității statului însuși. De aceea statul, cu implicarea societății civile, ar trebui să se ocupe de această problemă: să urmeze o politică de consolidare a eticii și moralității, în special în rîndul funcționarilor publici. Lucrul în această direcție ar trebui să aibă un caracter sistematic, de durată și să consistă în selectarea tinerilor supradotați pentru a-i pregăti pentru activitatea lor în calitate de funcționari de stat. Iar în acest context este foarte importantă optimizarea numărului membrilor aparatului de stat, oferind statului posibilitatea de a avea grijă pe deplin de funcționarii care au mai rămas context este foarte importantă optimizarea numărului membrilor aparatului de stat, oferind statului posibilitatea de a avea grijă pe deplin de funcționarii săi.

12.1.8. Un moment important în construirea unui stat de drept este institutul reprezentanței ca o manifestare a principiului independenței poporului în condițiile democrației reprezentative, deoarece trăsătura distinctivă a unui stat de drept este poporul ca unica sursă a puterii și purtătorul suveranității sale. Pe cît de eficient va fi institutul reprezentanței, tot în aceeași măsură putem vorbi despre construirea unui stat de drept în Republica Moldova.

Natura reprezentativă a democrației și eficiența statului de drept depind de sistemul de control permanent din partea alegătorilor a reprezentanților săi, a gestionării organelor reprezentative în activitatea sa. Controlul democratic popular va permite să țină oficialii aleși în imediata apropiere-

re de popor, să exercite control judiciar asupra legalității organelor reprezentative, iar la necesitate, să aplice măsuri de răspundere juridică membrilor organelor puterii reprezentative.

12.2. Sistemul de drept al unui stat de drept

Crearea unui stat de drept este imposibilă fără consolidarea tuturor verigilor și instituțiilor sistemului de drept al țării, adaptării sale succesive la procesele de formare a societății civile în Moldova. Pentru acest lucru este necesară reevaluarea tuturor elementelor funcționale existente ale acestui sistem, în vederea elaborării unei strategii a reformării sale, în conformitate cu principiile de bază ale statului de drept. În cadrul strategiei trebuie formulate atât obiectivele principale, cât și direcțiile prioritare pentru îmbunătățirea reglementării juridice a raporturilor sociale, modernizarea organelor de drept prin îmbunătățirea dotării lor juridice, cooperarea cu instituțiile societății civile.

În organele de drept naționale continuă să fie folosite normele unui stat polițienesc. Activitatea colaboratorilor de poliție, în general, este îndreptată nu spre asigurarea drepturilor cetățenilor, ci spre lupta împotriva criminalității, adică are loc o substituție a scopurilor și mijloacelor de realizare a acestui obiectiv. Acest fenomen este tipic pentru majoritatea instituțiilor de drept de tip închis.

În același timp, mulți colaboratori ai poliției, îndeplinind o muncă foarte grea, pentru care nu sînt recompensați corespunzător conform statutului și rolului lor în societate, se ocupă numai de evenimente concrete, execută ordinele autorităților, iar restul timpului și-l rezervă pentru a câștiga bani prin furnizarea serviciilor cu caracter dubios businessmenilor, fie se ocupă ei înșiși de afaceri, care sînt înregistrate pe vreo rudă. Cu toate acestea, cel mai trist lucru constă în faptul că unii reprezentanți ai organelor de drept acoperă infractorii prin perceperea de la aceștia a unor sume de bani.

Despre ce fel de lucru de prevenire a criminalității, cooperare cu societatea civilă pentru asigurarea drepturilor cetățenilor poate fi vorba în asemenea împrejurări? Pentru aceasta nu mai există nici timp, nici dorință. Cu toate acestea, într-o asemenea situație o parte din ofițerii de poliție devin pur și simplu periculoși pentru societate. Adică, statul ar trebui să creeze o poliție care să protejeze societatea de poliție? Sau ar fi mai bine să fie întreprinse măsuri urgente pentru a reduce considerabil personalul? Să fie găsite mijloacele necesare pentru a asigura familiilor ofițerilor de poliție o existență decentă și pentru a atrage în acest sistem cetățenii demni ai țării noastre. Probabil, are rost să fie introdus principiul alegerii comisarilor de poliție de către populația unităților administrativ-teritoriale respective.

Reacția autorităților la acțiunile poliției în timpul evenimentelor din 7 aprilie 2009 a subminat autoritatea poliției și a dezorientat polițiștii. Poate că politicienii care au venit la putere pentru a înlocui comuniștii au avut nevoie să folosească evenimentele din aprilie în interesele lor tactice, însă, din punct de vedere strategic țara a suferit pierderi. Au trecut mulți ani de la acele evenimente, dar pînă în ziua de azi moralul polițiștilor este scăzut și comandanților le este greu să îi convingă să acționeze corespunzător în cadrul tuturor evenimentelor, atunci cînd se încalcă legea și ordinea. Dar anume așa, în mod corespunzător și responsabil a acționat poliția în timpul evenimentelor din aprilie 2009, ceea ce a permis să fie evitate o mulțime de victime din rîndul participanților la demonstrațiile nesanționate de către autorități în fața clădirilor Președinției și Parlamentului. Este nevoie să precizăm încă o dată în mod legal, toate întrebările referitor la responsabilitatea polițiștilor pentru executarea ordinelor comandanților, pentru că ordinele comandanților trebuie îndeplinite în mod obligatoriu.

Sistemul de drept într-o societate democratică este un ansamblu de mijloace, metode și garanții juridice de stat, care corespund ideilor statului de drept, interconectate și interdependente, utilizate pentru a proteja drepturile și libertățile cetățenilor, demnitatea umană, interesele societății și ale statului.

12.3. Curtea Constituțională

Un rol important în asigurarea supremației legii aparține justiției constituționale și, întii de toate, Curții Constituționale. Dacă puterea legislativă și executivă de cele mai dese ori, împreună cu alte norme, este ghidată de principiul oportunității, atunci, pentru sistemul judiciar, în special pentru Curtea Constituțională, prioritate are, în primul rînd, respectarea cerințelor legii, adică principiul legalității și supremației Constituției.

Limitele competenței și principiile procedurilor judiciare ale Curții Constituționale a Republicii Moldova o determină ca instituție a statului de drept, pentru care prioritatea față de oportunitatea politică este un principiu fundamental al instituirii și dezvoltării justiției constituționale. Anume Curtea Constituțională are un rol special în asigurarea principiilor unui stat de drept, a unității spațiului legal și al controlului constituțional.

Curtea Constituțională, îndeplinind funcția de control constituțional, este un element cheie al sistemului de „balanțe și contrabalanțe”, în primul rînd, prin asigurarea coerenței formelor și metodelor de lucru în domeniul dreptului, a activității statale și municipale și, mai presus de toate, a legii fundamentale a țării. În procesul de formare a unui stat de drept Curtea Constituțională din Moldova trebuie să asigure protecția juridică pentru consolidarea democrației, contribuind astfel la reformele progresive din societatea moldovenească, la asigurarea drepturilor și libertăților

cetățenilor.

Curtea Constituțională are unul din drepturile exclusive cele mai importante – de a interpreta Constituția. În astfel de cazuri, este importantă nu numai cunoașterea legilor și a Constituției, înțelegerea nu numai a buchiei legii, ci și a spiritului legii, este nevoie de o moralitate înaltă și de atitudinea responsabilă a judecătorilor față de misiunea lor – în calitate de membru al celei mai înalte autorități judiciare din țară, de deciziile căreia, uneori, depinde soarta statului.

În perioada anilor 2009-2011 s-a manifestat importanța deosebită a acestui organ în dezvoltarea evenimentelor din țară, când puterea supremă în mod repetat a apelat la Curtea Constituțională, cu interpelări referitoare la principiile de formare a organelor puterii de stat la cel mai înalt nivel. Nu întotdeauna Curtea Constituțională a ajutat țara să iasă din criză, iar după 2011 Curtea Constituțională s-a transformat într-un grup de indivizi, format în mare parte din cetățeni ai României, care se ocupa în principal cu deservirea intereselor politicienilor moldoveni și ale statului vecin. Cu ajutorul acestor politicieni fără scrupule au fost schimbate, prin încălcarea Constituției, principiile constituționale privind alegerea organelor supreme ale statului, atribuțiile acestora, denumirea limbii de stat, alte acțiuni criminale (altfel nu pot fi numite) împotriva cetățenilor și statului Republica Moldova.

Este important să fie îmbunătățit sistemul de numire (alegere) a membrilor Curții Constituționale, astfel încât membri ai acestui organ să devină oameni cu o moralitate înaltă, cei mai onești, mai experimentați și mai pregătiți profesioniști. Nu mai puțin important este să fie creat sistemul de independență financiară completă a Curții Constituționale față de puterea politică. De asemenea, cea mai importantă și obligatorie condiție pentru judecătoria și personalul Curții Constituționale ar trebui să fie lipsa totală a conflictelor de interese în pregătirea și examinarea dosarelor și, în special, independența totală față de influența agenților și statelor străine, pentru care este necesară modificarea legislației, conform căreia un judecător al Curții Constituționale, printre alte cerințe, nu poate fi cetățean al unui alt stat decât Republica Moldova.

Revizuirea funcțiilor Curții Constituționale, a principiilor de numire a judecătorilor, consolidarea independenței Curții Constituționale în baza următoarelor principii:

- **Inadmisibilitatea** modificării textului Constituției prin interpretarea Constituției de către membrii Curții Constituționale;
- **Interzicerea** modificării textului Legilor existente, precum și abro-

garea Legilor existente prin adoptarea unor decizii de către membrii Curții Constituționale;

- **În vederea** excluderii conflictelor de interese în adoptarea deciziilor majore, interzicerea ocupării funcției de judecător al Curții Constituționale de către persoane care dețin altă cetățenie decât cea a Republicii Moldova;
- **Îmbunătățirea** sistemului de numire (alegere) a membrilor Curții Constituționale, astfel încât membrii acestui organ să fie persoane cu o moralitate înaltă, oneste, cu o experiență bogată și o pregătire profesională bună. Implementarea sistemului de alegere directă a membrilor Curții Constituționale;
- **Este la fel de importantă** instituirea unui sistem de independență financiară deplină a Curții Constituționale față de puterea politică, precum și un serviciu de securitate separat pentru acest organ important al sistemului judiciar.

12.4. Ministerul Justiției

Ministerul Justiției ar trebui să joace un rol mult mai important în construirea statului de drept și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului. Pe măsură ce se consolidează reformele democratice, rolul Ministerului Justiției ar trebui să crească, în special în domeniul elaborării legislației, îmbunătățirii calității legilor, respectării normelor de drept în Moldova, dar și a celor internaționale în locurile de privare de libertate, în domeniul înregistrării drepturilor de proprietate și a tranzacțiilor cu ea, a actelor de stare civilă, a activității executorilor judecătorești, de oferire a asistenței juridice populației și educației juridice a cetățenilor.

Ministerul Justiției urmează să-și asume un rol important în formarea legislației care reglementează activitatea sistemului judiciar și al avocaturii, precum și în ce privește analiza activității, elaborarea propunerilor privind creșterea eficienței sistemului juridic din țară. De activitatea acestei instituții a puterii executive depinde, în mare parte, respectarea drepturilor omului în domeniul activității organelor judiciare și al organizațiilor acestora.

Un rol foarte mare în construirea statului de drept ar trebui să-l aibă Ministerul Justiției, stimulând procesul de umanizare și de deschidere al instituțiilor sistemului judiciar, cu respectarea unor principii ale justiției precum: publicitatea, prezumția nevinovăției, egalitatea părților, competitivitatea, legalitatea, independența judecătorilor. În acest caz trebuie să reieșim din poziția că centrul în jurul căruia și pentru care ar trebui să fie construită activitatea tuturor organelor statului, ar trebui să fie omul cu

viața sa, aspirațiile și așteptările sale, care, la rîndul său, să acționeze conform legilor țării, ținînd cont de tradițiile societății.

12.5. Procuratura

Putem afirma că "reforma" procuraturii în țară are loc mereu, cu sosirea fiecărei noi guvernări. Acest lucru se face sub pretextul necesității de a consolida ordinea de drept, de a elimina corupția, se invocă și alte pretexte plauzibile, însă scopul final al tuturor acestor schimbări este unul - a pune în fruntea tuturor Procuraturilor, ca parte a sistemului judiciar, persoane convenabile politicienilor care au ajuns la putere, a înlocui alți politicieni care, în timp ce se aflau la guvernare, de asemenea, prin intermediul „reformelor” au pus în fruntea acestei instituții „oamenii lor”. În același timp, în ciuda presiunilor și trucurilor politicienilor, un rol important în această chestiune continuă să joace Adunarea Generală a Procurorilor și Consiliul Superior al Procurorilor, capabile să reziste, într-o anumită măsură, fărădelegilor puterilor politice. În prezent, Procuratura Republicii Moldova are nevoie de un concept fundamentat științific pentru dezvoltarea de mai departe, care ar permite definirea, în plan legislativ și organizațional, a rolului său ca instrument al statului democratic în noile condiții politice și socio-economice.

Reformele întreprinse în ultimele decenii au reintrodus în legislație dispoziții care permit amestecul Procuraturii în activitatea organizațiilor comerciale și necomerciale, asociațiilor obștești, ceea ce, în mod clar, nu consolidează principiile statului de drept. Se pare că este oportun ca Procuratura să aibă un rol mai mare în protejarea drepturilor cetățenilor împotriva posibilelor abuzuri din partea organelor și a sistemului judiciar. Procuratura ar trebui să aibă un rol deosebit de important la etapa preliminară de examinare a cazurilor penale intentate de către rezidenții Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). În acest scop, în cadrul Procuraturii ar fi necesară crearea unui organ colegial alcătuit din cei mai experimentați procurori, scopul exclusiv al căruia va fi lucrul cu acțiunile intentate de către rezidenții Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, atât la etapa examinării preliminare, cât și în gestionarea participării statului la aceste procese.

Importante vor rămîne funcțiile procuraturii în lupta cu criminalitatea, urmărirea penală, controlul asupra respectării legilor în instituțiile penitenciare și în Forțele Armate.... În același timp, este importantă restabilirea funcțiilor Procuraturii privind asigurarea apărării intereselor publice în cadrul procedurilor civile, de arbitraj, administrative și constituționale, participarea la prevenirea încălcărilor legilor; influența crescîndă a procuraturii în procesul de aducere a legislației în vigoare în concordanță cu nevoile obiective ale statului și societății.

Este foarte important lucrul de armonizare a relațiilor dintre Procuratură, Ministerul Afacerilor Interne și alte organe de forță în investigarea infracțiunilor, crearea unor structuri interdepartamentale puternice, care acționează eficient în investigarea fiecărei infracțiuni. În acest sens, este foarte important să fie luate măsuri urgente pentru dotarea sistemului de investigare al crimelor și finalizarea creării unui sistem informațional eficient, complet integrat cu sistemele similare ale Ministerul Afacerilor Interne și ale altor structuri de stat, care au legătură cu datele cu caracter personal și cu securitatea.

În procesul de reformare a procuraturii trebuie îmbunătățit echilibrul ramurilor legislative, executive și judecătorească a puterii de stat, și între interesele protejate de lege ale persoanelor fizice și cele ale statului și ale societății în general.

12.6. Judecătoriile

Transformarea sistemului judiciar din Moldova în perioada post-sovietică și în special în anii 2010-2025, în primul rând, a creat condiții limitate pentru obținerea independenței judecătorilor, iar în al doilea rând, a consolidat un caracter special al interacțiunii dintre reprezentanții sistemului judiciar și grupurile de elită, în politică, avocatură și afaceri, care nu corespunde principiilor și normelor unui stat de drept.

Existența în opinia publică a convingerii stabile precum că instanțele într-un anume sens sînt corupte, nu este infirmată în mod evident de însăși comunitatea judiciară. Numărul mare al cauzelor intentate la Curtea Europeană a Drepturilor Omului reflectă nu numai neîncrederea cetățenilor în supremația legii, dar și carențele sistemului judiciar ca forță influentă și respectabilă.

Mai mult decît atît, la stabilirea obiectivelor politice și a priorităților reformei sistemului judecătoresc, interesele corporatiste ale comunității judecătorești domină, ceea ce afectează negativ stabilitatea politică în stat, făcînd-o dependentă de factorii subiectivi ai funcționării sistemului judiciar. Din aceste motive, sistemul judecătoresc nu este perceput de conștiința publică ca fiind un mecanism independent față de structurile puterii. Un sistem judiciar ineficient este unul dintre factorii care pot determina cetățenii să participe, pentru a-și proteja interesele, la demonstrații organizate împotriva autorităților legal alese.

În același timp, o justiție eficientă este o funcție creatoare de sistem într-un stat de drept, din motiv că principiile unui stat de drept devin principii ale instanțelor judecătorești, iar aceasta, la rîndul său, afectează în mod semnificativ starea de spirit a oamenilor, stabilitatea socială și are o influență decisivă asupra conținutului reformei judiciare, care are loc în țară.

Crearea unui corp de judecători responsabili și independenți de puterile legislativă și executivă și față de presiunea politică, este asociată, în primul rând, cu metoda de selecție a judecătorilor.

Această componentă a reformei judiciare este menită să aprobe puterea judecătorească în mecanismul de stat ca forță de sine stătătoare, puternică și independentă. Un factor nu mai puțin important în procesul de realizare a reformei ar trebui să devină posibilitatea alegerii alternative, de către cetățeni și persoane juridice, a instanțelor judecătorești, iar pentru aceasta trebuie să fie introdus institutul juraților, precum și să fie stabilit un sistem de arbitraj și dezvoltat sistemul curților de arbitraj.

Justiția în Republica Moldova este strâns legată de funcțiile principale ale statului, ceea ce predetermină existența unei componente politice în ramura judiciară a puterii, care se manifestă în realizarea funcțiilor politice, economice, ideologice și sociale ale statului. Într-un stat de drept, aceasta nu este o componentă de bază, ceea ce creează posibilitatea ca sistemul judiciar să funcționeze eficient și independent. Astfel, poate funcționa un sistem cu un grad ridicat de stabilitate a personalului, format din profesioniști de înaltă calificare, asigurați foarte bine din punct de vedere material de către stat, cu următoarele calități necesare pentru o activitate profesională eficientă:

- **Moralitate** înaltă;
- **Educație** multilaterală;
- **Cunoștințe** vaste;
- **Onestitate** și incoruptibilitate;
- **Capacitatea** de compasiune și empatie.

Probabil că ar fi bine de luat în considerare posibilitatea creării unei instanțe judecătorești cu jurați.

Acest sistem și membrii lui ar trebui să fie asigurați cu un nivel ridicat de imunitate juridică și să beneficieze de protecție fizică eficientă atât ei, cât și membrii familiilor lor.

În același timp, eficacitatea procesului de transformare depinde în mare măsură de calitatea elitelor politice, de înțelegerea de către acestea a esenței reformelor și a principiilor fundamentale ale statului de drept, de rezultatul acțiunilor direcționate ale elitelor politice asupra dezvoltării sistemului judiciar.

Din păcate, în toți anii de independență am fost martorii unor reforme continue ale sistemului judiciar, pentru care fiecare nou guvern primește împrumuturi și subvenții străine, dar totul se reduce exclusiv la dorința

fiecărei guvernări de a pune toate instituțiile judiciare sub controlul său. Acesta este motivul pentru care societatea moldovenească are nevoie de dovezi suplimentare de angajament serios al modernizării sistemului judiciar și de asigurare a independenței și responsabilității sale în fața popoului.

Pentru instituirea și dezvoltarea statului de drept este necesară umanizarea normelor juridice, punerea lor în aplicare devenind o necesitate internă a fiecărui individ. Acest lucru nu poate fi realizat fără rolul activ al instituțiilor educaționale și de învățământ. Numai o conștiință juridică foarte dezvoltată poate oferi societății modele de comportament legal, atunci când respectarea normelor de drept devine o necesitate interioară a omului. O astfel de stare este posibilă în prezența unei culturi juridice foarte dezvoltate în societate, precum și a unui mecanism legislativ eficient

Reforma judiciară trebuie să fie începută fără a aștepta realizările menționate mai sus și anume lucrul eficient în această direcție ar putea deveni o dovadă a angajamentului noii guvernări față de principiile creării unei societăți de drept și a loialității față de popor și nu în scopul creării condițiilor confortabile pentru clasa conducătoare, dar nici pentru a-și realiza atribuțiile autoritare. Trebuie luate imediat măsuri de reformare complexă și eficientă a sistemului judiciar, în rezultatul cărora se va realiza o îmbunătățire semnificativă a calității hotărârilor judecătorești luate, dar și executarea lor.

13. Strategia de formare a unei societăți civile mature

Pentru Moldova contemporană este important să atingă nivelul de dezvoltare al unui stat în care puterea nu este despotică, nu este mai presus de lege, nu este mai presus de popor, ci se supune legii și este susținută de întreaga populație. Pentru aceasta, puterea politico-statală trebuie să acționeze în interesul tuturor păturilor societății. Acest lucru poate fi atins numai prin intermediul anumitor mecanisme și prin canale de conexiune a societății civile cu puterea, statul și instituțiile sale.

Formarea unei societăți civile mature poate fi asociată cu un nivel calitativ mai înalt al cooperării între diferite pături ale societății și statul moldovenesc, aflat în proces de transformare. Asemenea concepte precum stabilitatea, armonia, clasa de mijloc, statul de drept, relații civilizate de piață, drepturile omului și dreptul la proprietate, libertatea comunicațiilor sociale, ideea națională și altele, sînt dificil de stabilit în conștiința publică în afara procesului de formare a societății civile din Moldova.

O societatea civilă nu poate exista fără cetățean – o persoană liberă, care se bucură de drepturi și conștientizează responsabilitatea pentru folosirea lor. O personalitate matură îmbină organic libertatea și responsabilitatea morală. Anume din acest motiv la baza înțelegerii societății civile stau principiile civice, sociale și de autoconducere în condițiile supremației legii, conform principiilor de funcționare a unui stat eficient. Bazele universale ale societății civile și statului de drept, ai căror purtători sînt cetățenii liberi și responsabili, și anume moralitatea, decența, onestitatea, umanitatea, încă urmează a fi stabilite în calitate de cele mai importante valori ale societății moldovenești.

Societatea civilă este acea parte a societății, care include toate tipurile de relații neguvernamentale și a instituțiilor publice care exprimă diverse valori, interese și nevoi ale oamenilor. Fiind o sursă alternativă de influență, societatea civilă distruge monopolul organelor puterii de stat, are capacitatea de a face ca aparatul de stat să servească intereselor poporului, cetățenilor și nu invers, fiind o asociație a cetățenilor, care limitează și controlează acțiunile statului și promovează egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii.

Societatea civilă este, inclusiv, un sistem de relații neguvernamentale și sociale ale instituțiilor publice, care exprimă diverse interese, nevoi și valori ale societății și care dau persoanei posibilitatea să-și realizeze drepturile civile. Societatea civilă formează acel mediu social de trai al persoanelor, unde are loc activitatea lor socială, care determină, în esență specificul modului lor de viață, caracteristicile aspectului lor social.

Natura și valoarea specială a societății civile constă în faptul că, în calitate de sistem politic și juridic special, aceasta acționează ca o legătură de mediere între stat și individ și contribuie la soluționarea problemelor care fie nu sunt de competența statului, fie nu au devenit încă obiect al atenției statului. În plus, unui stat de drept îi este greu să funcționeze și să se dezvolte fără o societate civilă, iar anume statul apare ca subiect și garant al formării societății civile.

Dificultățile și complexitatea etapei de tranziție ne conving, că depășirea lor eficientă este imposibilă fără o societate civilă dezvoltată, fără activitatea multiplelor sale instituții, fără relațiile sale constructive cu statul și sistemul de piață. În ultimele decenii inițiativele civile, ale asociațiilor, mișcărilor și societăților de cetățeni exercită o anumită influență asupra statului, a sistemului economic, umanitar, contribuind, astfel, la democratizarea lor.

O societate civilă dezvoltată, după cum atestă experiența mondială, este o sursă și o consecință a activității politice a maselor, formînd o bază solidă pentru democrație. Crearea unei societăți civile mature în Republica Moldova este un proces de decenii. Cu toate acestea, unele elemente și structuri ale sale, cum ar fi organizațiile publice neguvernamentale, sindicatele, mass-media, biserica, partidele politice extraparlamentare și alte asociații obștești, funcționează în țară, participînd în măsura posibilităților și aptitudinilor sale la formarea și consolidarea democrației.

13.1. Problemele formării unei societăți civile mature

Strategia dezvoltării de mai departe a societății civile este determinată și de necesitatea normalizării relațiilor dintre societatea civilă și puterea politică. În perioada de tranziție apare o situație periculoasă, atunci cînd puterea politică nu poate face față uneia dintre funcțiile sale principale – cea de reglementare a relațiilor sociale, nu folosește întreaga capacitate managerială, iar societatea civilă nu are posibilitatea să controleze acțiunile structurilor puterii.

Analiza schimbărilor care au loc în Republica Moldova, în special în sfera politică, arată că formarea societății civile moldovenești are loc lent, iar pentru multe din problemele legate de aceasta nu au fost găsite soluții. Uniunile de tineret, de creație și asociațiile sau au încetat să funcționeze, sau sînt în criză, noile structuri sînt aprobate extrem de lent. Sindicatele, care în perioada sovietică erau sub controlul deplin al statului, nu au devenit instituții cu drepturi depline pentru a susține interesele salariaților.

Organizațiile neguvernamentale, cu rare excepții, sînt finanțate din străinătate și fie sprijină forțele politice de opoziție, fie sînt finanțate în se-

cresc de autorități, au tendința să lucreze strâns cu autoritățile, ajutându-le în toate, și în multe cazuri nu sînt reprezentative din punct de vedere al asociațiilor civile libere. Mass-media, în condițiile pluralismului absolut, nu a devenit cu adevărat liberă ca în alte țări, fiind implicate activ în diverse campanii politice, inclusiv de manipulare a opiniei publice.

Cu toate acestea, ajustarea necesită o analiză cuprinzătoare și obiectivă a stării reale a societății civile din Moldova și a motivelor eșecurilor care împiedică procesul de dezvoltare a acesteia, printre care se numără:

13.1.1. Cultura politică modernă în masă a cetățenilor Moldovei se referă la un tip autoritar și de tranziție, în cadrul căruia predomină caracteristicile de subordonare și supunere. În același timp, pot fi observate procese de creștere, în principal, în rîndul clasei de mijloc a societății și al tinerilor în general, un început de tip rațional-activist de cultură civică și politică.

13.1.2. Nu a fost creată o structură instituțională matură a societății civile, iar relațiile dintre stat ca un sistem cu preponderență politico-administrativ de guvernare și societatea civilă ca sistem nepolitic, rămîn slab structurate.

13.1.3. Formarea societății civile are loc în condițiile unei lipse de încredere în instituțiile statului și în partidele politice, cu o apatie socială și o pasivitate politică clar exprimate de o parte semnificativă a cetățenilor.

13.1.4. Structurile societății civile, care funcționează ca asociații obștești, sînt adesea ghidate de interese corporative sau mercantile înguste, ceea ce reduce capacitatea acestora de a acționa în calitate de reprezentanți cu drepturi depline ai sectorului apolitic și non-comercial.

13.1.5. Societatea civilă moldovenească în mare măsură este politizată prin implicarea activă a sectorului asociativ în procesele politice și lupta pentru putere în stat.

13.1.6. Statul și sectorul privat participă doar periodic la finanțarea proiectelor instituțiilor societății civile, această activitate nu are caracter sistematic. Organizațiilor neguvernamentale li se oferă suport financiar în primul rînd din străinătate, ceea ce nu întotdeauna corespunde scopurilor strategice de dezvoltare a societății și statului. Mai mult decît atît, o astfel de practică reprezintă o amenințare directă de încălcare a suveranității Republicii Moldova și, respectiv, a Constituției Republicii Moldova.

13.1.7. Procesul de transformare a societății moldovenești are loc în condițiile unei crize economice, politice și spirituale profunde, care, de asemenea, nu contribuie la dezvoltarea și stabilizarea instituțiilor și a structurilor societății civile.

13.1.8. Nu au fost stabilite mecanismele de interacțiune între socie-

tatea civilă și autoritățile politice, precum și de examinare a propunerilor constructive privind îmbunătățirea vieții în țară și perfecționarea activității statului.

13.1.9. Nu au fost create mecanisme și principii de susținere materială și financiară de către statul moldovenesc a celor mai remarcabile organizații ale societății civile.

13.2. Locul și rolul clasei de mijloc în formarea societății civile

Pentru formarea unei societăți civile, în afară de condițiile politice (democrație), juridice (stat de drept) și economice (economia de piață), un factor important îl reprezintă clasa de mijloc. Experiența altor țări arată că esența, profunzimea și dinamica transformărilor socio-economice într-o mare măsură depind de poziția clasei de mijloc, cantității sale numerice și puterii, de interesul lor pentru stabilitatea politică și formarea instituțiilor sociale ale societății civile moderne.

Această clasă, dezvoltându-se cu succes, contribuie la constituirea economiei de piață, care este o bază pentru construirea democrației și a societății civile în Republica Moldova modernă, precum și pentru a depăși polarizarea societății. Fără a se baza pe clasa de mijloc, este practic imposibil să se rezolve fundamental obiectivele de consolidare și stabilizare a societății moldovenești și de creare a unei baze durabile pentru dezvoltarea proceselor social-politice. Orientarea politică a clasei de mijloc vizează în mod obiectiv sprijinirea unei guvernări eficiente și, în virtutea acestui fapt, interesele și sentimentele acesteia încep să fie luate în considerare de partidele politice și de businessul mare, deoarece această clasă are nevoie de garanții de stabilitate.

Relația dintre potențialul inovațional al societății, reprezentat de clasa de mijloc, și dezvoltarea societății civile are un caracter de reciprocitate și bilateralitate. Cu cât mai înalt este potențialul inovațional al societății, reprezentată de către diverse grupuri sociale care alcătuiesc clasa de mijloc, cu atât mai bine se dezvoltă structurile societății civile. Lipsa în societatea civilă moldovenească a unei structuri sociale dezvoltate și bogate, care să reflecte diversitatea intereselor diferitor grupuri și pătri ale populației, complică procesul de formare, nu numai a clasei de mijloc, ci și a societății civile în ansamblu.

Procesul de dezvoltare al clasei de mijloc în Republica Moldova este unul îndelungat, care depinde în mare măsură de politica statului în acest domeniu. Combinând eforturile, reprezentanții clasei de mijloc pot aduce o contribuție semnificativă la dezvoltarea societății civile, care, prin definiție, este un sistem de autoorganizare și de autoadministrare. Identifica-

rea caracteristicilor clasei de mijloc și dezvoltarea ei în societatea moldovenească contemporană, precum și determinarea poziției și rolului ei în dezvoltarea societății civile, rămîne o prioritate strategică a tranziției spre o democrație consolidată.

13.3. Premisele și condițiile de formare a unei societăți civile mature.

În prezent, în Moldova coexistă, colaborează în contradictoriu la nivelul conștiinței politice, a comportamentului cotidian și acțiunii politice, două modele de valori diferite ca orientare și cultură politică. Primul dintre ele este bazat pe tradiționalism și principii patriarhale, colectiviste. Cel de al doilea - pe prioritatea modelului individualist al valorilor și culturii politice de orientare liberal-democratică.

Pe de o parte, în timpul perioadei de tranziție a puterii politice și de stat, puterea are caracter dual. Pe de altă parte, are loc procesul de adaptare a structurilor de stat vechi la noile condiții de existență, pe de altă parte - sînt create noi instituții și mecanisme, iar în cultura politică sînt treptat introduse idei și abordări cu adevărat noi.

În pofida reformelor realizate pe jumătate, în anii de independență a țării au fost create condiții economice și politice, dar și fundamentul spiritual pentru întemeierea și dezvoltarea unui sector asociativ matur și responsabil. În condiții favorabile, creșterea potențialului este reală și contribuie la formarea unei societăți civile active. În același timp, Moldova trebuie să elaboreze propriul program strategic în domeniul formării și consolidării societății civile în continuare.

La această etapă, principalele direcții strategice ale constituirii societății civile sînt:

13.3.1. Susținerea deplină a sistemului de valori, norme, convingeri ale societății moldovenești, care permit cetățenilor să-și folosească responsabil drepturile și capacitățile de autoorganizare și autoadministrare într-un stat de drept și democratic.

Astfel, va fi depășită moștenirea totalitaristă, caracteristică pentru această perioadă, de dominare a statului asupra societății civile, individului, sfidarea drepturilor și libertăților societății.

13.3.2. Formarea activă a culturii democratice și politice, care joacă un rol-cheie și își lasă amprenta asupra procesului de instituționalizare a societății civile.

13.3.3. Instituționalizarea procesului de creare și dezvoltare a infrastructurii societății civile naționale și stimularea creării diverselor sindicate

și asociații de voluntariat, care să rezolve diverse probleme, bazându-se pe autoadministrarea cetățenilor.

13.3.4. Crearea unui sistem de interacțiune între societatea civilă și autoritățile politice și luarea în considerare a propunerilor constructive de îmbunătățire a vieții în țară.

13.3.5. Actualizarea relației reciproce dintre aspectele-cheie ale procesului de implementare a reformei juridice și politice, cum ar fi rolul puterii politice și corelația acesteia cu societatea civilă, etapele de formare, tipurile de instituții, formele de interacțiune cu statul, perspectivele instituțiilor societății civile în condițiile instituirii unui stat social și juridic.

13.3.6. Propaganda activă a importanței participării tuturor genurilor de afaceri în viața publică și socială a societății. Realizarea condițiilor în care toată societatea civilă, implicată în vreun fel în formarea politicii de stat, își formează resursele financiare exclusiv din surse interne.

13.3.7. În bază acestui fapt, îmbunătățirea în continuare a cadrului legislativ existent, care are un șir de deficiențe și lacune în ce privește formarea și dezvoltarea societății civile. Crearea unui mediu legislativ, care ar exclude participarea persoanelor de origine străină la formarea și finanțarea instituțiilor societății civile, care încearcă să influențeze constituirea politicii de stat. Să fie stipulate clar aceste sfere.

13.3.8. Unirea eforturilor instituțiilor de stat, antreprenoriale și civile pentru consolidarea sectorului asociativ din Moldova ca fiind un factor major în procesul de finisare a perioadei de tranziție către o democrație funcțională, inclusiv prin consolidarea societății civile.

O societate civilă aptă și matură va face ireversibil caracterul sistemic al reformelor general democratice, care au loc în Republica Moldova în ultimele decenii.

13.3.9. Perfecționarea instituțiilor societății civile în interesul realizării unui control social eficient asupra activităților tuturor ramurilor puterii în condițiile aprofundării reformelor democratice și optimizării structurilor de stat.

13.3.10. Sporirea eficienței societății civile în scopul constituirii unui fundament solid pentru construirea unui stat de drept și înfăptuirea politicii democratice, la baza căreia să stea participarea activă a tuturor cetățenilor la viața țării.

14. Strategia de îmbunătățire a sistemului autonomiei locale

Dezvoltarea în continuare a autonomiei locale în Moldova este o parte importantă a transformării democratice a sistemului puterii publice locale, unul din elementele de bază ale transformărilor democratice, dar și o condiție importantă a dezvoltării economice și sociale a țării. Reforma în acest domeniu de activitate al societății și statului transformă întregul sistem al relațiilor cu puterea și poate servi drept sursă solidă pentru schimbările democratice. Printre indicatorii formali ai nivelului de democratizare a sistemului politic, nivelul de dezvoltare al autonomiei locale ocupă unul din locurile-cheie.

Autonomia locală s-a consolidat în Republica Moldova ca normă constituțională a organizării statale a țării. În condițiile consolidării de mai departe a acestei instituții, poate fi dezvoltată o democrație adevărată, o guvernare stabilă și un sistem politic democratic constant. La etapa actuală, cea a reformelor, dezvoltarea pe scară largă a instituțiilor locale și a autonomiei locale va crea premise pentru depășirea prăpastiei existente între stat și societate.

O particularitate a administrației publice locale, în calitate de element al sistemului politic, este caracterul său statal și social. Natura statalității sale constă în faptul, că puterea centrală delegă o parte din atribuțiile sale autorităților locale, iar natura socială a autonomiei locale constă în legătura strânsă a administrației publice locale cu populația și posibilitatea sa de participare activă la procesul electoral și de luare a deciziilor.

Fiind o verigă a sistemului de divizare a puterii publice pe verticală, autonomia locală constituie un element important al mecanismului public de administrare, alături de puterea publică la nivel de stat. O componentă necesară a administrației publice locale este managementul politic, cu ajutorul căruia autoritățile locale reglementează relațiile politice.

În condițiile Republicii Moldova moderne, anume extinderea funcțiilor organelor publice locale, creșterea independenței lor financiare rămîne o problemă majoră a optimizării relațiilor sistemului puterii publice, dar și a dezvoltării sociale în general.

Este vorba, întîti de toate, despre problemele participării reale, nu declarate, a instituțiilor administrației publice locale la sistemul puterii publice din Republica Moldova, în condițiile realizării principiului constituțional al separării autonomiei locale de structurile puterii de stat, păstrîndu-i în același timp statutul de element al verticalei conducerii statului.

Autonomia locală trebuie privită, de asemenea, ca instituție politică,

care exprimă valorile și interesele societății, fiind un sistem organizat care îndeplinește funcțiile sale prin anumite proceduri - alegeri, referendumuri etc. Funcția de bază a acestui institut este organizarea puterii și controlul la cel mai inferior nivel.

Multilateralitatea aspectelor sistemului autonomiei locale, care le include pe cele politice, economice, juridice, sociale, implică folosirea unei abordări sistemice în optimizarea sa.

Administrația publică locală este un instrument important de formare a societății civile și este un mediator între guvern și sectorul asociativ. Proximitatea autonomiei locale față de oameni îi permite acesteia să fie aproape de oameni, să le înțeleagă problemele vitale și să participe activ la administrare și la procesul decizional politic, la luarea deciziilor prin intermediul diferitor forme de participare politică. La nivelul autonomiei locale se formează elitele politice și ale structurilor puterii politice. În acest sens, autonomia locală poate juca rolul de factor de integrare în viața socio-politică a țării, care servește drept contrabalanță a centralizării excesive a administrației publice.

Cea mai importantă funcție a sistemului autonomiei publice locale este păstrarea modului de viață al locuitorilor din Republica Moldova constituit de-a lungul timpului, păstrarea și dezvoltarea localităților fondate de strămoșii noștri, distribuirea uniformă a populației în întreaga țară, creșterea unei generații sănătoase și multilateral dezvoltate, păstrarea diversității etnice, dezvoltarea culturii moldovenilor și a minorităților naționale care trăiesc în Moldova.

Cea mai importantă sarcină a autorităților locale va fi implicarea activă în implementarea Strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova, în special în partea legată de dezvoltarea provinciei și substituirea importurilor.

Fundamentul real pentru asigurarea independenței unităților teritoriale de administrare este baza materială proprie dezvoltată financiar și economic, capacitatea de a influența creșterea veniturilor, potențialul fiscal al teritoriului etc. Acest lucru, la rândul său, este realizat prin dezvoltarea în continuare și aplicarea la nivel legislativ, iar apoi în practicile manageriale concrete, a principiilor subsidiarității și repartizarea competențelor între nivelul local și central de guvernare, care să corespundă intereselor fundamentale ale societății în ansamblu.

În cele din urmă, eficiența instituției administrației publice locale este determinată de gradul de implicare a locuitorilor la hotărârea problemelor lor vitale. Interesul real al cetățenilor pentru gestionarea propriilor resurse pentru a satisface nevoile locale constituie baza dezvoltării autonomiei locale. În același timp, metodele și formele de implicare a populației în guvernare și activizarea cetățenilor este o sarcină importantă a autorităților locale.

14.1. Starea actuală a administrării locale.

Consolidarea administrației locale în Republica Moldova modernă este însoțită de dificultăți și probleme. Motivele acestora sînt înrădăcinate în subestimarea rolului și a importanței administrației locale în contextul reformelor general democratice, în acțiunile lente și inconsecvente, legate de dezvoltarea unor noi mecanisme și proceduri, în imperfecțiunea cadrului legal, informațional, material-financiar, în asigurarea cu personal. Au întîrziat grav procesele de dezvoltare a autonomiei locale și reforma teritorial-administrativă efectuată la sfîrșitul secolului trecut, reforma administrativă, inclusiv întoarcerea, în anul 2003, la vechiul sistem de împărțire a țării în raioane. Nu contribuie la stabilitatea și dezvoltarea sistemului autonomiei locale nici încercările fiecărui guvern nou de a reduce și mări numărul de primării, raioane sau chiar de a încerca să introducă din nou sistemul de județe. În condițiile de trecere la o democrație eficientă, problemele apar de multe ori din cauza confruntării dintre tradițiile autoritare și opiniile liberale privind restructurarea instituțiilor puterii de stat.

Una din principalele probleme care frînează dezvoltarea administrației publice locale în Republica Moldova este cultura juridică joasă a populației, nivelul scăzut de cunoștințe despre natura și posibilitățile autonomiei locale, dezvoltarea insuficientă a sectorului asociativ. Într-o societate, în care mai multe generații au trăit într-un regim centralizat, fără să aibă tradiții democratice profunde, ideea autonomiei locale nu este acceptată nici pe departe de către toți.

Pentru ca să fie percepută adecvat de către cetățeni, este nevoie de o schimbare radicală a politicii de stat și a opiniilor în ce privește esența relațiilor puterii în societatea moldovenească în schimbare, de o muncă enormă de explicare și educare.

Scopul principal al autonomiei locale este de a democratiza sistemul de management social și de dezvoltare a societății civile, care, la rîndul său, implică creșterea activității sociale și administrative a populației. Datorită nivelului scăzut al culturii juridice și manageriale, insuficiența cunoștințelor, psihologia pasiv-dependentă a populației, utilizarea insuficientă a tehnicilor moderne de management în administrarea la nivel local duce la manifestarea înstrăinării conducerii și, în consecință, reduce eficacitatea socială a instituției date în ansamblu.

În calitate de element necesar al societății civile, autonomia locală poate constitui baza pentru dezvoltarea în continuare a independenței și creșterea activității sociale a populației. Cu toate acestea, situația reală din acest domeniu arată că existența unor structuri organizatorice ale administrației locale și a oportunităților de manifestare a maturității sociale a populației nu sînt suficiente pentru implicarea locuitorilor în luarea deciziilor și discutarea problemelor de importanță locală.

Un alt motiv este opunerea birocrăției de toate nivelurile, care vede în autonomia locală o amenințare la adresa bunăstării proprii, față de metodele obișnuite de guvernare. Unii politicieni, în general, cred că punerea în aplicare a autonomiei locale echivalează cu diminuarea puterii de stat în Republica Moldova. Ei își argumentează punctul de vedere prin faptul, că administrația locală distruge acea verticală a puterii, care face imposibilă punerea în aplicare a politicii statului. Ei reies din faptul, că pot pune în aplicare puterea numai prin metodele subordonării administrative directe, referindu-se la toate întrebările activității verigilor teritoriale ale societății.

În ciuda problemelor sus-menționate, inclusiv datorită activității Institutului de Administrație Publică, în țară s-a format un întreg corp de conducători profesioniști ai administrațiilor locale, care administrează cu succes primăriile, și, chiar dacă se confruntă cu o lipsă constantă de resurse financiare, primesc în repetate rînduri votul de încredere din partea locuitorilor. Aceste persoane vor participa activ la punerea în aplicare a ideilor cuprinse în actuala Strategie de dezvoltare.

Dezvoltarea de mai departe a autonomiei locale este determinată de nevoia de a depăși contradicțiile și lacunele din acest domeniu, cele mai importante fiind:

14.1.1. Caracterul incomplet al afirmării unei statalități de tip nou în Republica Moldova, eficacitatea funcționării căreia poate fi asigurată doar bazîndu-se pe administrația publică locală. Anume puterea locală democratică este în stare să coordoneze interesele zilnice ale oamenilor cu cele ale statului și să mențină, astfel, calitatea vieții publice la nivelul formațiunilor administrativ-teritoriale.

14.1.2. Scopul, sensul și rezultatul final al reformelor efectuate de către guvernul central nu întotdeauna este înțeles și acceptat de populație, ceea ce nu numai că nu contribuie la dezvoltarea inițiativei „de jos”, ci, invers, provoacă o reacție negativă și proteste din partea populației. Această situație limitează posibilitățile de formare și dezvoltare a unor relații normale, eficiente ale sistemului autonomiei locale.

14.1.3. Reforma administrației publice locale a fost inițiată „de sus” de către puterea de stat, fără a fi luată suficient în considerare lipsa, în societatea moldovenească, a experienței în acest domeniu, precum și aspectele naționale, istorice și de altă natură ale autonomiei poporului la nivelul comunității locale. Particularitatea „abordării moldovenești” a instituirii autonomiei locale este dominația puterii de stat în alegerea formelor și metodelor de guvernare locală, reformarea autonomiei locale „de sus”, dar nu prin participarea populației la discuțiile privind reformele preconizate și luarea în considerare a propunerilor primite la luarea deciziilor finale.

14.1.4. Lipsa unei strategii care să corespundă interesului societății în procesul de reformare a structurilor post-sovietice, a structurilor administrației locale și subestimarea cronică a principiilor democratice și a factorului uman la organizarea organelor autonomiei locale. În consecință – lipsa înțelegerii că administrația locală reprezintă una dintre cele mai importante sfere ale drepturilor civile, realizarea cărora este legată direct de calitatea procesului de democratizare a societății moldovenești.

14.1.5. Lipsa, la conducătorii administrațiilor locale și consilieri, a unor cunoștințe suficiente în domeniul economiei, finanțelor, în organizarea și funcționarea unei localități moderne și a afacerilor comunitare, a sistemului de proiectare și construcție, în domeniul funcționării mecanismului de finanțare de stat și internațională. Pregătirea morală insuficientă a conducătorilor locali, lipsa transparenței la luarea deciziilor, precum și slaba informare a publicului cu privire la deciziile și planurile de dezvoltare, alături de clientelism și nepotism, limitează dorința unei mari părți a populației de a-și activa participarea la procesul de guvernare locală. În același timp, inclusiv datorită activității Academiei de Administrație Publică, a fost format un întreg corp de lideri profesioniști ai administrației locale, care, cu o lipsă constantă de resurse financiare, administrează cu succes primării, primind în mod repetat votul de încredere din partea locuitorilor.

14.1.6. Principiul separării funcțiilor de stat și politice de guvernare între autoritățile naționale și cele locale nu este pe deplin realizat de clasa politică moldovenească și nu stă la baza reformării administrației locale. Partidele de stînga pornesc de la concepția, conform căreia autonomia locală este nivelul inferior al sistemului de divizare pe verticală a puterii publice. Cele de dreapta resping această idee, considerînd că separarea administrației publice locale de cea de nivel general național este un panaceu pentru toate necazurile.

14.1.7. Populația nu se simte principalul subiect al sistemului autonomiei locale și lasă dreptul său de a participa la conducere în mila autorităților locale. O sarcină foarte dificilă rămîne de a convinge cetățenii că autoritățile municipale și comunale sînt forma de realizare a dreptului civil la exercitarea autonomiei locale.

Tocmai reieșind din aceste circumstanțe, principalele probleme ale interacțiunii autorităților locale cu populația sînt neînțelegerea naturii și rolului administrației locale, atît de către populație, cît și de reprezentanții autorităților locale, nivelul scăzut de participare al oamenilor la realizarea autonomiei locale, neîncrederea societății în autoritățile locale, subaprecierea capacității de autoorganizare publică a autorităților locale. Nu au fost create nici condițiile care să stimuleze activitatea locuitorilor, coparticiparea lor la realizarea obiectivelor vitale la nivel local.

14.1.8. În loc să rezolve problema determinării bazei teritoriale a administrației publice locale în baza principiului subsidiarității, luînd în conside-

rare fezabilitatea economică și socială, politicienii se ocupau cu copierea mecanică și **preluarea experienței străine în detrimentul conținutului și calității reformelor.**

14.1.9. Centralizarea celei mai mari părți a resurselor bugetare la nivel de Guvern, care sînt distribuite sub formă de ajutor financiar pentru unitățile administrativ-teritoriale, amplifică consecințele profund negative sub formă de intervenții ale puterii centrale în treburile organelor puterii locale, precum și inegalitatea, drept consecință a conjuncturii politice, dar și încălcarea principiului transparenței și egalității la alocarea subvențiilor financiare. Un astfel de sistem aduce în prim-plan conducătorii locali, care au legături în capitală sau în centrul raional, care se pot înțelege cu oficialii și care-și petrec cea mai mare parte a zilei în instituții de stat, în încercarea de a obține bani în loc să se ocupe de problemele cotidiene ale dezvoltării teritoriilor subordonate.

Dar astfel de calități au adesea personalitățile dubioase. Dacă e să analizăm sistemul de mișcare a veniturilor fiscale la bugetele de stat și locale, am putea descoperi un fenomen interesant, atunci cînd, orașul N, de exemplu, care are un buget de 100 milioane de lei, este nevoit să „ceară” cea mai mare parte a banilor de la centru, asta în condițiile în care contribuția populației acestui oraș la bugetul de stat este egală ca sumă cu cea, care este „cerșită” apoi de la oficialii din capitală. Imposibilitatea de a-și îndeplini obligațiile față de populație din motive financiare subminează autoritatea puterii locale, de multe ori, destabilizînd situația din teritorii, reducînd astfel motivația autorităților locale de a mări veniturile fiscale la bugetele de toate nivelurile.

Reiese, că aleșii sistemului administrativ local poartă răspundere pentru îmbunătățirea situației în localitățile respective, dar, în același timp, în majoritatea cazurilor, nu dispun de suficiente resurse și modalități de a obține aceste resurse pentru a implementa programele economice și sociale planificate.

Incapacitatea de a-și îndeplini obligațiile față de populație din motive financiare subminează autoritatea autorităților locale, deseori destabilizează situația la nivel local și reduce motivația autorităților locale de a crește veniturile fiscale la bugetele de toate nivelurile.

În ciuda spectrului larg de probleme cu care se confruntă autonomia locală la această etapă a reformelor din Moldova modernă, cele mai importante sînt: nivelul scăzut al activității sociale și al culturii juridice a populației, deficitul cunoștințelor despre natura și posibilitățile autonomiei locale, o societate civilă slab dezvoltată. Un obstacol major este, de asemenea, opunerea rezistenței din partea birocratilor de toate nivelurile, incapacitatea financiară a administrației publice locale, decalajul dintre responsabilitățile stabilite și asigurarea lor cu resurse.

14.2. Strategia de optimizare a autonomiei locale

Optimizarea sistemului autonomiei locale, ca instituție a puterii publice, este o componentă necesară a procesului comun al transformărilor democratice, care au loc astăzi în Republica Moldova. Crearea unor instrumente eficiente ale autonomiei locale, ca una dintre bazele fundamentale ale statalității moldovenești, ar trebui să fie finisarea în mod logic a întregii munci de reformare a sistemului puterii. Acest lucru presupune existența unor structuri eficiente și eficace ale administrației publice la nivel local, care să acționeze ca element principal al sistemului general al puterii publice, adică în calitate de instituție publică înzestrată cu împuterniciri reale ale puterii.

Desfășurarea cu succes a reformei autonomiei locale este posibilă numai în cazul unei abordări sistematice, bazate pe o înțelegere adecvată a locului și rolului acestei instituții nu numai în sistemul politic și public, nu numai în contextul reformării puterii de stat din Republica Moldova în general, în baza normelor și principiilor democratice, dar și prin înțelegerea rolului acestor instituții în dezvoltarea provinciei și păstrarea culturii naționale a moldovenilor și a minorităților etnice. Pentru aceasta trebuie descoperită starea actuală și întreg complexul tendințelor de dezvoltare a autonomiei locale, precum și luată în considerare întreaga gamă a factorilor juridici, instituționali, politici, economici, sociali etc., care influențează procesul de reformare în acest domeniu.

Principalele obiective ale reformei administrației locale sînt păstrarea și dezvoltarea realizărilor strămoșilor, îmbunătățirea situației demografice și a calității vieții, creșterea activității și a inițiativei din partea populației, consolidarea principiilor colegiale în activitatea instituțiilor, formarea unui nou tip de relații între structurile administrației locale și populație, interacțiunea cu organele puterii centrale de stat, dezvoltarea unor mecanisme eficiente de control a organelor puterii și funcționarilor. În acest sens, este nevoie să fie conștientizate principiile de funcționare a organelor puterii locale, să fie stabilite direcțiile și conținutul reformării lor, ținînd cont de situația și de perioada de tranziție, care durează prea mult, spre o democrație funcțională.

Printre aceste principii și direcții, cele mai importante sînt următoarele:

14.2.1. Îmbunătățirea în continuare a sistemului autonomiei locale este o parte integrantă a procesului de democratizare a sistemului politic al statului moldovenesc spre o democrație consolidată.

14.2.2. În perioada de tranziție, la dezvoltarea cu succes a autonomiei locale contribuie utilizarea conceptului de bază, în conformitate cu care administrația locală are un caracter dual, care este definit de autonomie în treburile locale și realizarea anumitor funcții de stat la nivel local.

Aplicarea creativă a acestei concepții în condițiile Republicii Moldova

va permite consolidarea principiilor de bază ale administrației publice locale – a autonomiei locale, dar și a principiul subsidiarității, care contribuie la promovarea eficienței administrației publice locale, democrației locale, formulate în Carta Europeană a Autonomiei Locale, în legătură cu principiul integrității puterii de stat în țară.

14.2.3. În procesul de dezvoltare este nevoie să fie făcută o delimitare mai clară a competențelor și împuternicirilor la nivelul central și cel local de guvernare. Principiile generale: administrația locală – puterea, care respectă legislația, care acționează conform legii și în limitele indicate de autoritatea statală suverană, limitarea ariei autorizațiilor, acordate autonomiei locale, prezența surselor independente de finanțare, prezența organelor electivă.

14.2.4. Dezvoltarea unei autonomii locale reale nu poate fi redusă la reformele administrative, deoarece acest proces este legat de o schimbare substanțială a stilului de viață al populației, a statutului său socio-politic. Atingerea acestui obiectiv este posibilă în cazul în care autonomia locală va fi privită nu numai ca o autoritate publică de nivel inferior, ci și ca o instituție socială, pentru că aceasta este principala sa diferență față de puterea de stat.

14.2.5. Progresele înregistrate în dezvoltarea Republicii Moldova vor depinde în mare măsură, de cât de eficient se va organiza societatea civilă la toate nivelurile și cum se va dezvolta una dintre instituțiile ei fundamentale – administrația locală. Administrarea eficientă în teritorii poate fi asigurată din contul existenței unui feedback din partea populației și a folosirii unui control al autorităților din partea societății.

14.2.6. Elaborarea modalităților eficiente de atragere a populației la participarea și înțelegerea importanței acestei participări, formarea unor mecanisme de relaționare între organele puterii locale și populația comunităților locale. Cetățenii trebuie să fie conștienți că sînt subiecții de bază ai autonomiei locale, să înțeleagă importanța participării politice, iar autoritățile locale, la rîndul lor, trebuie să înțeleagă nevoia asigurării legăturii inverse cu populația comunităților locale. Prin urmare, activitatea municipală trebuie să se bazeze pe interesele populației.

14.2.7. Îmbunătățirea relației reciproce a autorităților locale cu populația este recomandabil să se bazeze pe trei direcții principale: ideologică (elaborarea conceptului comunității locale, înțelegerea esenței autonomiei locale atît de organele puterii, cît și de populație), structural-organizațională (construirea unei structuri organizaționale eficiente, determinarea funcțiilor specifice, pregătirea morală și profesională a cadrelor calificate); tehnologică (metode eficiente, mecanisme). În general, în Moldova trebuie să fie legitime următoarele forme de participare a populației la administrarea locală: alegeri locale, referendum local, inițiativă legislativă, adunarea cetățenilor, organe de control social.

14.2.8. Dezvoltarea cadrului juridic al autonomiei locale, în baza unei delimitări clare a competențelor între nivelurile organelor puterii și subordonării normelor de drept, dezvoltarea instituțiilor administrației publice locale. Consolidarea practică a principiului de neamestec al organelor de stat în domeniul de competență al autonomiei locale, necesară pentru îndeplinirea de către aceasta a funcțiilor unui institut al administrației publice cu drepturi depline.

14.2.9. Realizarea unor măsuri de depășire a înstrăinării administrative dintre populație și organele administrației publice locale, în care astăzi încă predomină stilul autoritar-directiv în ce privește luarea deciziilor manageriale. Principalele direcții ale depășirii înstrăinării social-administrative sînt:

- **implicarea** cetățenilor la toate etapele de bază ale procesului decizional de nivel administrativ, în elaborarea programelor complexe de dezvoltare socială și economică, inclusiv planurile generale de amenajare și dezvoltare a teritoriilor și localităților;
- **îmbunătățirea** legislației în scopul sporirii disponibilității formelor democrației locale și simplificarea procedurilor organizaționale și juridice;
- **formarea** clasei de mijloc în formațiunile administrativ-teritoriale corespunzătoare;
- **informarea** populației cu privire la activitatea administrației publice locale și posibilitățile autonomiei locale;
- **intensificarea** controlului administrației locale locale din partea populației;
- **lărgirea** bazei de parteneriat social între organele administrației municipale, organizațiile non-profit și comunitatea de afaceri;
- **formarea** echipelor funcționale interdepartamentale (de proiect) în structura administrației municipale.

14.2.10. Asigurarea autosuficienței financiare și economice a structurilor administrației locale în baza inițiativei și spiritului antreprenorial al conducerii acestora. De exemplu, ar trebui să se ia decizia de a stabili în mod clar principiile de finanțare a fiecărui organ de guvernare locală de către stat pentru următorii, să zicem, 20 de ani, cu condiția ca toate impozitele pe veniturile angajaților noilor întreprinderi, înființate la inițiativa autorităților locale în acești ani, să fie direcționate către bugetele locale. În plus, este necesară introducerea unei proceduri, în baza căreia activitatea economică a persoanelor juridice care își desfășoară activitatea într-un anumit teritoriu, dar sunt înregistrate în alte unități administrativ-teritoriale, trebuie impozitată în teritoriul în care se generează venitul (profitul). În acest scop, este recomandabil să se revină la practica creării de su-

cursale ale companiilor centrale (organizații financiare) cu dări de seamă și bilanțuri independente.

14.2.11. Descentralizarea autorităților împuternicite din sectorul bugetar în conformitate cu principiul asigurării autonomiei financiare a autorităților locale în baza unui mecanism, capabil să asigure stabilitatea relațiilor politice și financiare între autoritățile centrale și locale. Acest obiectiv poate fi realizat în baza unui plan concret de dezvoltare pe termen lung a teritoriilor Republicii Moldova, crearea unor stimuli pentru dezvoltarea zonelor subdezvoltate și evitarea creșterii populației în orașe, sporirea independenței și responsabilității autorităților locale pentru dezvoltarea afacerilor în teritorii, o diviziune mai clară a competențelor între diferite niveluri ale puterii guvernamentale, precum și între puterea de stat și administrația autonomă locală.

În același timp, finanțarea sistemului de educație și de sănătate ar trebui lăsată în grija statului, care să pună în aplicare o politică de păstrare chiar și a celor mai mici școli și centre de sănătate din sate, reieșind din caracterul temporar al dificultăților cu care se confruntă țara, credința într-un viitor bun al țării noastre și rezultatele pozitive ale punerii în aplicare a actualei Strategii de dezvoltare în ceea ce ține de dezvoltarea provinciei.

14.2.12. Crearea unui sistem de remunerare pentru angajații din sistemul administrației locale, care să încurajeze implicarea în această muncă a celor mai apți locuitori ai provinciei.

14.2.13. Punerea activă în practică a experienței de echilibrare a nivelului de dezvoltare a unităților administrativ-teritoriale, aplicînd în Republica Moldova sistemul fondurilor de investiții, implicarea raioanelor și municipiilor în gestionarea acestor fonduri, precum și a sistemului de împrumuturi subvenționate pentru întreprinderi, în vederea intensificării concurenței pentru atragerea investițiilor din regiunile mai bogate în cele mai sărace.

14.2.14. Necesitatea păstrării diviziunii administrativ-teritoriale existente, ceea ce va stabiliza înțelegerea perspectivelor de către conducătorii și locuitorii țării, va contribui la îmbunătățirea interacțiunii între autoritățile locale și cele centrale, important în condițiile dezvoltării autonomiei locale, precum și va crea stimulente suplimentare pentru sarcina esențială a statului contemporan moldovenesc: reintegrarea țării în baza unei rezolvări adecvate a problemei Transnistriei.

15. Strategia de dezvoltare în domeniul culturii, științei, educației și sănătății

Timpul nostru, definit ca o epocă informațională post-industrială, se caracterizează nu numai prin impactul noilor tehnologii pe scară largă asupra stilului de viață al oamenilor, dar și prin lipsa de moralitate, ca urmare a răspîndirii materialismului primitiv, care, la rîndul său, este un produs al civilizației tehnocratice. Anume umanismul, bazat pe moralitate și spiritualitate, exprimă specificul ființei umane în fiecare epocă concretă. Deficitul său este una dintre cauzele crizei identității culturale, creșterii cazurilor de înstrăinare a membrilor societății, a unei serii de boli sociale cronice ale omului, dar și a crizei culturale și morale.

Mai mult decît atît, lipsa unei culturi umaniste bazate pe moralitate și spiritualitate a dus la dezechilibrarea întregii lumi moderne ca sistem în curs de dezvoltare, la pierderea stabilității existenței sale, bazate la începuturi pe etică și dezvoltarea potențialului spiritual. În consecință, înțelegerea deformată a realității a dus la încetinirea dezvoltării laturii creative în viața societății moldovenești, atît în trecutul istoric nu foarte îndepărtat, cît și la etapa actuală.

Dezvoltarea culturii, învățămîntului și științei trebuie să creeze premisele necesare pentru renașterea spirituală a poporului moldovenesc, pentru a se afirma în drepturile sale cu norme etice și idealuri estetice, care ar trebui să constituie baza unui stil de viață nou, sănătos al cetățenilor Republicii Moldova, să asigure sănătatea morală a populației și o stare calitativ nouă a mediului social.

În acest sens, este foarte important de dezvoltat cultura populară și modernă a poporului, de editat, cu sprijinul statului, produse tipărite și digitale corespunzătoare, de promovat muzica moldovenească și cele mai bune opere muzicale, cinematografice, teatrale și de televiziune din lume, de insuflat tinerei generații de la o vîrstă fragedă principiile morale și etice, moștenite de la generațiile anterioare, de eliberat în totalitate cultura de influențele politice. După cum arată practica, adevăratei culturi îi este foarte greu să supraviețuiască pe piața mică a Moldovei, fără un sprijin constant din partea statului pentru autori și interpreți, dar, în același timp, este important ca autorii și interpreții remarcabili să nu părăsească țara, ci să rămînă acasă și să se implice, printre altele, în educația și creșterea tinerilor talentați.

În acest sens, este important de dezvoltat sistemul existent de sprijin din partea statului pentru cei mai buni reprezentanți ai culturii și artei și de restabilit beneficiile care au fost acordate celor mai proeminente figuri

culturale în perioada sovietică (ateliere gratuite, reședințe de vară, călătoriile la sanatorii și case de vacanță, un loc de muncă permanent și bine plătit, pensii ridicate...). Astfel de investiții vor fi răsplătite însoțit de influența oamenilor remarcabili asupra formării tinerei generații, educării tinerilor în spiritul celor mai bune tradiții ale culturii moldovenești și mondiale, însuflării în conștiința tinerilor a credinței într-un viitor frumos al Patriei lor.

Aceste obiective strategice pe termen lung pot fi rezolvate prin construirea unei imagini a lumii, în care s-ar restabili potențialul creativ și spiritual al omului. La baza acestei viziuni ar trebui să fie valoarea intrinsecă a naturii umane, care este determinată de spiritualitatea sa și de lumea universală a culturii, nu doar de partea tehnică a civilizației moderne.

Moralitatea, ca normă de afirmare a originii umane, trebuie să se păstreze și ca o realitate obiectivă existentă, capabilă să reglementeze latura materială și spirituală în societate, astfel încât să asigure posibilitatea dezvoltării unui spațiu de libertate, creativitate, dar și să amplifice impactul asupra fenomenului „prezenței” elementului originii umane în această lume. De aceea, este legitim să se pună problema refacerii influenței pe care au avut-o cultura, moralitatea umană la originile sale asupra societății contemporane.

Strategia atingerii acestui scop poate fi exprimată, mai presus de toate, prin recunoașterea priorității autorealizării omului modern, mai ales ca subiect al activității și culturii sale, capabil să asimileze lumea complexă, care se dezvoltă tot mai dinamic, cu toate contradicțiile sale interne reale. Această strategie ar trebui să însumeze toate aspectele-cheie ale vieții spirituale și experienței variate a persoanei și a societății - etice, estetice, cognitive, educaționale, legislative, comunicative, care să se reflecte prin prisma valorilor spirituale și experiența morală a strămoșilor noștri. Prin această strategie poate fi restabilită logica autoformării omului, auto-desfășurarea naturii umane, mișcarea către sine, către esența spirituală, în strânsă legătură cu cultura, tradițiile și obiectivele de dezvoltare ale propriului popor și stat.

Componentele cheie ale unei astfel de strategii ar trebui să includă atitudinea grijulie a omului față de natură, societate și cultură, atitudinea omului față de om și acele direcții valorice, care stau la baza experienței morale a omenirii în general, și a strămoșilor noștri în special.

Restabilirea vectorului moralității în cultură, precum și creșterea și educarea tinerei generații este deosebit de importantă în condițiile unui capitalism nereglementat, în care s-a pomenit acum Moldova în urma trecerii nefinalizate la o democrație adevărată și la o economie de piață dezvoltată, creativă, responsabilă din punct de vedere social și competitivă. Consolidarea rolului vectorului umanitar-cultural în schimbare în societatea moldovenească poate intensifica optimismul social, conștientizarea

speranței, perspectivele de viitor ale cetățenilor țării. Înțelegerea reînnoită a existenței umane, în care se deschid asemenea laturi ale percepției lumii, precum existența Creatorului, dorința de a cunoaște Logosul Creator și de a-l urma, speranța, demnitatea, solidaritatea, prietenia, empatia, compasiunea, conștiința, cinstea, onoarea, patriotismul, conțin acel potențial necesar pentru formarea unor asemenea calități umane, care pot corespunde perspectivei morale de dezvoltare a societății moldovenești.

15.1. Strategia de dezvoltare a științei moldovenești.

Într-un sens mai larg, știința, gradul ei de dezvoltare și influența ei asupra activităților sociale și economice ale cetățenilor, determină gradul de receptivitate a statului și a societății față de procesele de modernizare. Pe de altă parte, adevărata știință asigură o abordare rezonabilă a unor astfel de procese, studierea din toate punctele de vedere și evaluarea impactului pe care o au inovațiile asupra vieții omului și a societății, acceptarea utilității acestora și respingerea celor inutile.

Fără o activitate științifică, slăbește capacitatea populației de a accepta inovațiile, se reduc posibilitățile de formare a unei pătri administrative competente, scade capacitatea de a elabora și a realiza programe cu destinație specială.

Cauza principală a crizei în domeniul științei și a sectorului științifico-tehnologic a Republicii Moldova, în general, constă nu numai în lipsa unor mijloace adecvate pentru finanțarea cercetărilor, dar și în faptul că direcția liberală de reformare a științei, stabilită la începutul anilor '90, nu a corespuns în mare măsură capacității acesteia de a se adapta la noile condiții socio-economice și politice. Iar dacă pentru economie relațiile de piață au fost un stimul pentru dezvoltare, atunci pentru știință ele au avut un efect total opus. Cum demonstrează experiența țărilor industrial dezvoltate, piață modernă inovatoare, bazată pe producerea și propagarea cunoștințelor științifice noi, este un stimulent puternic pentru dezvoltarea științei. În cazul economiei perioadei de tranziție, a economiei unui stat „care trebuie să ajungă din urmă” țările mai dezvoltate, aflându-se la etapa de stăpânire a realizărilor mondiale în domeniul industriei și agriculturii, în anii '90 ai secolului trecut practic lipseau stimulentele pentru dezvoltarea activității științifice, în afara finanțării de stat, care este în mod clar insuficientă.

Principalele probleme cu care se confruntă știința modernă moldovenească sînt concentrate nu numai în știința însăși. Chiar dacă au fost obținute mai multe performanțe în anii 2000, în primul rînd, în ce privește problemele de perfecționare a sistemului de management al Academiei de Științe a Moldovei și de îmbunătățire a finanțării, reformele din domeniul științei din ultimii ani, privind transferul științei academice către

universități și lichidarea concomitentă a unor întregi institute academice, precum și vânzarea unor active ale institutelor științifice, lipsa unui mecanism eficient de interacțiune între știință și structurile puterii, creează un mediu, în care renașterea adevăratei științe se complică foarte mult. Între comunitatea științifică și structurile puterii a apărut și continuă să persiste o neînțelegere reciprocă: statul așteaptă de la știință propuneri concrete, iar absența lor o percepe ca pe un indice - știința nu are nimic de oferit. Oamenii de știință însă, de asemenea, așteaptă de la autorități și societate o comandă clară pentru cercetări, iar absența acesteia este considerată ca fiind un indiciu că „nu e nevoie de știință”. Date fiind aceste tendințe, știința moldovenească - academică, specializată și universitară, - și-a pierdut funcțiile social-semnificative, iar în consecință a fost, practic, eliminată din sistemul de schimb cu alte sfere de activitate ale vieții societății. Astfel, realizările modeste ale Moldovei în domeniul științelor naturale sînt legate sau de apariția piețelor de mărfuri și servicii în domeniul agriculturii, sau se bazează pe realizările din trecut și entuziasmul anumitor oameni de știință. În același timp, trebuie să constatăm că în domeniul științelor umane poate fi observat un colaps complet și lipsa dezvoltării ideilor proprii sau imitarea oarbă a conceptelor occidentale, dar și interpretări ale țării vecine în etnologie, istorie, cultură națională, literatură, filologie și lingvistică.

Activitatea științifică în domeniul științelor sociale în general, finanțată de Guvernul Republicii Moldova, contribuie la subminarea identității și statalității moldovenești, preluîndu-se și difuzîndu-se concepte false și concepte istorice greșite ale politicianilor și oamenilor de știință din țara vecină România.

Este foarte important, ca la crearea conceptelor de dezvoltare a științei să nu se ia în considerare, în principal, scopul economic, din punctul de vedere al obținerii unui randament financiar rapid. O asemenea abordare devine un obstacol de netrecut pentru dezvoltarea cercetărilor științifice de bază, unele dintre direcțiile cărora trebuie dezvoltate independent, căci acest lucru are o importanță vitală, în ciuda lipsei finanțării.

Transferul mecanismelor de piață în domeniul științei și educației poate duce în consecință la pierderi strategice, care în perspectivă ar putea fi și mai însemnate, decît actualul profit pe termen scurt. Acest lucru vizează mai ales domeniul științei academice.

În același timp, cercetările aplicate pot deveni un instrument important de implicare în activitatea științifică a tinerilor talentați, în consolidarea bazei materiale a științei, în special pentru universități. Direcții strategice pot deveni cercetările în domeniul ecologiei, influența sistemului de alimentație și mediul de trai asupra formării caracterului și intelectului tinereii generații, educarea personalității social active, utile societății.

Știința din Moldova poate fi destul de eficientă în domeniile legate de formarea unui mediu urban și rural de trai, lipsit de emisii nocive, care să

producă o cantitate minimă de gunoi, care să contribuie la prelungirea vieții fericite a omului.

Un rol important al științei moldovenești ar trebui să fie renașterea identității naționale a moldovenilor, sentimentului de mândrie pentru țara și istoria lor. În acest scop, trebuie revitalizate cercetările independente ale oamenilor de știință moldoveni în domeniul: istoriei, lingvisticii, arheologiei, antropologiei, geneticii și altor domenii, care ar oferi o imagine clară a etnogenezei popoarelor care constituie etnia moldovenească contemporană și legitatea istorică a formării, dispariției, reînvierii și dezvoltării statului moldovenesc.

O strategie adecvată a dezvoltării științei nu poate avea un caracter intern, strict pe domenii, ea trebuie să cuprindă restructurarea relațiilor cu întreaga societate.

Principalele componente ale unei astfel de strategii ar trebui să fie elaborarea unei comenzi de stat (sociale) cât se poate de concrete față de știința națională, precum și crearea condițiilor pentru îndeplinirea acesteia.

Pentru renașterea științei în Moldova, pentru a i se acorda un caracter modern, dar și pentru a face țara noastră să meargă pe calea dezvoltării inovaționale, în mod cert, reformarea internă a sistemului existent nu este suficientă. Este nevoie de o nouă abordare sistematică privind dezvoltarea de mai departe a științei, care ar reieși nu numai din principiul de adaptare la necesitățile societății, ci și de întărire a funcțiilor ei sociale. Știința adevărată ar trebui să caute în mod constant modalități mai eficiente de dezvoltare a societății, dezvoltând problemele prezentului și arătându-i poporului calea luminoasă spre un viitor mai bun.

În acest sens, reformele, care vizează realizarea unei politici adecvate în domeniul dezvoltării științei, trebuie să se bazeze pe următoarele:

15.1.1. Schimbarea radicală a relațiilor dintre știință și societate, crearea condițiilor pentru dezvoltarea liberă a științei în acele domenii, care corespund nevoilor moderne ale societății și economiei. Separarea științei fundamentale de institutele științifice, anterior academice, și reîntoarcerea acesteia în componența Academiei de Științe a Moldovei prin crearea de noi institute academice, care se vor ocupa exclusiv de știința fundamentală, în strânsă legătură cu știința universitară aplicată. Restabilirea institutelor științifice în domeniul agriculturii, una din principalele sarcini ale cărora trebuie să fie restabilirea producerii materialului semincer de înaltă calitate, ecologic, pentru agricultură.

15.1.2. Dezvoltarea mai activă a activității științifice în institutele academice, supuse transformării, transferate în sfera învățământului superior.

15.1.3. Renașterea și dezvoltarea științei universitare. Crearea unui sis-

tem eficient de implicare a personalului didactic și a studenților în activități de cercetare în baza unor comenzi concrete (inclusiv comenzi de stat) și interacțiunea activă cu sectorul privat.

15.1.4. O schimbare fundamentală în relația dintre știință și autorități, formarea unei tradiții a autorităților de a se baza pe adevărata știință în luarea deciziilor semnificative pentru societate, dezvoltarea unei comenzi de stat clare și cât mai concrete pentru știința internă, precum și crearea unor condiții materiale, organizaționale și de altă natură pentru punerea ei în aplicare. Principala funcție aplicată a științelor sociale este optimizarea mecanismului de conducere a societății, care poate fi condusă în măsura în care organizarea sa se bazează pe recomandări științifice care corespund stării reale a societății și economiei, dar nu pe concepte doctrinare de partid, bazate pe dogme rupte de realitate și pe interesele de clan ale funcționarilor corupți și ale partocrației.

15.1.5. Transformarea, în acest scop, a „Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare”, care se ocupă, în principal, de distribuirea fondurilor de investiții și granturilor din partea statului și partenerilor străini la cererea dezvoltatorilor, în Comitetul de Stat pentru Știință și Tehnologie” în componența Guvernului, a cărei sarcină principală va deveni elaborarea politicii de stat în domeniul științei și tehnologiei, elaborarea unui sistem de distribuire a fondurilor pentru cercetările științifice, reieșind din nevoile urgente ale societății și ale statului, monitorizarea rezultatelor și realizărilor reale ale științei. Sarcina principală a acestui Comitet va fi realizarea comenzii de stat pentru știință. Crearea, în cadrul acestui organ de stat, a unui consiliu de supraveghere, compus din oameni de știință și ingineri din diferite domenii ale științei și tehnologiei, loiali statului moldovenesc.

15.1.6. Formarea unui program de stat pentru atragerea businessului în dezvoltarea științei, care ar include informarea pe larg a mediului de afaceri despre dezvoltarea științei, necesitățile prioritare ale statului în dezvoltarea activității științifice, precum și stimulii necesari pentru introducerea științei în procesele de afaceri și crearea întreprinderilor industrial-științifice în acele domenii, pe care statul le consideră prioritare.

15.1.7. Stabilirea domeniilor prioritare de dezvoltare a științei, finanțate de către statul Republica Moldova:

- **Elaborarea** recomandărilor privind politica actuală de guvernare, ținând cont de interesele strategice ale Republicii Moldova, în baza unei analize a tendințelor globale, de evaluarea situației internaționale, precum și de așteptările reale ale societății și cetățenilor;
- **Istoria** Republicii Moldova. Formarea unor noi abordări științifice față de studierea istoriei Republicii Moldova;
- **Lingvistica.** Studierea rolului și locului limbii moldovenești în isto-

ria Europei, ca una dintre cele mai vechi limbi indo-europene;

- **Filologia** limbii moldovenești;
- **Crearea** sistemelor de inteligență artificială, studierea consecințelor implementării acesteia, redistribuirea activității populației în condițiile implementării în masă a inteligenței artificiale;
- **Studierea** modurilor în care influențele externe afectează formarea fizică și morală a omului;
- **Dezvoltarea** principiilor de gestionare a statului și a societății, precum și a sistemului de contracarare a influenței externe asupra conștiinței umane;
- **Cercetări** în domeniul energetic;
- **Astronomie**, explorarea spațiului, influența cosmosului și a planetelor asupra vieții pămîntești;
- **Fizica**, chimia, matematica, noi materiale;
- **Nanotehnologii**;
- **Știința** despre Pămînt. Legile, legitățile și algoritmi existenței Pămîntului și a vieții pe Pămînt;
- **Justificarea** științifică a principiilor de perfecționare a sistemului de învățămînt;
- **Dezvoltarea** cercetărilor în Noetică;
- **Istoria** lumii antice pe teritoriile actuale ale României și Republicii Moldova, etnogeneza poporului moldovenesc (român), cercetări despre proveniența, influența asupra formării limbilor europene și dezvoltarea limbii moldo-române (lingvistica);
- **Geologie** și arheologie;
- **Studierea** influenței conștiinței colective și a activității colective a omului asupra schimbărilor climatice și a catastrofelor naturale;
- **Ecologia**, agricultura ecologică;
- **Biologia**, botanica, crearea (recrearea) semințelor ecologice și a răsadului de plante;
- **Investigarea** influenței habitatului și alimentației asupra sănătății morale, psihologice și fizice a oamenilor și a tinerei generații, în special;
- **Studierea** legăturii reciproce între nivelul moralității și sănătatea

fizică a omului;

- **Studierea** influenței materialelor artificiale, folosite în viața de zi cu zi, precum și a produselor alimentare și mărfurilor de uz casnic, care conțin astfel de materiale (ingrediente), dar și a OMG-urilor, asupra sănătății psihice și fizice a omului;
- **Elaborarea** principiilor de creare și funcționare a comunităților ecologice;
- **Dezvoltarea** medicinei bazate de purificare, curățenie morală, alimentație sănătoasă, ecologică, medicamente din plante;
- **Cercetări** în domeniul medicinei profilactice, tradiționale (populare) și al medicinei fără medicamente;
- **Medicina** pentru copii. Comportamentul părinților în perioadele prenatale. Alimentația mamei în perioada sarcinii și după naștere. Educația copiilor;
- **Crearea** literaturii educaționale pentru instituțiile de învățământ.

15.2. Ridicarea nivelului educației – calea spre renașterea Moldovei.

Reformarea educației și științei are loc în condițiile în care Republica Moldova se confruntă cu consecințele terapiei de șoc și cele de trecere la un nou sistem social și politic. Situația financiară extrem de dificilă cu care se confruntă oamenii de știință, profesorii, cadrele didactice a dus la o scădere treptată a motivației lor, iar în consecință - la scăderea masivă a nivelului profesional, apariția exemplelor de abatere de la normele morale din partea celor, care sînt obligați să aplice aceste standarde în mediul copiilor și al tineretului, a avut un impact negativ asupra stării de lucruri în domeniul educației și științei, în general.

Tendința de politizare a învățămîntului, în special a celui superior, în scopul de a deservi interesele statului vecin în domeniul predării și studierii științelor sociale, reduce în mod substanțial posibilitățile tineretului de a explora lumea, istoria și cultura proprie în toată diversitatea, contradicțiile și multilateralitatea ei.

Acesta este și motivul renunțării la cele mai bune realizări ale sistemului de învățămînt sovietic, reducerii treptate (pînă la zero în unele școli) a predării limbii ruse în școlile cu predare în limba moldovenească (română), care este limbă maternă pentru 30% din populația Republicii Moldova (inclusiv pentru o parte a etnicilor moldoveni). Antipatia față de autoritățile rusești și politica lor actuală nu poate fi un motiv pentru a priva oamenii de posibilitatea de a vorbi și de a fi educați în limba lor maternă,

precum și de posibilitatea pentru moldovenii de a continua să se alăture uneia dintre principalele culturi ale lumii. Numeroasele dovezi de reducere a funcției culturale și educaționale a învățământului sînt manifestări ale unei abordări fără un sistem anume a reformelor din acest domeniu. Se manifestă simptomele de avansare rapidă a deficitului moralității, rădăcinile căruia stau în lipsa atenției din partea statului, societății și omului față de educație și cultură.

Pierderea actuală a legăturii între administrația de stat, structurile politice, cercurile academice și universitare, precum și comunitatea științifică, în general, complică elaborarea unei abordări sistemice unice a reformării învățământului național. Învățământul nu este perceput de către cercurile conducătoare ca o prioritate absolută, este încă finanțat de stat conform principiului remanent, mai mult decît atît este unul dintre principalele articole ale economisirii bugetului de stat (ceea ce este foarte trist!), fapt care nu contribuie la dezvoltarea tuturor tipurilor de activități cognitive și creație în activitatea cetățenilor.

O guvernare instabilă are o capacitate redusă de a genera, dar ce e mai important, de a realiza planurile de dezvoltare pe termen lung ale statului, inclusiv în domeniul învățământului. Din păcate, în mediul politicianilor activi nu sînt dintre cei, care ar fi început să se gîndească la importanța pregătirii tinerilor nu numai pentru economia națională, ci și pentru guvernarea statului. În acest scop trebuie selectați și pregătiți în mod special tinerii capabili și talentați, în plan intelectual și moral, reprezentanți ai tinerei generații - viitoarea elită a statului.

Problema calității învățământului în societatea moldovenească este una destul de acută în prezent. Influența factorilor auxiliari (în afară de cunoștințe) asupra evaluării cunoștințelor elevilor la discipline în școli, colegii, licee și chiar universități, posibilitatea de a obține o notă bună fără a avea cunoștințe în sistemul de învățămînt superior, reduce în mod semnificativ nivelul de motivare - de a învăța bine, în rîndul tinerilor. În plus, prezența corupției în rîndul unor cadre didactice are un impact foarte negativ asupra moralității tinerei generații, educă în ei cinismul și nihilismul în ce privește necesitatea de a respecta legea în viața de „adult”. Toate acestea, precum și transformarea învățămîntului superior într-o activitate de afaceri, au dus la revizuirea priorităților și pierderea ulterioară a încrederii față de învățămînt din partea unei părți a societății, la adîncirea decalajului dintre nevoile sociale și învățămînt.

Așa-numitele probleme critice ale învățămîntului - calitatea și importanța sa, accesul echitabil, libertatea de alegere, oportunitățile de angajare, eficiența și finanțarea - în nici un caz nu țin totalmente de domeniul învățămîntului. Sistemul de învățămînt nu există într-un vacuum. Politica statului și cursul intern al partidelor politice aflate la guvernare joacă un rol important în dinamica sistemului de învățămînt din orice țară.

Rezumînd tendințele expuse mai sus, putem trage concluzii cu privire la principalele cauze ale crizei latente ale activității educaționale în Republica Moldova, care constau în următoarele:

15.2.1. În absența aproape totală a unei politici de stat coerente și consecvente în domeniul învățămîntului, care ar fi o urmare firească a strategiilor în acest domeniu și ar reieși din interesele naționale ale societății moldovenești, indiferent de apartenența de partid și etnică a funcționarilor, care se perindă la conducerea sferei educației. În realitate, cea mai importantă funcție a statului - de educare și instruire a tinerei generații, puternice fizic și stabile moral, nu este executată de popor, nici de societate, nici de puterea supremă și nici de actualul Parlament, ci de birocrații din educație și știință, care nu poartă o responsabilitate directă față de societate pentru rezultatele muncii lor, sau de politicieni care pierd timpul îndeplinind ordinele sponsorilor externi pentru degradarea învățămîntului.

15.2.2. În nivelul inacceptabil de înalt de politizare a procesului de elaborare a priorităților în domeniul învățămîntului, ceea ce destabilizează și slăbește acest sistem, transformîndu-l în ostatic al forțelor politice, ajunse la putere, dar și din cauza intereselor lor înguste de grup.

15.2.3. În substituirea politicii de stat din domeniul învățămîntului cu activitatea ministerului corespunzător, ceea ce duce la menținerea unui nivel ridicat de birocritizare a procesului de învățămînt. Structura puterii și relațiile puterii în prezent sînt de așa natură, că de înrăutățirea sistemului de învățămînt din țară nimeni nu este responsabil cu adevărat.

15.2.4. În politica statului de amplificare în toate instituțiile de învățămînt a verticalei puterii birocratice. Această tendință menține la nivel scăzut autonomia și autogestiunea instituțiilor de învățămînt, consolidează poziția dominantă a metodelor administrative de conducere, sporește conformismul comunității educațional-profesionale.

15.2.5. În nivelul inacceptabil ridicat al comercializării învățămîntului, în special a învățămîntului superior. Victime ale acestor politici au devenit și învățămîntul primar, și cel mediu profesional, universitar, dar și știința academică.

15.2.6. În baza materială și tehnică demult depășită a celor mai multe dintre instituțiile de învățămînt, în special a universităților, unde salariile profesorilor au un nivel scăzut, necompetitiv, ceea ce influențează politica cadrelor didactice, fapt care conduce la încurajarea corupției și menține știința universitară la un nivel scăzut.

15.2.7. În respingerea, de multe ori nejustificată, a tradițiilor și realizărilor sistemului propriu de învățămînt, în încercarea de a copia în mod mecanic experiența străină în detrimentul tradițiilor naționale, priorităților și intereselor care nu sînt formulate în acest domeniu, contribuind la menți-

nerea unei situații de discordie și incertitudine.

15.2.8. În pierderea treptată a limbii ruse, precum și a experienței pozitive și a tradițiilor sistemului sovietic de învățământ moldovenesc (românesc?) de către școli și elevi. În predarea istoriei țării vecine și, în acest context, a propagării rusofobiei și slavofobiei în școlile moldovenești. În anti-moldovenismul agresiv din școlile românești, respingerea completă a istoriei și tradițiilor moldovenești ca fenomen independent. Această politică se bazează pe cunoașterea insuficientă a istoriei și etnogenezei moldovenilor de către cadrele didactice ale instituțiilor de învățământ, supărările istorice față de ruși, cultivarea percepției emotive a trecutului de către reprezentanții intelectualității moldovenești și fără afișare (dar în mod activ și intenționat) este încurajată de elita conducătoare a statului vecin. O astfel de politică nu contribuie la o pace interetnică în țară și îi pune în contradicție pe moldoveni și vorbitorii de limbă rusă.

15.2.9. În planificarea slabă, ceea ce formează o disproporție între specialiștii pregătiți în instituțiile de învățământ mediu și superior și necesitățile statului și ale economiei. Ca urmare, instituțiile de învățământ nu poartă răspundere pentru încadrarea specialiștilor instruiți în câmpul muncii, tragediile personale ale tinerilor care nu pot obține un loc de muncă în țara lor, în conformitate cu studiile făcute.

15.2.10. Puterea politicianilor vremelnici nu funcționează pe termen lung, ceea ce formează abordarea educației ca articol de economisire bugetară și, în consecință, sînt distruse școli cu tradiții bogate. Anterior, autoritățile liberale vorbeau despre economisirea banilor, dar sînt aduse și alte argumente demagogice privind calitatea educației. În urma unei astfel de politici, sub semnul întrebării se află viitorul multor localități în care, cu scopul economisirii banilor, sînt lichidate școlile.

15.3. Strategia de dezvoltare a învățămîntului în Moldova.

Pentru Republica Moldova, problema creării unui sistem optim al învățămîntului public rămîne deosebit de importantă și acută. Continuînd să se dezvolte în cadrul procesului de învățămînt european și global, Moldova nu trebuie să-și piardă rădăcinile naționale, tradițiile și valorile, care stau la baza culturii moldovenești. Strategia în acest domeniu ar trebui să se concentreze pe găsirea unui răspuns adecvat la întrebarea: cum, în timp ce ne integrăm în comunitatea mondială, să rămînem noi înșine, păstrîndu-ne caracteristicile naționale, nivelul intelectual și moral înalt.

Sensul principal al strategiei învățămîntului este identificarea celor mai eficiente metode și forme de tranziție de la starea actuală a sistemului de învățămînt într-o altă condiție calitativ nouă, dorită, care să corespundă priorităților naționale de dezvoltare a societății moldovenești și a statului.

Conținutul noii strategii educaționale îl formează ideile, formele și metodele de atingere a unui asemenea nivel de pregătire profesională a fiecărui individ, care i-ar permite țării să-și păstreze limba, cultura, teritoriul și comunitatea socială, precum și realizările generațiilor predecesoare, să dezvolte potențialul națiunii și al societății la nivelul cerințelor actuale și viitoare, precum și să ofere oportunități similare marilor comunități ale minorităților naționale. Un rol decisiv în formarea unei noi generații de cadre trebuie să-l joace renașterea tuturor verigilor și nivelurilor sistemului moldovenesc de învățământ.

Eficacitatea strategiei se definește prin obținerea unor rezultate cât se poate de bune cu resurse, timp și efort minime, și include următoarele dispoziții de bază:

15.3.1. Declararea învățământului domeniu prioritar la toate etapele de dezvoltare a societății moldovenești și dezvoltarea acestuia în baza principiilor: rolul primordial al valorilor morale general umane și universale, drepturile și libertățile omului care respectă legea, tradițiile și obiceiurile societății, propagarea unui mod de viață sănătos și a forței fizice în rândul elevilor și studenților, contabilizarea, protejarea și păstrarea tradițiilor naționale moldovenești, oportunitatea principalelor grupuri de minorități naționale de a obține toate nivelurile de educație în limba maternă, crearea unui sistem de învățământ calitativ, o abordare sistematică și o coerență în politica educațională.

15.3.2. Aplicarea creativă a principiului egalității tuturor părților implicate în procesul de învățământ. Acest model ar trebui să includă interacțiunea dintre stat și societate la elaborarea și luarea deciziilor la nivel macro, care să vizeze interesele generale și naționale în realizarea programelor naționale, cu aplicarea managementului strategic și finanțarea sistemului național de învățământ din partea statului.

15.3.3. Dezvoltarea unui model educațional eficient, în baza corelației optime de participare a statului, a structurilor publice și private la organizarea, conducerea și finanțarea sistemului național de învățământ. Învățământul calitativ trebuie să fie rezultatul muncii creative comune a tuturor participanților la procesul educațional - elevilor, părinților, instituțiilor de învățământ, societății și statului.

15.3.4. Dezvoltarea ulterioară a unei forme social-statale de administrare ca mijloc de extindere a participării societății la conducerea învățământului la toate nivelele, menținând în același timp controlul statului asupra finanțării instituțiilor de învățământ și al creării programelor de studii. Dezvoltarea autoguvernării, printre elementele de bază ale căreia se numără: Consiliul de administrare al instituției; raportarea publică a instituțiilor de învățământ și a sistemului de învățământ teritorial, participarea societății la atestarea de stat și acordarea licențelor de stat instituțiilor de învățământ.

15.3.5. Adoptarea unei strategii de dezvoltare a învățământului pentru următorii 15-20 de ani. A pune în șir prioritățile de bază și a acorda o atenție deosebită din partea Parlamentului, Guvernului și Președintelui țării problemelor privind dezvoltarea învățământului în țară. Adoptarea unui act legislativ privind obligativitatea prezentării periodice (cel puțin de două ori pe an) în Parlament a raportului prim-ministrului privind situația actuală și progresele înregistrate în punerea în aplicare a strategiei de dezvoltare a educației în țară.

15.3.6. Dezvoltarea în continuare a sistemului național de învățământ din Republica Moldova, realizată în conformitate cu obiectivul strategic principal - de creare a unui sistem educațional competitiv, care să cuprindă toată, fără excepții, generația tânără și care să contribuie la depășirea problemelor social-economice și de criză spirituală, de întemeiere a unei societăți bazate pe principii democratice, de consolidare a statalității moldovenești. Sistemul în cauză ar trebui să asigure dezvoltarea durabilă a învățământului public, școlarizarea obligatorie a tuturor copiilor și tinerilor, lărgirea accesibilității, asigurarea calității și eficienței învățământului, crearea în instituții a unui mediu sigur pentru studenți și elevi, care să fie în stare să realizeze următoarele principii foarte importante:

- **Evaluarea** obiectivă a cunoștințelor. Cea mai importantă condiție a unei reforme educaționale pozitive ar trebui să fie dezvoltarea unui sistem, în care elevii și studenții să aibă numai opțiunea de a susține examenele cu bine, bazându-se doar pe propriile cunoștințe. A face absolut imposibilă copierea, etc. Metodele existente de rezolvare a acestei probleme trebuie consolidate, inclusiv în baza elaborărilor specialiștilor moldoveni;
- **Sistemul** de stimulare cu pedepse minime. Aplicarea politicii unei „turte mari și a unui bici mic”. A învăța bine trebuie să fie prestigios. În școli și universități ar trebui să fie introdus un sistem clar de recompense și pedepse. A învăța rău trebuie să fie neprestigios;
- **Importanța** consolidării sănătății și dezvoltării sportului în școli și universități. Încurajarea sportivilor (elevilor și studenților), precum și a conducătorilor instituțiilor de învățământ, care contribuie la dezvoltarea sportului. Reluarea competițiilor între elevi și studenți la nivel de sate, orașe, raioane și de republică. Organizarea „Universiadei” republicane anuale. Unul din criteriile de evaluare a activității conducătorilor școlilor trebuie să fie succesele obținute în sport, fără îndoială, în combinație cu standarde educaționale ridicate;
- **Introducerea** în mod obligatoriu, în școlile medii, a disciplinei educația prin muncă, începând cu clasa întâia. Oamenii de știință au demonstrat, că abilitatea de a lucra de la o vîrstă fragedă dezvoltă bine funcțiile cognitive ale creierului copiilor și tinerilor și contri-

buie la dezvoltarea multilaterală a personalității. Elevii, începînd cu vîrsta de 12 ani, și studenții în primii ani de colegii și universități să fie obligați să lucreze în perioada vară-toamnă cel puțin două săptămîni în agricultură (pentru hrană și o plată simbolică) sau să efectueze alte lucrări în folosul comunității. Acest lucru ar trebui să facă parte din programul școlar cu denumirea „Educația prin muncă”;

- **Implicarea** permanentă a copiilor și tinerilor din sistemul de învățămînt în diverse evenimente cu caracter educativ (cercuri de meșteșugărie, teatre pentru copii, studiouri de muzică etc.). Aceste activități ar trebui să fie interesante, captivante și utile pentru tineret. Gimnaziile, liceele și colegiile trebuie să lucreze de dimineața pînă seara, „îndepărtînd”, astfel, copiii de stradă, reducînd numărul potențialilor clienți ai vînzătorilor de droguri și ai grupărilor criminale organizate;
- **Crearea** unor condiții pentru ca elevii vorbitori de limbă rusă să învețe limba moldovenească și să păstreze bilingvismul real printre moldoveni. În acest scop, introducerea în școlile rusești a unor discipline umanitare în limba moldovenească, iar în școlile moldovenești - în limba rusă;
- **Interzicerea** totală a utilizării telefoanelor, smartphone-urilor și gadget-urilor pe teritoriul instituțiilor de învățămînt;
- **Predarea** unui număr maxim posibil de discipline cu scopul de a forma un orizont larg elevilor și studenților din cursurile inferioare ale universităților. Un om cu cunoștințe temeinice în diverse domenii, adesea este mai eficient și în calitate de specialist într-un anume domeniu;
- **Dezvoltarea** învățămîntului în strînsă legătură cu știința, în special cu învățămîntul tehnic și cel umanitar. De exemplu, ingineria și economia (business, finanțe), biologia și filosofia, fizica și geologia, biologia în combinație cu istoria și arheologia etc.;
- **O mare atenție** trebuie acordată studierii matematicii în școală. Această disciplină dezvoltă gîndirea logică și imaginația, capacitatea de a calcula rapid, întărește memoria și creează o bază pentru studiul științelor ingineresti - cele mai apropiate de înțelegerea Conceptului Creatorului.

15.3.7. Serviciul militar obligatoriu de 6 luni pentru toți tinerii de sex masculin fără excepție, începînd cu vîrsta de 19 (21) ani, ca parte a procesului de învățămînt și de educare. Formarea sentimentului de patriotism și mîndrie în rîndul tinerilor pentru că „și-au îndeplinit datoria față de Patrie”, făcîndu-și serviciul în rîndul Forțelor Armate. Crearea unui sistem de beneficii pentru cei care au făcut armata.

15.3.8. Unificarea Universității Tehnice și a Academiei de Științe Economice, ceea ce va permite crearea unui sistem cuprinzător de formare a inginerilor cu cunoștințe economice aprofundate, precum și a economiștilor, contabililor și managerilor cu cunoștințe de inginerie, ceea ce este extrem de necesar în lumea de astăzi.

15.3.9. Sistemul de învățământ ar trebui, în primul rând, să pregătească cei mai capabili tineri pentru guvernarea țării (la toate nivelurile), dar și pentru conducerea business-structurilor, precum și pentru munca în domeniile științei, ingineriei, agriculturii, învățământului și asistenței medicale. Același sistem ar trebui să selecteze talente în domeniul culturii, transmițând grija formării lor profesionale structurilor statale corespunzătoare. Trebuie creat un sistem de selecție la toate etapele de studiu a celor mai capabili tineri, și a le crea condiții pentru obținerea studiilor medii în școli (licee) de tip închis (de elită) și a studiilor superioare de calitate. Cei mai talentați copii, ai căror părinți nu își pot permite să plătească pentru astfel de studii, ar trebui să poată primi o educație în astfel de școli și instituții de învățământ superior din contul statului. Este deosebit de important ca viitorii manageri să fie pregătiți începând cu o vîrstă fragedă, oferindu-le cunoștințe despre structura lumii, sistemele politice, mecanismele de influență, despre interesele diferitor state în lume și mai ales în Moldova, despre metodele eficiente de management al afacerii. Anume din astfel de copii ar trebui să fie pregătită în prealabil elita, care să conducă statul, capabilă să dezvolte țara la un nivel intelectual și spiritual decent, precum și să dezvolte afaceri cu parteneri străini, care înțeleg bine interesele statului lor, fără a „devia” într-o direcție sau alta. La selectarea unor astfel de copii, în afară de inteligență, o atenție prioritară trebuie acordată calităților spirituale ale candidaților (aspirației lor către dreptate, onestitate, atitudinea pozitivă față de tovarăși, dar și a tovarășilor față de ei, credința în Dumnezeu, dorința de a cunoaște Concepția Creatorului ...).

Pe de altă parte, acest sistem ar trebui să formeze personalități pregătite profesional, cu o viziune largă, patrioți ai Moldovei, care să fie capabili să lucreze eficient în diverse sectoare ale economiei naționale.

15.3.10. Accelerarea procesului de restabilire a sistemului de învățământ primar și mediu profesional pentru profesiile cerute în domeniile noi de dezvoltare a industriei și agriculturii din țară. O politică educațională de stat unică în acest domeniu trebuie să unească eforturile puterii de stat, ale business-structurilor și ale societății civile pentru rezolvarea problemelor învățământului superior profesional, ținîndu-se cont de condițiile sociale, economice și regionale.

15.3.11. Introducerea celor mai noi realizări ale științei și tehnicii în procesul de studiu, precum și amplificarea orientării lui practice, în general, prin consolidarea relațiilor cu partenerii și potențialii angajatori. Stimularea dezvoltării științei universitare, colaborarea celor mai de văză univer-

sități cu institutele academice și tehnoparcurile de bază, cointeresate în abordări și elaborări inovatoare.

15.3.12. Dezvoltarea și adaptarea la condițiile locale a noilor tehnologii în domeniul educației, autoeducației și autocontrolului cunoștințelor, în baza concepției și metodelor de predare la distanță prin intermediul mijloacelor electronice, inclusiv a celor mobile.

15.3.13. Crearea condițiilor pentru perfecționarea politicii educaționale prin asigurarea calității procesului de învățământ, care să corespundă cerințelor de dezvoltare a științei și educației, precum și cererii de pe piața modernă a muncii. Elaborarea unor mecanisme de stimulare materială a cadrelor didactice din universitățile din Moldova, precum și accelerarea formării unui sistem public de susținere a învățământului superior.

15.3.14. Eliminarea tuturor restricțiilor de vârstă și a altor restricții (două mandate etc.) privind ocuparea funcțiilor de conducere a instituțiilor de învățământ. Practica arată, că cele mai bune și mai prestigioase instituții de învățământ au devenit și au continuat să fie cele conduse de lideri talentați timp de mai multe decenii.

15.3.15. Crearea unor astfel de condiții, încât să fie exclusă complet posibilitatea de „cumpărare” sau falsificare a documentelor de studii. Introducerea registrelor elevilor și studenților, profesorilor, instituțiilor de învățământ, documentelor de studii etc. Automatizarea deplină a procesului de administrare a sistemului de învățământ.

15.3.16. Crearea unor condiții pentru angajarea obligatorie, de către instituțiile de învățământ profesional secundar și universități, a absolvenților lor.

15.3.17. Încetarea practicii de lichidare a școlilor din comunitățile rurale. Redeschiderea, acolo unde este posibil, a școlilor lichidate de autoritățile liberale. Principiul nostru este să nu economisim bani pe educație, ci să cîștigăm bani pentru îmbunătățirea și dezvoltarea acesteia!

15.3.18. Restabilirea sistemului de școli-internat și case de copii, pe care autoritățile liberale le lichidează, iar drept urmare în țară a crescut numărul copiilor vagabonzi și au fost create condiții suplimentare pentru traficul de copii de către funcționarii administrației locale, protejați de organele de forță.

15.4. Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate.

În domeniul sistemului de sănătate, în ciuda unor pierderi în perioada de trecere de la socialism la societatea modernă, în Republica Moldova s-au păstrat condițiile necesare pentru un progres rapid:

- **Se dezvoltă** cu succes Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie, unde, alături de studenții locali, învață și studenți din multe alte țări;
- **S-a păstrat** un număr suficient de cadre pentru a menține continuitatea cunoștințelor;
- **Medicina** moldovenească are realizări recunoscute la nivel mondial în chirurgia cardiovasculară, în kinetoterapie, în organizarea sistemului de asistență medicală urgentă; s-a păstrat baza materială a medicinei preventive, a policlinicilor și spitalelor;
- **În anii 2000** a fost creat sistemul asigurărilor de sănătate, datorită căruia majoritatea cetățenilor țării au acces la asistență medicală.

În același timp, sînt necesare măsuri active pentru îmbunătățirea situației, care constau, în principal, în:

15.4.1. Dezvoltarea sistemului de medicină preventivă, în care rolul principal în grija pentru starea sănătății angajaților trebuie să revină angajatorilor, cu sprijinul financiar al Companiei Naționale de Asigurări în Medicină.

15.4.2. Dezvoltarea unui sistem pentru tratamentul de recuperare, în baza sanatoriilor și clinicilor preventive, care s-au păstrat din perioada sovietică, și a cunoștințelor acumulate în aceste instituții.

15.4.3. Crearea unui Fond de investiții de stat pentru dezvoltarea bazei materiale a instituțiilor medicale și a sanatoriilor, capabil să finanțeze, pe termen lung și la rate mici, spitalele și sanatoriile pentru achiziționarea de echipamente, preparate și tehnici moderne pentru tratarea diferitor tipuri de cancer.

15.4.4. Încurajarea dezvoltării companiilor farmaceutice care pot să creeze medicamente bazate pe plante ecologice. Reînființarea facultății respective la Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie.

15.4.5 Orientarea, în mod prioritar, a sistemului bugetului de stat, alături de sistemul de educație, spre finanțarea creșterii rapide a salariilor angajaților din domeniul sănătății.

15.4.6. Acordarea unor facilități fiscale clinicilor medicale private și complexelor SPA, inclusiv complexelor de pe lângă hotelurile.

16. Strategia de Restabilire a Integrității Teritoriale a Republicii Moldova

La 21 iulie 1992, președinții Republicii Moldova și Rusiei au semnat Acordul moldo-rus „Cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova”. Pînă în prezent, acest acord rămîne practic singura realizare reală a procesului de negociere, care a creat premise pentru soluționarea conflictului dintre Chișinău și Tiraspol prin metode pașnice, politice și diplomatice. În pofida eforturilor ocazionale de a găsi o bază reciproc acceptabilă pentru soluționarea problemei transnistrene, acest proces a intrat într-o criză sistemică, care este exprimată nu numai prin ineficiența mecanismelor existente de soluționare a acesteia, dar și prin absența unor idei și abordări noi, dacă nu punem la socoteală dorința regimului Sandu-PAS de a profita de izolarea regiunii de sponsorul permanent al regimului de la Tiraspol - Federația Rusă și de a crea probleme pentru aprovizionarea cu gaze naturale a populației și industriei din regiune, ca urmare a încetării furnizării de gaze în regiune începînd cu 31.12.2024. Drept urmare, au fost create probleme nu numai populației de pe malul stîng al Nistrului, marea majoritate a căreia sînt cetățeni moldoveni, dar și celei de pe malul drept. Pe malul stîng, oamenii înghețau în apartamente neîncălzite și aveau probleme cu prepararea mîncării, în timp ce pe malul drept, majoritatea populației cu greu încerca să facă față facturilor semnificativ mai mari la energie electrică și gaze.

Procesul de soluționare a conflictului transnistrean pe parcursul cîtorva decenii a avut un caracter inegal și instabil. După „înghețarea conflictului” în vara anului 1992, au existat și etape cu progrese în procesul negocierilor, care erau urmate de perioade de stagnare, iar apoi de stagnare a procesului de reglementare a conflictului.

Această situație a fost rezultatul mai multor cauze - abordările diferite ale părților în procesul de reglementare, lipsa unei strategii justificate și coerente pentru restabilirea integrității teritoriale a țării de către guvernele care s-au succedat la Chișinău, intransigența administrației de la Tiraspol, influența factorilor externi, inclusiv interesele statelor interesate să-și mențină propria influență și instabilitatea în această parte a continentului european.

Adesea, problema regimurilor separatiste se reduce la expunerea pozițiilor părților cu privire la istoria apariției conflictelor în spațiul post-sovietic, însă această cale nu duce la soluționarea problemei principale - reglementarea situației din jurul entităților separatiste. Majoritatea politicienilor și experților, care într-un fel sau altul au încercat să propună o soluție

la problema regimurilor separatiste autoproclamate, în marea majoritate a cazurilor au procedat din considerente de moment și adesea oportuniste, fără a prezenta o abordare cuprinzătoare și sistematică a fenomenului din spațiul postsovietic care reprezintă o amenințare la adresa securității și stabilității unor țări aparte și a regiunilor în ansamblu.

Elaborarea unor recomandări concrete, bazate pe studii și analize aprofundate din partea comunității de experți, este împiedicată de dominanța componentei politice asupra tuturor celorlalte aspecte ale problemei. Cu o astfel de abordare, nu există nicio disponibilitate din partea părților implicate în conflict de a face compromisuri în baza respectării normelor și regulilor internaționale în domeniul respectării integrității teritoriale și a drepturilor minorităților naționale. Ca urmare, așteptările exagerate de la următoarea rundă de întâlniri la nivel internațional sînt înlocuite de dezamăgiri, noi învinuiri reciproce și retorică alarmistă.

Nu este un secret faptul, că cele mai influente țări ale lumii încearcă să își realizeze interesele prin intermediul altora, declanșînd războaie locale sau inițîind conflicte în colțurile lumii care le interesează. La etapa de soluționare și reglementare a conflictelor, unele state și organizații internaționale controlate de acestea, folosind mecanismul imperfect al dreptului internațional care reglementează aceste procese, adesea de pe o poziție de forță, încearcă să obțină beneficii din situația actuală. În primul rînd, este vorba de interese geopolitice în anumite regiuni ale lumii, menținerea controlului asupra anumitor teritorii; probleme politice legate de înlocuirea structurilor de putere existente etc.

În același timp, rămîne larg răspîndită ajutorarea forțelor separatiste locale de statele care își urmăresc propriile interese egoiste. Intervenția externă de partea forțelor anticonstituționale se manifestă prin acordarea de sprijin politic, militar, moral și material uneia dintre părțile aflate în conflict.

În practica relațiilor internaționale problema formațiunilor autoproclamate, apărute în rezultatul acțiunilor separatiste, nu avea precedent și era soluționată în baza inviolabilității frontierelor și integrității teritoriale a statelor recunoscute pînă în anii '90 ai secolului al XX-lea. Destrămarea Uniunii Sovietice a provocat o serie de modificări teritoriale în Europa. Pe teritoriul noilor state independente, recunoscute ca atare de către comunitatea internațională în limitele frontierelor administrative ale fostelor republici sovietice, cu sprijin activ din exterior apar mișcările separatiste independente, care nu se supun voinței autorităților centrale, inclusiv și așa-numita „Republica Moldovenească Nistreană”. În contextul proceselor de autoafirmare națională a noilor state independente, toate îndemnuirile de respectare a integrității teritoriale și a inviolabilității frontierelor țărilor recunoscute de către statele-membre ale ONU s-au dovedit a fi neîntemeiate și fără rezultat.

Datorită globalizării relațiilor internaționale, apariția și dezvoltarea conflictelor a depins în multe privințe de starea și acțiunile întreprinse de către comunitatea internațională. Internaționalizarea conflictelor locale a făcut ca acestea să nu mai fie o chestiune internă (bilaterală) a unor țări aparte, ca urmare fiind create formate multilaterale de soluționare a conflictelor. Controlul menținerii păcii a devenit o trăsătură caracteristică a lumii globalizate. La începutul secolului XXI, au avut loc 50 de operațiuni de menținere a păcii sub egida ONU, la care au participat forțe de menținere a păcii din toate structurile societății – a ONU, a uniunilor regionale interstatale și a unor state aparte. În același timp, de multe ori fără rezultate vizibile.

Cu toate acestea, acest cerc vicios a fost rupt în Nagorno-Karabah, atunci când conducerea Azerbaidjanului, întărindu-și forțele armate, fiind dezamăgită de «eforturile partenerilor internaționali», cu sprijinul Turciei și inacțiunea Rusiei, a ocupat teritoriul Nagorno-Karabah prin mijloace militare și, astfel, a restabilit integritatea teritorială a țării sale.

Conflictul de pe Nistru nu este unul interetnic, Republica Moldova a ales calea pașnică, prin urmare, experiența azeră, în ciuda unor discuții între unii politicieni și experți moldoveni, nu poate fi aplicată, din diverse motive, la soluționarea conflictului transnistrean. În același timp, nu mai putem trage de timp – trebuie să depunem eforturi mari pentru a uni rapid și pașnic cele două maluri ale Nistrului.

În primul rînd este nevoie de o analiză complexă și sistematică a istoriei și a cauzelor apariției și a posibilităților de rezolvare a conflictului transnistrean.

În acest scop este necesară identificarea cît mai obiectiv posibilă a cauzelor și premiselor apariției acestuia, examinate etapele conflictului și încercările pașnice de soluționare a lui, stabilite interesele și pozițiile adevărate, nu cele declarate, ale principalelor forțe politice implicate, precum și a factorilor, atît interni, cît și externi, care influențează procesul de negocieri pe parcursul ultimelor trei decenii.

De reglementarea problemei transnistrene, în mare parte, depinde caracterul relațiilor dintre Moldova și Rusia, Moldova și Ucraina și o serie de alte țări, care au o importanță indirectă, dar nu mai puțin importantă, în problema transnistreană. În același timp, este destul de evident faptul că, chiar și cu o schimbare semnificativă a poziției geopolitice a autorităților transnistrene din cauza războiului din Ucraina, conflictul nu poate fi rezolvat pe moment – este nevoie de o abordare sistemică.

Este necesară o abordare sistemică la stabilirea locului conflictului transnistrean în contextul formării spațiului post-sovietic, în geopolitica europeană și geopolitică în general, dar și din punct de vedere al importanței lui în politica externă a marilor puteri ale lumii – Rusia, SUA, dar și

UE, a țărilor de importanță regională – Ucraina, România, și influența lui asupra situației din regiunea transnistreană. Totodată, în centrul atenției trebuie să rămână interesele de bază ale poporului Republicii Moldova, care locuiește atît pe malul drept, cît și pe malul stîng al rîului Nistru.

16.1. Cauzele care au stat la baza conflictului transnistrean și evoluția lui

Conflictul transnistrean este diferit de celelalte conflicte care au apărut după destrămarea URSS, pentru că la baza lui nu se află un conflict etnic sau religios. La începutul anilor 90, principala cauză a apariției conflictului între forțele separatiste ale regiunii transnistrene și autoritățile legale ale Republicii Moldova era tendința Centrului Unional de a păstra URSS-ul, iar după destrămarea acestuia – dorința Federației Ruse de a influența noile autorități moldovenești. Un motiv la fel de important al acestui conflict este adoptarea rapidă, fără suficiente discuții în societatea moldovenească, de către Moldova a legislației privind limba de stat, ceea ce a dus la o polarizare politică accentuată a societății și la creșterea rezistenței față de noua decizie din partea populației vorbitoare de limbă rusă, în primul rînd din partea directorilor întreprinderilor subordonate Uniunii din partea stîngă a Nistrului.

Noile legi nu au fost acceptate nici de mulți moldoveni, care nu împărțeau politica forței de opoziție la acea vreme, Frontul Popular, care era format în principal din reprezentanți ai profesiilor de profil umanist, care în scurt timp au intrat sub influența deplină a unei părți a elitei politice unioniste din România și a urmărit o politică agresivă de impunere a românismului moldovenilor (moldovenii sînt români, limba moldovenească este limba română și așa mai departe). Conducerea partidului a aprobat rapid un nou steag și stema, care simboliza originea «românească» a Moldovei, fapt cu care majoritatea populației moldovenești nu era de acord.

Toate acestea, combinate cu lipsa unor lideri puternici și autoritari în fruntea țării, capabili să răcească mințile înfierbîntate, au provocat acțiuni militare, în urma cărora peste o mie de persoane au fost ucise, iar cîteva mii au fost rănite.

În continuare, o parte a aparatului administrativ sovietic, înrădăcinat pe malul stîng al Nistrului, în cîrdășie cu o parte a nomenclurii de partid, pe care schimbările au luat-o prin surprindere, a început mobilizarea forțelor și resurselor pentru dezmembrarea teritorială a fostei RSSM și crearea în raionale estice ale republicii a unui cap de pod pentru a influența din exterior Republica Moldova, care era pe cale să devină stat independent. În scopul de a-i atribui acestui conflict socio-politic un caracter etnic, liderii conspirației separatiste anti-moldovenești au inventat conceptul de „popor transnistrean”, urmat de speculații destul de primitive cu privire la „dreptul națiunilor la autodeterminare”. E necesar să subliniem că, din

punct de vedere al componenței etnice, populația din Transnistria nu diferează mult de cea de pe malul drept al Republicii Moldova - în ambele cazuri, majoritatea o constituie etnicii moldoveni.

Trebuie să constatăm că Legea privind funcționarea limbilor în RSSM deși, în general, era echilibrată și liberală în ce privește dreptul minorităților naționale, lege care era în vigoare la momentul respectiv și a fost anulată ilegal de Curtea Constituțională a RM în iunie 2018, conținea unele excese la aplicarea ei, de care au știut să profite organizatorii și protectorii regimului separatist.

Conflictul armat, sub lozinci privind protecția drepturilor minorităților naționale și lupta împotriva românizării moldovenilor, a fost provocat de regimul separatist, condus de I. Smirnov după puciul din august 1991, în toamna aceluiași an, cu sprijinul comandamentului trupelor districtului militar Odesa, atunci când, sub conducerea „organizațiilor sociale” ale acestora a început distrugerea sistematică a organelor guvernamentale centrale și a structurilor de drept ale Moldovei în raioanele din stînga Nistrului.

În aceste condiții, conducerea puțin experimentată, cu tendințe naționaliste a tînărului stat moldovean, a întreprins o serie de măsuri menite să restabilească ordinea constituțională și integritatea teritorială a Republicii Moldova. Trebuie să subliniem faptul, că implicarea în conflict a populației din regiunea transnistreană a avut loc nu din cauza urii și a dușmăniei interetnice, dar sub influența greșelilor conducerii moldovenești în politicile naționale și lingvistice și a propagandei agresive anti-moldovenești a liderilor de pe malul stîng, ceea ce permite să caracterizăm conflictul ca pe un conflict politic și teritorial, cu elemente de conflict al identității și elitelor, dar nu ca pe unul interetnic.

Studiind fără prejudecăți conflictul transnistrean la nivelul premiselor, cauzelor, dar și a derulării lui, în special la etapa inițială, este ușor să concluzionăm că separatismul în raioanele de est ale RSSM a fost provocat de politica radicală a conducerii Frontului Popular din Moldova și a fost creat la ordinul Centrului Unional pentru a păstra Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în cadrul URSS și a nu admite, cum presupunea Moscova, unirea cu România.

Autoproclamată în toamna anului 1990, „Republică Moldovenească Nistreană” (RMN) a fost sprijinită activ de către adepții Uniunii Sovietice (A. Lukianov și susținătorii săi). Liderii transnistreni au stabilit, de asemenea, multe relații și contacte în cercurile conservatoare ale URSS, apoi Armata a 14-ea i-a dotat cu arme și echipament militar, oferind, astfel, ajutor direct la formarea unităților militarizate ale separatiștilor.

După cum am subliniat mai sus, dorința forțelor separatiste de a uzurpa puterea constituțională pe teritoriul aflat sub controlul lor prin forța ar-

melor a alimentat situația deja tensionată din țară, a dat naștere violențelor și creșterii treptate a numărului de participanți la conflict, inclusiv implicarea militară deschisă și secretă din exterior, sub pretextul voluntarilor veniți din Ucraina și Rusia în scopul sprijinirii liderilor separatiști. În ciuda faptului că conflictul armat a fost provocat nu numai de acțiunile autorităților moldovenești, dar și, într-o mare măsură, de separatiștii din Transnistria, Rusia a fost implicată direct în conflictul armat de partea forțelor anti-constituționale după trecerea sub jurisdicția Armatei a 14-ea, comandată de generalul Alexandr Lebedi.

În ciuda faptului, că în luna august a anului 1992, în zona de conflict au fost introduse forțele pacificatoare tripartite, care au fost dislocate în zona securizată de-a lungul râului Nistru, Federația Rusă a continuat și continuă să sprijine separatiștii.

Cauzele principale, care au determinat liderii mișcării separatiste din regiunea de est a Republicii Moldova să opună rezistență, inclusiv militară, autorităților legale ale Republicii Moldova sînt următoarele:

- **Culturale și lingvistice:** nemulțumirea minorității vorbitoare de limba rusă față de introducerea limbii moldovenești drept limbă de stat și necesitatea de a se adapta la noua situație, percepută subiectiv ca o pierdere a statutului social cu care s-a obișnuit;
- **Socio-economice:** amenințarea cu redistribuirea puterii și a resurselor economice în regiunea transnistreană;
- **Socio-ideologice:** opunerea rezistenței nomenclaturii transnistrene de model sovietic față de procesele de democratizare și încercările de a-și păstra statutul în cadrul vechiului sistem, păstrat pe teritoriul regiunii;
- **Teritorial-statutare:** acapararea unei părți a teritoriului Republicii Moldova, în scopul creării condițiilor prealabile de desemnare a statutului formațiunii separatiste ca stat cvasi-independent;
- **Geopolitice:** crearea platformei de presiune politică în scopul menținerii Moldovei în sfera de influență a Rusiei, pentru a preveni presupusa unire cu România, crearea în acest scop a enclavei ruse la frontiera moldo-ucraineană.

Într-o astfel de situație, pentru mobilizarea populației și atragerea ei în conflict cu scopul de a-și atinge propriile obiective, conducerea separatiștilor folosea manipularea etnică la scară largă: reacția emoțională a vorbitorilor de limba rusă la retorica pro-română și naționalismul liderilor Frontului Popular, care nu era acceptată și nu este susținută astăzi de către majoritatea covârșitoare a moldovenilor, un truc propagandistic privind presupusa unire a Moldovei independente cu România - propagandă anti-moldovenească făcută în mod intenționat și cu o anumită finalitate în-

dreptată spre întetirea diverselor tipuri de temeri, demonizarea puținelor, dar destul de agresive, organizații politice proromânești de la Chișinău, ideile unioniste ale cărora nu s-au bucurat de sprijin în rîndul societății etc.

Toate aceste acțiuni ale separatiștilor au fost și rămîn îndreptate spre susținerea legitimității morale a regimului de la Tiraspol, dar și pentru a adopta unilateral acte juridice de legitimare și justificare a propriilor activități anticonstituționale și cu caracter subversiv.

Rusia, care are interese reale în regiune, în scopul menținerii situației sub control pînă la timpul oportun, folosește strategia de a impune comunității internaționale pretinsa dimensiune etnică a confruntării dintre Chișinău și Tiraspol. În acest caz, regimul separatist, ca purtător de cuvînt al intereselor „grupului etnic amenințat”, adică a „poporului transnistrean”, are, cică, drept legitim de a deveni parte cu drepturi depline la procesul internațional de negocieri.

Acest lucru, conform opiniei strategilor de la Kremlin, trebuie să acorde legitimitate nu numai pretențiilor regimului separatist, dar și să justifice formatul existent „de menținere a păcii”, în zona securității de pe Nistru. Anume pe această direcție sînt construite eforturile diplomatice majore ale Rusiei de a acorda regimului separatist de la Tiraspol statutul de parte egală în procesul de negociere. O asemenea abordare a conflictului ar scoate învinuirile aduse Rusiei, precum că acest stat este, de fapt, cealaltă parte a conflictului. După cum s-a menționat mai sus, conflictul nu este etnic, altfel ar fi fost greu de explicat coexistența pașnică a moldovenilor cu vorbitorii de limbă rusă, care reprezintă nu mai puțin de 30% din populația de pe malul drept al Nistrului.

Trebuie să menționăm aici faptul, că românismul și dorințele unioniste ale anumitor lideri din Republica Moldova, inclusiv reprezentanții autorităților, toarnă abundent apă la moara separatiștilor, făcîndu-i nu cel mai bun serviciu tînărului stat moldovenesc la capitolul reunirii celor două maluri ale Nistrului.

În ceea ce privește principalele divergențe dintre Chișinău și Tiraspol cu privire la o posibilă soluție de compromis în problema transnistreană, acestea se referă în primul rînd la statutul raioanelor de pe malul stîng în cadrul Republicii Moldova. Firește, problema recunoașterii așa-numitei „Republici Moldovenești Nistrene” nu a fost luată niciodată în considerare ca o posibilă soluție pentru acest conflict. Autoritățile autoproclematei RMN încearcă să insiste asupra conceptului inventat de „stat comun”, care poate fi unul unitar, federal și confederal. Cu varianta unei Moldove unitare Tiraspolul nu este de acord, așa că sîntem nevoiți să alegem între federație și confederație, însă, potrivit mai multor experți autoritari în domeniul dreptului de stat, regiunea transnistreană nu are statut juridic, care i-ar oferi dreptul să pretindă la mai mult decît o autonomie în cadrul statului moldovenesc. În același timp, în opinia demnitarilor moldoveni, care

cred că țara trebuie unită cât mai curînd posibil, importanți nu sînt termenii care trebuie evitați în negocieri, ci drepturile concrete acordate noii entități teritoriale în domeniul securității, reprezentarea în organele centrale ale puterii, independența economică, educația, securitatea socială, politica lingvistică și așa mai departe. Acest principiu trebuie să stea la baza negocierilor, în cazul în care va exista voință din partea ambelor părți.

Analiza documentelor-cheie și a etapelor procesului de negocieri care a început după semnarea de către Republica Moldova și Rusia a înțelegerilor cu privire la încetarea conflictului armat din vara anului 1992, arată că timpul a lucrat mai curînd în favoarea Tiraspolului, pentru că le-a permis liderilor regimului separatist să cîștige experiență în autoguvernare și să folosească conflictul ca modalitate de mobilizare a populației, lărgirea bazei sale sociale și consolidarea puterii politice.

În contextul celor expuse mai sus sîntem în drept să tragem următoarele concluzii:

În primul rînd, confruntarea de mulți ani dintre statul Republica Moldova și regiunea separatistă este în esență un conflict politico-teritorial, provocat, într-o oarecare măsură, de autoritățile moldovenești, și de acțiunile neconstituționale de uzurpare a puterii în regiunile de pe malul stîng al Nistrului ale grupului radical anti-moldovenesc condus de I. Smirnov, pro-rus în ce privește orientarea geopolitică.

În al doilea rînd, în ceea ce privește natura conflictului - acesta nu este numai unul politic și teritorial, dar și unul internațional, avînd în vedere implicarea activă de la bun început a Federației Ruse și a intereselor geopolitice ale altor state, care participă acum la procesul de soluționare a acestuia.

În al treilea rînd, conflictul transnistrean cuprinde diferite niveluri ale populației, aflate în procesul confruntării în ceea ce privește păstrarea sau modificarea statutului socio-politic al statului, valorile socio-politice, distribuția resurselor socio-economice, luarea în stăpînire și păstrarea pozițiilor de conducere în instituțiile și structurile puterii de stat. Scopul final al inițiatorilor conflictului politico-teritorial sînt resursele precum puterea de stat, structura instituțiilor puterii, statutul politic al grupurilor sociale mari, teritoriilor, regiunilor, valorile și simbolurile care stau la baza puterii politice în structura socială.

16.2. Integritatea teritorială a statelor în spații juridice și geopolitice internaționale

În condițiile moderne, importanța principiului integrității teritoriale este incontestabilă, fapt dovedit de consfințirea lui în constituțiile majorității statelor. Pe parcursul mai multor secole, teritoriul este principala caracteristică a statului. În dreptul internațional este stabilit faptul, că prin-

principiul integrității teritoriale înseamnă suveranitatea deplină a statului asupra întregului său teritoriu. Acest principiu este unul dintre cele mai importante în dreptul internațional și reglementează relațiile dintre state.

În relațiile interstatale contemporane, principiul integrității teritoriale este legat de asigurarea securității statului, garanția protecției împotriva invaziilor externe pe teritoriul său, a schimbărilor forțate a granițelor sale teritoriale. Prin urmare, conform Statutului ONU, statele se obligă să respecte integritatea teritorială a fiecărui stat-membru și să nu întreprindă careva acțiuni, care reprezintă o amenințare la adresa integrității teritoriale a acestora. În plus, cel mai important principiu al dreptului internațional este respectarea echilibrului de putere, care implică excluderea situațiilor în care unul dintre rivalii globali încearcă să își asigure securitatea în detrimentul securității altei părți, folosind în acest scop guvernele-marionetă ale unor state care sînt gata să își transforme propriile state în „proxy”, fără a conștientiza pe deplin consecințele unei astfel de politici.

Desigur că principiul integrității teritoriale a servit pînă nu demult și, într-o mare măsură, încă mai servește drept bază pentru ordinea mondială existentă. A-l revizui sau a-l pune la îndoială – înseamnă a arunca lumea în vîltoarea conflictelor, care nu numai că vor submina bazele tensiunilor internaționale, dar vor putea duce și la instaurarea erei „haosului mondial”, de care lumea s-a apropiat odată cu izbucnirea războiului din Ucraina.

Granițele neschimbate și integritatea teritorială sînt garantul stabilității, atît a relațiilor naționale, cît și a celor internaționale. Războaiele agresive de cucerire și cele de independență din secolul al XX-lea au determinat comunitatea internațională să recunoască integritatea teritorială ca fiind un principiu de bază consfințit la nivel internațional, dar și în legislațiile naționale. Problemele teritoriale sînt și în prezent unele dintre cele mai acute probleme ale sistemului relațiilor dintre state, dar și în interiorul acestora.

Ele au legătură nemijlocit cu instaurarea unei puteri suverane în state într-o anumită regiune a lumii, sau de păstrarea independenței unui popor, de declararea identității sale geopolitice și de civilizație. Unitatea spațiului constituțional și combinarea acestuia cu integritatea teritorială și statală a statelor moderne constituie baza activității tuturor structurilor și instituțiilor puterii de stat, conduse de forțe politice patriotice, independente de influența externă.

Aplicarea principiului integrității teritoriale, în primul rînd, presupune existența frontierelor recunoscute pe plan internațional. Dacă nu există această bază, atunci însuși principiul încetează să funcționeze. Anume din acest motiv, în practica relațiilor internaționale există norma, conform căreia statele de regulă se abțin de la recunoașterea noii țări, dacă acestea avea probleme teritoriale, deoarece acest lucru însemna, de fapt, implicarea aceluia stat în conflictul nerezolvat.

Integritatea teritorială a statului este asigurată de unitatea sistemului puterii de stat. Unitatea puterii de stat este asigurată și garantată de Constituție, care definește spațiul teritorial politic și juridic unitar al țării, principiile sistemului autorităților de stat, centrale și locale, care conferă statului forma unei entități integrale.

După adoptarea Cartei ONU, protecția legală a integrității teritoriale, a inviolabilității statelor și a autodeterminării popoarelor s-a intensificat în mod substanțial.

Consacrarea într-o serie de decizii ale ONU și aprobarea ulterioară în tratatele și acordurile internaționale ale statelor, au conferit dispozițiilor privind integritatea teritorială și dreptul la autodeterminare o autoritate și mai mare, contribuind la consolidarea și recunoașterea lor mai largă. În prezent, principalul obiectiv constă în aplicarea efectivă în practica relațiilor internaționale a principiului integrității și inviolabilității teritoriale, a dreptului la autodeterminare și la luarea deciziilor corespunzătoare ale Organizației Națiunilor Unite, care să contribuie la aceasta.

În condițiile moderne, pentru asigurarea păcii și a securității globale a statelor, la fel de important este să fie respectat principiul integrității teritoriale și cel al inviolabilității frontierelor. Însă, în practică, realizarea acestor principii este strâns legată de interesele politice ale statelor, care, după ce își ating scopurile, încalcă aceste principii. Trebuie să menționăm faptul, că comunitatea internațională astăzi nu are instrumente eficiente - norme juridice și mecanisme de realizare a lor, cu ajutorul cărora soluționarea conflictelor separatiste ar putea fi dirijată și ar fi însoțită de un sistem de sancțiuni împotriva contraveniențelor.

Încercările de a schimba frontierele statelor fără consimțământul acestora a fost întotdeauna o expresie a agresiunii, care de multe ori a dus la război. Dar nici astăzi nu se reușește evitarea conflictelor armate între state referitor la disputele teritoriale. O amenințare la adresa securității statelor și a integrității lor teritoriale reprezintă conflictele etnice, regionale și locale, care încalcă stabilitatea nu numai într-o anumită țară, dar, de asemenea, pot provoca o situație de conflict în regiune și în întreaga lume.

Dreptul popoarelor la autodeterminare pînă la separare - este dreptul comunităților etnice, recunoscut de către comunitatea internațională, de a-și determina statutul pînă chiar la formarea unui stat independent suveran, în situația în care existența lor este amenințată de către națiunea titulară.

Astăzi în limitele acestui drept sînt folosite două abordări: dreptul la independență și dreptul la autodeterminare internă. Alegerea modului de abordare depinde de fiecare situație în parte, dar astăzi, în majoritatea cazurilor, dreptul la autodeterminare, cu forma de declarare a independenței, este blocat de obligația de a păstra integritatea teritorială a statelor.

Dreptul popoarelor la autodeterminare pîna la separare a dat naștere unui tip special de conflict, care este bazat pe dorința minorităților etnice de a-și realiza dreptul la autodeterminare, sub forma unei formațiuni statale independente.

Starea actuală a normelor juridice în domeniul suveranității, integrității teritoriale și autodeterminării demonstrează că, la fel ca în trecut, factorul geopolitic își exercită influența în favoarea unui sau altui principiu, iar punerea lor în aplicare depinde mai degrabă de voința și angajamentul statelor față de esența lor, decît de utilizarea anumitor interpretări doar în favoarea unei sau a altei părți. În același timp, acest lucru înseamnă că de atenția comunității mondiale și de respectarea strictă a principiului integrității teritoriale a statelor de către membrii ei va depinde în mare măsură nu numai echilibrul geopolitic al puterii, ci și soarta noii ordini juridice globale care se formează. În același timp, trebuie avut în vedere faptul, că lumea se află în pragul unei noi redistribuiri, cînd contradicțiile dintre actorii globali din diferite părți ale lumii au ajuns într-o asemenea etapă, în care rezolvarea lor poate fi posibilă inclusiv prin schimbarea frontierelor și a teritoriilor suverane ale anumitor state și stabilirea unei noi ordini mondiale. Este important ca întreaga clasă politică din Republica Moldova, sarcina principală a căreia este finalizarea conflictului transnistrean și unificarea necondiționată a țării, să conștientizeze acest lucru.

De la începutul anilor 2020, autoritățile de la Tiraspol vorbesc despre existența așa-numitei RMN, exclusiv ca stat total independent de Republica Moldova. Cu toate acestea, insistînd anterior asupra principiului egalității de subiectivitate în cadrul „statului comun”, autoritățile de la Tiraspol au încercat să „instituționalizeze” identitatea lor regională specială. Încercarea de a folosi în acest scop faptul istoric de formare a RASSM în anul 1924 și a unei perioade de 16 ani (pînă în anul 1940) de conviețuire a populației din partea stîngă a Nistrului într-un stat sovietic unitar foarte rigid, este cel puțin neconvingătoare.

A insista asupra faptului, că într-un răstimp atît de scurt, în condițiile unei verticale rigide a puterii în URSS, populația din Transnistria, începe să simtă treptat apartenența la o comuniune multietnică și socio-politică, care s-a creat în baza subculturii transnistrene plurivalente, diferite de cea sovietică, ține mai curînd de domeniul propagandiștilor de partid, a manipulatorilor primitivi și a pseudo-oamenilor de știință angajați.

Odată cu crearea în anul 1990 a autoproclamatei RMN a avut loc resuscitarea acestui proiect socio-politic, de această dată numit „poporul transnistrean” ca expresie a ideii colectiviste îndreptate spre soluționarea problemei privind statutul său. La o studiere mai aprofundată a naturii acestei „comunități regionale noi”, cu o anumită cultură și orientări, apare înțelegerea faptului că nu există nici o diferență între ideea falsă de identitate regională a „transnistrenilor” și vechea idee despre „poporul sovietic”, care de asemenea pretindea la un statut supranațional.

În plus, în ultimul timp grupuri transnistrene de vorbitori de limbă rusă, inițiate de conducerea regimului separatist, încearcă insistent să se păstreze în calitate de comunitate supranațională independentă. De aici apar asemenea caracteristici ale vorbitorilor locali de limbă rusă, precum supra-statalitatea și supra „sovietismul”. Acest lucru are loc în detrimentul grupului etnic majoritar, cel al moldovenilor, precum și al altor minorități etnice și culturale de pe malul stîng al Nistrului. Anume acesta este motivul, pentru care conducerea acestor grupuri de vorbitori de limbă rusă susține acțiunile Rusiei în Ucraina și consideră că fosta metropolă trebuie să ducă o politică similară și pe toate teritoriile fostei URSS, iar în privința autoproclamatei „republici nistrene”, să acționeze în același mod ca în privința DNR și LNR, care au fost incluse în componența Rusiei.

Cu toate acestea, probabilitatea ca trupele rusești să treacă Niprul este extrem de scăzută, ceea ce face extrem de puțin probabil ca problema transnistreană să fie soluționată după exemplul DNR și LNR, de aceea ideologii separatismului anti-moldovenesc își dau foarte bine seama de faptul, că doar în cazul în care va trece ideea de autoidentificare a populației autoproclamatei „RMN” se va putea insista și în continuare asupra dreptului „poporului transnistrean” de a institui propriul statut politic sub forma unui stat independent și suveran sau cu un statut special în cadrul Moldovei independente.

16.3. Analiza sistemică a conflictelor internaționale

Pentru Republica Moldova, rămîne actuală problema elaborării abordărilor conceptuale de soluționare a conflictului transnistrean, de selectare a mijloacelor adecvate și eficiente și a metodelor, care urmează să fie folosite pentru a soluționa criza care durează de ani buni, în baza respectării stricte a normelor și regulilor internaționale. Abordarea sistemică ne permite să examinăm conflictul internațional ca parte componentă a relațiilor internaționale.

Conflictul politico-teritorial se caracterizează printr-o multitudine de temeuri internaționale care trebuie analizate: condițiile apariției, nivelul de intensitate și de agresivitate, formele de dezvoltare, consecințele opoziției, confruntării, amploarea și durata acestuia, starea de educație a toleranței, toleranța părților implicate în confruntare.

Metoda comparativ-istorică permite să urmărim modelele generale de apariție și dezvoltare a diverselor conflicte internaționale în baza divergențelor geopolitice din diferite perioade istorice și să comparăm procesele de desfășurare a lor. Abordarea comparativă analizează interesele geopolitice ale diferitor actori ai relațiilor internaționale, identificînd trăsăturile și particularitățile comune. Percepția conflictelor internaționale ca un tot întreg, la fel, este creată prin utilizarea metodei sistemico-funcționale.

Cu toate acestea, trebuie luată în considerare natura schimbătoare a conflictelor internaționale, care, uneori, capătă un caracter asimetric, se schimbă potențialii participanți la conflicte, dar și spectrul surselor și amenințărilor la adresa securității și stabilității internaționale. Odată cu formarea arhitecturii moderne a relațiilor internaționale, se schimbă sau sînt create noi mecanisme și metode de soluționare a conflictelor. În virtutea unui proces obiectiv, apariția, dezvoltarea și soluționarea finală a conflictelor, precum cel transnistrean, depind de atitudinea și acțiunile comunității internaționale, a organizațiilor multilaterale și a actorilor globali.

Motivele obiective ale conflictelor internaționale de astăzi se ascund și în disfuncțiile structurale ale sistemului modern de relații internaționale. Ideea este că însuși sistemul internațional, după destrămarea lumii bipolare, este instabil. Structura internă a legislației internaționale este supusă transformării. Majoritatea țărilor depun eforturi pentru a construi un sistem multipolar internațional, care ar răspunde în mod obiectiv atît scopurilor de realizare a obiectivelor comune internaționale, cît și intereselor naționale individuale.

Astfel, situația internațională care se creează impune elaborarea unor metode noi, mai eficiente, dar și a mecanismelor de gestionare a conflictelor internaționale.

Cercetarea sistemică a conflictelor internaționale în scopul găsirii unor posibilități suplimentare de gestionare a crizelor ne permite să tragem următoarele concluzii:

Primul moment-cheie în caracterul general al conflictului este apariția noilor amenințări de natură transfrontalieră, printre care deosebit de periculoase sînt cele de tipul separatismului teritorial, revoltele împotriva autorităților legale sprijinite din afară, inclusiv cu folosirea forței militare. Conflicturile de acest tip se disting printr-un caracter asimetric, deoarece părțile implicate în conflict pot avea un statut total diferit, spre exemplu statul suveran și o oarecare mișcare separatistă, susținută activ de către un stat mai mare care urmărește obiectivele sale geopolitice.

În această situație este destul de dificil să fie elaborate măsuri adecvate de protecție, eficiente pentru acest nou tip de amenințări, în cazul lipsei interesului din partea comunității internaționale.

În al doilea rînd, conflictele „tradiționale” de astăzi au caracter fragmentar și descentralizat și adesea sînt greu de controlat. În același timp, are loc internaționalizarea lor, căci acestea ating în același timp interesele mai multor state, de multe ori radical diferite, care adesea sînt capabile să submineze stabilitatea și securitatea la nivel regional. Cu toate acestea, interesele altor state, care fac ca elita entităților separatiste să depindă în totalitate de forțe externe, înlocuiesc treptat obiectivul prioritar, care este interesul poporului statului implicat în conflict, formulînd problema „cu

susul în jos". Astfel de conflicte au un caracter de lungă durată, cu schimbări bruște de la o stagnare relativă la o escaladare spontană, fiind însoțite de o acutizare a relațiilor dintre părțile implicate în conflict și o creștere a riscului de reluare a confruntării militare.

În al treilea rînd, apariția noilor tipuri de conflicte și de amenințări necesită găsirea unor abordări suplimentare atît conceptuale, cît și practice pentru gestionarea crizelor și rezolvarea conflictelor. Conflictelor internaționale sînt multidimensionale și decurg în condiții de incertitudine, ceea ce complică analiza situațiilor de conflict și prognozarea evoluării acestora.

În al patrulea rînd, conflictele moderne, provocate de separatismul politic și teritorial, reprezintă una dintre amenințările majore la adresa securității internaționale. Acestea din urmă amenință stabilitatea sistemului internațional și ating interesele statelor, cer amestecul comunității internaționale și elaborarea noilor strategii de reglementare. Încercările de rezolvare forțată a problemelor, în primul rînd, duc la tergiversarea conflictului, căci la contradicțiile existente ale părților principale implicate în conflict se adaugă interesele participanților indirecti, iar în al doilea rînd, crește nivelul și acuitatea conflictualității internaționale, iar acestea amplifică contradicțiile între părți.

În al cincilea rînd, strategia statului de reglementare a conflictului este eficientă în cazul în care este construită, în primul rînd, în baza datelor operative și veridice, obținute în rezultatul monitorizării continue și a prognozării situației din zona de conflict, iar în al doilea rînd, se bazează pe principiile unei abordări sistemice, care presupune analiza posibilelor schimbări de interese și poziții ale tuturor părților implicate, inclusiv a actorilor internaționali, implicați într-o anumită măsură în procesul de soluționare a crizei.

Se modifică natura și conținutul acțiunilor de menținere a păcii, formarea instituțională, formele și metodele activității de menținere a păcii. Adesea acțiunile de pacificare sînt folosite ca mijloc de menținere, realizare a intereselor naționale ale acelor țări, care sînt suficient de puternice economic și militar. În același timp, sînt respinse normele și regulile vechi, care reglementează activitățile pacifitoare, activitatea instituțiilor de menținere a păcii, create în timpul războiului rece.

Modalitățile tradiționale de instituire și menținere a păcii, bazate în general pe folosirea forțelor militare și de poliție, rămîn în trecut, cedînd locul unor operațiuni complete, integrate, care necesită o combinație între acțiunile de menținere a păcii, cele politico-diplomatice, umanitare, militare și de alt tip. Astfel, un interes deosebit prezintă problema raportului dintre metodele de soluționare a conflictelor prin forță și fără forță și căutarea combinației lor optime în funcție de natura și etapa conflictului.

Pentru prezentul și viitorul statului moldovenesc nu există nimic mai important decât restabilirea integrității teritoriale a țării, astfel, acțiunile Guvernului în toate domeniile, inclusiv cel militar, al învățămîntului, al interpretării istoriei, politicii lingvistice, politicii externe, de transport, a tehnologiilor informaționale și de comunicație și a altora ar trebui să ia în considerare importanța atingerii acestui obiectiv de bază. În aceste condiții este foarte important ca conducerea Republicii Moldova să promoveze cu fermitate ideea priorității intereselor propriului stat și ale populației implicate în conflict, concomitent cu eforturile de a apăra interesele actorilor internaționali de interesele Moldovei.

16.4. Conflictul transnistrean – caracterizare și clasificare.

Identificarea adevăratei naturi și a specificului conflictului, premisele și cauzelor lui vor permite să fie pus „diagnosticul” exact și să fie elaborat un sistem de instrumente pentru soluționarea acestuia. Relevanța acestei abordări de sistem constă în necesitatea de a diagnostica cât mai exact situația conflictuală dintre Chișinău și Tiraspol, în scopul de a elabora recomandări adecvate de creare a premiselor și modalităților de soluționare a conflictului transnistrean. Aici este important să se ia în considerare faptul, că procesul de soluționare pașnică și de căutare a unei soluții reciproc acceptabile continuă, iar un catalizator puternic pentru găsirea unei rezolvări poate fi războiul din Ucraina, care, într-o măsură și mai mare, pune în fața Rusiei problema soluționării pașnice cât mai rapide a problemei transnistrene cu pierderi minime posibile pentru influența politică rusă în această parte a spațiului post-sovietic.

Conflictul este cazul limită de înrăutățire a contradicțiilor sociale, care se manifestă prin diferite forme de luptă între indivizi și diferite comunități sociale cu scopul de a atinge interese și țeluri economice, sociale, politice, ideologice, de a neutraliza sau elimina un adversar real sau imaginar, care nu-i permit să-și realizeze propriile interese. Aceasta este și o luptă pentru valori, și pretenții față de statut, putere și resurse, pe parcursul căreia opoziții neutralizează, provoacă daune sau elimină rivalii, precum și o confruntare intenționată a comunităților sociale, motivația cărora este condiționată de valori și norme, interese și nevoi opuse.

Sursa confruntării într-un conflict socio-politic este diferența de interese a subiecților din câmpul social și politic de interacțiune, apărută în baza înțelegerii de către subiecții conflictului a propriilor interese strategice, pe termen lung, legate de necesitatea obiectivă de a uni eforturile pentru rezolvarea problemelor socio-politice.

Astfel, ținînd cont de cele enunțate mai sus, putem trage următoarele concluzii:

În primul rînd, în baza analizei istorice și sistemice a premizelor apariției conflictului transnistrean, precum și a dezvoltării sale ulterioare, trebuie să concluzionăm că el nu a fost de la bun început și nu este astăzi unul cu caracter etnic. El trebuie privit ca conflict politic și teritorial, într-o anumită măsură, ca conflict economic al elitelor și entităților, cu o componentă geopolitică puternic pronunțată. Aceasta este principala diferență dintre conflictul transnistrean și alte conflicte din spațiul post-sovietic, unde componenta etnică este dominantă. Contradicțiile în conflictul transnistrean au un caracter politico-teritorial, regional cu componentă geopolitică.

În al doilea rînd, apariția unei enclave pro-ruse în Transnistria, precum și apariția pseudo-structurilor autodeclarate de stat în spațiul post-sovietic, în general, este rezultatul procesului incomplet de destrămare a Uniunii Sovietice. Din cauza particularităților amplasării geopolitice, regiunea transnistreană a devenit un câmp de luptă pentru influență a forțelor externe în sud-estul Europei, în special a Rusiei, cu ajutorul căreia regimul separatist s-a menținut pe linia de plutire în ultimele decenii. În acest sens, conflictul transnistrean trece de hotarele Republicii Moldova și devine un conflict internațional.

În al treilea rînd, din cauza lipsei potențialului necesar, pentru regimul transnistrean, pentru existență sub forma unui stat cvasi existent fără ajutorul financiar, economic, politic și militar oferit de Rusia, dar și prin însuși faptul creării autoproclamatei „RMN” ca instrument de presiune asupra Republicii Moldova suverane, influența factorilor externi a fost și rămîne a fi una determinantă în soarta enclavei separatiste.

În al patrulea rînd, pozițiile unor astfel de actori mari precum Rusia, SUA, UE, organizațiile internaționale și blocurile militar-politice au avut și continuă să aibă o influență importantă în situația din regiunea transnistreană, reieșind din interesele fiecărui jucător.

În al cincilea rînd, componenta geopolitică a conflictului transnistrean este un factor major în procesul de soluționare a conflictului. Din acest motiv, proiectele de reglementare propuse de către diverși actori nu pot fi acceptate de toate părțile interesate de acest proces, în condițiile în care au diferite interese și abordări referitor la problema statutului raioanelor de est ale Republicii Moldova, la etapa post-conflictuală de normalizare a situației și la prezența militară străină pe malul stîng al Nistrului.

În al șaselea rînd, cercul larg de participanți și diferența abordărilor față de soluționare a problemelor regimurilor separatiste nerecunoscute de pe teritoriul post-sovietic, ignorarea de către unii dintre participanții la procesul de soluționare a normelor și principiilor internaționale de evaluare și de căutare a unei soluții politico-teritoriale a conflictelor, precum și presiunea forțelor politice externe au fost cauza principală de „înghețare” a procesului de negocieri în problema restabilirii integrității teritoriale

a statelor recunoscute de către comunitatea noilor state independente.

După conținut, conflictul politico-teritorial cuprinde diverse nivele sociale ale populației în proces de confruntare privind păstrarea sau schimbarea statutului socio-politic al statului, valorilor social-politice, distribuirea resurselor socio-economice, dobândirea și păstrarea pozițiilor de conducere în instituțiile și structurile puterii de stat.

Scopul final al conflictului politico-teritorial este reprezentat de astfel de resurse precum: puterea de stat, formarea instituțiilor guvernamentale, statutul politic al marilor grupuri sociale, teritorii, regiuni, valori și simboluri care stau la baza puterii politice în structura socială. Amestecul în acest conflict al statelor străine, care urmăresc propriile interese înguste, egoiste, oferă atât conflictului în sine, cât și procesului de căutare a căilor de soluționare a acestuia un caracter internațional.

În prezent, ca urmare a războiului din Ucraina și a înrăutățirii semnificative a situației geopolitice pentru conducerea autoproclamatei „RMN”, procesul de negocieri între Chișinău și Tiraspol ar putea primi un nou impuls, dar mult depinde încă de poziția Rusiei și a Statelor Unite, precum și de existența, la Chișinău, a unui guvern care să aibă dorința și capacitatea de a conduce și finaliza această muncă foarte dificilă în așa fel, încât în rezultat să nu obțină un război pe teritoriul său.

În lumina celor expuse mai sus, conflictul transnistrean este perceput nu atât ca o luptă a puterii centrale și a regiunilor separatiste de frontieră, ci ca rezultatul aspirațiilor agresive îndreptate spre divizarea teritorială a Republicii Moldova, slăbirea suveranității țării, proces activ susținut de Rusia, iar în ultimii ani, într-o formă voalată, de către unii vecini occidentali care susțin guvernarea Maiei Sandu. În acest sens, conflictul dintre Guvernul Republicii Moldova și regiunea separatistă este, în esență un conflict politico-teritorial internațional și este rezultatul acțiunilor neconstituționale de uzurpare a puterii în raioanele de pe malul stîng al Nistrului de gruparea radicală anti-moldovenească, în frunte cu liderii separatiști și oligarhii locali.

16.5. Interesele pe termen lung și politica Rusiei în contextul conflictului transnistrean

Pentru a evalua obiectiv situația creată în jurul cvasi-statului nerecunoscut și a procesului de negocieri pentru soluționarea pașnică a conflictului transnistrean, pentru a prognoza evoluția de mai departe a acestuia, trebuie să înțelegem clar rolul pe care l-a jucat și continuă să-l joace Rusia în evenimentele care au loc pe malul stîng al Nistrului, precum și interesele geopolitice pe termen lung ale acestui stat în partea de sud-vest a spațiului post-sovietic.

Federația Rusă, înțelegînd că își va consolida influența în regiune doar

menținându-și prezența militară, începând cu luna august a anului 1991 și pînă în martie 1992 a oferit separatiștilor transnistreni sprijin politic și informațional, iar din momentul transferării Armatei a 14-ea sub jurisdicția sa, a început să ofere ajutor militar, precum și să participe direct, neafișînd acest lucru, la acțiunile militare de partea forțelor separatiste.

De asemenea, Rusia nu a împiedicat venirea în raioanele din stînga Nistrului a cazacilor ruși și a altor mercenari, precum și activitatea organizațiilor publice, care se ocupau de recrutarea lor pentru participarea la conflictul armat de pe Nistru. Anume atunci conducerea politică a Rusiei și-a dat seama, că numai prin menținerea de facto a unui regim separatist, independent de Republica Moldova, ea va reuși să-și asigure prezența militară în regiune și, în consecință, influența sa asupra acestei părți a Europei de sud-est.

În vara anului 1992, Rusia, folosind echipamentul militar și armamentul rămas de la Armata a 14-ea sub comanda generalului Al. Lebedi, ca răspuns la acțiunile conducerii Republicii Moldova, care a încercat să rezolve problema integrității teritoriale prin mijloace armate, a intrat în confruntare cu statul moldovean, forțînd în cele din urmă conducerea Moldovei să revizuiască fundamental strategia acțiunilor de răspuns împotriva separatiștilor de pe malul stîng.

După încetarea acțiunilor militare și semnarea Acordului privind principiile de reglementare pașnică a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, la 21 iulie 1992, Moldova și Rusia au stabilit un mecanism care excludea posibilitatea de reîncepere a acțiunilor militare și, prin urmare, de soluționare forțată a conflictului. Acordul a consolidat statu-quo-ul existent la data semnării sale.

Evident că, din punctul de vedere al dreptului internațional, aceasta este o încălcare fățișă a integrității teritoriale a Republicii Moldova, stat-membru al ONU. Deși Rusia a declarat în mod repetat, că ea nu a participat la conflictul militar, prezența și participarea forțelor sale armate de partea puterii separatiste și neconstituționale este de necontestat. Însă, datorită faptului că Guvernul Republicii Moldova și cel al Rusiei nu se află oficial în stare de război, pentru că războiul nu a fost declarat oficial de nici o parte, acest conflict este privit în general de către comunitatea internațională drept un conflict intern al Republicii Moldova.

Implicarea multilaterală a Federației Ruse în situația creată în jurul autoproclamatei RMN din momentul apariției acestei formațiuni este unul dintre factorii principali ai politicii externe, care influențează nu numai progresul negocierilor în ce privește conflictul transnistrean, ci însăși existența regimului separatist de la Tiraspol. Rusia are statutul de garant al soluționării pașnice a conflictului. Pe teritoriul, care rămîne temporar sub controlul separatiștilor, se află Grupul Operativ al Forțelor Ruse, contingentul rusesc de menținere a păcii și depozitele de muniții, care aparțin

Rusiei. Nu mai puțin important este faptul că pe acest teritoriul locuiesc mai mult de două sute de mii de cetățeni, cărora le-a fost acordată cetățenia rusă. O parte semnificativă a populației din „Republica Moldovenească Nistreană” este de orientare pro-rusă.

Potrivit surselor rusești, Rusia acoperă de la jumătate pînă la două treimi din necesitățile financiare ale administrației transnistrene, precum și acordă subvenții indirecte sub formă de ajutor umanitar, prețuri mici la gazele naturale și neaplicarea sancțiunilor pentru neplata facturilor pentru această sursă de energie pe parcursul a mai mult de trei decenii.

Sub aspect geopolitic, raioanele Moldovei din stînga Nistrului au fost percepute de Rusia ca un poligon strategic, care îi permite să-și asigure prezența, dar și influența în partea de sud a Europei de Est și în zonele de lîngă Marea Neagră. În acest sens, Transnistria rămîne a fi zonă strategică importantă, care a condiționat un nivel ridicat de implicare în eforturile de soluționare a conflictului a țărilor străine, precum și a organizațiilor multilaterale internaționale, fiecare dintre care are propriile interese aici.

Teritoriul CSI și al fostei Uniuni Sovietice în ansamblu este o direcție prioritară în politica externă a Rusiei, un teritoriu anunțat al intereselor sale strategice. Extinzînd influența sa politică în regiunea „Comunității Statelor”, Rusia a tins să fie principalul mediator în soluționarea crizei politice și a conflictelor interetnice de pe teritoriul post-sovietic.

În același timp, eforturile Rusiei în procesul pacificării sînt ineficiente, caci aproape toate conflictele din CSI nu sînt rezolvate pînă la capăt, cu excepția returnării forțate a regiunii Nagorno-Karabah de către Azerbaidjan, sau sînt „înghețate”, iar în Caucaz teritoriile Georgiei aflate în litigiu sînt sub protectoratul Rusiei. Reieșind din interesele sale strategice și, practic, din toate conflictele existente, Rusia duce o politică care se caracterizează prin atitudine pătinoitoare față de una dintre părțile participante la conflict. Toate acestea duc la o evaluare critică a forțelor ruse de menținere a păcii din partea comunității internaționale, dar și la neîncrederea în Rusia, din partea politicianilor și a majorității populației Republicii Moldova, privind reglementarea problemei transnistrene.

Această neîncredere a crescut semnificativ în rezultatul anexării Crimeii de către Rusia în 2014 și după ce a început acțiunea militară împotriva Ucrainei, lansată de Rusia în februarie 2022, care a dus la pierderea de către Ucraina a unei părți importante din teritoriile sale din est și sud-est.

O altă problemă, nerezolvarea căreia creează obstacole suplimentare în restabilirea integrității teritoriale a statelor, care se confruntă cu fenomenul separatismului teritorial, este utilizarea de către Rusia a unei interpretări proprii a normelor și regulilor internaționale. Cu toate acestea, trebuie să menționăm că în lumea modernă politica „standardelor duble” a devenit o normă, de care țin cont în procesele de reglementare a conflic-

telor teritoriale și alte state globale sau cu teritorii mari.

O asemenea abordare era utilizată de către Rusia și în cazul populației de pe malul stîng al Nistrului, care în mod arbitrar și unilateral este recunoscută „popor transnistrean” cu dreptul, care reiese de aici, la autodeterminare pîna chiar la separarea de Republica Moldova. Mai mult decît atît, politicienii influenți ruși clasifică în mod fals conflictul din Transnistria, împreună cu alte conflicte apărute în spațiul post-sovietic, ca fiind unul interetnic, fără să nege, în același timp, anumiți factori teritoriali, politici, care au influențat apariția lui.

Rusia a tins mereu, de-a lungul tuturor acestor ani, să reducă la minimum numărul participanților internaționali, al mediatorilor și garanților procesului de reglementare a conflictului. Problema însă ar trebui să fie rezolvată între Chișinău și Tiraspol, sub egida Moscovei. În ciuda faptului că regimul separatist nu a fost exclus din procesele de soluționare politică, mai mult decît atît, de la începutul anilor '90 administrația de la Tiraspol a devenit participantă la negocierile de reglementare a conflictului, partea rusă încearcă prin toate mijloacele să ridice statutul separatiștilor la unul legitim, ca al Republicii Moldova, înțelegînd prea bine imposibilitatea unui astfel de pas pentru conducerea Republicii Moldova.

Însă paradoxul constă în faptul, că soluționarea conflictului transnistrean corespunde intereselor pe termen lung ale Rusiei în regiune, spre deosebire de interesele unor alți actori, în special ale României, a cărei elită nu înlătură de pe ordinea de zi problema aderării Moldovei la București în varianta „fără Transnistria”, iar acest lucru îl înțelege foarte bine liderul rus, care a inițiat semnarea în anul 2003 a așa-numitului „plan Kozak”. Iar pentru ilustrarea acestei afirmații, este oportun să examinăm două opțiuni de dezvoltare a evenimentelor în următorii cîțiva ani, în lumina realizării intereselor pe termen lung ale Rusiei în regiune:

- A) Transnistria**, cu sprijinul Rusiei, se va reuni cu Republica Moldova;
- B) În Transnistria**, cu susținerea Rusiei, va fi consolidat regimul separatist.

Opțiunea A):

- Creșterea semnificativă a prestigiului și influenței Rusiei asupra întregului teritoriu al Republicii Moldova, ca urmare a eforturilor depuse de acest stat la soluționarea celei mai dureroase probleme a tuturor moldovenilor - conflictul transnistrean. Pentru mulți moldoveni, care consideră astăzi Rusia drept un stat neprietenos, imaginea Rusiei se va schimba în mai bine - dintr-un stat dușmănos va deveni un partener internațional al Republicii Moldova;
- Într-o Moldovă reintegrată practic va fi scoasă de pe ordinea de zi problema unificării cu România, pentru că una dintre condițiile de

restabilire a integrității teritoriale ar fi imposibilitatea de a-și pierde suveranitatea fără să piardă teritoriile din stînga Nistrului. Acest lucru corespunde intereselor pe termen lung al populației Republicii Moldova și, în același timp, ale Rusiei;

- Va crește semnificativ prestigiul internațional al Rusiei ca stat ce duce o politică constructivă în rezolvarea conflictelor teritoriale, ceea ce este deosebit de important în lumina agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei;
- Republica Moldova își va păstra pentru mai mulți ani statutul de neutralitate, fapt care este în deplină concordanță cu interesele ambelor state;
- Republica Moldova va dezvolta mai activ relațiile economico-comerciale bilaterale cu țările CSI și va renunța la ideea de retragere din această structură internațională multilaterală;
- Se vor crea condiții prielnice pentru o creștere economică rapidă a Moldovei, ceea ce o va face mai atractivă pentru propriii cetățeni, prin neutralizarea, pe această cale, a unei părți esențiale a propagandei anti-moldovenesti;
- Din punct de vedere juridic, în una dintre condițiile de reunificare va fi consfințit dreptul la proprietate al Rusiei și al cetățenilor săi în regiunea transnistreană.

Opțiunea B):

- **Mulți moldoveni**, deocamdată grație istoriei comune, religiei, apropierii culturilor, cunoașterii limbii și culturii ruse, percep Rusia pozitiv, ca pe un stat prieten. În cazul consolidării regimului separatist în Transnistria, situația se va schimba cardinal, iar Rusia se va prezenta în fața poporului Republicii Moldova în calitate de stat, care a separat țara și care a trădat prietenia de lungă durată dintre cele două popoare;
- **Pentru români** și românism vor fi disponibile noi oportunități de extindere în volum deplin a propagandei anti-ruse, insuflarea urii față de tot ce e rusesc în sufletele tinerilor, precum și dezvoltarea rapidă a rusofobiei. O asemenea situație va submina în mod semnificativ poziția Rusiei în Republica Moldova și va pune în dificultate populația numeroasă vorbitoare de limbă rusă a țării;
- **Se vor crea** condiții ideale pentru absorbirea rapidă a Republicii Moldova de către România în condițiile Bucureștiului, ceea ce puțin probabil că corespunde intereselor pe termen lung ale Rusiei;
- **Transnistria**, în care locuiește populație vorbitoare de limba rusă

și moldoveni loiali Rusiei, va rămîne decenii la rînd cea mai săracă regiune a Europei ca o enclavă nerecunoscută de către țările europene. Rusia este responsabilă, pentru acești oameni, de un viitor destoinic, pe care nu va fi, însă, capabilă să-l ofere;

- **Rusia**, într-o măsură și mai mare, va avea imaginea stabilă de țară, care încalcă normele dreptului internațional.

Interesele obiective ale Rusiei, desigur, constau în adoptarea unor măsuri urgente pentru rezolvarea conflictului transnistrean, precum și sprijinul activ la restabilirea integrității teritoriale a Republicii Moldova. Acei din Rusia, care nu înțeleg acest lucru și duc o politică de stabilire a statutului de formațiune teritorială separatistă, fără îndoială, acționează împotriva intereselor Rusiei. Acești oameni trebuie să fie îndepărtați de către conducerea Rusiei, inclusiv și din procesul de reglementare a conflictului. Cu toate acestea, în Rusia există forțe care înțeleg totul și care sînt ghidate de interesele ariviste înguste de afaceri sau lucrează nu în favoarea statului rus...

Desigur, pentru realizarea cu succes a proiectului de unificare, Rusia are nevoie de parteneri capabili în conducerea Republicii Moldova, de aceea liderii țării noastre trebuie să înțeleagă bine acest lucru și să urmeze o politică adecvată față de Rusia, ceea ce nu întotdeauna se întîmplă.

Lipsa, după eșecul „Planului Kozak”, a unei politici consecvente din partea Rusiei, lipsite de emoții excesive, care să vizeze reîntregirea Republicii Moldova, influența crescîndă asupra conducerii ruse a forțelor anti-moldovenești, care adesea acționează exclusiv în interesele lor înguste, politica neclară a conducerii moldovenești cu schimbările sale de orientare în politica externă, au creat condiții pentru implicarea de către conducerea Republicii Moldova a altor actori influenți la nivel mondial în soluționarea conflictului transnistrean. Astfel, a fost creat „formatul 5+2”, în cadrul căruia nu s-a înregistrat niciun progres în soluționare și ale cărui perspective sînt foarte neclare.

16.6. Politica Uniunii Europene, SUA și OSCE în procesul tentativelor de soluționare a conflictului transnistrean.

În condițiile moderne, influența conflictelor locale asupra dezvoltării relațiilor dintre state a crescut semnificativ. Devine evident faptul că în această lume, în care predomină raporturile de reciprocitate și de interdependență, climatul politic al planetei se definește în cea mai mare parte prin „punctele fierbinți”. Evenimentele din ultima perioadă demonstrează convingător că orice conflict armat are o „dimensiune internațională” și poate implica participanții la relațiile internaționale, poate căpăta un caracter global multilateral. Un exemplu viu în acest sens este Ucraina, al că-

rei război cu Rusia este o consecință directă a confruntării globale dintre Rusia și Occident.

Statutul de superputere globală mare care, prin definiție, trebuie să aibă interese în orice parte a lumii, indiferent de amplasarea geografică a anumitor țări și regiuni, impune guvernul SUA să-și formuleze destul de clar strategia atingerii acestora la nivel planetar, în colaborare cu partenerii internaționali și ca rivali ai concurenților și dușmanilor evidenți. Aceste interese nu au neapărat un caracter îngust de natură economică și, prin urmare, nu pot fi reduse numai la asigurarea accesului garantat și pe termen lung la resursele naturale și controlul financiar asupra statelor-satelit. Casa Albă continuă să fie preocupată de păstrarea și consolidarea imaginii sale pe arena internațională ca promotor principal al „valorilor democratice și luptător împotriva regimurilor care sînt îndreptate împotriva oamenilor”, consolidarea rolului său de lider al comunității țărilor de vest. Cu toate acestea, resursele influenței americane nu sînt nici pe departe nelimitate și consolidarea unei structuri multipolare a ordinii mondiale introduce corectivele sale în metodele și instrumentele utilizate de Casa Albă, în scopul atingerii obiectivelor strategice.

După prăbușirea modelului mondial bilateral, ca urmare a prăbușirii Uniunii Sovietice, utilizînd activ retorica pro-democratică, Statele Unite ale Americii au început să extindă constant zona influenței lor, în general prin extinderea NATO spre est.

De asemenea, a fost schimbat conceptul strategic al Alianței în direcția operațiunilor militare de amploare în afara teritoriului țărilor-membre, în cazul unei amenințări la adresa stabilității și securității acestora. În acest caz, natura și gradul unor astfel de amenințări este determinat exclusiv de către SUA și liderii NATO. Această strategie a Washingtonului s-a manifestat grăitor în timpul intervenției militare în fosta Iugoslavie (Kosovo), Irak, Afganistan și sub masca mișcării de insurgență în Africa de Nord. Un loc important în această politică îl ocupă formarea și sprijinirea forțelor proxy pentru a lupta împotriva marilor puteri rivale, cu care Occidentul nu dorește să se angajeze într-o confruntare deschisă. În acest context, Occidentul a sprijinit și a încurajat timp de decenii sentimentele antirussești din Ucraina și astăzi sprijină activ Ucraina, care, ca urmare a aspirației sale de a adera la NATO, a primit un război pe teritoriul său cu Rusia și moartea a sute de mii de concetățeni ai săi.

Strategia SUA în spațiul post-sovietic reiese din tendința de a finaliza și a da un caracter ireversibil schimbărilor geopolitice masive, care au avut loc ca urmare a dezintegrării Uniunii Sovietice și odată cu sfîrșitul „războiului rece”. În acest context, politica de împiedicare a eforturilor Rusiei, ce țin de restabilirea zonei de influență pe continentul est-european, se realizează în practică, inclusiv prin acordarea sprijinului țărilor din regiunile, care se confruntă cu problema separatismului teritorial și aflarea ilegală pe teritoriul lor a trupelor armate ale altor țări.

Ar fi o greșeală să presupunem că partea americană își desfășoară activitatea în Republica Moldova reieșind din interese altruiste. Promovînd o soluționare politică a conflictului transnistrean, administrația americană urmărește unul dintre principalele obiective strategice în această regiune a Europei de Est - neadmiterea restabilirii zonei de influență a Rusiei și utilizarea în acest scop a autoproclamatei RMN, a armamentului rusesc și a trupelor ruse staționate în Transnistria.

În acest context, retragerea trupelor străine și a armamentului din raioanele Republicii Moldova din stînga Nistrului pentru moment este principala sarcină a diplomației americane la nivel regional. De asemenea, SUA nu este interesată în a i se oferi regiunii transnistrene a unui statut, care va permite Rusiei, prin intermediul Transnistriei (deja în componența Republicii Moldova) să influențeze politica conducerii Moldovei.

Pe de altă parte, odată cu venirea la putere în SUA a administrației lui Donald Trump, Rusia a început să fie percepută nu doar ca un rival regional, ci și ca un partener în domeniile declarate prioritare de SUA - obținerea păcii în Ucraina, rezolvarea problemei programului nuclear al Iranului, neutralizarea poziției Rusiei în relațiile cu China, cooperarea în Arctica, dezvoltarea extragerii rusești de metale rare.... Poate că „resetarea” relațiilor ruso-americane va contribui la revitalizarea sau schimbarea formatului multilateral internațional cunoscut sub numele de 5+2, care stagnează de cîțiva ani, fără perspective reale de a găsi o cale de ieșire din situația creată, iar după izbucnirea războiului din Ucraina el practic a încetat să mai existe.

După venirea la putere a administrației lui Donald Trump, SUA își declară insistent dorința de a pune capăt războiului din Ucraina, motiv pentru care a apărut speranța că problema transnistreană va fi discutată de SUA și Rusia în cadrul negocierilor privind încetarea războiului din Ucraina. Conducerea Moldovei ar trebui să mizeze pe ajutorul SUA în restabilirea integrității teritoriale a statului în următoarele direcții:

- **în domeniul** reglementării politico-diplomatice a conflictului, în baza respectării integrității teritoriale, independenței și suveranității Republicii Moldova;
- **cererea** de retragere a trupelor ruse, a armamentului, echipamentului militar și a munițiilor din regiunile de est ale Republicii Moldova;
- **aprobarea** de către Republica Moldova a poziției privind acordarea unui statut special Transnistriei în cadrul Republicii Moldova, ca element-cheie al soluționării conflictului și în baza dreptului internațional;
- **sprijinirea** eforturilor diplomației moldovenești pe arena internațională;

onală, îndreptate spre soluționarea conflictului transnistrean;

- **contribuția** la consolidarea încrederii între populația de pe ambele maluri ale Nistrului prin elaborarea unor programe de dezvoltare socio-economică.

Chiar dacă statele-membre ale UE au o viziune diferită față de prioritățile în domeniul securității și stabilității în spațiul eurasiatic, în ultimii ani această comunitate de state a început să ducă o politică mai activă în contextul soluționării conflictului transnistrean. Un stimul pentru conștientizarea de către liderii UE a importanței lichidării focarului de încordare din imediata apropiere de granițele Uniunii Europene, au devenit acțiunile militare din Ucraina, în urma cărora UE își exprimă dorința de a-și asuma o responsabilitate mai mare în diverse domenii, precum:

- **securitatea** energetică pe ambele maluri ale Nistrului;
- **nepermiterea** acțiunilor militare pe teritoriul autoproclamatei RMN în legătură cu războiul din Ucraina;
- **promovarea** măsurilor de consolidare a încrederii între Chișinău și Tiraspol prin realizarea în Transnistria a unui șir de proiecte umanitare, precum și a unor proiecte privind construcția facilităților de infrastructură socială, finanțate de UE;
- **participarea**, în calitate de observator, în cadrul consultațiilor și negocierilor în formatul 5+2.

UE a jucat un rol important în depășirea crizei energetice din Transnistria ca urmare a întreruperii de către Ucraina a tranzitului de gaze rusești pe teritoriul său, însă liderii europeni nu au reușit deocamdată să transforme prezența sa în creștere în Republica Moldova în pîrghii reale de influență asupra liderilor de la Tiraspol, asupra populației, afacerilor și regimului politic din regiunea transnistreană. În mod evident, nivelul persoanelor responsabile de implicarea UE în procesul de reglementare transnistreană, care combină aceste sarcini cu activitatea lor principală, este în mod clar insuficient pentru a cunoaște pe deplin situația din regiune și pentru a elabora propuneri eficiente pentru apropierea celor două maluri ale Nistrului. Pentru a oferi un ajutor eficient în soluționarea conflictului transnistrean, ar fi de dorit ca UE să înființeze un birou permanent la Chișinău, cu un diplomat de rang înalt cu experiență, care să se dedice exclusiv asistenței pentru unificarea celor două maluri. Ca urmare să aibă asemenea pîrghii, care i-ar permite să promoveze mult mai hotărît propriile interese în regiune, în primul rînd în domeniile de asigurare a securității și stabilității la granița de sud-est a Uniunii Europene. Acest lucru va fi posibil numai în cazul:

- **participării** active, în coordonare cu conducerea Republicii Moldova, la proiecte umanitare, sociale și economice pe malul stîng al

Nistrului;

- **îndeplinirii** funcției de mediator în problemele economice, culturale și umanitare între conducerea autoproclamatei RMN și Republica Moldova;
- **elaborării** și propunerii unei viziuni proprii de soluționare a problemei transnistrene, care să fie sprijinită de majoritatea țărilor din UE;
- **implementării** unei politici de democratizare și demilitarizare a regiunii transnistrene, în cadrul eforturilor de consolidare a încrederii între părțile implicate în conflict;
- **realizării** în practică a unor măsuri concrete, îndreptate spre stimularea adoptării de către administrația de la Tiraspol a anumitor decizii, aplicându-se și constrângerea, în cazul în care este nevoie;
- **neutralizării** politicii de deznaționalizare (românizare) a moldovenilor;
- **exercitării** presiunii asupra liderilor moldoveni, în vederea alinierii legislației lingvistice la „Convenția europeană pentru protecția minorităților naționale”;
- **lucrului** diplomatic pe direcția transnistreană, pentru a elimina confuziile în procesul de reglementare a conflictului transnistrean dintre Republica Moldova și Rusia.

Cu toate acestea, în prezent, UE, în pofida unei intensificări a activității cauzate de o anumită agravare a situației, nu este pregătită să joace un rol mai activ în rezolvarea problemei transnistrene, care ar corespunde statutului continental și global al acestei organizații internaționale multilaterale.

UE are pîrghii de influență indirectă asupra regimului separatist, dar nu le folosește bazîndu-se pe eurodeputații români și pe capacitatea conducerii Moldovei de a implica liderii de la Tiraspol în procesul de găsire a unei opțiuni acceptabile de rezolvare a conflictului, cu participarea Rusiei.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este ineficientă în soluționarea conflictului transnistrean, în general, din cauză că Rusia are drept de veto în această organizație și se folosește de el reieșind din propriile interese în politica externă. Cele mai elocvente în această privință sînt rezoluțiile politice în problema transnistreană, introduse spre examinare la summit-urile OSCE și care sînt sistematic blocate de către partea rusă. De regulă, participanții acestor reuniuni de nivel înalt se limitează la declarații generale. Discuțiile de ani de zile despre faptul că OSCE trebuie să fie transformată într-o organizație internațională, care să poată preveni și rezolva situațiile de conflict în zona sa de respon-

sabilitate geopolitică, nu au determinat deocamdată schimbări esențiale ale situației.

Experiența pozitivă a Europei în combaterea separatismului teritorial:

- Experiența Spaniei: Introducerea în Constituție a articolelor despre oferirea unei autonomii mai largi Țării Bascilor, precum și Cataloniei, dar și oferirea în continuare a unei autonomii largi altor entități, cultivarea unor tendințe centripete în regiuni, colaborarea activă cu elitele regionale pentru menținerea integrității teritoriale a Spaniei;
- Experiența Franței: o politică bine gândită și echilibrată a guvernului central în ceea ce privește tendințele separatiste din Corsica;
- Experiența Marii Britanii - refuzul de a utiliza forța împotriva separatiștilor, oferind o autonomie largă Irlandei de Nord și Scoției, iar activitatea organismelor reprezentative ale autonomiilor, poate fi calificată drept una de succes. Merită să fie studiată experiența acestor țări în relațiile cu separatiștii.

Experiență negativă - fosta Iugoslavia (Serbia).

16.7. Interesele Ucrainei în Transnistria.

Ucraina este unul dintre cei mai importanți actori activi în soluționarea conflictului transnistrean. Reieșind din caracterul confruntării dintre Chișinău, Moscova și Tiraspol, dar și luând în considerare prezența ilegală a trupelor ruse pe segmentul corespunzător al frontierei de sud-vest a Ucrainei, Transnistria ca regiune ar trebui să fie zonă de interes strategic a acestui stat în ceea ce privește asigurarea stabilității și securității, mai ales după începerea acțiunilor militare la scară largă cu Rusia în februarie 2022.

Cu toate acestea, în ceea ce privește linia strategică a Kievului în privința acestei enclave, se creează impresia că Ucraina acționează în principal fiind cu ochii pe Rusia sau pe Occident, în funcție de interesele sale politice și economice de moment. O strategie independentă a Kievului în regiune nu poate fi urmărită, cu toate acestea, de la izbucnirea războiului cu Rusia interacțiunea cu regiunea a fost coordonată mai activ cu conducerea Moldovei.

În același timp, Ucraina a jucat un rol activ în asigurarea securității pe segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene în perioada 2006-2022, atunci când, conform unui acord interguvernamental moldo-ucrainean, au fost introduse noi reguli de trecere a mărfurilor peste frontiera moldo-ucraineană. Partea ucraineană a început să permită trecerea mărfurilor transnistrene doar în cazul în care acestea sînt perfectate de vama moldovenească.

Kievul oficial este pentru unitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. Pe de altă parte, o serie de organizații politice liberal-naționaliste de dreapta susțin ideea integrării Transnistriei cu Ucraina, și chiar ocuparea militară a regiunii, exercitând presiune asupra guvernului acestei țări. Cu toate acestea, după sfârșitul primului an de război, acest subiect a dispărut aproape în totalitatea de pe agenda politicienilor și a mass-mediei.

Chiar dacă numărul cetățenilor ucraineni din Transnistria nu depășește 3 mii de oameni, conducerea autoproclamatei republici sprijină organizațiile etno-culturale și socio-politice ucrainene. Astfel, Uniunea Ucrainenilor din Transnistria are filiale în toate raioanele din stînga Nistrului. A fost creat un liceu ucrainean la Tiraspol, în școlile locale se creează clase cu studiere în limba ucraineană. Trebuie remarcat faptul că, în ciuda statutului oficial al limbii ucrainene, marea majoritate a ucrainenilor din Transnistria rămîn a fi vorbitori de limbă rusă.

Conducerea autoproclamatei RMN a vrut să joace „cartea ucraineană”, printr-o colaborare transfrontalieră cu Ucraina mult mai activă, mai ales prin colaborarea cu regiunile ucrainene. De asemenea, autoritățile de la Tiraspol periodic reveneau la ideea de „întoarcere a teritoriului transnistrean” în componența Ucrainei, apropiat ca mentalitate și memorie istorică. Propaganda oficială a regimului separatist promova insistent ideea că o astfel de modalitate de rezolvare a problemei pe termen lung promite mult mai multe perspective pentru economia regiunii, decît fiind pe deplin independentă ca parte componentă a „Republicii Moldova împotmolită în datorii”. Numai regiunea Odesa cu porturile sale, industria și potențialul său economic îi va permite, cică, Transnistriei să poată respira ușor.

Cu toate acestea, politicienii ucraineni rezonabili înțeleg, că interesele pe termen lung ale Ucrainei constau în contribuția la restabilirea integrității teritoriale a Moldovei și evitarea posibilei înghițiri pe viitor a Republicii Moldova de către România, căci, în caz contrar, România unită va avea pretenții teritoriale serioase față de Ucraina. Salvarea de aceste pretenții ar putea fi păstrarea suveranității Republicii Moldova, iar cel mai important factor în păstrarea acestei suveranități este reintegrarea Moldovei. Ucraina poate și trebuie să-și joace rolul în realizarea acestei sarcini după încheierea războiului cu Rusia.

16.8. Poziția României cu privire la problema restabilirii integrității teritoriale a Republicii Moldova.

Ca țară-membră a Uniunii Europene și NATO, România trebuie să urmeze politica externă a acestor organizații internaționale multilaterale, cel puțin la nivel de retorică diplomatică. Acestea fiind împrejurările, Bucureștiul susține integritatea teritorială a Republicii Moldova și consideră

inacceptabil scenariul respingerii de către Republica Moldova a Transnistriei „separatiste”.

Abordarea actuală de către România a relațiilor bilaterale după venirea la putere la Chișinău a Alianței pentru Integrare Europeană și derivatelor sale, inclusiv PAS, în continuare, se bazează pe tendința de a acorda asistență de orice fel pentru consolidarea orientării pro-occidentale a Moldovei sub pretextul apropierii de UE și o cooperare mai strânsă cu NATO.

În conformitate cu poziția oficială actuală a României, împărtășită și de susținătorii moldoveni ai unionismului moldo-român, Moldova este „al doilea stat românesc”, moldovenii sînt români, limba moldovenească e „română”. Bucureștiul consideră și teritoriile din sudul Basarabiei și nordul Bucovinei, care fac parte din Ucraina, ca fiind „pămînturi istorice românești”. Sub pretextul susținerii Chișinăului „în păstrarea civilizației românești”, în regiune sînt create premise de românizare a Republicii Moldova. Trebuie remarcat faptul că ideea de a uni „două Români” a devenit una dominantă în activitatea președintelui Traian Băsescu. El a afirmat în repetate rînduri despre acest lucru, dînd asigurări cetățenilor ambelor țări că acest lucru se va întîmpla în viitorul apropiat în cadrul UE. Următorii conducători ai României, periodic, de asemenea, revin asupra acestei probleme, inspirați de poziția președintei Sandu și PAS, care, împreună cu judecătorii Curții Constituționale (aproape toți cetățeni români), aflați cu siguranță într-o situație de conflict de interese, au comis o crimă împotriva statului moldovenesc modern, anulînd o serie întregă de acte legislative care reglementau denumirea și funcționarea limbii de stat, precum și a organelor puterii din țară.

Politicienii români fac periodic declarații precum că Republica Moldova, în viitorul apropiat, va putea intra în componența țării lor, iar granița României, respectiv, și a UE, va fi râul Nistru.

Această „presupunere” însumează și intențiile tainice ale establishment-ului politic românesc și esența politicii duplicitare a Bucureștiului, bazîndu-se pe cunoscuta „tactică a faptului împlinit” - absorbția Republicii Moldova (fără Transnistria). O parte importantă a acestei politici este retorica antirusească și crearea, sub pretextul participării interesate, a unor obstacole de nedepășit în soluționarea conflictului transnistrean.

Intimidarea populației Moldovei din partea dreaptă a Nistrului cu românismul este argumentul major pentru zombarea populației din regiunea transnistreană de către conducerea regimului separatist, dar și a unor reprezentanți ai establishment-ului politic rus. Actuala conducere a României înțelege foarte bine faptul, că însuși factorul participării acestei țări la soluționarea conflictului transnistrean poate îndepărta în mod semnificativ soluționarea lui, de aceea încearcă în toate modurile posibile să își arate interesul.

Dacă vorbim despre poziția oficială a Bucureștiului, atunci aceasta este împachetată într-un ambalaj „constructiv și logic” și conține setul-standard de opinii și recomandări, care sînt rostite în jurul conflictului transnistrean de mulți ani, dar care așa și nu a ajutat la avansarea procesului de reglementare.

România este împotriva soluționării conflictului transnistrean prin “federalizarea” Republicii Moldova. În acest sens, Bucureștiul oficial se bazează pe experiența negativă de soluționare a acestui conflict în baza așa-numitului „memorandum Kozak”, elaborat de partea rusă, cu participarea autorităților moldovenești și a regimului nerecunoscut din regiunea Transnistria.

Potrivit părții românești, planul Kozak nu a fost adoptat, deoarece nu garantează integritatea și suveranitatea Republicii Moldova, iar reglementarea conflictului transnistrean în baza participării părților în formatul „5+2” (Moldova, Transnistria, OSCE, Rusia, Ucraina și observatorii din partea SUA și UE) va garanta suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova.

De asemenea, partea românească subliniază că mecanismul de menținere a păcii, existent pe Nistru, și-a îndeplinit demult obiectivele inițiale și că el trebuie să fie adaptat la o nouă etapă și transformat într-o misiune multinațională civilă cu mandat internațional. În acest context, presupunînd că prezența militară rusă este o sursă de sprijin pentru separatismului transnistrean, Bucureștiul consideră necesară retragerea completă a trupelor ruse din zonele din stînga Nistrului, fapt care, după părerea lui, va crea condiții pentru soluționarea conflictului.

În plus, diplomația română, bazîndu-se pe normele dreptului internațional, consideră, pe bună dreptate, că populația din raioanele Moldovei de pe malul stîng al Nistrului nu are nici o bază pentru a se autoidentifica ca popor. După părerea românilor, spre deosebire de Kosovo, locuitorii Transnistriei nu au identitate națională. Nu există popor transnistrean, există doar o populație, condusă de o forță militară. Locuitorii Transnistriei nu se deosebesc nici prin cultura, nici prin limba lor, nici prin religie, nici prin tradiții de locuitorii Republicii Moldova sau ai regiunilor de frontieră ale Ucrainei. Conform dreptului internațional, statul trebuie să aibă un teritoriu, specificul său național și suveranitate. Transnistria are numai teritoriu.

România este interesată să participe la negocieri în formatul internațional privind reglementarea transnistreană. Bucureștiul tinde să-și consolideze statutul său geopolitic în regiune, nu-și ascunde interesul de a deveni un actor important în Balcani și în regiunea Mării Negre. Participarea la rezolvarea conflictului cu autoritățile separatiste din Transnistria poate contribui la atingerea acestui obiectiv al politicii sale externe.

Există, de asemenea, temeri că indirect România nu va recunoaște rezultatele negocierilor, la care nu a participat, ceea ce va contribui la creșterea tensiunii în regiune. Însă Moscova și Tiraspolul sînt categoric împotriva implicării părții române în conflict, forțînd Bucureștiul să-și promoveze politica referitor la acest subiect în cadrul relațiilor bilaterale, organizațiilor regionale și internaționale, precum și prin promovarea protejaților săi la conducerea Republicii Moldova pentru punerea în aplicare a diferitor acțiuni pro-românești și anti-rusești.

16.9. Cauzele principale, care împiedică soluționarea conflictului

Cauzele stagnării și lipsei unei dinamici pozitive în eforturile de restabilire a integrității teritoriale a țării constau nu numai în defectele formatului multilateral internațional, care în ultimii ani este folosit destul de inteligent de către cei care doresc să transforme procesul de soluționare a conflictului transnistrean într-unul fără sfîrșit.

De-a lungul anilor, autoritățile Moldovei așa și nu au elaborat o strategie adecvată și eficientă de soluționare a conflictului transnistrean, continuînd să acționeze impulsiv și nesigur, privind îndărăt spre România sau Occident și, într-o mai mică măsură, deja spre Rusia, bazîndu-se în totalitate pe sprijinul unui sau altui partener, punînd responsabilitatea pentru acțiunile întreprinse și rezultatele lor pe umerii acestora din urmă.

Participanții la procesul de negocieri în formatul 5+2, în lipsa unei politici active și cu un scop bine determinat a Moldovei în problema transnistreană, confruntîndu-se cu rezistența activă a Rusiei, nu sînt dispuși să își asume riscuri politice pentru soluționarea crizei separatiste din Moldova. Ca urmare, pe parcursul a cîteva decenii, părțile aflate în conflict, dar și mediatorii internaționali și observatorii, nu au reușit să creeze premise reale pentru soluționarea problemei transnistrene, în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional.

Pentru a păstra statu-quo-ul pînă la momentul potrivit, Rusia, prin intermediul liderilor transnistreni, utilizează cu insistență strategia preinsei confruntări etnice între Chișinău și Tiraspol. În acest caz, regimul separatist, în calitate de purtător de cuvînt al intereselor „grupului etnic amenințat”, adică al așa-numitului „popor transnistrean”, are un drept pretins legitim de a deveni parte cu drepturi depline în procesul de negocieri internațional. Mai mult decît atît, dacă vor reuși să convingă și celelalte părți ale procesului de negocieri că conflictul are un caracter interetnic, atunci acest lucru, într-o anumită măsură, ar putea justifica prezența trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova și activitatea Rusiei în calitate de mediator și garant.

Acest lucru, în conformitate cu strategia Kremlinului, ar trebui să acor-

de o oarecare legitimitate nu numai pretențiilor regimului separatist, dar și să justifice formatul existent „de menținere a păcii”, din zona de securitate de pe Nistru. În plus, această poziție nu face decât să „tragă de timp” pînă la venirea la putere în Chișinău a unor forțe acceptabile pentru Rusia.

Anume în această direcție se îndreaptă eforturile diplomatice ale Rusiei de impunere în procesul de negociere a statutului de parte egală a regimului separatist de la Tiraspol. O asemenea abordare a conflictului anulează învinuirile aduse Rusiei, precum că această țară este de fapt o altă parte implicată în conflict, care, în virtutea acestui fapt, este unul internațional.

Dorința reprezentanților UE și SUA, susținută de OSCE, de a înainta, în calitate de obiectiv-cheie al formatului multilateral de negocieri, intensificarea dialogului și a cooperării concrete dintre Chișinău și Tiraspol, vorbește despre faptul că și Occidentul percepe conflictul ca unul etnic, precum și tendința UE și a Statelor Unite ale Americii de a percepe simplist natura conflictelor în spațiul post-sovietic. Însă, cel mai probabil Vestul, în special Statele Unite, așa cum am demonstrat mai sus, pur și simplu trag de timp, nedorind să agraveze relațiile cu Rusia pe direcția moldovenească, nu mai puțin prioritară decât altele. Într-adevăr, conflictele etnice pot fi rezolvate în cadrul unui dialog între părțile adverse.

Cu toate acestea, negocierile directe privind reintegrarea, între Guvernul Republicii Moldova și regimul separatist de la Tiraspol, a cărui existență depinde în totalitate de Rusia, sînt lipsite de sens, cel puțin atît timp cît Rusia nu va considera de cuviință că este necesar să facă concesii sau cel puțin nu își va modifica strategia actuală. Pînă cînd Chișinăul nu va distruge aceste modele de percepție internațională a situației din jurul conflictului transnistrean, Rusia poate conta pe succesul aplicării în practică a acestor idei. Noi, moldovenii, trebuie să înțelegem clar, că deznaționalizarea moldovenilor, dorința de a ne transforma în români, dacă va avea succes, poate deveni un factor decisiv în percepția poziției Rusiei de către comunitatea internațională.

În același timp, este important să înțelegem că este în interesul Rusiei să rezolve acest conflict, iar Putin, în 2003, a planificat la modul cel mai sincer reunirea celor două maluri în condiții care conveneau Rusiei. Dar cel mai interesant lucru este că aceste condiții conveneau și Republicii Moldova. Dacă planul Kozak nu ar fi fost dejucat, astăzi am fi avut o țară unită, cu frontieră, vamă, sistem financiar și fiscal comun. De ce a refuzat Voronin să semneze acest plan - este un mare mister, iar explicațiile pe care le auzim de la cel de-al treilea Președinte nu sînt pe deplin convingătoare.

Sîntem siguri că este în interesul Rusiei să unească Republica Moldova, Putin înțelegea și înțelege bine acest lucru. Acest lucru ar trebui să-l înțelegem și noi, să punem capăt oricărei forme de rusofobie, să restabilim relațiile și să revenim la cooperarea multilaterală cu Rusia, în primul rînd, în

ceea ce privește problema restabilirii integrității teritoriale a țării noastre.

16.10. Strategia soluționării conflictului transnistrean - principii de bază

Rezolvarea temeinică a conflictelor este imposibilă nu numai fără înlăturarea bazelor obiective ale confruntării părților aflate în conflict, dar și fără identificarea divergențelor subiective dintre participanții la conflict și comunitatea internațională, care participă la soluționarea lui. În acest context, conflictul transnistrean ar trebui să fie privit ca unul politico-teritorial și internațional, ținându-se cont de dinamica schimbărilor intereselor geopolitice ale marilor puteri la nivel regional și continental.

Părțile implicate în acest conflict internațional sînt Republica Moldova și Federația Rusă, ultima folosind regimul separatist de la Tiraspol în calitate de instrument pentru a-și atinge țelurile geopolitice pe termen lung în Europa de sud-vest – parte a fostei Uniuni Sovietice.

Însă chiar și în cazul unei abordări mai constructive a problemei transnistrene de către Moscova, este greu de găsit un statut super-special al regiunii transnistrene, adoptarea căruia va rezolva conflictul în mod automat. Reglementarea lui trebuie căutată într-o strategie bine gândită, în baza căreia autoritățile moldovenești vor întreprinde eforturi consecvente, susținute de partenerii internaționali, îndreptate spre reîntregirea țării.

Acesta este un proces treptat, care va dura destul de mult timp, deoarece va trebui găsită o platformă reciproc acceptabilă și echilibrată, eliminarea stereotipurilor negative, care sînt cultivate insistent în conștiința locuitorilor din regiunea transnistreană. În unele cazuri nu fără motiv. În special, greșelile Maiei Sandu și ale Guvernului PAS în soluționarea crizei energetice din iarna anului 2025 au fost un motiv în plus pentru ca mașinăria propagandistă a regimului separatist să arunce cuvinte negative la adresa Republicii Moldova, egalînd toate forțele politice și locuitorii de pe malul drept cu un grup restrîns de persoane din vîrfurile partidului de guvernămînt PAS. Și acesta nu este un exemplu unic.

Strategia statului moldovenesc trebuie să conțină obiective intermediare și pe termen lung, care să vizeze aplicarea necondiționată și obligatorie a normelor și principiilor dreptului internațional în procesul de soluționare a conflictului. Pentru atingerea acestui obiectiv este nevoie de la bun început să fie eliminate bazele construcției separatiste a conflictului transnistrean, reieșind din adevărata lui natură și conținut.

În acest sens, conflictul transnistrean este definit nu ca o luptă între puterea centrală și regiunile separatiste de frontieră, ci ca un rezultat al aspirațiilor externe, îndreptate spre dezbinarea teritorială a Republicii Moldova, slăbirea suveranității țării, proces susținut de Rusia și neevaluat în mod adecvat, precum și eforturile autorităților moldovenești de a aborda

constructiv munca consecventă pentru soluționarea conflictului.

Încercarea de soluționare a conflictului în baza așa-numitului „Plan Kozak” a eșuat din cauza rezistenței coloanei a cincea din interiorul Moldovei, a indeciziei autorităților PCRM și a liderului Voronin, precum și a implicării forțelor externe, interesate de existența unor conflicte care să mocnească permanent în această parte a Europei. În același timp, nu încape nici o îndoială, că soarta regiunii transnistrene trebuie să se decidă la Chișinău, în strictă conformitate cu normele și principiile dreptului internațional, iar mediatorii și garanții trebuie să contribuie la identificarea variantei reciproc acceptabile. **Rezultatul final al unei astfel de soluții - un acord între părțile implicate în conflict cu privire la statutul special al raioanelor Republicii Moldova din stînga Nistrului și obținerea autonomiei acestora în cadrul statului moldovenesc.**

În același timp, în procesul de negocieri ar trebui evitată categoric folosirea termenilor „fедераție”, „confедераție” și a altor termeni care ar putea irita activiștii coloanei a cincea și răuvoitorii străini, a căror sarcină este să înghețe conflictul și să împiedice orice acorduri de reglementare.

În prezent, cînd sistemul internațional de securitate existent ar putea să fi ajuns la limita posibilităților sale, realitatea modernă a descoperit o necesitate acută de a căuta metode și tehnici noi și mai bune de gestionare și soluționare a conflictelor internaționale. Reieșind din aceste premise sistemice, cea mai adecvată pentru Moldova ar fi strategia de soluționare a conflictului transnistrean bazată pe următoarele principii esențiale:

În primul rînd, principiul internațional de inviolabilitate a frontierelor și respectarea suveranității, integrității teritoriale a statelor ar trebui să rămînă unul de bază în soluționarea conflictului politico-teritorial transnistrean, baza pentru asigurarea stabilității și securității, inclusiv la nivel regional. Încercările arbitrare și voluntariste de a opune acest principiu dreptului la autodeterminare al popoarelor și stabilirea propriei statalități în baza „identității regionale”, trebuie considerate acțiuni intenționate împotriva păcii și liniștii tuturor țărilor din regiune.

Procesul de negocieri trebuie să se bazeze și să reiasă din respectul necondiționat pentru integritatea teritorială, independența și suveranitatea statului moldovenesc, recunoscut ca atare de către comunitatea internațională.

În al doilea rînd, metodele și mijloacele folosite de stat pentru restabilirea integrității sale teritoriale trebuie să fie îndreptate în special spre asigurarea securității țării, a sistemului său constituțional, a unei independențe reale, crearea premiselor pentru consolidarea suveranității statului, dezvoltarea economică, consolidarea statutului politic, inclusiv pe arena internațională, menținerea echilibrului geopolitic și stabilitatea la nivel regional.

În al treilea rînd, ținînd cont de natura conflictului transnistrean, precum și de natura internațională, metodele de reglementare trebuie să se bazeze pe mecanisme politice și mijloace diplomatice, de care dispun statele-membre ale procesului de negocieri internaționale ale celor cinci părți, precum și organizațiile multilaterale (ONU, UE, OSCE). Un element-cheie în căutarea unui format acceptabil pentru restabilirea integrității teritoriale ar trebui să devină poziția proactivă a statului moldovenesc, care se va baza pe o strategie bine gîndită și pe o cooperare eficientă cu partenerii străini interesați de stabilizarea situației în această parte a Europei de Sud-Est și, nu în ultimul rînd, cu Rusia.

În al patrulea rînd, în centrul eforturilor de restabilire a integrității teritoriale a statului ar trebui să fie interesele unor persoane concrete, care trăiesc pe ambele maluri ale Nistrului. Numai atunci cînd reglementarea conflictului va deveni mai profitabilă decît continuarea ostilităților, se va înregistra un progres.

În acest sens, este necesar ca procesul de reglementare pașnică să fie scos din sfera exclusivă a politicii și diplomației și să fie desfășurat un lucru realist și pragmatic activ în scopul depășirii înstrăinării, și de consolidare a măsurilor de încredere la nivelul de grupuri mari de populație și de societate civilă. În această direcție ar trebui de activizat lucrul organizațiilor mass-media de stat, de pregătit și de furnizat informații relevante pentru mass-media, aflată în proprietate privată, inclusiv din Rusia și alte țări străine. Această activitate ar trebui să mărească considerabil șansele de înaintare spre restabilirea integrității teritoriale a țării.

În al cincilea rînd, la formarea sistemului de abordări pentru soluționarea conflictelor politico-teritoriale și internaționale, este necesar să se ia în considerare specificul și dinamica sistemului internațional modern, care reflectă contradicțiile procesului de formare a unei noi ordini mondiale după sfîrșitul Războiului Rece.

Trebuie asigurată o internaționalizare eficientă a procesului de soluționare a conflictului în ceea ce privește participarea la acest proces a comunității internaționale. În acest sens trebuie să fim mai înțelegători față de dorința Rusiei de a juca rolul-cheie de pacificator sau intermediar, ca o realitate stabilă, dar, în același timp, să implicăm mai activ principalii actori internaționali în reglementarea crizei separatiste. Calitatea sprijinului internațional trebuie să excludă situațiile sau să reducă riscul de folosire a conflictului transnistrean de către unii participanți la procesul de reglementare pentru a-și întări statutul și pentru a-și menține influența politică pe arena internațională.

În același timp, toate forțele politice puternice din Moldova ar trebui

să urmeze o politică prudentă față de regimul separatist și locuitorii de pe malul stîng, evitînd cu grijă provocările, ținînd cont de interpretarea extinsă (liberă) a dreptului internațional în acest domeniu după anexarea Crimeii de către Rusia, forțele care o susțin, precum și conducerea SUA care a venit la putere la începutul anului 2025.

În al șaselea rînd, din cauza posibilităților sale geopolitice limitate, Moldova poate crea premise reale pentru restabilirea integrității sale teritoriale doar convingînd pe cale diplomatică Rusia că ar avea propriul interes în soluționarea conflictului transnistrean cu sprijinul constructiv al partenerilor internaționali. Un element-cheie al acestei strategii trebuie să devină distrugerea definitivă a ideii privind caracterul etnic al conflictului transnistrean, ceea ce va permite ca procesul de negocieri să fie transferat într-o direcție mai constructivă și să identifice în mod clar părțile aflate în conflict.

Eforturile principale ale statului moldovenesc în soluționarea conflictului transnistrean trebuie să fie îndreptate spre a convinge Moscova că politica sa actuală de sprijinire a separatismului în Moldova și, în general, cu privire la conflictul transnistrean nu este în avantajul Rusiei pe termen lung și nu corespunde obiectivelor strategice ale politicii externe ale acestui stat.

Numai gradul de conștientizare de către Rusia a posibilității de a atinge obiective geopolitice pe termen lung în partea de sud-est a Europei, de a restabili influența sa în Republica Moldova și Transnistria, numai ele pot să facă ca liderii acestei țări să adopte o atitudine constructivă față de soluționarea conflictului transnistrean.

În cazul în care se refuză această opțiune constructivă, numai realizarea de către Rusia a pierderilor capitalului politic pe arenele internaționale poate forța Moscova să facă concesii și să ducă o politică pozitivă de soluționare a conflictului transnistrean.

Cu toate acestea, realitatea este că Rusia nu va oferi unor forțe politice care manifestă o atitudine dușmănoasă clară față de Rusia și conducerea sa politică cadouri sub forma unei soluții pentru conflictul transnistrean.

În al șaptelea rînd, pentru a reduce riscul confruntării directe cu Rusia trebuie folosite cît mai activ posibilitățile diplomației publice, a instituțiilor societății civile, îndreptate spre schimbarea percepției greșite de către societatea rusă (inclusiv a elitei), dar și a celei din Vest, a conflictului transnistrean ca fiind unul etnic. Lipsa progreselor statului nostru în această direcție poate fi explicată exclusiv printr-o politică inconsecventă și superficială a guvernelor Republicii Moldova, care s-au succedat fără să se complice în a elabora o strategie complexă și argumentată pentru soluționarea conflictului.

În al optulea rînd, paralel cu eforturile de informare a opiniei publice internaționale cu privire la adevărata natură a conflictului transnistrean, ca fiind un conflict politico-teritorial și internațional, Guvernul ar trebui să atragă atenția opiniei publice ruse și internaționale asupra ajutorului financiar și economic rus, asupra sprijinului militar, politic și moral oferit, care asigură supraviețuirea regimului separatist.

Acest lucru este deosebit de important, mai ales în perioada premergătoare unor posibile acorduri privind restabilirea, într-o manieră cuprinzătoare, a relațiilor dintre Rusia și Statele Unite și încheierii războiului ruso-ucrainean. Încheierea războiului din Ucraina ar trebui să pună capăt influenței multor interese ale politicii Rusiei în Moldova, să o facă să corespundă intereselor strategice ale acestui stat, care au fost menționate mai sus, dar nu a unor persoane și grupări private ca în prezent. Anume Putin - inițiatorul Planului Kozak care a eșuat, înțelege acest interes mai bine, decît orice politician rus.

În plus, politica externă activă a Republicii Moldova trebuie să fie orientată în a conduce Rusia spre unica concluzie corectă, că nu este în interesul ei să se joace cu separatismul, în special atunci cînd fosta metropolă se confruntă cu provocări similare în propriile regiuni, precum Caucazul de Nord, Regiunea Volga, Siberia și Extremul Orient cu fluxurile sale de migrație necontrolată și cu premise de separatism.

În al nouălea rînd, paralel cu cele menționate mai sus, trebuie depuse eforturi suplimentare pentru a reduce dependența regimului de la Tiraspol de Rusia și, datorită reformelor, a atrage investiții moldovenești și internaționale în dezvoltarea economică și socială a regiunii. Această politică ar trebui să ajute la crearea pe malul stîng al Nistrului a unor instituții democratice, precum și la posibilitatea pentru negocieri constructive între liderii politici ai celor două maluri.

În al zecelea rînd, trebuie oprită deznaționalizarea (românizarea) moldovenilor prin introducerea unor modificări corespunzătoare în legislația moldovenească.

În al unsprezecelea rînd, trebuie să dezvoltăm economia și sistemul financiar al Republicii Moldova în așa fel, încît nivelul de trai pe malul drept să fie semnificativ mai ridicat decît pe malul stîng, iar viața în sine să fie semnificativ mai confortabilă în ceea ce privește programele sociale și libertățile politice.

16.11. Tactica în soluționarea conflictului transnistrean

Istoria conflictului transnistrean este, în același timp, istoria nume-

roaselor încercări nereușite de rezolvare a acestuia. Inclusiv atît expertiza mondială și regională, cît și metodele tradiționale, bazate pe inițiativele părților aflate în conflict. Din momentul încetării acțiunilor militare și trecerii la etapa de negocieri, numărul reuniunilor formale și informale la masa negocierilor nu este mai mic decît al conflictelor regionale mult mai îndelungate. Însă procesul de negocieri în formatul internațional și multilateral, cunoscut sub numele de 5+2, nu a dobîndit un caracter permanent, ceea ce a complicat procesul de găsire a unei soluții politice pentru conflictul transnistrean. Pe parcursul a mai mult de 30 de ani, procesul de negocieri cu participarea comunității internaționale așa și nu a devenit o modalitate eficientă de găsire a unui compromis reciproc acceptabil.

Măsurile folosite pentru soluționarea conflictului transnistrean nu sînt suficient de eficiente, în primul rînd din cauza că numărul lor este destul de limitat și pentru că acestea sînt utilizate doar periodic, în funcție de interesele și strategiile marilor puteri implicate în procesul de soluționare a acestei probleme.

Modalitatea concretă de soluționare a conflictului transnistrean trebuie să fie bilanțul unei serii de acorduri și negocieri politice, care să ducă la finalizarea acestuia. Tendința Republicii Moldova pe parcursul unei perioade suficient de îndelungate de a obliga Tiraspolul să accepte o anumită variantă pentru normalizarea situației în raioanele de est ale Moldovei cu sprijinul partenerilor internaționali, nu a adus rezultate reale. Anume din acest motiv trebuie atrasă atenția asupra strategiei negocierilor, asupra transferării procesului de negocieri din sfera statutului regiunii transnistrene, considerat de Rusia ca avînd caracter așa-zis etnic, într-un domeniu concret de aplicare a principiilor și normelor dreptului internațional.

Trebuie respectat echilibrul și flexibilitatea pozițiilor, ceea ce înseamnă, pe de o parte, posibilitatea de a demonstra angajament față de principiile definite în mod clar pentru soluționarea conflictului, deschiderea față de interacțiunea sistemică, iar pe de altă parte, de a nu admite o confruntare deschisă cu oponentii, cooperarea cu care este oricum necesară pentru realizarea intereselor naționale. Utilizarea unei asemenea strategii echilibrate este posibilă în cazul în care ea se bazează pe analiza pronosticului cu multiple variante.

O soluționare temeinică a conflictului transnistrean este imposibilă fără eliminarea bazelor obiective ale conflictului, precum și fără dezvăluirea intereselor reale, ascunse, care generează discrepanțe subiective între participanții la conflict și reprezentanții comunității internaționale implicați în soluționarea acestuia. Este necesară avansarea treptată spre un compromis rezonabil, prin care fiecare pas va fi gîndit minuțios și îndreptat înspre crearea condițiilor optime de soluționare definitivă a conflictului cu regimul separatist.

La construirea procesului de negocieri ar trebui aplicat creativ principiul „reglementării realiste a conflictului”, reieșind din înțelegerea imposibilității soluționării de moment a conflictului, evitând perioada relativ lungă de coordonare a multor întrebări. De aceea, principalele metode de rezolvare a conflictului sînt negocierile și medierea. Cu toate acestea contradicția, care stă la baza conflictului, nu este soluționată, dar trece dintr-o fază deschisă în una latentă, care poate fi privită ca o ieșire optimă din conflict în condițiile actuale.

Folosirea activă a tehnologiei de negociere a managementului conflictelor presupune utilizarea a șase elemente de bază:

- insistarea asupra unor criterii obiective la evaluarea naturii conflictului transnistrean în baza conceptelor și normelor dreptului internațional;
- insistarea asupra priorităților intereselor obiective (vitale, care nu au legătură cu politica) ale locuitorilor de pe ambele maluri ale Nistrului și ai Republicii Moldova, în general, la stabilirea modurilor de soluționare a conflictului;
- concentrarea asupra intereselor și obiectului negocierilor, dar nu asupra declarațiilor pozițiilor oficiale făcute de părțile implicate în soluționarea conflictului;
- concentrarea asupra esenței negocierilor, dar nu asupra formei lor, în care își exprimă pozițiile cei mai emotivi reprezentanți ai părților. Reacționarea promptă și constructivă la posibilele provocări în cadrul comisiei tripartite. Excluderea din procesul de negocieri a unor discuții de acest fel;
- atragerea pentru cooperare în problemele de soluționare a conflictului transnistrean a conducerii autonomiei găgăuze în contextul experienței pozitive dobîndite pe parcursul perioadei de existență a Gaguz Yeri în calitate de autonomie;
- elaborarea unor variante reciproc avantajoase în baza principiilor clar formulate a dreptului internațional.

Crucială în promovarea păcii și a înțelegerii este „desacralizarea conflictului”, adică refuzul Rusiei și al administrației de la Tiraspol de a-l transforma într-un instrument-cheie de legitimare a așa-numitei „Republici Moldovenești Nistrene”.

Paralel, este necesar să fie revizuite și luate hotărîri de comun acord pentru a soluționa problemele umanitare și sociale din raioanele de est ale Republicii Moldova, în vederea consolidării încrederii între cetățenii de pe ambele maluri ale Nistrului. Însă aceste acțiuni de comun acord cu par-

tenerii internaționali ai Moldovei nu trebuie să ducă la amplificarea regimului separatist. Doar relațiile sociale și economice reabilitate între cetățenii țării pot contribui la o abordare responsabilă a procesului de negociere.

O serie de recomandări în ceea ce privește luarea unor măsuri concrete pentru îmbunătățirea eficienței soluționării conflictelor internaționale atât la nivel național, pentru Republica Moldova, cât și internațional:

- **ținând cont** de punctele slabe ale Moldovei în operațiunile de menținere a păcii și lipsa unui concept sistematizat în această direcție, este oportun de adoptat Strategia de soluționare a conflictului transnistrean și de restabilire a integrității teritoriale a Republicii Moldova;
- **crearea** unor mass-medii publice speciale (televiziune, posturi de radio, publicații online) pentru a explica populației transnistrene prevederile Strategiei adoptate, precum și a reflecta obiectiv evenimentele din viața oamenilor de pe malul drept și stîng al Republicii Moldova;
- **sînt necesare** cercetări fundamentale în domeniul conflictologiei, implicarea oamenilor de știință, specializați în afacerile internaționale, a specialiștilor în domeniul științelor naturale, a experților celor mai importante instituții din sectorul non-guvernamental, pentru ca strategia guvernului să fie consolidată de evaluări științifice obiective;
- **crearea**, pe lângă organele puterii de stat, direct implicate în luarea deciziilor privind soluționarea conflictului, a unui Centru de Cercetare al conflictului. Printre sarcinile Centrului ar trebui să fie elaborarea propunerilor concrete de stabilire și menținere a păcii, precum și restabilirea post-conflictuală a integrității teritoriale a statului;
- **cea mai favorabilă** opțiune de încheiere a conflictului transnistrean este soluționarea lui. Soluționarea politico-teritorială a unui conflict internațional înseamnă eliminarea cauzelor care au dus la apariția acestuia, adică eliminarea intereselor contradictorii ale subiecților aflați în conflict. Acest lucru necesită eforturi considerabile, căci o auto-soluționare a conflictului practic este imposibilă. De aceea, o metodă prioritară de ieșire dintr-un astfel de gen de conflicte poate deveni reglementarea acestora, adică limitarea conflictului deschis, încetarea oricăror acțiuni ale conducerii Republicii Moldova, care să fie calificate drept o încălcare a drepturilor națiunii majoritare la propria identitate, cultură și limbă, precum și a drepturilor minorităților naționale, reducerea nivelului de tensiune

dintre părți, excluderea escaladării tensiunilor, diminuarea nivelului dușmăniei în relații, refuzul fiecărui participant de a întreprinde acțiuni unilaterale și trecerea la etapa de căutare a unei soluții de compromis a problemei.

Este foarte important ca toate momentele dificile să fie trasate în timp, cu toate acestea, o atenție deosebită trebuie acordată unirii imediate a țării în plan economic (sistemului financiar, de impozitare, vamal, de frontieră etc., scoaterea posturilor de frontieră), creînd, astfel, condiții pentru dezvoltarea statului și integrarea treptată în toate domeniile.

17. Dispoziții finale

Strategia de dezvoltare a Republicii Moldova nu este îndreptată împotriva nimănui, noi avem o atitudine pozitivă față de poporul român frățesc și alte națiuni, precum și față de interesele lor!

Pe parcursul anilor de independență am colaborat cu politicienii, care ne-au condus țara. Am făcut parte din diverse organizații obștești, consilii economice și de altă natură constituite de conducerea Republicii Moldova, încercînd să aducem la cunoștința celor de la putere informații despre starea reală a economiei, culturii, învățămîntului, agriculturii și provinciei, precum și propuneri privind îmbunătățirea situației.

În cele din urmă, în 2011, a fost lansat proiectul unic www.moldovenii.md, în care au fost adunate toate informațiile despre moldoveni și a fost propus un set de măsuri pentru îmbunătățirea situației, cu ajutorul căroră autorii au sperat să trezească politicienii moldoveni și să-i încurajeze să lucreze constructiv în beneficiul Republicii Moldova și al cetățenilor săi. Mulți concetățeni au apreciat acest proiect, sub influența lui se schimbă conștiința de sine și, pur și simplu, conștiința multor moldoveni din întreaga lume. Cu toate acestea, majoritatea politicienilor moldoveni au crezut, și încă mai cred, că ei știu totul, că nu au nevoie de sfaturile și ideile experților locali – totul le-au explicat unchii străini. În același timp, după cum arată istoria recentă, politicienii noștri profesioniști nu numai că nu știu totul, dar nu știu nici ceea ce știe toată lumea. O astfel de încredere în sine, pe fondul cunoștințelor insuficiente, este specifică reprezentanților întregului spectru politic al țării. **Iar acest lucru este deja periculos!**

În același timp, pe arena politică au început să apară forțe care aspiră la putere, care ridică pe steagurile lor ideile de „moldovenism”. Iar acest lucru este periculos, pentru că cei care înțeleg măcar puțin în politică, văd cu ochiul liber interesele acestor oameni, care nu au nimic în comun cu interesele poporului moldovenesc, dar sînt bine plătiți și tind să ajungă la putere prin orice mijloace.

Noi nu putem privi liniștiți cum răuvoitorii poporului moldovenesc aspiră să obțină puterea în țara noastră și nu putem aștepta pînă cînd politicienii noștri profesioniști își vor aminti de dragostea lor față de țară, de popor și se vor apuca de elaborarea unei idei naționale, precum și a unor programe strategice calitative de dezvoltare a statului. Politicienii noștri profesioniști sînt foarte ocupați. Politicienii noștri au fost îndepărtați cu succes de principalele probleme ale țării și ale poporului.

De aceea, noi, fiecare la locul său, ne facem și ne vom face datoria față de concetățenii noștri, străduindu-ne să aducem la putere adevărații profesioniști și patrioți ai Republicii Moldova. Noi sîntem datori să luptăm pentru noi, pentru poporul nostru, pentru propria noastră conservare și dezvoltare, bazîndu-ne pe temelia puternică, creată de strămoșii noștri.

Proiectul nostru este începutul acestei lupte.

MOLDOVENII